T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİM BİR BAYTARNÂME İLE İBNÜ'L AVVÂM'IN FİLAHA-İ TIPTIYE ADLI ESERİNİN 31-32. FASILLARININ BİRLEŞTİRİLMİŞ KİTAPÇIĞI

(Hindistan Nüshası)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cemil CENGİZ

Tez Danışmanı

DR. ÖĞ. ÜYESİ Şerife ÖZER

ÇANKIRI – 2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİM BİR BAYTARNÂME İLE İBNÜ'L AVVÂM'IN FİLAHA-İ TIPTIYE ADLI ESERİNİN 31-32. FASILLARININ BİRLEŞTİRİLMİŞ KİTAPÇIĞI

(Hindistan Nüshası)

(METİN-İNCELEME-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Cemil CENGİZ

ORCID: 0000-0001-9547-5946

Tez Danışmanı

DR. ÖĞR. ÜYESİ Şerife ÖZER

ÇANKIRI – 2021

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ vi
TEZ KABUL VEONAY vii
ÖZET viii
ABSTRACT ix
ÖN SÖZ x
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ xi
KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ xiii

1. GİRİŞ 1
Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi 3

2. ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİM BİR BAYTARNÂME VE İBNÜ'L AVVÂM'IN FİLAHA-İ TIPTIYE ADLI ESERİNİN 31-32. FASILLARININ BİRLEŞTİRİLMİŞ KİTAPÇIĞI 4
2.1. Aristoteles ve Baytarnâme Hakkında 4
2.2. Filāḥa-i Tıbṭıye ve İbnü'l Avvâm Hakkında 5
2.3. Eser Hakkında 6
2.3.1. Eserin Mütercimi 6
2.3.2. Eserin Tercüme Tarihi ve İçeriği 7
2.3.3. Eserin Bölümleri 7
2.3.3.1. Giriş Bölümü 8
2.3.3.2. Atın Güzellik ve Vasıfları 8
2.3.3.3. Donları Ve Niteliklerine Göre Atlar 9
2.3.3.4. Atın Bakımı Ve Beslenmesi 9
2.3.3.5. Atın Hastalıkları Ve Tedavileri 10
2.3.3.6. Koyun, Keçi, Sığır ve İnek İle İlgili Olan Bölümler 14
2.3.3.7. At, Katır, Eşek Ve Deve İle İlgili Olan Bölümler 18
2.4. Baytarnâmeler Hakkında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri 22
2.5. Diğer Baytarnâmeler İle Eserin Karşılaştırılması 26

3. DİL İNCELEMESİ 31
3.1. İmla Ve Dil Özellikleri 31
3.1.1. İmla Özellikleri 31
3.1.1.1. Harekeleme 31
3.1.1.2. Şeddenin kullanımı 31
3.1.1.3. Ünlülerin Yazılışı 31
3.1.1.3.1. /a/ ünlüsü 31
3.1.1.3.1.1. Ön seslerde /a/ 31
3.1.1.3.1.2. İç seslerde /a/ 31
3.1.1.3.1.3. Son seslerde /a/ 32
3.1.1.3.2. /e/ ünlüsü 32
3.1.1.3.2.1 Ön seslerde /e/ 32
3.1.1.3.2.2. İç seselerde /e/ 32
3.1.1.3.2.3. Son seslerde /e/ 32
3.1.1.3.3. /ı/, /i/ ünlüleri 32
3.1.1.3.3.1. Ön seslerde /ı/, /i/ 32
3.1.1.3.3.2. İç seslerde /ı/, /i/ 33
3.1.1.3.3.3. Son seslerde /ı/, /i/ 33
3.1.1.3.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri 33
3.1.1.3.4.1. Ön seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ 33
3.1.1.3.4.2. İç seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ 33
3.1.1.3.4.3. Son seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ 33
3.1.1.4. Ünsüzlerin Yazılışları 34
3.1.1.4.1. /b/ ünsüzü 34
3.1.1.4.2. /c/ ünsüzü 34
3.1.1.4.3. /ç/ ünsüzü 34
3.1.1.4.4. /d/ ünsüzü 34
3.1.1.4.5. /f/ ünsüzü 34
3.1.1.4.6. /g/ ünsüzü 34
3.1.1.4.7. /ġ/ ünsüzü 34
3.1.1.4.8. /h/ ünsüzü 35
3.1.1.4.9. /ḥ/ ünsüzü 35
3.1.1.4.10. /ẖ/ ünsüzü 35
3.1.1.4.11. /k/ ünsüzü 35

3.1.1.4.12. /ķ/ ünsüzü 35
3.1.1.4.13. /l/ ünsüzü 35
3.1.1.4.14. /m/ ünsüzü 36
3.1.1.4.15. /n/ ünsüzü 36
3.1.1.4.16. /ñ/ ünsüzü 36
3.1.1.4.17. /p/ ünsüzü 36
3.1.1.4.18. /r/ ünsüzü 36
3.1.1.4.19. /s/ ünsüzü 36
3.1.1.4.21. /ș/ ünsüzü 37
3.1.1.4.22. /ş/ ünsüzü 37
3.1.1.4.23. /t/ ünsüzü 37
3.1.1.4.24. /ț/ ünsüzü 37
3.1.1.4.25. /v/ ünsüzü 37
3.1.1.4.26. /y/ ünsüzü 37
3.1.1.4.27. /z/ ünsüzü 38
3.1.1.4.28. /ʐ/ ünsüzü 38
3.1.1.4.29. /ż/ ünsüzü 38
3.1.1.4.30. /ẓ/ ünsüzü 38
3.1.1.5. Bazı Ek ve Şekillerin Yazımı 38
3.1.2. Dil Özellikleri 39
3.1.2.1. Ses Bilgisi 39
3.1.2.1.1. Ünlüler (Vokaller) 39
3.1.2.1.2. Ünsüzler (Konsonantlar) 44
3.1.2.2. Şekil Bilgisi 46
3.1.2.2.1. İsim 46
3.1.2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri 46
3.1.2.2.1.1.1. Çokluk Eki 46
3.1.2.2.1.1.2. İyelik Ekleri 46
3.1.2.2.1.1.3. Hâl Ekleri 47
3.1.2.2.1.1.3.1. Yalın Hâl (Nominatif) 47
3.1.2.2.1.1.3.2. Yükleme/Belirtme Hâli (Akkuzzatif) 47
3.1.2.2.1.1.3.3. Yaklaşma/Yönelme Hâli (Datif) 47
3.1.2.2.1.1.3.4. Bulunma Hâli (Lokatif) 48
3.1.2.2.1.1.3.5. Çıkma Hâli (Ablatif) 48

3.1.2.2.1.1.3.6. İlgi Hâli (Genitif) 48
3.1.2.2.1.1.3.7. Eşitlik Hâli (Ekvatif) 48
3.1.2.2.1.1.3.8. Vasıta Hâli (instrumental) 48
3.1.2.2.1.1.3.9. Yön Eki (Direktif) 49
3.1.2.2.1.2. İsim Tamlamaları 49
3.1.2.2.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması 49
3.1.2.2.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması 49
3.1.2.2.1.2.3. Zincirleme İsim Tamlaması 49
3.1.2.2.1.3. İsim Yapım Ekleri 50
3.1.2.2.1.3.1. İsimden İsim Yapan Ekleri 50
3.1.2.2.1.3.2. Fiilden İsim Yapan Ekler 50
3.1.2.2.2. Sıfat 51
3.1.2.2.2.1. Niteleme Sıfatı 51
3.1.2.2.2.2. Belirtme Sıfatları 51
3.1.2.2.2.3. Sayı Sıfatları 52
3.1.2.2.2.4. İşaret Sıfatı 52
3.1.2.2.2.5. Belgisiz Sıfat 52
3.1.2.2.2.6. Soru Sıfatı 53
3.1.2.2.3. Zamir 53
3.1.2.2.3.1. Şahıs Zamirleri 53
3.1.2.2.3.2. Soru Zamirleri 53
3.1.2.2.3.3. İşaret Zamirleri 53
3.1.2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri 54
3.1.2.2.3.5. Dönüşlülük Zamirleri 54
3.1.2.2.4. Zarf 54
3.1.2.2.4.1 Zaman Zarfları 54
3.1.2.2.4.2. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları 54
3.1.2.2.4.3. Yer-Yön Zarfları 55
3.1.2.2.4.4. Tarz Zarfları 55
3.1.2.2.5. Edat 55
3.1.2.2.5.1. Bağlama Edatları 55
3.1.2.2.5.2. Ünlem Edatları 56
3.1.2.2.5.3. Son Çekim Edatları 56
3.1.2.2.6. Fiil 56

3.1.2.2.6.1. Fiil Yapım Ekleri 56
3.1.2.2.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler 56
3.1.2.2.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler 56
3.1.2.2.6.2. Fiil Çekimi 57
3.1.2.2.6.2.1. Fiillerde Olumsuzluk 57
3.1.2.2.6.2.2. Şahıs Ekleri 57
3.1.2.2.6.2.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri 57
3.1.2.2.6.2.2.2. İyelik Kökenli Şahış Ekleri 58
3.1.2.2.6.2.3. Zaman ve Şekil Ekleri 58
3.1.2.2.6.2.3.1. Bildirme Kipleri 58
3.1.2.2.6.2.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri 60
3.1.2.2.6.3. Ek Fiil 61
3.1.2.2.6.4. Birleşik Çekimli Fiil 61
3.1.2.2.6.5. Birleşik Fiiller 62
3.1.2.2.6.5.1. İsimlerden Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller 62
3.1.2.2.6.5.2 Fiillerden Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller 62
3.1.2.2.6.6.1. İsim-Fiiller 63
3.1.2.2.6.6.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler) 63
3.1.2.2.6.6.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar) 64

4. BÖLÜM METİN 65

5. SONUÇ 80

6. BÖLÜM DİZİN 82

KAYNAKÇA 153
EK: TIPKI BASIM 155
ÖZGEÇMİŞ 183

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *"Aristo'ya Atfedilen Anonim Bir Baytarnâme ve İbnü'l Âvvam'ın Filaha-i Tıptıye Adlı Eserinin 31-32. Fasıllarının Birleştirilmiş Kitapçığı*" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

12 / 07 / 2021

Cemil Cengiz

TEZ KABUL VEONAY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Cemil CENGİZ tarafından hazırlanan "Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnáme" başlıklı bu çalışma, [Savunma SınavıTarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda[oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabuledilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman: Dr.Ögr. Üyesi Şerife ÖZER İmza: ……

Üye: Dr.Ögr. Üyesi Pelin KOCAPINAR İmza: ……

Üye: PROF. Dr. Abdurrahman GÜZEL İmza: ……

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 202….tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

……..

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Çoşkun POLAT

ÖZET

Tezin Başlığı : Aristo'ya Atfedilen Anonim Bir Baytarnâme ve İbnü'l Âvvam'ın Filaha-i Tıptıye Adlı Eserinin 31-32. Fasıllarının Birleştirilmiş Kitapçığı
Tezin Yazarı : Cemil CENGİZ
Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Şerife ÖZER
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 12.07.2021

Bu tez, Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinin, Türk El Yazmaları bölümünde 915 numara ile kayıtlı Aristo'ya atfedilen anonim bir baytarnâme fragmanı ve *Filāḥa-i Tıptıye* adlı eserin 31-32 numaralı fasıllarının birleşmesinden oluşturulmuş; 21 satırlı, 13 varaklı kitapçık üzerine yapılan dil incelemesi, çeviri metin ve açıklamalı dizin çalışmasından meydana gelmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuna metnin tıpkı basımı da eklenmiştir.

İlk baytarnâme yazarının Aristo olduğu kabul edilmektedir ve bu alanda yazılan birçok eser de Aristo'nun eserinden esinlenerek ona atıfta bulunularak yazılmıştır. Aristo'nun Eski Yunanca yazılmış olan Baytarnâme'si, ilk olarak Abbasiler Dönemi'nde Arapça'ya, daha sonra Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu teze konu olan yazma eser Aristo'ya atfedilmiş olsa da müellifi tam olarak bilinmemektedir.

İncelenen bu küçük hacimli müstakil eserin birinci bölümünün konusu; atlar, atların hastalık ve tedavi yöntemleri, ırk özellikleri ve yetiştirilme usulleri üzerinedir. İkinci bölümü oluşturan *Filāḥa-i Tıptıye* ise evcil hayvanlardan olan keçi, koyun, eşek, katır, deve, öküz vb. hayvanların iyi ve kötü huylarını; cinslerinin belirgin özelliklerini, amaca uygun yetiştirme konusundaki püf noktalarını, hastalıklarını ve bunların tedavi yöntemlerini kapsamaktadır.

Anahtar kelimeler: Baytarnâme, Aristo, at hastalıkları, Filāḥa-i Tıptıye.

ABSTRACT

Thesis Title **:** The Combined Booklet Of The 31 and 32 Parts Of The Anonymous Work That İs Attributed To Aristotle and Filaha-ı Tıptıye Of İbn Al- Awwam
Author **:** Cemil CENGİZ
Supervisor **:** Lecturer Dr. Şerife ÖZER
Department **:** Turkish Language and Literature
Thesis Type **:** Master's Thesis
Date **:** 12.07.2021

This thesis consists of an anonymous Baytarnâme fragment, registered number 915 that was attributed to Aristotle takes place in the department of Turkish manuscripts at the library called Rampur Ranza in India. And also it consists of expositional index studying, translation text and language research that is found on the 13 gilded and 21 lines combined with numbered 31 and 32 articles of Filaha-i Tıptiye. Also, at the end of the studying, it is added original printing of the text.

It was accepted the first Baytarnâme writer is Aristotle and in many works in this field were written by being inspired of his works and referring to him. The Baytarnâme of Aristotle written in ancient greek was translated into Arabic and later from Arabic to Turkish in the period of Abbasids. Although it was attributed to Aristotle, its writer isn't known exactly.

The subject of the first chapter is on horses, diseases and treatment methods of horses, breed characteristics and reproductive procedures. *Filaha-i Tiptiye* ıf, which forms the second part, is a goat, sheep, donkey, mule, camel, bull and so on, which are pet animals, good or bad habits of animals general, characteristics of notable features, it covers important points about purposeful cultivation, diseases and their treatment methods.

Keywords: Baytarname, Aristotle, horse diseases, Filaha-i Tıptıye.

ÖN SÖZ

Bu tez, Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi 915 numaralı arşivine kayıtlı Aristoteles'e atfedilmiş anonim bir baytarnāme çeviri nüshasının 5 varaklık bir parçası ile *'Filāḥa-i Tıbṭıye'* adlı eserin 8 varaklık otuz bir ve otuz ikinci fasıllarından oluşmuş bir eserin üzerinde yapılan çeviri metin, dil incelemesi ve açıklamalı dizin çalışmasıdır.

Baytarname; hayvan hastalıkları ve tedavileri üzerine tecrübe edilmiş tarifler veya tavsiyeler veren, tıbbi olarak iyileştirme üzerine bilgiler içeren, müstakil olarak yazılmış eserlere genel olarak verilen isimdir.

"İslâm dünyasında at ve atçılığa dair eserlerin at hastalık ve tedavilerini içerenleri genellikle baytarnâme, binicilik, okçuluk, silahşorluk gibi konuları içerenleri de "Fürûsiyye", "Haylnâme", "Kitâb-ı Hayl" gibi adlar ile anılmıştır."[1]

Baytarnamelerin tarihi Antik Yunan filozofu Aristoteles'e dayandırılmaktadır. Arap kültüründe ilk yazılı örnekleri, 9. yüzyılda görülmeye başlanmış olup Türk edebiyatına bu sahada birçok eser çevrilmiştir.

Önceki yüzyıllarda Türkler, özellikle kırsalda yaşayan insanlar için paha biçilemez olan atlar; günlük yaşamda, savaşta, yolculukta ve hayatın her alanında insanoğlunun yardımcısı olmuştur. Bu sebeple yazılan baytarnâmelerin ana temasını oluşturan atlar, bu eserlerin temel unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Yazma eserde; atlar haricinde koyun, keçi, deve, eşek, katır, sığır gibi çeşitli hayvanlardan da bahsedilmektedir. Bu sebeple mezkur eser, konu itibariyle önem arz etmektedir.

İncelenen eser; giriş ve sonuç bölümüyle birlikte 6 bölümden oluşturulmuştur. İlk bölüm olan giriş bölümünde kısaca baytarnâmeler ve eser hakkında bilgi verilmiş, çalışmanın yöntem ve amacı belirtilmiştir.

İkinci bölümde: Aristoteles, mezkur eser ve eserin bölümleri hakkında detaylı inceleme yapılmıştır.

Üçüncü bölüm olan dil incelemesinde; imla ve gramer bilgisi örneklerle açıklanmıştır. Gramer bilgisinde ilk olarak ses bilgisi, daha sonra şekil bilgisi incelenmiştir.

[1]Muhittin ELİAÇIK, Tayyarz*âde Ahmed Atâ'nın Bir Baytarnâme Tercümesi*, MAVİ ATLAS GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2013, S. 1, s. 8.

Dördüncü bölümde eserin transkripsiyonu yapılarak günümüz yazı diline aktarımı sağlanmıştır. Transkripsiyon alfabesinde gösterilen harfler tablo ile belirtilmiş olup transkripsiyon yapılırken '*Oktay New Transkripsiyon'* formatından yararlanılmıştır.

Beşinci Bölüm olan sonuç kısmında eserde tespit edilen bulgular açıklanmıştır.

Altıncı bölüm olan dizin kısmında ise metinde geçen her sözcük ve sözcük gruplarının ayrıntılı dizini metindeki anlamlarına uygun olarak verilmiştir. Ayrıca dizin oluşturulurken 'Türksözdiz' uygulamasından ve Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca – Türkçe *Lügat*, Türk Dil Kurumuna ait olan *Büyük Türkçe Sözlük*, İsmail Parlatır'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Cem Dilçin'in *Yen Tarama Sözlüğü* gibi eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserler kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Müstensihi belli olmayan eser, Aristoteles'e atfedilmiş olup eserin ilk sayfasında 915 ve 1899 tarihleri düşülmüştür. 915 tarihinin mürekkebinin soluk olması, 1899 tarihinin ise mürekkebinin daha canlı olması iki tarihin birbirinden farklı dönemlerde düşüldüğünü göstermektedir. Mürekkep renginden yola çıkarak 1899 tarihinin satın alma tarihi olma ihtimali büyüktür. Ayrıca 1899 tarihinin altında pekim ektar? yazısı mevcuttur. Üst kısımda ise 55 cedide-i Türki yazmaktadır.

Metnin Arap harflerinden Latin harflerine çevirisi yapılırken transkript edilmiş ve noktalama imleri kullanılmıştır. Yazım kurallarında TDK'nın yazım kurallarına bağlı kalınmıştır.

Çalışmada kullanılan eser 13 varaktan oluşmaktadır. Her bir varakta 21 satır vardır. İncelenen eserde *Filāḥa-i Tıptıye* adlı eserden alıntılar bulunmaktadır. Bu aktarımlar birinci bölümde eser hakkındaki başlıkta belirtilmiştir.

Çalışmam esnasında benden maddi, manevi desteğini ve yardımlarını esirgemeyen ve beni bu eserle tanıştıran; dolayısıyla baytarnâmelere merakımı uyandıran değerli hocam *Dr. Öğretim Üyesi Şerife Özer'e* teşekkürü bir borç bilirim.

12.07.2021

Cemil CENGİZ

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	É
ا	a, e
ا	Ā
ب	b, p
پ	P
ت	T
ث	Å
ج	c, ç
چ	Ç
ح	Ḥ
خ	Ḫ
د	D
ذ	Ẓ
ر	R
ز	Z
س	S
ش	Ṣ
ص	Ã
ض	ż, ḍ
ط	Ṭ
ظ	Ẓ
ع	Ė
غ	Ġ
ف	F
ق	Ḳ
ك	k, g, ñ
ل	L
م	M
ن	N
و	o, ö, u, ü, ū, v
ه	a, e, h
ى	ı, i, ī, y

KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ

Ar. Arapça

Bkz. Bakınız

C Cilt

Far Farsça

S. Sayı

s. Sayfa

vb. Ve benzeri

[ ] Yazmada varakları göstermek ve yazmadaki yanlış yazılmış harfleri göstermek için kullanılır.

( ) Yazmada satırları belirtmek için kullanılır.

+ İsim tabanına gelen ekten önce kullanılır.

- Fiil tabanına gelen ekten önce kullanılır.

? Şüpheli durumu bildirir.

1. GİRİŞ

Baytarnâmeler; başta at olmak üzere evcil hayvanların çeşitli özellikleri, hastalık ve tedavilerini anlatan eserlerdir. Eski zamanlarda atlar; yük taşırken, yolculuk ederken, savaşırken ve daha pek çok alanda insanların en büyük destekçisi olmuştur. Bu sebeple at, başta Türk kültüründe olmak üzere diğer kültürlerde de büyük bir önem arz ettiği için baytarnâmelerin ana konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmada, Aristo'ya atfedilmiş müellifi meçhul olan, Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesinde 915 numaralı arşiv kaydı ile bulunan bir baytarnâme örneği incelenmiştir.

Türkçe'de "baytar" olarak kullanılan kelimeye köken itibariyle bakıldığında, konu hakkında çeşitli fikirlerin olduğu görülmektedir. "Arapça'da baytar, batir, mübeytır ve biyatr şekillerinde de görülen baytar ve "baytarlık" anlamında kullanılan *baytara* kelimelerinin menşei tartışmalıdır. Arap lugatçıları eski baytarların, hayvanların yara ve hastalıklarını daha çok kan almak suretiyle tedavi etmelerini göz önünde tutarak bu kelimeleri batr (yarmak) köküne bağlamaktadırlar."[2]

"İslam ülkelerinde 9. ve 15. yüzyıllar arasında veteriner hekimliği konusunda birçok el yazması yazılmıştır. Bu yazmalar genellikle at yetiştiriciliği ve hayvan hastalıkları üzerine olup çoğunlukla "Baytarname" olarak adlandırılırlar. Bu eserlerin yazarlarına, hayvanların beslenmesi, bakımı ve sağlıkları ile ilgilenen kişilere baytar adı verildiği belirtilmiştir."[3]

Burada çalışmaya konu olan eserde; atın güzellik ve vasıfları, donları ve nitelikleri, bakımı ve beslenmesi, hastalıkları ve tedavileri, yaş tayini, cinsiyet tahmini, kaç yaşında çiftleşeceği, hamile olan atın anlaşılması ve gebe olan atın kaç ayda doğuracağı gibi konular hakkında bilgi verilmiştir.

Baytarnâmelerde sıkça zikredilen ve atın kıl örtüsünün rengine verilen bir ad olan "don" ifadesi de bu eserde bilgi verilen konulardandır. Günümüzde "don" ifadesi anlam daralmasına uğrayarak iç giyeceği anlamında kullanılıyor olsa da atlarla alakalı

[2] Kasım Kırbıyık, *İslâm Ansiklopedisi* , Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, cilt 5, s. 278.

[3] Atilla Özgür, *Veteriner Hekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma,* Ankar Veterinerlik Fakültesi Dergisi, S. 44, s. 99, 1997.

bir terim olarak eserde sıkça yer almaktadır. At donları, atçılıkla ilgili kitaplarda üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. "Atın kıl örtüsünün gösterdiği renge 'don' denir. Eski Türkçede don genel olarak 'giyilen şey, giysi' anlamındadır. Zamanla bu sözcük anlam daralmasına uğrayarak iç giyeceği anlamında kullanılmıştır."[4]

Çalışılan eserde çeşitli hastalık ve tedavisinden bahsedilmiştir. Bu hastalıklar şu şekilde geçmektedir: *Nefha, sancı, sidik tutulması, tüy bitmemesi, yara, bit, göğüs ve bağır şişkinliği, sovuklanma, semirme, yaramaz huy, arpa tutması, kaşanamama, sıraca, uyuz, boğaz yağırı, siğil, sökük, sakağı, talu, abraş, kan gibi kızıl kaşanma* olmak üzere toplam yirmi çeşit hastalık ve tedavisi anlatılmaktadır. Bu konuda sıklıkla diğer hekimlerin tedavi yöntemleri ve beyanlarına yer verilmiştir. Bir nevi atıfta bulunulmuştur.

Çalışmaya konu olan eserde, ilk ata binen kişi hakkında iki görüş hakimdir. Salib Bin Cundi'ye göre ilk ata binen kişi 'İsmail Bin İbrahim'dir'. Diğer bir görüş ise 'Metüşelah Bin İdris' aleyhisselamdır. Ancak bunu söyleyen kişi ya da kişiler metinde belirtilmemiştir.

Söz konusu eserde bazı hekimlerin çeşitli hayvanlar hakkındaki beyanları tespit edilmiştir. Buna göre bu hayvanlar hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: *İyi öküz ve buzağının nasıl olması gerektiği, inek çiftleşmesinin hangi durumlarda olacağı, itaat etmeyen öküzün çaresi, beslenip yavrusu alınacak olan ineğin tasfiri; sığırın kaç yavru doğurabileceği, yaşam süreleri ve çiftleşme yaşları, sığıra çeşitli mevsimlerin zarar verebileceği, nakriz ve müdam adlı hastalıkların görülmesi durumunda ne yapılması ve nasıl yem verilmesi gerektiğinin beyanları, koyunların iyisinin nasıl olması gerektiği, gebelik süreci, yaşam süreci, doğan koyunun renk tayini, mevsimine göre gebelik durumları, koyuna bulaşan uyuz tedavisi, sütlerinin fazla olması için yapılması gerekenler ve keçilerin doğumu hakkında bilgiler; katır ve eşek hakkında ise; katırın tasviri ve iyi vasıfları, eşeğin ne kadar sürede doğurduğu ve çiftleşme yaşı gibi beyanlar; deve hakkında ise; devenin hangi durumlara dayanamadığı, yaşam süreleri, boy tahmini, nasıl su sevdiği ve devede görülen bazı hastalıklar ve tedavisi* gibi bilgiler yer almaktadır. Bu beyanlar farklı hekimlerin görüşlerinden oluşmaktadır. Ve bu beyanlara çalışmanın 'birinci bölümünde' ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

[4] Kudret Emiroğlu ve Ahmet Yüksel, *Yoldaşımız at,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 63.

Şüphesiz ki baytarnâme denilince akla ilk gelen isimlerden bir tanesi Aristoteles'dir. İslami kaynaklara göre ilk baytârnameyi yazan kişinin Yunan filozof Aristoteles olduğu (MÖ 384-322) kabul edilmektedir. Baytarnâmeler Eski Yunancadan, Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere çeşitli dillere çevrilmiştir. Türkçe baytârnameler zaman içerisinde anonimleşmiştir. 17. yy.daki baytanâmelerden sonra görülüyor ki baytarnâmelerin çeşitli bölümleri çıkartılmış ya da müstensih eserlere kendi bilgilerini eklemiş bu da zamanla müellifin adını not düşmeyi unutturup müellifi meçhul baytarnâmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Yapılan bu çalışmanın konusu; 16. yy'da kaleme alındığı düşünülen bir baytarnâmenin; transkripsiyon, gramer ve açıklamalı dizin açısından incelenmesidir.

İnceleme için bu eserin seçilmesindeki amaç, yurt dışında bulunan Türkçe yazma eserleri hem Türk kültür araştırmalarına kazandırmak hem de ilgili alanda bilim dünyasına bir katkı sağlamaktır. Bu amaçla Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi 915 numaralı arşivinde kayıtlı bulunan bu yazma esere ulaşarak hem Türk dünyası için de önem arz eden atlar ve tarihi hakkında bilgi vermek hem de günümüz veterinerlik alanına küçük de olsa bir eser kazandırmak amaçlanmıştır.

2. ARİSTO'YA ATFEDİLEN ANONİM BİR BAYTARNÂME VE İBNÜ'L AVVÂM'IN FİLAHA-İ TIPTIYE ADLI ESERİNİN 31-32. FASILLARININ BİRLEŞTİRİLMİŞ KİTAPÇIĞI

2.1. Aristoteles ve Baytarnâme Hakkında

Baytarnâme; hayvan hastalıklarını ve tedavilerini, yaş tayinlerini, donlarını anlatan ve aynı zamanda dört ayaklı hayvanların çeşitli özelliklerini anlatan eserlere denilmektedir. Baytarnâmelerde; at hastalıkları ve tedavileri, atın iyi veya kötü huy alametleri, atın donları, diş ve yaş tayinleri, yetiştirmek için gerekli olan uygulamalar gibi konular üzerinde durulmaktadır.

Tarihi kaynaklarda ilk baytarnâme eserinin Aristo'ya ait olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Hemen her baytarnâmede, Aristo'ya atların tedavisi ve güçlenmesi için mektup yazıldığı anlatılmaktadır. Söz konusu eserin ilk varağında bu durum şöyle geçmektedir:

İskender Zülkarneyn Roma'dan çıkıp Horasan'a geldi, Belh şehrinde savaştı azim-u hulk oldu. Atlar hasta olmaya başladı. Aristo bu duruma hazır değidi. Bu durumu Aristoteles'e mektup ile bildirdiler. Atların hasta olduğunu öğrenen Aristo bu Baytarnâme'yi yazıp padişaha yani İskender Zülkarneyn'e gönderdi. Ve hastalığa yakalanan atların tedavisi için gerekli olan ilaçları öğrenmiş oldular.

Yukarıda anlatılan bölüm birçok baytarnâmede ufak farklılıklarla geçmektedir. Bu anlatılar, ilk baytarnâme'nin Aristo'ya ait olduğu savını destekler niteliktedir.

"Aristo, MÖ 384 yılında Trakya'daki Stageria'da doğdu. Bir hekim ailesinden gelen babası Nikomakhos, Makedonya Kralı II. Filip'in babası II. Amiyntas'ın özel hekimi ve yakın dostu idi. Aristo'nun ailesi ve bulunduğu kültür çevre, onu tecrübi araştırmaya ve müspet ilimlere önceden hazırlamıştı. 367'de Atina'da Eflatun'un akademisine girdi. Burada yirmi yıl kadar süren tahsili sırasında önceleri Eflatun'un en seçkin talebesi, sonra da onun felsefi sistemini eleştiren başarılı bir rakibi oldu. Bir yıl kadar Lesbos (Midilli) Adası'ndaki Mitilene'dekalan Aristo'yu Makedonya Kralı Filip, oğlu İskender'i yetiştirmek üzere MÖ 343-342 yılla-rında Pella Sarayı'na davet etti. Sekiz yıl süren bu eğitim, daha sonra Aristo'yu "Cihan imparatorunu ye

üstat" unvanıyla büyük bir şöhrete kavuşturmuştur. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan Kral İskender, 335-334'te Asya seferine çıkınca Aristo, Atina'ya gidip kendi okulunu kurdu. 322'de yakalandığı mide hastalığından kurtulamayarak öldü."[5]

2.2. Filāḥa-i Tıbṭıye ve İbnü'l Avvâm Hakkında

İncelenen eserde, *Filāḥa-i Tıbṭıye* adlı eserin otuz bir ve otuz ikinci fasıllarının olduğu görülmüştür. *Filāḥa-i Tıbṭıye* adlı eser, çiftçilik ve tarım kitaplarının ortak adı olarak kabul edilmektedir. Bu sahada bilinen ve tanınan en ünlü eserin *Şeyḫü'l-Fâzıl Ebu Zekeriya bin Ahmed el- Avvâm'a* ait olduğu söylenmektedir. Bahsi geçen eser 12. yüzyılda yazılmıştır. Yazma esere konu olan bölümlerin *İbnü'l Avvâm* olarak bilinen yazara ait olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer adı *Kitabü'l Filâḥa* olan *Filāḥa-i Tıbṭıye* adlı eser, 'Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi' 2534 numarada kayıtlıdır. Bu eserin Türkçeye tercümesi (1590) yılında *'Muhammed bin Mustafa bin Lütfu'llah'* tarafından yapılmıştır.

İbnü'l Avvâm'ın "VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı, ziraat yanında tıp ve eczacılık konusunda da uzman olduğu anlaşılmaktadır. *Kitâbü'l-Filâḥa,* tarım ve hayvancılık üzerine o güne kadar yazılmış en kapsamlı eser olup sadece İslâm dünyasının değil bütün Ortaçağ ilim âleminin en göze çarpıcı çalışması olarak kabul edilmektedir."[6]

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış tarım konulu kitaplar yaygın değildir. Bu sahada bu Türkçe tercümenin önemi büyüktür. Farklı kütüphanelerde de Filāḥa-i Tıbṭıye ile ilgili başka Türkçe nüsha tespit edilememiştir.

Bu eser, toplam 235 varaktan oluşmaktadır. Eserin girişinde 6 varaklık fihrist bulunmaktadır. Ayrıca, kendi içerisinde 35 baba ayrılmış olup her bab kendi içerisinde fasıllara bölünmüştür. Bu çalışmada yer alan kısımlar hayvanlarla ilgili olan otuz birinci babın tamamı ve otuz ikinci babın yarısına kadar olan 395 ve 404. sayfalarını içermektedir. Eserin 1. babdan 31. baba kadar olan kısmı tarım; 31-35. arasındaki

[5]İbrahim Banzaroğlu, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 2.

[6] Cevat İzgi, *İslâm Ansiklopedisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, cilt 20. s. 524.

bablar ise evcil hayvanların hastalıkları, bakımları, yetiştirilmesi gibi konular ile ilgilidir.

Filāḥa-i Tıbṭıye adlı eserin tamamını içeren bir çalışma yoktur. Eser hakkında iki makale bulunmaktadır. İlki Nihal Erk'in İngilizce olarak yazdığı '*A Study Of The Veterinary Selection Of İbn Al- Awwam's Kitab Al- Falâha'*[7] adlı makalesi olup sadece hayvanlarla ilgili olan babları konu almıştır. Bu makalede Nihal Erk, İbnü'l Avvâm'ın mezkur eserinin, doğru bilgiler barındırdığını ayrıca o dönemdeki ziraat ve veterinerlik alanındaki en önemli eser olduğunu söylemiştir. İkinci makale ise Ayfer Aytaç'ın '*16. Yüzyıla Ait Bir Tarım Metni: Kitābü'l – Felāḫat'*[8] adlı makalesidir. Bu makalede; eserin içeriği, her bābın konusu ve eserde geçen diğer yazarlar hakkında bilgi verilmiştir.

2.3. Eser Hakkında

2.3.1. Eserin Mütercimi

Üzerinde çalışılan bu eserin mütercimi, müstensihi ya da istinsahı belli değildir. Bu sahada anonimleşen birçok baytarnâme mevcuttur. Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde 915 numara ile kayıtlı bu eserin anonimleştiği söylenebilir. Söz konusu eser, iki ayrı metnin birleştirilmesiyle bir kitapçık şekline dönüştürülmesinden oluşturulmuştur. Eser, 5b/03'teki varaktan sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi- 2534 numara ile kayıtlı *Kıtabü'l Felâḥa* bir diğer adı *Filāḥa-ı Tıbṭıye* olan eserin 31-32. fasıllarının bir nüshasının birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Alıntı yapılan *Filāḥa-ı Tıbṭıye* adlı eserin tamamı 470 sayfadan oluşup her bir sayfada 22 satır bulunmaktadır. Bu çalışmaya konu olan nüshadaki varaklar ise 395-404 arasındaki varaklardır. *Filāḥa-i Tıbṭıye* adlı eserin müeelifi *'Şeyḫü'l-Fâzıl Ebu Zekeriya bin Ahmed el- Avvâm'*dır. Mütercimi ise *'Muhammed bin Mustafa bin Lütfu'llah'*dır.

[7] Nihal Erk, "A Study Of The Veterinary Selection Of İbn Al- Awwam's Kitab Al-Falaha"Ankara *Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, cilt: VIII, S. 3, 1961, s. 241-250.

[8] Ayfer Aytaç, "16. Yüzyıla Ait Bir Tarım Metni: Kitābü'l – Felāḫat" *Uludağ Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 23, 2012 s. 199-217.

2.3.2. Eserin Tercüme Tarihi ve İçeriği

Eserin gerçek mukaddime bölümü bulunmadığı için tercüme veya istinsah tarihini tam olarak belirtmek mümkün değildir. Dil açısından bakıldığında Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinin özelliklerini taşımaktadır.

Kitabın ilk sayfasında kırmızı mürekkeple " *Baytarname-i Arestetalis hakim ve gayrı min kanun tıb*" ifadesi yazmaktadır. Bu ifadenin, kitap yazılırken mi yoksa sonradan mı yazıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu teze konu olan baytarnâme, 13 varak, 26 sayfadır. İlk sayfada 15 diğer kalan sayfalarda ise 21 satırdan oluşmaktadır. Ancak devamının olduğu düşünülmektedir. Metnin [3b] numaralı varağında derkenar mevcuttur. Bu kısım ilgili sayfanın alt kısmına eklenmiştir.

Eser sarı kağıt üzerine kırmızı mürekkep ile çerçeve içerisine alınmıştır. Metinde görüşü bildirilen hekimlerle ve bazı hastalık adları kırmızı mürekkeple belirtilmiş olup diğer bilgiler ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın dış kapağı siyah renklidir aynı zamanda hem dış kapağında hem de içerisindeki birkaç sayfada Rampur Raza Kütüphanesinin damgası bulunmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere nüsha, iki farklı kitaptan bölümlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir kitapçıktır. 1b/01'den 5b/03'e kadar olan kısımlar atlar ile ilgilidir. 5b/03 - 13b/21 arasındaki kısımları ise "Filāḥa-i Tıbṭıye" adlı eserin otuz bir ve otuz ikinci fasıllarının nüshası niteliğindedir. Esere konu olan kısımlar "Filāḥa-i Tıbṭıye" adlı eserin 395 – 404 sayfaları arasındaki bölümler ile ilgilidir. Ve diğer dört ayaklı hayvanların beyanları bulunmaktadır. "Otuz beş bölüm halinde düzenlenen eserin ilk otuz bölümü bitkilerin, beş bölümü ise evcil hayvanların yetiştirilmesine ayrılmıştır."[9]

2.3.3. Eserin Bölümleri

Eserin tam olarak bölüm ve fasılları belirtilmemiştir. İncelemelere göre giriş; atın güzellikleri ve iyi bir atta olması gereken vasıflar, atın donları, bakımı ve beslenmesi, hastalıkları ve tedavileri; koyun, keçi, sığır ve inek ile ilgili olan bölümler; at, katır, eşek ve deve ile ilgili olan bölümler olmak üzere sınıflandırma yapılmıştır.

[9] İzgi, 524.

2.3.3.1. Giriş Bölümü

Eserin giriş bölümünde, İskender'in Horasan'a gelip Belh şehrinde savaştığını, atlarına hastalık bulaştığını, Aristoteles'ten bu hastalıklara çare bulması için mektup ile yardım istediğini, Aristo'nun bu baytarnâmeyi yazıp İskender'e gönderdiğini ve böylelikle de bu kitaba *Baytarnâme* ismini koydukları anlatılmaktadır.

Ayrıca cihânın dört tabiat unsuru üzerine yaratıldığı, bunların od, su, yil (hava), toprak olduğu ve bu dört tabiat unsurunun birisinin eksik olması üzerine bütün alemin yok olacağı belirtilmiştir. Atların da bu tabiat üzerine yaratıldığı görüşü üzerinde durulmuştur. Ayrıca padişah olan kimseye de dört nesnenin gerektiği bunların da birisi eksik olursa düzenin bozulacağı ifade edilmiştr. Bunların birincisi bilgili vezir, ikincisi hazine, üçüncüsü saygılı ve vefalı halk ve dördüncüsünün de asker olduğu ifade edilmiştir. Padişahın askerleri at, silah, donanım ve padişahın sağladığı rahat hayatla güçlü olacağını söylererek atın önemini belirtmiştir. Son olarak bu üç şeyden en önemlisinin at olduğunu ve hasta olan atlar için tedavi yöntemlerinin ve ilaçların öğrenilmesi gerektiği söylenmiştir. 1b/1- 2a/5

2.3.3.2. Atın Güzellik ve Vasıfları

Bu bölümde, atın güzellikleri ve iyi ya da kötü vasıfları iki tasfirle anlatılmıştır. Atın iyi veya kötü olmasını ilk olarak akıllı ve güzel yüzlü bir adama benzetilerek ikinci olarak da çeşitli tasvir ve örneklerle açıklamıştır; 2a/6

İyi at, iyi ve akıllı adama benzer. Bir insanın yüzü güzel olursa sesi de güzel olur. Latif huylu olursa ondan daima iyilikler gelir. Ama rüşt suratlı ve kısa boylu olursa ve yaramaz huylu olursa ondan daima yaramazlık gelir. Atın da böyle olduğu belirtilmiştir.

İyi bir atın; yüce boylu, yoğun incikli, uzun boyunlu, ince kulaklı, sık dişli, sumak burunlu, uzun dudaklı, yassı alınlı, ardı geyik ve omuzlarının iyi ve iki kulağının tavşan kulağı gibi olması gerektği anlatılmıştır. Kulaklarında ufak tüyleri çıkmalıdır.Tırnakları hem uzun hem enli olmalı ve kuyruğu uzun ve ince olmalıdır. Hayası iri olmamalı,butları geniş ve arkası kara olmalıdır.Yürürken ön ayakları aynı yönde olmalı ve kulaklarıyla iki tarafına işaret etmeli ve sakin yürümelidir. Bu sayılan özellikler yazara göre iyi bir atta bulunması gereken vasıflar olarak sıralanmıştır.

2.3.3.3. Donları Ve Niteliklerine Göre Atlar

"Atın tüyünün rengine don adı verilmekte ve don kavramında bir değil, bir çok renk gizli olduğu için bedenindeki tüyleri ifade etmek için renk kelimesinin kullanılması pek doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir."[10] Bu bölümde atların donları ile çeşitli vasıfları belirtilmiştir.

Söz konusu eserde, hurmayî doru at, al at, kurt kula at, siyah at ve yağız atın çeşitli özellikleri açıklanmıştır. 2a/20

a) Hurmayî Doru At

Anlatılan çoğu özellik bu ata yüklenmiştir. İyi bir atın hurma renginde ve daima hazır olması gerektiği söylenmiştir.

b) Al At

Gözleri, yelesi, kuyruğu, ayakları ve hayası kara olur ve hünerli olur.

c) Kurt Kulı At

Kurt kulı at dahi uğurlu ve hünerli olur.

d) Yağız At

Çoğu eşek gibi olur.

e) Siyah At

Gözü kızan olur, depegen, ısırgan ve erkek olur.

2.3.3.4. Atın Bakımı Ve Beslenmesi

Bu bölümde at bakımı, beslenmesi ve çeşitli durumlarda neler yapılması gerektiği açıklanmıştır. Öyle ki kızgın ve terlemiş ata su verilmemeli, kızmış ve hastalanmış at gezdirilmeli, eyeri alınmamalı ve üzeri çul ile örtülmelidir. Kış gününde atın küfesi ve kaşağısı eksik edilmemeli ve soğuktan sakınılmalıdır. Yaz gününde atın suyu eksik edilmemelidir. Atın yaz gününde kırk kere susayıp yem yiyebileceği ve bunların, eksik edilmememesi gerektiği söylenmiştir. At ki bir yerde çok dursa terbiye olup hamlığı çıktığında binilir. Atın gözüne zarar vereceği için tütüne ve ateşe karşı yakın bağlanılmamalıdır. Sonbaharda at yağmura bağlanırsa sıcak geçeceği böylelikle

[10] Gülden Sağol, *"Tarihi Şivelerde At Donları",* Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık Sempozyumu, 11-14 Mayıs 1994, Türkiye Jokey Kulübü, İstanbul 1995, s. 126.

hastalanacağı ifade edilmiştir. Atın arpası, iştahına göre verilmeli, haddinden fazla arpa verilmemelidir. Yaz güneşine at bağlanırsa ata sıcak geçer. Eger atı seğirtip üzerine binmek istenirse; yaz günü ata su çok verilmeli, çul arkasından alınmamalı, güneşten ve yağmurdan sakınılmalı ve yemi temiz verilmelidir. Ata beş çeşit yem verilmelidir. Bunlar; yonca, saman, arpa, buğday ve ebe gümeci olmalıdır. Ebe gümeci yüz dirhem mikdarı olmalıdır. Atların, etli ve yağlı bir duruma gelmesi için yapılması gerekenler şu şekilde açıklanmıştır; daima yüzü, butları, kuyruğu gübreden temizlenmeli ve bir ay miktarı tımar edilmelidir.

2.3.3.5. Atın Hastalıkları Ve Tedavileri

Baytarnâmeler genellikle; giriş, atın güzellik ve vasıfları, donları ve nitelikleri, yaş tayini, bakımı ve beslenmesi ve son olarak da hastalıklar ve tedavileri bölümlerinden oluşmaktadır. Tüm bu başlıklara geniş bir şekilde yer verilmektedir.Tarih boyunca at, hayatın her alanında kullanıldığı için bu yöntemleri bilmek at sahiplerine büyük kolaylık sağlamıştır. Motorlu taşıtların kullanılmaya başlandığı zamana kadar insanların en büyük yardımcısı atlar olmuştur. Metinde bab ya da fasıllar ile ayrım olmadığı için hastalıklar sırasıyla incelenmiştir. İncelenen eserin [5a/7] bölümünde "bab" ifadesi geçmektedir diğer satırlarda geçmemektedir. Aynı zamanda [5b/3] bölümünde "otuz birinci fasıl" ifadesi bulunmaktadır. Önceki satırlarda böyle bir ifade yoktur. Ve [5b/3] satırından itibaren at hastalıkları yerine diğer dört ayaklı hayvanlardan koyun, keçi, sığır ve devenin çeşitli nitelik, doğum ve hastalıklarından bahsedilmektedir.

Metinde görülen hastalık ve tedaviler şunlardır:

Nefha: [3a/1] Atın ayaklarında olan ve şişerek kendisini gösteren bir hastalıktır. İlacı odur ki: Bir parça bezi zeytin yağıyla yağlanıp domuz yağıyla birlikte hayvanın ayaklarına sürülünce iyi geleceği söylenmiştir.

Sancı: [3a/3] Atın sancılandığı, karnının şişmesinden ve yatıp başını karnının üstüne koyup inlemesinden anlaşılır. İlaç budur ki: Biraz arpa unu bulamaç yapılmalı ve pişirilmelidir. Sıcak bir şekilde şırınga ile ata verilir. Sade kurtla veyahut suyu kaynatıp boğazına biraz tuz ve üzerine bir miktar şeker katılmalıdır. Böylelikle Allah'ın izniyle şifa bulacağı söylenmiştir.

Sidik Tutulması: [3a/8] Eger bir at işeyemediyse ilaç budur ki: Biraz bal ve biraz yağ birbiriyle karıştırılıp ve kaynatılıp atın boğazına koyulur ve at böylelikle işer.

[3a/10] Bir başka ilaç ise atın kuyruğundan bir kıl çekip ve bir miktar fülfül (karabiber) döküp atın urubuna sokulur böylelikle at işer.

Tüy Bitmemesi: [3a/13] Bir atın bir yerinde tüyü bitmese ilaç budur ki: Bir koyunun kafası ateşe gömülür ve beyni pişirilir. Ve o beyin tüy çıkmayan yere sürüldüğünde tüyü biter. Hınzır yağı ve adam necisi sürülse nafidir.

Yara: [3A/16] Bir atta yara olsa ve yarasına kurt düşse o yaranın üzerini bağlayıp ondan sonra bir miktar gerçek iyisinden alıp ekilirse yarayı kapatmaya başlar. Kurtları düşürmek için zakkumu alıp sağ elini tutup "elem neşrah leke" suresi okunmalı ve at koşturulmalı böylelikle cerahatte ne kadar kurt varsa dökülüp şifa bulur.

Bit: [3a/20] Bir ata bit üşüşüp kuyruğu dökülse ilacı budur ki: Birkaç gün atın kuyruğuna şırlağan (susam) yağı sürülmeli ve bir ay boyunca günde beş tane kabak çekirdeği atın arpasına katılmalıdır. Böylelikle bit def olur.

Göğüs ve Bağır Şişkinliği:[3b/2] Bir atın göğsü ve bağrı şişse ilaç budur ki: Atın boynundan kan alınmalıdır. Daha sonra on dirhem günlük eski süceye katıp bir iki yerden içine süzdürülmeli ondan sonra merhem olunca şişik tüyünü kesip şiş yere sürülmeli ve bir gün bir gece bağlı bir şekilde durmalıdır.

Sovuklanma: [3b/7] Bir at sovuklansa alametleri; atın gözünü yumup açması, kulaklarının düşüklüğü, kuyruk ve kısa dişlerinin kasılması olarak belirtilmiştir. Bu hastalığın ilacı budur ki: Baldıran otunun kökünü yolup nişadır ile karıştırılır ve bir miktar sığır yağı katılır. Lokma lokma yapıp atın boğazına birer dirhem koyulur ve iyi olur.

Semirme: [3b/12] Bir atın semirmesi için ilaç budur ki: Susam kökü kurutulmalı ve arpasına katılmalıdır. Beş on güne kadar semirir.

[3b/14] Başka bir ilaç: At yem yemezse ve atı semirtmek istenirse atı susuz bırakıp yüz otuz dirhem zeytin yağı ve bir kap dolusu su ile karıştırıp ata içirildiğinde semireceği söylenmiştir.

[3b/16] Ve dahi başka bir ilaç ise (iyi ya da ayı) yağıyla süci kaynatıp bir miktar soğuduktan sonra ata verilmeli daha sonra semireceği söylenmiştir.

Yaramaz huy: [3b/19] Bir at yaramaz huylu olsa ilacı budur ki: (iyi ya da ayı) yağıyla arpasını karıştırasın ve at bunu yedikten sonra yaramaz huyu terk eyler.

Arpa Tutulması: [4a/3] Eğer bir at arpa tutulsa ilacı budur ki: Atın soluk damarlarından kan alınmalı veyahut bir miktar esrar ile şarabı karıştırıp genzinden içirilmelidir, şifa bulur.

[4a/6] Diğer bir ilaç ise atın boğazından bir ip ile iki üç kere boğsalar bayılıp yere düşünce bir miktar soğan suyu içirilmeli böylelikle şifa bulur.

[5a/18] Atı arpa tutsa şarap ile esrarı yahut afyonu ezilip atın burnuna koyulmalı, böylelikle kurtulur.

Sancı: [4a/8]Bir at sancılansa veya gözünde olan alameti odur ki: Ardına bakar kulaklanur. Tedavisi için iki kulağına birer miktar yumuşak tuz koyulur ve kuyruğu dibinden kan alınsa şifa bulur.

[4a/11]Başka bir yöntem kadınların hayız yerinden bir miktar alıp ağrıyan tarafın kemiğine bağlansa şifa bulur.

Kaşanamama: [4a/13] Bir at kaşanmasa üç tane biti atın uyı içine koyulsa kaşanır. Veyahut bir pare ayı ödü ata içirilse şifa bulur.

[4b/6] Diğer yöntem ise: Üşek tırnağı tarafından gergedan boynuzu ve çil tırnağı dokundurulsa iyi olur.

[4b/19] Bir at kaşanmasa karnına insan sidiği sürülmeli veya karnı üzerine durduğu yerden işeyeler, böylelikle kaşanır ve kurtulur.

Sıraca: [4a/15] Bir at sıraca çıkarsa dokuz dirhem jiveyi sıraca hangi taraftan olmuşsa o tarafın aksine koyulmalıdır ve şifa bulur.

[5b/1] Diğer bir ilaç: Bir at sıraca olsa insan kafasını yakıp kelini ince tuz ile beraber karıştırıp ata yedüreler def olur.

Uyuz: [4a/17] Bir at uyuz olsa bir miktar domuz yağı ile bir miktar Eflak tuzu, on dirhem cıva ve beş dirhem kükürdü birbiriyle karıştırıp merhem kıvamına getirilmeli ve daha sona güneşin altında sürülmelidir.

[4a/20] Başka bir ilaç ise beş dirhem kalem jengar (kir,pas), iki buçuk dirhem sülümen, yedi buçuk dirhem kükürt, on dirhem cıva, iki buçuk dirhem sıçanotu, bir miktar

keçinin iç yağı ve kuzu yağını birbirleriyle karıştırıp merhem kıvamına getirilip uyuz olan yerlere sürülmelidir.

Boğaz Yağırı: [4b/3]Bir atta boğaz yağırı varsa şarap ile yağır olan yer yıkanmalıdır.

[4b/8] Başka bir ilaç: At yağır olsa mazı, şabı ve kınayı döküp, eleyip sabah akşam yağır olan yere sürülse nafidir.

Si [ğil][11]: [4b/10] At gözünde siğil çıksa inciğin diğer gözü beyaz olur. Birincisi toplanıp kırlangıç dışkısı ve Eflak tuzunu döküp bir yerde karıştırıp gözün üzerine parmak ile bastırılsa mücerrebdir.

Bit: [4b/13] Bir at bitlense ilacı budur ki: Bir tavaya bir üç tuz koyulur ve biraz kıvama getirilip ne fazla sıcak ne de fazla soğuk olmalıdır. Sade bir gece bit olan yerin üzerinde kalsa şifa bulur.

[5a/10] Diğer bir ilaç ise: Bir at bitlense bacak ve kubbe zeytin yağı alıp ve yüz dirhem sarup serser ile kalburdan altmış gülü zikir olunan zeytin yağı serser ile yoğurup merhem kıvamına getirilmeli atın teyesine sarılmalıdır.

Sökük: [4b/17] Bir atta sökük olsa bir miktar hardal, südlegen otu, bir miktar Eflak tuzu ve suyla karıştırıp sökük üzerini tıraş ettikten sonra çekiç ile dögüp zift ile yakı edip sürülmeli ve bu üç gün üç gece durmalıdır.

[5a/2] Diğer bir ilaç: Yumurta sarısını Eflak tuzuyla karıştırıp koz kabıyla sökük üzerine dökülmeli ve bıçak ucuyla bir iki yere çizik atılmalı sökük def olur.

Sakağı: [5a/4] Bir atın sakağısı olsa ilaç budur ki: yirmi beş dirhem inek yağını ve seksen dirhem sütü ateşe koyup, su ile karıştırıp atın burnuna koyulmalıdır mücerrebdir. [5a/6]

Talu: [5A/7] Talu için bir tekeyi cemel derisi ile bir karına koyup ondan sonra çıkarıp kuruduktan sonra döküp tuz ile ata yedirilmeli gayet mücerrebdir.

Diğer bir ilaç: Ciğer kurutulup ve dökülüp tuz ile ata yedirilmeli ziyade mücerrebdir.

[11] Metinde "si" şeklinde eksik yazılmıştır.

Abraş: [5a/15] Bir at abraş olsa yirmi dirhem tebeşiri bir miktar hamur yapıp birer dirhem katup bir gün yutdurmalı ve abraş olan yerlere hınzır kanı sürülmelidir.

2.3.3.6. Koyun, Keçi, Sığır ve İnek İle İlgili Olan Bölümler

Bu bölüm, baytarnâmede otuz birinci fasıl olarak geçmektedir. Koyun, keçi, sığır ve inek gibi hayvanların doğum, nitelik, çiftleştirme gibi özelliklerinden bahsetmektedir. Çeşitli hekimlerin görüş ve metodlarına yer verilmiştir. Şu şekilde başlamaktadır: [5B/2] Hayvanlardan sığır, koyun ve keçinin erkegi ve dişisinin iyisi ve dişisine erkek salıverirse seng zamanı ve kaç ayda toğururlar ve bazı illetlerinin ilacı vesair ahvali beyanındadır. Aşağıda bu hekimlerin görüşleri belirtilmiştir.

[5b/7] El Bakar Kesyus Hekim dir ki: Öküzün ve buzağının iyisi odur ki iri olup damarları muḥkem ve ekşi yüzlü, kızıl gözlü, gögsü kalın, engileri belli, yürüyüşü açık olmaya rengi kızıl ve siyah olmalıdır. Ve bu söylenilen sıfatlar bu iki renkte bulunmaktadır.

[5b/12] Kastus Hekim dir ki: Öküzün mualibi ve uyluğu içi siyah olup teni kızıllğa mail olmalı.

[5b/14] Bazılar dirler ki: Beslemek için murad olunan inegin arkası cismine göre uzun olup, alnı yassı, gözleri büyük, boynu kaba, göğsi yassı elleri ve ayakları mutedil uylukları iyi kuyruğu ve kılı uzun ve yürüdüğü zaman da ayakları birbirine dolaşmayıp adımı açık olmalıdır.

[5b/18] Aristotalis Hekim dir ki: Sığırlar yattıkları zaman birbirine yakın yatarlar. Eğer biri yerinde olmaz yabana giderse yerine başka bir sığır gelip yatar. Ve sığırın koyun kenesi gibi bir yeni kenesi olur.

[6a/1] Mezkur Hekim dir ki: Sığır birer doğurur gâh olu ki toğurup ikiz olur. Dişisimin ömrü on beş yıl olup mutassıl doğurur. Erkegi dahi o kadar yaşar. Eğer inleser iri olup semiz olursa yirmi yıl yaşar. Ve erkek sığırın yaşadıkça kuvveti artar. Ve sığırın dişleri at gibi çıkmaz. Altı ayda biri çıkmaktadır. Ve sığır bir yaşında olmayınca üzerine erkek çekmezler.

[6a/8] Bazılar dirler ki: Sekiz aylık olunca çekerler. Bahar zamanında çekilir. Sonbaharda dahi çekerler. Ve toğurdugu gibi sütü iyi olur. Toğurmadan sütü alınmaz.

[6a/11] Kesinyus Hekim dir ki: İki yıl olmayınca ineğe erkek çekmek münasib değildir. Üçüncü yılda doğurmak iyidir.

[6a/13] Kastus Hekim Dir ki: Sığır ömründe on beş kere toğurur. Eğer üç yaşını doldurunca çekilip dördüncü yılda doğurursa doğru olur. Ve sütü çok olur. Dokuz ay karnında gezdirip onuncu ayda bazıları ise on ayı götürüp on birinci ayda doğururlar.

[6a/21] Bazılar dirler ki: Erkek çekecek ineğe bir iki ay evvelden yemini suyunu adetinden az vermek gerekdir ki arkalıya zira semiz olandan ark olan hayvan tez gebe olur. Ve erkegin arpasını, otunu ve suyunu vesair bol vermek gerekdir ki kuvveti artsın.

[6b/5] Kesinyus Hekim dir ki: Eger yemi ve otu az olursa yirmi baş inege bir erkek kifayet eder. Zikir olunan iki ayda erkek ile dişiyi bir yerinden ayırmak gerekdir.

[6b/8] Aristotalis Hakim dir ki: Sığırın erkeği gençse dişisine bir kere varmak ile gebe bırakır. On iki günden sonra şehveti artar. Eğer yaşlı ise o gün kifayet eder. Genç sığır birçok cima eyler.

[6b/12] Mezbur Hekim dir ki: Eğer öküzü inege tez çekmeseler az zamanda büyür ve kuvvetlenir. Bazı kimseler öküzlerini dokuz yıl cimadan saklarlar. Ve bazılar dirler ki öküz yetişkin olunca hayalarını uzatır eğer çıkarsalar dişiden haz olmaz. Yetişkin olmadan evvel çıkarsalar bedeni ve kuvveti zayıf olur.

İneğin erkek ve dişi doğurmasının tahmini cimadan ayrıldıktan sonra eger zikri sağ canına meyl ederse erkek, eger sol tarafına meyl ederse dişi doğurur.

[7a/2] Çalinüs Hekim dir ki: Öküz çobana itaat etmese sarımsağı dövüp, masura ile burnuna üfürüp, ağzına ve burnuna gül yağı veya badem yağı sürülse ne tarafa çekilse gider. Ve incir ağacına bağlasalar mülayim olur.

[7a/10] Aristotalis Hekim dir ki: Otlağa salya akıtan sığıra iki maraz hasıl olur. Bunların birisine "nakriz" diğerine "müdam" derler. Nakriz öldürmez şişirir rahat olmaz eger boynuzları düşerse kurtulur. Ama müdam dedikleri illet insan arız olan isteme gibidir ki hararet yapıp sığırın kulaklarını kaldırmaz ve iştahsızlığa yol açıp öldürür.

[7a/18] Kesinyus Hekim dir ki: Sığırı sinek soksa defne yabrağını meyan ağacıyla su ile kaynatıp sığırın üzerine saçsalar sinekler kaçarlar. Sinek soktuğu yere acı isfid döküp sürseler acıları gider.

[7b/1] Kastus Hekim dir ki: Sığıra soğuk ve kar zarar verir. Eğer bir yerden bir yere giderken ayakları ağrısa sarımsak yahut kuru üzümü döküp ayaklarına sürseler ağrısını giderir. Ve sarımsağı döküp zeytin ile sürseler def ider.

[7b/5] Aristetalis Hekim havasdandır diye nakli der: fil dişinden bir parça olup siyaz bez içine iplik ile bağlayıp sığırın boynuna asalar. Sığırın bir ayağına sekte vakı olup yaralasa bir kimse kulağına gizlü tez iyi olmazsan o bir ayağına dahi öyle yaparım dese sıhhat bulur.

[7b/11] *Fılāḥa-i Tıbṭıye'de* der ki: Sığıra burçak gibi faydalı yem yoktur. Zira iliğini, beynini ziyade sütünü dahi artırır. Burçak dişi sığırın, keçi vesair dört ayaklı hayvanların sütlerini artırır. Burçağı şekerde ıslatıp sığıra yedirseler semirdir bütün marazları def eder. Darının bile sığıra ve keçiye küllü menfaati vardır. Taze yaprağından ve tanesinden yedirseler semirdir ve sütlerini artırır.

[7b/21] Artus Hekim dir ki: Tatlı yemişler incir ve kuru üzüm vesai onun gibiler semirdir.

[8A/1] Mezkur Hekim dir ki: Sığır bulanık suyu içmez saf su ister. Amma koyun ikinciler kayıflaına vesair bütün halk sütüne muhtaçtır.

[8a/4] Kesinyus ve Kastus Hekim dir ki: Sermaye için olan dişi koyunların hayırlısı göz yuvasu mülayim olup, uzun ve sık olmalıdır. Kastus; başı küçük boynuzları kalın ve içi boş, uylukları tırnaklarına kadar uzun olmalı, yünü kabarık olmamalı, sarkık olup gözleri kızıl olmalıdır. Ve erkek koyun üç yaşına gelmeyince dişi koyun üzerine aşmaz. Erkegi dişisine ılımlı olduğu zaman salıvermek gerekir.

[8a/13] Asmağı dir ki: Dişi koyun yedi aylık olunca erkeğe çekilse hamile olur. Beş ayı götürür. Bu üslup üzere yılda iki kere doğurur. Eğer yılda iki kere çekilirse doğar.

[8a/16] Kesinyus Hekim dir ki: Erkek koyun yirmi dişi koyuna, Kostus Hekim ise: Erkek koyun elli dişi koyuna kifayet eder ve koyun sekiz ay sağılır der.

[8a/19] Aristetalis Hekim der ki: Koyunların çoğu on yıl yaşar. Bazıları on beş yıl yaşar. Ve 8 yaşına kadar doğururlar. Bu durum sağlıkğına ve otlaklarının iyiliğine göre değişir. Koyunun erkeği ve keçinin tekesi aynı yerde otlamalılar. Erhısse ve Şam koyunlarının inciği bir arşın miktarı olur.

[8b/3] Kesinyus ve Kastus Hekim dir ki: Doğacak koyunun hangi renk olacağı öğrenilmek istenirse dili altına bakmak gerekir. Dilinin altı eğer kara ise koyun siyah, eger ak ise ak ve alaca ise alaca doğar.

[8b/6] Aristo der ki: Eger dili altında olan damarları hangi renk olursa budur alameti. Dilinin altı siyah, ak ve alaca olmasına gerek yoktur.

[8b/9] Mezbur Hekim der ki: Koyunu nereye bağlasan orada durur ve yatar ancak keçi durmaz sürekli yer değiştirir ağaçların altını ister.

Çobanlar, kış mevsminde kar yağınca güçlü olan koyun üzerinde çok durur düşmez. Zayıf olanın üzerinde durmaz hareket ettiği gibi düşer. Yassı olan koyunun üstündeki örtü kanlanır, uzun kuruklusunun, yünü çok olan koyunun ve az açık yünlüsünün üstündeki örtü kanlanır. Koyunun bir cinsi o dur ki aklı az olur derler. Bir yerlerde yürür, yağmur yağsa yerinden hareket etmez ve başka çobanın koyunlarının peşini takılır onlara uyup gider.

Yıldırım çok olduğunda koyun gebe ise yerinden hareket etmezse düşürür. Eger koyunun çoban arkasından ayrılması istenilmiyorsa koyunun yününden biraz yolup baş tarafına koysulsa ne tarafa gidilse oraya gider.

[9a/7] Kastus Hekim dir ki: Eger bir koyun uyuz olsa koyuna sığır sidiğiyle yayıp üzerine yağ ile kiprit sürülse uyuz gider.

[9a/10] Aristo dir ki:Eger koyun çok su içerse semirir. Yaz mevsiminde beş günde bir kere tuz yedirilirse semirir ve sütünü çoğaltır. Tecrübeli çobanlar yüz koyuna iki med tuz yedirirler ki koyunlar susar ve suyunu çok içip semirir. Ayrıca mercikmek dahi semirtir lakin tuz daha fazla semirttiğini söylemiştir.

Koyunu sağacakları zaman yemine tuz katılıp yedirilse ilkbaharda sütüyle kanı çok olur. Eğer koyuna üç gün üç gece yem vermeyip ondan sonra doyurulursa çabuk semirir.

[9b/4] Aristetalis Hekim dir ki: Keçi yılda bir kere doğurur. Eğer sıcak ve otu çorak yerlerde otlanırsa yılda iki kere doğurur.

[9b/6] Mezkur Hekim dir ki: Keçinin kulağı buçuk karış miktarı olur ve bazılarının yere beraber olur.

[9b/8] Filāḥa-i Tıbṭıye'de der ki: Burçak bütün dört ayaklı hayvanların sütünü arttırır. Ama gebe olan koyunlara da aynı etkiyi göstermeyip zarar verir.

[9b/10] Kesinyus ve Kastus Hekim derler ki: Dağ gülü sütü sağılır ve keçinin iki mertebe sütünü ziyade yapar.

2.3.3.7. At, Katır, Eşek Ve Deve İle İlgili Olan Bölümler

Bu bölüm baytarnâmede otuz ikinci fasıl olarak geçmektedir. [10b/13] Bu hayvanların, binilmesi için uygun olanlarının, çiftleştirme, semirtmek, yemlerin iyi veya kötüsü, yaramazlık huylarını gidermesinin yöntemleri gibi konuları içermektedir. Özellikle burada dikkat çeken dişi atlara yund denilmesidir. " Türklerin eski devirlerden beri kullanmış oldukları on iki hayvanlı takvime adını veren hayvanlardan biri olan at, DLT'de yund olarak geçmekte, Türklerin on ikili yıllardan birine *yund* yılı denildiği belirtilmektedir."[12]

İncelenen eserde, yund dişi at manasında kullanılmıştır. "XV. Yüzyılda yund Çağataycada kısrak mânâsında kullanılıyordu. Memlüklüler devrinde yazılmış Türkçeye dâir eserlerde yund'un eski manası verilmiştir. Türkiye'ye gelince, burada yund, daha ziyade kısrak manasında olmak üzere, yüzyıllar boyunca yaygın bir şekilde kullanılmıştır."[13]

A) Katır ile ilgili olan beyanlar:

[9b/9] Katırdır nakli hayvanlardan bir nevi dir ki eşeği yunda çekseler katır hasıl olur. Eger atı eşege çekseler kendi ve başı küçük katır hasıl olur. Peçe burunlu, burnunun kamışı yassı ve ağzının yukarısı eksik katır hasıl olur. Katır anasından ve babasından zayıf olur ve itaat eder.

[10/5] Katırın ağır yüke dayanıklısı budur ki: Ayakları muhkem, boynu kısa, gözleri kızıl ve bedeni uygun olmalıdır.

[10a/8] Katırın iyisi o dur ki: Ne pek büyük ne de pek küçük olup bedeni ve arkası yassı, boynu uzun ve karınlı olmalıdır.

[12] Ali Abbas Çınar, "*Divan-ı Lügati't- Türk'te At Kültürü",*Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık Sempozyumu, 11-14 Mayıs 1994, Türkiye Jokey Kulübü,İstanbul 1995, s. 148.

[13] Faruk Sümer, *Türklerde Atçılık ve Binicilik,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983, s. 6.

[10a/17] Bazılar derler ki: Katır ve eşekte saç ve kuyruk kılının çok olması ve kulaklarının büyük olması ürkekliğe ve korkaklığa delalettir. Ve gözü yatık olmak dahi ürkeklik alametidir.

[10b/1] Bazılar dirler ki: Atlar yanına katır bağlansa yaramaz huylu olur.

B) Eşek İle İlgili Olan Beyanlar

[10b/2] Kızgınlığa münasip olan eşek Mısrî ve Yemenî'dir. Boynu uzun ve yanları çok vesair ayıplardan biri olmalıdır.

[10b/4] Kastus Hekim dir ki: Eşek on iki ayda doğurur. Anası olan vahşi dişi eşeğe yaz mevsiminden kaç gün evvel çemmek? Gerekdir yavurusu gayet de iyi olur.

[10b/7] Aistotalis Hekim dir ki: Eşek iki buçuk yaşına gelmeyince dişisine aşmaz ve hasıl olmaz. Bazılar gâh olur ki bir yaşındayken aşsa da doğuramaz.

[10b/10] ibn-i Hizam dir ki: göbeğini şırgan yağıyla muhkem yağlasa üzerinde yağ varsa çağıramaz. Bazıları kuyruk ve kılına bile göz taşı assa çağıramaz. Mademki taş asılıdır ve ağzına kendi derisi sürülse ya gül terdesiyle? alefin yedirilmeli yahut burnuna turunç suyu koyulmalı çağırmaktan ölmek mertebesine ulaşır.

Katırın ve eşeğin erkeği, dişisinin bevlini çok koklasa tez kocayıp yürümez olur.

[10b/20] Mezkur Hekim dir ki: Mezburun özellikle bir öldürücü marazı vardır ki önce başında ortaya çıkar sonra burnundan kızıl renkli balgam akar. Eger o yönüne inerse hemen öldürür amma hemen başında durursa öldürmez.

[11a/2] Kan gibi kızıl kaşana: İbni Ebi Hizam kitabında dir ki eger kan gibi kızıl kaşanırsa asarun, efsentin, kabuğu çıkmış badem (acı badem), hepsini ayrı döküp bal ile ile yoğurup karılmalı ve hacet vaktinde bir dirhem mikdarını bal ve suyla ezip içirilse şifa bulur.

C) Deve İle İlgili Olan Beyanlar:

[11a/9] Deve balçığa ve sarıcak yerlere ve yollara tahammül edemez. Devenin erkeği analarını ve karındaşlarını idrak edip cima etmezler.

Arap hecin seğirtmekte atları geçer ve yemine yaban gülü katsalar sütünü çoğaltır.

[11a/13] Aristetalis Hekim dir ki: Deve otuz yıla yakın yaşar. Ve bazı develer yüz yıl yaşar.

[11a/14] Mezkur Hekim dir ki: Bulanık su deveye saf sudan tatlıdır bu sebepten suyunu koyu verseler ayakları ile eşeleyip bulandırır içer. Deve dört gün susuzluğa dayanır. Ve o dört günde içtiği mikdarı bir defa da içer.

[11a/19] Kastus Hekim dir ki: Deveye boy tahmini budur sen gayet de tabiatına muvafakat semirdir. Hatta altmış tanesini bir yere koyup boğazına assalar çok zararlarını def eder.

[11b/1] Uyuz ve Hararet: Hazyur Hekim di ki: Devenin bedenine uyuz vesair hararet arız olsa ilacı katran sürmektir. Amma hadisler de faziletine çok nesne geçmektedir.

[11b/9] Atın hayırlısını bazıları siyah olması gerektiğini bazıları siyahlığa meyl eden kızıl olmalıdır demişler. Atın sabırlısı kümeyt ve siyahtır.

[11b/15] Muhammed bin Selam der ki: Atın iyisinin böğürü, ablak atın böğürü gibi olmalıdır ondan iyisi yoktur.

[11b/18] Bazı kimseler derler ki: Halid bin Velid radıyallahu anha cenk gününde yund ata binerlerdi. Yund atın sidiği gelse koşar ve şavaştan kaçmaz. Ama erkek at sabırlı değildir.

[11b/19] Salib bin Cundiden nakl olunur ki: İlk ata binen İsmail bin İbrahim aleyhisselamdır. Atlar vahşiydi ve Allah onları uysallaştırdı.

[12a/2] Bazı kimseler dirler ki: İlk ata binen Metüşelah bin İdris aleyhisselamdır. Atın fazileti çoktur. Çoğunlukla erkek at ile gaza olunur. Erkek at yaralansa dahi sahibini menziline yetiştirmeye gayret eder. Yund yani dişi at ise yaraya tahammül edemez, yerinde kalır.

[12A/6] Dişi atların bazılarını binmek için bazılarını ise attan yavru almak için beslerler.

[12a/8] Kesinyus ve Kastus Hekim der ki: Yavrusu için terbiye olunan kısrakların cisimleri ve karınları büyük olmalıdır. Kuvvet ve sıhhatleri yerinde olmalı ve cinsleri iyi olmalıdır. Atın erkeğinde noksanlık olmamalı, ısırmamalı ve başını kaldırmamalı. Ve babasına benzemelidir.

[12a/13] Yaş tayini: Atların genç ya da koca olup olmadığını anlamak için baş parmağı ve şehadet parmağıyla atın alın derisi çekip kıvrılmalıdır. Eger derisi kıvırınca hemen

düzeliyorsa gençtir ve gayet asildir. Eger kıvırdıktan sonra hemen eskisi gibi olmuyorsa yaşlıdır.

[12a/19] Aristetalis ve Ğayda dirler ki: At iki yaşında yunda çekilse hamile olur. Yunddan doğan tayın cüssesi küçük olur. Zayıf olur güçlü olmaz. İyi olması için üç yaşında yundla çiftleşmesi gereklidir. Yund yirmi yaşında doğurursa doğan taylar kötü olur. Bazı erkek atlar üç yaşına gelince çekilir. Yund kırk yaşına dek doğurabilir. Bazı atlar yetmiş yıl yaşamaktadır. Ve erkek at bütün ömründe yundla çiftleşebilir ve yund da doğurabilir. Atlar; annesini, kızını ve kız kardeşini bilir ve onlarla çiftleşmez. Ve bu durumu anlatan şöyle bir hikaye vardır:

[12b/7] Dirler ki: Bir padişahın gayet iyi bir yundu olup bir tayı vardı. Padişah murat eylediği erkek atı annesine çekip ikisinden bir tay olsun istedi. Ancak erkek at annesiyle çiftleşmedi. Padişah iki atında başını örttü böylelikle bilmeyeceğini düşündü. At bu şekilde çiftleşti. Başındaki örtü çıkarıldıktan sonra annesini görünce oradan bir vadiye kaçtı. Orada kendisini helak eyledi.

[12b/13] Bazılar dirler ki: İki erkek at yunddan ötürü birbirleriyle kavga edip birisi galip gelince diğerini öldürür. Ve galip olan at yundun üzerine varınca yund asla karşı çıkmaz ve yerinden hareket etmez.

[12b/17] **Atın hamile olup olmadığının anlaşılması**: Bir atı, yundun üzerine çekdikten birkaç gün sonra erkek at yunda gösterilir. Eğer erkeği kendinden men ederse tutmuştur yani hamiledir. Zira hamile olan yund, erkeğe itaat etmez. Eğer erkek attan kaçmazsa hamile değildir.

[13a/1] Hamile olan at, başka yere bağlanılması gerekir. Sıcak yerde beslenmelidir. Çünkü soğuk bütün hamile yundlara zarar verir. Atı yunda çektikten sonra tutduğu bilinmesi için erkek attan ayırıp yakı gibi altına taze ot koyulur. Üzerine bolca ot koyup ertesi gün o otlağa bakılmalıdır. Eğer otlar kuruysa hamiledir. Eger yaş ise hamile değildir.

[13a/11] **Hamile olan atın tayının cinsiyetleri**: Hamile olan yundun doğacak tayların erkek ya da dişi olduğunu bilinmek istenirse; at yunddan ayrıldığı vakitte sağ yönden inerse erkek, sol yönden ineres dişidir. Bazı kimseler derler ki: Eğer tay ilk sağ memesine süte gelirse erkek, sol memesine süte gelirse dişi olmasının alametidir.

[13a/16] **Erkek ya da dişi tay olmasının alameti**: Eğer erkek ya da dişi tayın hangisi isteniyorsa şöyle tecrübe edilmiştir: Erkek tay isteniyorsa şimal yılı, dişi isteniyorsa cenub yılı çiftleştirilmeli ve yundun yüzünü havaya karşı döndürmek gerektir. Ve diğer hayvanları dahi bu şekilde yapmak iyidir.

[13b/1] Yund doğurduktan yedi gün içinde karnında kalan sakatatı çıkarıp temizlense sekizinci gün çekilse hamile kalır.

[13b/5] Aristotalis Hekim dir ki: On bir ayda doğuramayan yund on ikinci ayda doğurur.

[13b/6] Garib İbni Said der ki: Semiz at on bir ay ve on gün götürür.

[13b/7] Ahmed bin Hasan Katip Kıratı der ki: On ayda doğurur. Dokuz aydan aşağı doğursa yaşamaz.

[13b/9] Yund ayağı teklenmeyince çekilmez. Bazı yundların rahminde hastalık olur ve doğuramaz. Ancak ilaçla hastalığı def edince doğurabilir.Bazı yundlar hamile kalıp doğuramaz. İnsan gibi kısır olur.

[13b/14] Bazı yundlar doğurunca oğlunu sevmez ve emzirmez, kaçar. Böyle yundlar hemen yakalanıp emzirilmelidir. Bazı tayları anasından başkası emzirirse helak olur.

[13b/17] Aristotalis Hekim der ki: Eger yund doğurduğu gibi ölse yahut zayi olsa, tay başka tayı olan yundlara emzirilip terbiye yapılmalıdır.

[13b/17] Halid Hekim der ki: At, bulanık su ister. Eğer duru su verilirse ayağıyla bulandırıp içer.

2.4. Baytarnâmeler Hakkında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

Baytarnâmelerle ilgili Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezine kayıtlı toplam 26 tane tez çalışması bulunmaktadır. Bunların 23 tanesi yüksek lisans tez çalışması, 3 tanesi ise doktora tez çalışmasıdır. Tespit edilen tezleri, erişime açık olan ve erişime açık olmayan tezler şeklinde ayırdık. Bu tezleri daha sonra yazıldığı yıl esasına göre önce yazılandan sonra yazılana göre belirttik.

Erişime açık olmayan tezler:

Mehmet Emin Ağar*, Baytarü'l- Vâzıh (Metin-İnceleme-İndeks),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1986), (İstanbul Nüshası).

Can Özgür*, Baytarü'l- Vâzıh (Metin-İndeks),* İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1988), (Paris Nüshası).

Can Özgür, *Baytarü'l Vâzıh'ın Kıpçakça ve Türkmence Yazmalarına Göre Kıpçakçanın Oğuzcalaşması (Türkmenceleşmesi) Üzerine Bir Dil Araştırması,* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi, İstanbul 1994).

Baytarnâmeler hakkında gerek kendi yüksek lisans tezi gerekse danışmanlık yaptığı tezler olmak üzere çeşitli çalışmaları bulunan 'Mesut Şen', bu alanda önemli bir isim konumundadır.

Mesut Şen*, Haza Kitab-u Baytar-ı Name: Tenkitli Metin,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 1987).

Ali Abbas Çınar*, Ondokuzuncu Yüzyıla Ait Bir Baytarnamede At Kültürü (Yazılı ve Basılı Kaynaklarla Karşılaştırma*), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (yüksek lisans tezi, Ankara, 1992).

Erişime açık olan doktora tezleri:

Abdullah Özen*, Milli Kütüphanedeki Yazma Baytarnameler Üzerine Tarihi İncelemeler,* Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (basılmamış doktora tezi, Ankara 1999).

Ali Yiğit*, İlmi Fürusiyet İsimli Baytarnamenin Veteriner Hekimliği Tarihi, At Yetiştiriciliğ ve At Hastalıkları Bakımından İncelenmesi,* Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (basılmamış doktora tezi, Konya 2011).

Erişime açık olan yüksek lisans tezleri:

Mustafa Ak, *Mehmet B. Çerkes'in Kitabu Baytarname Tercümesi (60b-109a, giriş – metin – dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2008).

Tahir Kemal Bulut, *Mehmet B. Çerkes'in Kitabu Baytarname Tercümesi (1a-60a, Giriş - Metin - Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009).

Nilay Geyikoğlu, *Hacı Ali Bin Hacı Muhammed Aksarayi'nin Kitabu Baytarname Tercümesi (İnceleme - Metin - Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2010.)

Bahar Kunul, *Belgradlı Kenan'ın Baytarnamesi (Metin - İnceleme - Sözlük),* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, Konya 2010).

Şeyma Şimşek Söylemez, *Baytanâme (Karşılaştırılmalı Granet İncelemesi – Metin – Dizinli Sözlük),* Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi (basılmamış yüksek lisans tezi, Sivas 2012)

Zehra Çalışkan, *Anonim Bir Baytarname'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi,* Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, Şanlıurfa 2013).

Birol Tüfekçi, *Baytarnâme-i Kenân Efendi Grameri- Fiil,* Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman 2013).

Abdulkadir Taş, *El – Edirnevi Muhammed Bin İskenderin Baytarnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi,* Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi (basılmamış yüksek lisans tezi, Şanlıurfa 2013).

Tülay İrfanoğlu, *Fuyūzi'nin Makbūl Der Hâl-iHuyūl Adlı Baytarnâmesi (Giriş – Tenkitli Metin – Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2013).

Abdulkadir Çablı, *Ahmed B. Hasan B. Ahnef'in Kitabu Baytar-name Tercümesi (İnceleme – Metin – Dizin – Tıpkıbasım),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2014).

Ferhan Gökçek, *Konya Mevlana ve İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Belgradlı Ken'an Efendi'nin Baytarnâmesi (Tenkitli Metin – Dizin ve Tematik Sözlük Çalışması),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2014).

Seda Kırbıyık, *Ahmed B. Hasan B. Ahnef'in Kitabu Baytarnâme Tercümesi (İnceleme –Metin – Tıpkıbasım),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2014).

İbrahim Banzaroğlu, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme I (1b- 42a) (İnceleme – Metin – Dizin – Tıpkıbasım)* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2014).

Esma Küçük, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme II (42b- 94b) (İnceleme – Metin - Dizin – Tıpkıbasım)* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2014).

Nesim Aslan, *Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (1b-47b) (Giriş – Metin – Dizin – Tıpkıbasım)* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2015).

Esra Malçok, *Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (48b-105b) (Giriş - Metin - Dizin – Tıpkıbasım),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2015).

İbrahim Boy, *Hâdi'nin "Kitâb-ı Makbūl Der Hâl-i Huyūl" Adlı Baytarnamesinin Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi (Giri, İnceleme, Metin, Sözlük ve Dizin, Tıpkıbasım),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2015).

Beste Dağdelen, *Kitabu Baytarname (Ankara Üniversitsei Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi) (İnceleme – Metin – Dizin – Tıpkıbasım),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2016).

Peker Nur Melik, *Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme (İnceleme, Metin ve Dizin),* İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2019).

2.5. Diğer Baytarnâmeler İle Eserin Karşılaştırılması

Bu bölümde çalışılan eser ile diğer çalışılan eserlerin benzer ve farklı yönleri tespit edilmiştir. Karşılaştırma yapılırken konu, içerik ve incelenen esere benzerlik yönünden Aristo'ya atfedilen 3 çalışma seçilmiştir. Bunların ilki; *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme I*[14], ikincisi; *Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kısmında 1502 Numarada Kayıtlı Bulunan Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme*[15]ve üçüncüsü *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bölümüne Kayıtlı Kitabu Baytarname*[16] adlı çalışmalardır.

Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan Ve Aristo"ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme I eseri giriş, iki ana bölüm ve hatimeden oluşmuştur. Giriş bölümünde bolca dua, ayet ve hadisler bulunmaktadır. İlk bölümü gaza ve ribat için at beslemenin faziletleri, atların iyi veya kötü huyları, atların yetiştirilmesi, bakımı ve haklarından; ikinci bölümde ise atların diş ve yaş tayininden oluşmaktadır. Bu kısımlar çeşitli hadis ve ayetler ile desteklenmiştir. Ve son olarak at uzuvlarının insan hastalıklarında kullanımı bulunmaktadır. Bu bölüm diğerlerinden ayırıcı bir özellik taşımaktadır. İncelenen eserde ise, giriş bölümünde farklılıklar mevcuttur. Giriş bölümünde hadis ya da ayet bulunmamaktadır. Ve baytarnâmenin nasıl yazıldığı ya da "Baytarnâme" adının nasıl konulduğu anlatılmıştır. Konu bakımından benzer konular bulunmaktadır. Atın hastalık ve tedavileri farklı olarak geçmektedir. Atın cinsiyet ve gebelik tahmini gibi konular *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan Ve Aristo"ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme I* çalışmasında bulunmamaktadır. Ancak incelenen eserde geçmektedir. Hatime bölümü ise yukarıda adı geçen tezde bulunduğu halde çalışmaya konu olan nüshada mevcut değildir. Aynı zamanda yaş ve diş tayini de her iki nüshada da farklıdır.

[14] İbrahim Banzaroğlu, "Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan Ve Aristo"ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme I", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, 2014.

[15] Nur Melik Peker, "Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

[16] Beste Küçükkaya, "Kitabu Baytarname Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2015.

Bu çalışmada iyi atların özellikleri hakkında iki görüş bulunmaktadır. İlk görüş, yirmi yedi adet "y" ile başlayan Türkçe sözcük ile iyi bir atta olması gereken özellikler belirtilmiştir. İkinci görüş ise iyi bir atta on iki teşbih bulunmalıdır. Bunların üç yeri güzel avratlara, üç yeri deveye, üç yeri katıra ve kalan üç yeri de su sığırına benzemeli şeklinde açıklanmıştır. Ve birçok *Baytarnâme'de* olduğu gibi bu eserde de bütün atların sultanı toru at denilmiştir. Daha sonra açık torı at, demir kır at, siyah at, çil at, ak at ve kula atın çeşitli özelliklerinden bahsedilmiştir. Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde bulunan söz konusu eserde iyi at iyi adama benzetilmiştir. İnsanda bulunan çeşitli özellikler at üzerinden tasfir edilmiştir. Şöyle ki; bir kimse hub suretli ve güzel sesli olursa ondan daima iyilik ve güzellikler gelir. Ama ergin suretli, kısa boylu ve yaramaz huylu olan kimselerden fenalık ve kötülük gelir, at da böyledir şeklinde açıklanmıştır. At donlarında çalışılan nüshada; hurmayi toru at, al at, kurt kulı at, yağız at ve siyahın atın özellikleri verilmiştir. At donlarında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Sonuç olarak bu iki eserin konu bütünlüğü ve içerik olarak birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kısmında 1502 Numarada Kayıtlı Bulunan Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme adlı eser beş bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde atların güzellik ve vasıfları, ikinci bölümde atların nitelikleri ve donlarına göre iyi veya kötü yönleri, üçüncü bölümde atların yaş tayini, dördüncü bölümde atların hastalıkları ve tedavileri ve beşinci bölümde ise at satın almak isteyen kimselerin dikkat etmesi gereken hususlar anlatılmıştır.

Bu çalışmada, iyi bir at için olması gereken özellikler üç unsur üzerinden anlatılmıştır. Bunların; birincisi güzel kadına, ikincisi deve ve üçüncüsü de su sığırına benzetilmiştir. Bu özelliklerden bahsederken şöyle anlatılmıştır: İyi bir atın saçı, kadın saçı gibi uzun ve yumuşak olmalıdır. Deve gibi uzun boylu ve uzun kirpikli olmalı, su sığırı gibi kalın ve kısa bilekli olmalı şeklindedir. Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde bulunan söz konusu eserde ise iyi bir atın özellikleri iyi bir adamın özellikleriyle anlatılmış olduğu yukarıda belirtilmişti.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kısmında 1502 Numarada Kayıtlı Bulunan Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme adlı eserde bir atta olması gereken bazı özellikler şu şekilde sıralanmıştır: *Güzel yüzlü, uzun boyunlu, ince saçlı kısa belli, iki kulağının arası geniş dişleri düzgün, yumru alınlı, böğürü*

küçüçük, arka ayaklarının arası ne çok geniş ne de çok dar olmalı, yürürken kulaklarını hareket ettirmeli ve dengeli yürümeli, ön ve arka ayakları uyumlu, yürürken ayakları birbirine dolaşmamalı, kalça çıkıntısı yumru olmamalı, bir kalçası diğerinden küçük olan at çok kıymetli ve hünerli olur. Beli ince olup kısrak gördüğünde de kişner. Belinin bittiği yer ince, boynı ve omuzu aynı hizada olur. Arkası balık arkası gibi düz, sırtının eyer yerleştirilen kısmı ise ince olur. Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde bulunan söz konusu eserde ise şu şekildedir: *Yüce boylu, yoğun incikli, uzun boyunlu ince kulaklı ve sık dişli, sumak burunlu, uzun dudaklı, yassı alınlı, arkası geyik ve omuzları iyi olmalı, kulak yerinde ufak tüyü olmalı, tırnağı hem uzun hem de enli, kuyruğu uzun ve ince olmalı, hayası iri olmamalı, budları ve gerdanı kara ve geniş olmalı, yürüdüğü zaman ayakları aynı yere basmalı ve kulaklarını hareket ettirmelidir*. Bu bağlamda benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kısmında 1502 Numarada Kayıtlı Bulunan Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme adlı eserde geçen at donları şu şekildedir: Hurmayī doru at, açık doru at, timur at, kır at, yağız at, çil at, kır at, kula at ve siyah at olmak üzere Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde bulunan söz konusu eserle benzer ve farklı at donları bulunmaktadır.

Atların diş ve yaş tayininde ise genişçe özellikler belirtilmiştir. Hindistan Rampur Raza Kütüphanesinde bulunan söz konusu eserde kısaca değinilmiştir.

At hastalıkları kısmında birçok hastalık ve tedavisi anlatılmıştır şöyle ki: *Temregü, ur, yengeç, siğil, abraş, tüy bitmeme, hınzır kılı, basur, göze duman gelmesi, göze ak gelmesi, göze kan gelmesi, gözün yaşarması, kisi, nefha, ayak sinirlerinin tutulması, ayağa su inmesi, ayakta bağa çıkması, dizine yağ inmesi, karakuş çıkması, dize kemik inmesi, ayağa kemik inmesi, bıcılgan, kolların tutulması, tırnak düşmesi, şakak, arpalama, diş ağrısı, boyun ağrısı, bel açılması – kan işemesi, mayasıl, haya şişmesi, yağır, cidağı, teyelti kazıması, sofra yaralanması, bağırsakların yaralanıp dışarı çıkması, eşkinsizlik, harınlık, hunnak, boğaza sülük yapışması, zayıf nefes, solugan, doluca, öksürük, sancı, kabızlık, sidik tutulması, iştahsızlık, salıncak, ishal, zayıflık, soğuk algınlığı, sakağı, su sakağısı, bevâsir, sıraca, kuru giçik, kuduz, uyuz, kelef, kızıl kurt* olmak üzere bu hastalıkların tedavi yöntemleri açıklanmıştır. Buna karşın söz konusu çalışmada: *Nefha, sancı, sidik tutulması, tüy bitmemesi, yara, bit, göğüs ve bağır şişkinliği, sovuklanma, semirme, yaramaz huy, arpa tutması, kaşanamama,*

sıraca, uyuz, boğaz yağırı, siğil, sökük, sakağı, talu, abraş, kan gibi kızıl kaşanma hastalıklarının tedavi yöntemleri açıklanmıştır. Iki eser mukayese edildiğinde benzer hastalıkların olduğu görülmektedir. Ancak tedavi yöntemlerinin farklı olduğu tespit edilmiştir.

At satın almak isteyen kişilere dikkat edilmesi gereken tavsiyeler belirtilmiştir. Bu çalışmaya konu olan eserde bu bölüm bulunmamaktadır. Söz konusu çalışmada sermaye için beslenen koyun, keçi, inek, teke, öküz, deve, eşek, katır gibi hayvanlar ile ilgili özellik, hastalık, gebelik, cinsiyet tahmini, boy tahmini gibi konular bulunmaktadır. *Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Kısmında 1502 Numarada Kayıtlı Bulunan Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme* adlı eserde yukarıda adı geçen hayvanlar hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bir diğer çalışma olan *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bölümüne Kayıtlı Kitabu Baytarname* adlı eser fasıl adı verilen sekiz bölümden oluşmaktadır.

Eserin giriş kısmı dua ile başlamıştır. Daha sonra İskender'in Horsan'ı fethedip Belh şehrine geldiği ve burada atlara hastalık bulaşmasından dolayı atların helak olduğu anlatılır. Bunun üzerine bu haberin Aristo'ya ulaştığını ve bu haber karşısında da Aristo'nun bahsi geçen eseri yazdığı söylenmiştir. Aynı zamanda anâsır-ı erbaadan bahsedilmektedir. İnsanoğlunun dört unsurdan yaratıldığını ve bu dört unusurun biri eksik olursa yaradılış tamamlanamayacağı ve atın da anâsır-ı erbaadan yaratıldığı söylenmiştir. Bu metinde padişah olan kimseye dört nesne gerektir ifadesi geçmektedir. Burada Anâsır-ı Erbaa'ya bir gönderme yapıldığı söylenebilir. Aynı şekilde incelenen eserde de bu konular benzerdir. Bu bağlamda giriş kısmı çalışmaya konu olan eserle benzerlik göstermektedir. Ancak Hindistan nüshası olan bu eserin giriş kısmında dua yoktur. Olay örgüsü ve unsurlar benzerlik göstermektedir.

Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bölümüne Kayıtlı Kitabu Baytarname adlı eserin birinci faslı iyi bir atın nasıl olması gerektiği atın fiziksel özellikleri ile açıklanmıştır. Şöyle ki*: At dedikleri yüce boylu, yoğun incikli, hub suretli, ala gözlü, kulakları uzun, kamış kulaklı, sık dişli, aşağı dudağı yukarı dudağından uzun olmalı, yumru alınlı olmalı, uzun boyunlu, kuyruğu uzun olmalı, kemiği kısa, omuzu gür, böğrü büyük, göğsü açık olmalı, hayası tüylü olmamalı, yolda giderken iki kulağını hareket ettirmeli, düzgün yürümeli, uzuvları*

birbirine eşit olmalı, kısrak görünce kişnemeli, beli ince olmalı, tırnakları geniş ve uzun olmalı, ön ayakları ile arka ayakları aynı yere basmalı gibi özellikler sıralanmıştır. Bu özellikler de incelenen eserdeki özellikler ile benzerlik teşkil etmektedir. İyi bir atın yukarıda sayılan özelliklerinin hespsini alması gerektiği söylenmiştir. Eğer bir at bu özelliklerin hepsini alamıyorsa sadece on iki özelliği almalı bu on iki özelliğin ise üçü avrata, üçü katıra, üçü sığıra, üçü deveye benzemelidir şeklinde açıklanmıştır. Çalışmaya konu olan eserde ise akıllı ve iyi bir adama benzetilirken burada güzel bir kadına benzetilmiştir. Konu bakımından benzerlik gösterse de unsur bakımından farklı olduğu söylenebilir.

Atın donlarında, iyi olmayan kötü huyları, hastalıkları, atların besili olabilmesi için gerekenler, diş ve yaş tayini gibi bölümleri de benzerlik göstermektedir. Lakin sonunda atların insanlarda görülen rahatsızlıklara iyi gelen tarafları da açıklanmıştır. Bu bölüm incelenen eserde bulunmamaktadır. Bu çalışmada bulunan diğer hayvanlar ile olan bilgiler ise yukarıda zikredilen eserde mevcut değildir.

Sonuç olarak bu üç tez incelendiğinde bu çalışmaya konu olan esere en yakın muhtevaya sahip olan çalışma *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bölümüne Kayıtlı Kitabu Baytarname* adlı eser olduğu söylenebilir. Genel olarak tespit edilen at donları, iyi bir atın özellikleri, hastalıklar gibi konular baytarnâmelerde benzer özellikler olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu hastalıkların tedavileri çoğu metinde farklı geçmektedir. Bu durum ise bu sahanın çok geniş olduğu ve yeni eserler ortaya çıktıkça farklı yaklaşım türlerinin tespit edilebileceği sonucunu doğurmaktadır.

3. DİL İNCELEMESİ

3.1. İmla Ve Dil Özellikleri

Metinde ağırlıklı olarak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine ait imla ve dil özellikleri görülmektedir.

Bu çalışmada tespit edilen imla ve dil özellikleri aşağıda gösterilmiştir:

3.1.1. İmla Özellikleri

3.1.1.1. Harekeleme

İncelenen yazma eserin bütününde hareke kullanılmamıştır. Sadece birkaç harekeli yazım söz konusudur.

3.1.1.2. Şeddenin kullanımı

Şedde, üzerinde gösterildiği harfin iki kez okunmasını sağlar. İncelenen metinde ّ simgesiyle gösterilmiştir. Metinde çift ünsüz bulunan bazı sözcüklerde şedde kullanılmıştır.

اسّی ıssı 2b/12, مجرّبدر mücerrebdir 4b/13

یصّی yaṣṣı 5b/16, اوّل evvel 6b/17

3.1.1.3. Ünlülerin Yazılışı

3.1.1.3.1. /a/ ünlüsü

3.1.1.3.1.1. Ön seslerde /a/

/a/ ünlüsü ön seslerde (ا) ve (آ) harfleri ile gösterilmiştir.

المق almaḳ 3b/3, آتك atıñ 4a/1

افیونی afyonı 10b/16, آغریسین aġrısın 7b/4

3.1.1.3.1.2. İç seslerde /a/

/a/ ünlüsü iç seslerde (ا)harfi, /a/, /e/ sesi veren güzel he (ه) he harfi ve harfsiz gösterim olmak üzere üç kullanımla sağlanmıştır.

اوفاق ufaḳ 2a/15, سنبوليه bulayasın 3a/11

قباق ḳabaḳ 3b/1, چوبانلر çobanlar 9b/4

3.1.1.3.1.3. Son seslerde /a/

/a/ ünlüsü son seslerde çoğunlukla güzel he ه ve bazı sözcüklerde ise ا hafi ile sağlanmıştır.

الاجه alaca 8b/5, اولورسه olursa 5a/15

شف ا şifā 3a/8, زيرا zírā 6b /2

3.1.1.3.2. /e/ ünlüsü

3.1.1.3.2.1 Ön seslerde /e/

Ön seslerde /e/ sesini karşılamak için (ا) harfi kullanılmıştır.

ازوب ezüb 5a/19, ا رككى erkegi 5b/4

3.1.1.3.2.2. İç seselerde /e/

/e/ ünlüsü için iç seslerde çoğunlukla harf kullanılmamıştır. Fakat bazı sözcükler incelendiğinde (ه) ve (ا) harfinin kullanıldığı görülmektedir.

ايليه eyleye 2b/ 21, كوره سن göresin 4a/1

سكسان seksen 5a/5, چكرلر çekerler 6a/10

3.1.1.3.2.3. Son seslerde /e/

/e/ ünlüsünü son seslerde karşılamak için(ه) harfi kullanılmıştır.

اينكه inege 6b/1, پاره pāre 7b/6

3.1.1.3.3. /ı/, /i/ ünlüleri

3.1.1.3.3.1. Ön seslerde /ı/, /i/

/ı/, /i/ ünlülerini karşılamak için ön seslerde (ا), (اي) ve (ي) harfleri kullanılmıştır.

اسّى ıssı 2b/12, ايب ib 4a/6

يصّى yaṣṣı 10a/1

3.1.1.3.3.2. İç seslerde /ı/, /i/

/ı/, /i/ harflerini iç seslerde karşılamak için genelde (ي) harfi kullanılmıştır. Fakat "ı-,i" harfini belirtmek için hareke ya da harfin kullanılmadığı sözcüklerde mevcuttur.

برر birer 6a/2, ایکی iki 6a/2

آغریسین aġrısın 7b/4, صغر ṣıġır 8a/2

3.1.1.3.3.3. Son seslerde /ı/, /i/

/ı/, /i/ harflerini son seslerde göstermek için (ى) harfi kullanılmıştır. Fakat bağlaç olan "ki"nin yazımında güzel he(ه) harfi kullanılmıştır.

دیدی didi 8b/9, درلرکه derler ki 9b/21,

بریسی birisi 2b/1, دیرکه dir ki 12b/1

3.1.1.3.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri

3.1.1.3.4.1. Ön seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/

Ön seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ harflerini karşılamak için (او) harfleri kullanılmıştır. Birkaç sözcükte ise sadece (ا) ve (ع) harfi kullanılmıştır.

اون on 10b/5, اموزلری omuzları 2a/13

اوزم üzüm 8a/1, عمری ömri 6a/3

3.1.1.3.4.2. İç seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/

İç seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerini karşılamak için (و) harfi kullanılmıştır. Ancak bazı sözcüklerde herhangi bir harf kullanılmamıştır.

كوچك küçük 8a/7, قیون ḳoyun 8a/11

محکم muḥkem 9a/6, صوق ṣovuḳ 4b/15

3.1.1.3.4.3. Son seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/

Son seslerde /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerini karşılamak için (و) harfi kullanılmıştır.

صورتلو ṣūretlü 2a/7, درلو dürlü 2b/16

3.1.1.4. Ünsüzlerin Yazılışları

3.1.1.4.1. /b/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir dudak ünsüzü olan /b/ ünsüzü, (ب) harfi ile gösterilmektedir.

بربرینه birbirine 4b/2, بال bal 3a/9

قاتوب ḳatub 3b/4, قیوب ḳoyub 4b/14

3.1.1.4.2. /c/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan /c/ ünsüzü, (ج) harfi ile gösterilmektedir.

جمله سن cümlesin 4b/20, صیریجیا ışırıcı 13a/11

3.1.1.4.3. /ç/ ünsüzü

Patlamalı, ötümsüz ve ince bir diş ünsüzü olan /ç/ ünsüzü, (چ) harfi ile gösterilmektedir.

چوبان çoban 6a/1, چکوچ çeküç 4b/21

3.1.1.4.4. /d/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan /d/ ünsüzü, (د) harfi ile gösterilmektedir.

درت dört 1b/10, قرشدرب ḳarışdurub 3b/10

3.1.1.4.5. /f/ ünsüzü

Sızıcı, ötümsüz ve ince bir dudak ünsüzü olan /f/ ünsüzü,(ف) harfi ile gösterilmektedir.

صفتلر ṣıfatlar 5b/10, فیل fil 7b/6

3.1.1.4.6. /g/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir damak ünsüzü olan /g/ ünsüzü, (ك) harfi ile gösterilmektedir. Metinde /g/ ünsüzü ve /k/ ünsüzü aynı harf ile gösterilmektedir. Bu iki ünsüzü birbirinden ayırmak için herhangi bir harf kullanılmamıştır.

کوندن günden 6b/10, دوکوب dögüb 7a/4

3.1.1.4.7. /ġ/ ünsüzü

Türkçeye Arapça ve Farsçadan giren /ġ/ ünsüzü, (غ) harfi ile gösterilmiştir.

ياغيله yağıyla 3a/2, بوغازندن boġazından 4a / 6

3.1.1.4.8. /h/ ünsüzü

Sızmalı,ötümsüz ve ince bir gırtlak ünsüzü olan /h/ ünsüzü, (ه) harfi ile gösterilmektedir.

همان hemān 12a/2, درهم dirhem 3b/11

3.1.1.4.9. /ḥ/ ünsüzü

Türkçeye Arapça ve Farsçadan giren ötümsüz ve kalın bir gırtlak ünsüzü olan /ḥ/ ünsüzü, (ح) harfi ile gösterilmektedir.

حيوانلردن ḥayvanlardan 5b/3, صاحبنى ṣaḥibini 13a/4

3.1.1.4.10. /ẖ/ ünsüzü

Türkçeye Arapça ve Farsçadan giren /ẖ/ ünsüzü, (خ)harfi ile gösterilmektedir.

خوش ẖoş 3b/7, ياخود yaẖud 7a/5

3.1.1.4.11. /k/ ünsüzü

Patlamalı, ötümsüz ve ince bir damak ünsüzü olan /k/ ünsüzü, (ك) harfi ile gösterilmektedir. Metinde /g/ harfiyle birlikte aynı şekille gösterilmektedir ve bu iki harfi birbirinden ayırmak için herhangi bir harf ya da hareke kullanılmamıştır.

كوكورد kükürd 4a/21, اينك inek 5a/5

ا ركك erkek 6a/21, كرّه kerre 6b/9

3.1.1.4.12. /ḳ/ ünsüzü

Kalın sıradan sözcüklerde kullanılan /ḳ/ ünsüzü,(ق) harfi ile gösterilmektedir.

قار ḳar 8b/15, يوقاروسى yuḳarusı 10a/1

3.1.1.4.13. /l/ ünsüzü

Sızmalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan /l/ ünsüzü, (ل) harfi ile gösterilmektedir.

ييل yıl 6a/12, ابلكيله ibligiyle 7b/7

3.1.1.4.14. /m/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir dudak ünsüzü olan /m/ ünsüzü, (م) harfi ile gösterilmektedir.

مقدار miḳdār 4b/21, تمام tamam 6a/14

3.1.1.4.15. /n/ ünsüzü

Patlamalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan "n" ünsüzü, (ن) harfi ile gösterilmiştir.

نسنه nesne 12b/4, چوبان çoban 6a/1

3.1.1.4.16. /ñ/ ünsüzü

Genizsi ve ince bir ünsüz olan /ñ/ ünsüzü, (ك) ile gösterilmiştir.

آتك atıñ 4a/1, قيونك ḳoyunuñ 8b/19

3.1.1.4.17. /p/ ünsüzü

Patlamalı, ötümsüz ve ince bir dudak ünsüzü olan /p/ ünsüzü, genellikle (ب) harfi ile gösterilmiştir. Fakat bazı sözcüklerde ise /p/ ünsüzü (پ) harfiyle de kullanılmıştır.

ارپه arpa 2b/14, پاره pāre 3a/1

3.1.1.4.18. /r/ ünsüzü

Sızmalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan /r/ ünsüzü, (ر) harfi ile gösterilmiştir.

يپر yapar 3a/19, برر birer 4a/9

3.1.1.4.19. /s/ ünsüzü

Sızmalı, ötümsüz ve ince bir diş ünsüzü olan /s/ ünsüzü, (س) harfi ile gösterilmiştir. Bu harfin ince sıradan sözcükleri karşılamak için kullanıldığı bilinmektedir. Fakat incelenen metinde herhangi bir kurala bağlı olmadan bazı sözcüklerde kalın sözcükleri karşılamak için kullanıldığı görülmektedir.

سميز semiz 6a/4, سورسلر sürseler 7a/8

سابقا ن sābıḳan 7b/20, ياغسه yaġsa 8b/21

3.1.1.4.20. /ş/ ünsüzü

Türkçeye Arapçadan girmiş olup konuşma dilinde söylenişine uygun kullanılmasa da yazı dilinde gösterilen ve ince bir ünsüz olan /s̱/ ünsüzü, (ث) harfi ile gösterilmiştir.

اکثر ekṣer 13b/4, چثّه ده çüṣṣede 12b/21

3.1.1.4.21. /ṣ/ ünsüzü

/ṣ/ ünsüzü ötümsüz ve kalın bir ünsüzdür. Genellikle kalın ve sıradan sözcüklerde kullanılan bu harf Türkçeye Arapçadan geçmiştir ve (ص) harfi ile gösterilmektedir.

صغر ṣıġır 9a/8, آصّه لر aṣṣalar 7b/7

3.1.1.4.22. /ş/ ünsüzü

Sızmalı, ötümsüz ve ince bir diş ünsüzü olan /ş/ ünsüzü (ش) harfi ile gösterilmektedir.

شیشیرر şişirir 7a/12, باشی başı 8a/6

3.1.1.4.23. /t/ ünsüzü

Patlamalı, ötümsüz ve ince bir diş ünsüzü olan /t/ ünsüzü, (ت) harfi ile gösterilmektedir. Bu ses, genelde ince sıradan sözcüklerde kullanılır. Fakat iç ve son ses için kullanıldığı durumlarda kalın sıradan sözcüklerde de görülmektedir.

تکه teke 9b/3, **حتّی** ḥattā 12a/20

3.1.1.4.24. /ṭ/ ünsüzü

Ötümlü ve kalın bir ünsüz olan /ṭ/ ünsüzü, (ط) harfi ile gösterilmektedir. Bu harfin aynı zamanda /d/ ünsüzünü de karşıladığı bilinmektedir. Fakat bu ayrımı belirtmek için herhangi bir yöntem yoktur.

طوغان ṭoġan 13a/21, قاطرك ḳaṭrañ 10a/5

3.1.1.4.25. /v/ ünsüzü

Sızmalı, ötümlü ve ince bir dudak ünsüzü olan /v/ ünsüzü, (و) harfi ile gösterlmektedir.

وحشی vaḥṣi 10b/5, وارر varır 10b/17

3.1.1.4.26. /y/ ünsüzü

Sızmalı, ötümlü ve ince bir ünsüz olan /y/ ünsüzü, (ى,ي) harfleri ile gösterilmektedir.

یومرطه yumurṭa 5a/2, بیوك büyük 10a/8

3.1.1.4.27. /z/ ünsüzü

Sızmalı, ötümlü ve ince bir diş ünsüzü olan /z/ ünsüzü, (ز) hafi ile gösterilmektedir.

منزلنه menziline 13a/4, قزمش ḳızmış 2b/4

3.1.1.4.28. /ẕ/ ünsüzü

Ötümlü ve ince bir ünsüz olan /ẕ/ ünsüzü, (ذ) harfi ile gösterilmektedir.

ذيرا ẕirā 13a/2, ذكر ẕikir 13b/12

3.1.1.4.29. /ż/ ünsüzü

Arapça yoluyla Türkçeye geçen ve kalın bir ünsüz olan /ż/ ünsüzü (ض) harfiyle gösterilmektedir. Türkçenin telaffuzuna uygun olmadığı için söylenişlerde farklılık gösterebilen bir sestir. Bazı transkripsiyonlu metinlerde bazı sözcüklerde /ż/ ve bazı sözcüklerde ise /ḍ/ hafi şeklinde gösterildiği bilinmektedir.

بعض baʿż 13b/10, ضرر żarar 2b/11

3.1.1.4.30. /ẓ/ ünsüzü

Kalın bir ünsüz olan /ẓ/ ünsüzü, (ظ) harfi ile gösterilmektedir.

حظّ ḥaẓẓ 6b/16, منتظم muntaẓam 1b/13

3.1.1.5. Bazı Ek ve Şekillerin Yazımı

İncelenen metinde birçok edat ve bağlaç kullanılmıştır. Bu edat ve bağlaçların bazılarının yazımında birlik sağlanamamıştır. Ayrı yazıldığı gibi bitişik ya da farklı şekilde yazıldığı saptanmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır:

a) Metinde *"ki"* bağlacı çoğunlukla kendisinden önce gelen sözcükten ayrı yazılmıştır. Sadece birkaç sözcükte bitişik olarak yazıldığı tespit edilmiştir.

اولدركه oldur ki 13b/16, **مادامكه** mādamki 10b/13,

b) Metinde *"içün"* edatı, iki şekilde görülmektedir. Genellikle kendisinden önce gelen sözcükten ayrı yazılsada birkaç örnekte kendisinden önce gelen sözcüğe bitişik yazılmıştır.

ايچنلمكبس beslemek içün 5b/14, **لماغيچن** almaġ-ıçün 12a/7

c) Vasıta ve birliktelik gösteren "*ile"* edatı, metinde çeşitli şekillerde yazılmıştır.

چول ایله çul ile 2b/5, **قابیله** kabıyla 4b/3

ملامنله melāminle 14a/15, ایبایله ib ile 4a/6

3.1.2. Dil Özellikleri

3.1.2.1. Ses Bilgisi

3.1.2.1.1. Ünlüler (Vokaller)

3.1.2.1.1.1. Ünlü Değişmeleri

Metinde görülen bazı değişimeler şunlardır:

3.1.2.1.1.1.2. e > i, i > e değişimi

Günümüzde /e/ ünlüsü ile yazılan sözcüklerin bazıları metinde /i/ ünlüsü ile yazılmıştır. Aynı zamanda /*i/* ünlüsüyle yazılan sözcüklerin bazıları da /e/ ünlüsü ile yazılmıştır. Bu durum, kapalı e ünlüsünün Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülmesiden kaynaklanmaktadır.

Türkiye Türkçesi "yeğdir" **ییکدر** yigdir 6a/13

"gece" **کیچه** giçe 9a/17, "iyi"**ایو** eyü 10b/7

3.1.2.1.1.1.3. u > ı, ü > i değişimi

Eski Anadolu Türkçesinde nadir görülen bu değişim, az da olsa metinde bulunmaktadır.

"uludur"**اولی در** uludır 14a/21, "sütünü" **سودنی** südini 12a/12

3.1.2.1.1.1.4. ı > u, i > ü değişimi

Eski Türçede, sözcük sonlarındaki /g/, /ğ/ harfleri, Eski Anadolu Türkçesine geçişte düşerek kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırmıştır. Türkiye Türkçesinde ise bazı sözcüklerde yuvarlaklaşma yerini kaybetmiştir.

"gelirse" **کلورسه** gelürse 14a/15, "çekiç" **چکوچ** çeküç 4b/21

3.1.2.1.1.2. Büyük Ünlü Uyumu

Diğer adı "kalınlık-incelik" uyumu olan büyük ünlü uyumunda ana kural, bir sözcüğün ilk hecesinde ince bir ünlü */e/, /i/, /ö/, /ü/* varsa diğer hecelerde ince ünlü, kalın ünlü /a/, /ı/, /o/, /u/ varsa diğer hecelerde kalın ünlü olması durumudur.

Metinde, genellikle bu birlik sağlanmıştır.

قولاقلری ḳulaḳları 3b/8, **کوزلری** gözleri 10a/6

"-İkEn" zarf fiil ekinin kalın hali olmadığı için bu uyumu bozmaktadır.

صغارلرایکن ṣaġarlar iken 9a/15, **ایکنیاشنده** yaşında iken 10b/9

3.1.2.1.1.3. Küçük Ünlü Uyumu

Küçük ünlü uyumu, sözcüklerin düzlük-yuvarlaklık uyumları ile alakalıdır. "Türkçede düz ünlülerden sonra düz ünlüler [a, e , ı, i], yuvarlak ünülülerden sonra [o, ö, u, ü], düz geniş [a, e] veya dar yuvarlak [u, ü] ünlüler gelir."[17] Muharrem Ergin'e göre: "Bu uyum, ancak bugunkü Türkiye Türkçesinde kendisini hissettirmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde böyle bir uyum mevcut değildir."[18] Çalışmaya konu olan eserde bu uyum yer yer sağlanamamıştır. Bu uyumu, köklerde ve eklerde uyum olmak üzere ele alacağız.

3.1.2.1.1.3.1. Köklerdeki Uyumsuzluk

Eski Türkçedeki yuvarlaklaşma, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de görülmektedir. Bu durum, Eski Anadolu Türkçesinde yazılan metinler incelendiğinde açıkca görülmektedir.

Metinde bazı sözcüklerde bu yuvarlaklaşma devam etmiştir.

"iyisi" **ایوسی** eyü+si 5b/8

Eski Anadolu Türkçesinin düzlük-yuvarlaklık uyumu belirgin değildir. Bu durum metinde de aynı sözcük üzerinden görülmektedir.

کندی gendi 9b/5**,** کندوسنی gendüsini 12b/12

3.1.2.1.1.3.2. Eklerdeki Uyumsuzluk

Ekleri düz, yuvarlak ve hem düz hem yuvarlak olarak sınıflandırarak inceledik.

[17] Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi,* Kesit yayınları, İstanbul 2013, s. 119.
[18] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak yayınları, İstanbul 2009, s. 72.

3.1.2.1.1.3.2.1. Düz Ünlülü Eklerdeki Uyumsuzluk

3.1.2.1.1.3.2.1.1. Belirtme Hâl Eki (Akuzatif) *+(y)I, +(n)I:*

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinleri incelendiğinde belirtme ekinin düz olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Türkçesinin son dönemleri ve Türkiye Türkçesinde /ı/,/i/, /u/, /ü/ şeklini almıştır.

Bu ek, metinde de düz ünlü olarak geçmektedir. Yuvarlak heceli sözcüklerden sonra kullanıldığında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır.

صويي şuyı 2b/14, افيونى afyonı 10b/16

كوكنى kökini 3b/9, سودلرنى südlerini 7b/15

3.1.2.1.1.3.2.1.2. 3. Tekil Kişi İyelik Eki +I, (s)I:

"Teklik üçüncü şahıs iyelik eklerinin eski devrelerde *–ı,-i,-sı,-si* olarak yalnız düz şekilleri vardı. Ancak Osmanlıca devrinde vokal uyumuna bağlanmış ve bugunkü yuvarlak şekilleri de ortaya çıkmıştır."[19]

Çalışmaya konu olan metinde de bu geçerlidir. Bundan dolayı yuvarlak ünlülü sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırılık söz konusudur.

ياوروسى yavrusı 10b/6, كوكسين gögsin 3b/2

3.1.2.1.1.3.2.1.3. İsimden İsim Yapan Ek *+(I)ncI:*

"Eski Anadolu Türkçesinde bu vokal daima düz olarak kalmaya devam etmiştir."[20] İncelenen metinde de yuvarlak heceli sözcüklerden sonra gelerek ünlü uyumunu bozmuştur.

دردنجى dördinci 6a/15, اوننجى onıncı 6a/16

3.1.2.1.1.3.2.1.4. Fiilden İsim Yapma Eki *+IcI:*

"Eski Anadolu Türkçesine *–UcI,* şeklinde geçmiş, sonradan ç'nin sedalılaşması ve yuvarlak vokalin düzleşmesi ile *–IcI* şeklini almış"[21] Bu durum çalışılan eserde de bir sözcükte geçmektedir ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamaktadır.

اولدرجى öldirici 10b/20

[19] Ergin, s. 222
[20] Ergin, s. 169
[21] Ergin, s. 191

3.1.2.1.1.3.2.1.5. Fiilden İsim Yapma Eki –*m(I)ş:*

Eski Anadolu Türkçesinde bu ek düz olarak kullanılmıştır. Çalışmaya konu olan metinde de düz haliyle yazılmıştır.

سُويُنمِش söyünmiş 13a/8

3.1.2.1.1.3.2.1.6. Fiilden Fiil Yapma Eki –*(I)ş:*

Fiilden fiil yapma eki olan *–(I) ş*ekli incelendiğinde Eski Türkçe metinlerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise hem düz hem yuvarlak ünlüler kullanıldığı görülmektedir.

Metinde de ince ünlü ile yazılmıştır. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamaktadır.

ايريشور irişür 2b/11, قارشدورب karışdurıb 4a/5

3.1.2.1.1.3.2.1.7. Sıfat Fiil Eki (Partisip) –*dUk:*

Partisip ek olan –dUk, Eski Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak yazılmıştır. Ancak yazmada *–dIk* şeklinde yazılmıştır. Bundan dolayı yuvarlak ünlü barındıran sözcüklerden sonra kullanıldığında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır.

صوقديغى ṣoḳdıġı 7a /21, طوردیغى ṭurdıġı 5a/20

3.1.2.1.1.3.2.1.8. Görülen Geçmiş Zaman 3. Tekil Kişi –*dI:*

“ Eski Anadolu Türkçesinde üçüncü sahışlarda ek hep düz kalmıştır.”[22]

Metinde de yuvarlak ünlülü sözcüklerden sonra düzlük-yuvarlık uyumuna girmemiştir.

اولاشدى ulaşdı 1b/3, اولدى oldı 12b/17

3.1.2.1.1.3.2.2. Yuvarlak Ünlülü Eklerdeki Uyumsuzluk

3.1.2.1.1.3.2.2.1. Zarf Fiil Eki (Gerindium) –*U:*

Eski Anadolu Türkçesi metinleri incelendiğinde bu ekin yuvarlak halinin kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen eserde de düz ünlülü bir sözcükte kullanılmıştır ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır.

[22] Ergin, s. 299

دیو deyü 7b/6,

3.1.2.1.1.3.2.2.2. Zarf Fiil Eki (Gerindium) –*Up:*

Metinlere bakıldığında bu ekin Arap alfabesi kullanılan her dönemde yuvarlak haliyle yazıldığı görülmektedir. Çalışmaya konu olan eserde düz ünlü barındıran sözcüklerden sonra kullanıldığında düzlük-yuvarlık uyumuna uymamıştır.

Metinde –*Ub* şeklinde yazıldığı için aslına uygun yazılmıştır.

قاتوب ḳatub 9a/16, چکوب çekub 8b/14

3.1.2.1.1.3.2.2.3. Geniş Zaman Eki –*Ur:*

Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde -*Ur* şeklinde geçmektedir. Metinde de düz ünlüyle başlayan sözcüklerden sonra gelen –*Ur* eki düzlük-yuvaralaklık uyumunun dışında kalmıştır.

یاتور yatur 8b/10, صاغیلور şaġılur

3.1.2.1.1.3.2.2.4. Fiilden Fiil Yapma Eki –*dUr:*

"Eski Anadolu Türkçesinde ise ekin yalnızca yuvarlak ve *d'*li şekilleri ile kullanıldığını görüyoruz."[23]

Metinde de ekin yuvarlak şekli ve *d'li* şekliyle yazılmıştır. Bu ek, düz ünlü barındıran sözcüklerden sonra kullanıldığında düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır.

کزدوره لر gezdüreler 2b/5, یتشدورنجه yetişdürince 12a/5

3.1.2.1.1.3.2.2.5. 3. Tekil Şahıs Bildirme Eki –*dUr:*

Yazma nüshada düz ünlülü sözcüklerden sonra gelen –*dUr* eki düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymamıştır.

طاتلودر ṭatludur 11a/15, ایودر eyüdür 4b/4

3.1.2.1.1.3.2.3. Hem Yuvarlak Hem Düz Ünlülü Eklerdeki Uyumsuzluk

3.1.2.1.1.3.2.3.1. İsimden İsim Yapma Eki *+lI ,+lU:*

Eski Anadolu Türkçesindeki metinler incelendiğinde bu ekin yuvarlak şekilleri görülmektedir. Ancak çalışılan metinde de hem düz kullanımı hemde yuvarlak kullanımı bulunmaktadır.

[23] Ergin, s. 213

طاتلی ṭatlı 7b/21, دیشلو dişlü 2a/12

3.1.2.1.1.4. Ünlü Düşmesi

"Dilimizde orta heceler vurgusuz olduğundan dolayı, kelime ortasında vocal düşmesi (syncope) fazla görülmektedir. Gerek kelime bünyesinde, gerekse eklerde vocal düşmesinin pek çok örnekeri vardır."[24]

Yapılan çalışmada görülen bazı ünlü düşmeleri şunlardır:

"burun" برننه burnına 5a/6, "ḳarın" قرنی ḳarnı 5a/19

"bu+öyle"بویلدر böyledir 2a/10, "yemez+ise" یمزسه yemezse 3b/13

"Böyle ve yemezse" sözcüklerindeki ses olaylarına bazı kaynaklarda ünlü birleşmesi olarak gösterilmiştir. Fakat sözcüklerin birleşmesinde ünlü düşmesi meydana geldiği için ünlü düşmesi başlığı altında almak yanlış olmaz.

3.1.2.1.2. Ünsüzler (Konsonantlar)

3.1.2.1.2.1 Ünsüz Değişmeleri

b > p değişimi

"Bazı kelimelerdeki /*b/*'ler, bugün olduğu gibi /*p/*'ye dönmemiş; kendini muhafaza etmiştir. Bunların bir kısmı Eski Türkçede de /*b/* iledir."[25]

İncelenen Metinde de bazı sözcüklerde bu korunmuştur.Aynı zamanda başta,ortada ve sonda olmak üzere bazı */p/'ler /b/* olarak yazılmıştır. Yazıldığı gibi günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

"pek" بك bek 10a/8, "yaprağını"یبراغنی yabraġını

b > v değişimi

Sözcük başında ve ortasında */b/'* lerin */v/* olduğu görülmektedir.

"bar-"وارر varır 10a/17, "tabşan" طاوشان ṭavşan 2a/13

t > d değişimi

Metinde genellikle /*t/* ile yazılmıştır. Ancak /*d/* ile yazılan sözcüklerde bulunmaktadır. Bu karışıklık, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin birçoğunda mevcuttur.

[24] Timurtaş, s. 339

[25] Faruk Kadri Timurtaş, *Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri,* Türkiyat Mecmuası 1976, s. 341.

“taḳı” دخی daḫı 7b/18, “doḳuz” طقوز ṭoḳuz 6b/14

ġ > v değişimi

Bu durum az görülmektedir.

“soġuḳ” صوق ṣovuḳ 4b/15

ḳ > ḫ değişimi

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde değişkenlik gösterir. İncelenen metinde “akşam” sözcüğü “aḫşam” şeklini almıştır.

“aḳşam” اخشام aḫşam 4b/9

3.1.2.1.2.2. Ünsüz Düşmesi

/-ġ/, /g/ ve /ġ/, /g/ ekleri

“Birden fazla heceli kelimelerin ve dolayısıyla bütün eklerin sonundaki /*ġ/, /g*/’ler düşmüştür. Bunların bir kısmı kendinden önceki vokali yuvarlaklaştırmıştır.”[26] Yazmada tespit edilen bazı sözcükler şunlardır:

“ıssıġ” اسّی ıssı 4b/15, “ḳatıġ” قتی ḳatı 4b/15

“Kelime yapma ve çekim ekleri başındaki /ġ/ ve /g/ ler Eski Anadolu Türkçesinde tamamiyle düşmüştür.”[27]

“edgü” ايو eyü 10b/7, “ḳulġaḳ-lu” قولاقلو ḳulaḳlu 2a/11

3.1.2.1.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikişleşmesinin görüldüğü bazı sözcükler şunlardır:

كرّه kerre 4a/6, برَی birri 7a/9, سكّرده sükkerde 3a/8

[26] Timurtaş, s. 344
[27] Timurtaş, s. 344

3.1.2.2. Şekil Bilgisi

3.1.2.2.1. İsim

İsimler, canlı ve cansız tüm varlık ve nesneleri karşılayan sözcüklerdir. İsimler, çekim ekleri, isim tamlamaları ve yapım ekleri olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir.

3.1.2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri sırasıyla; çokluk eki, iyelik eki ve hal ekleri olarak incelenmiştir.

3.1.2.2.1.1.1. Çokluk Eki

Çokluk eki, Türkiye Türkçesinde ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde *"+lAr"* şeklindedir.

Metindeki bazı çokluk eki örnekleri şunlardır:

طمرلرن دن ṭamarlarından 4a/4, صفتلر ṣıfatlar 5b/11

3.1.2.2.1.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri, canlı veya cansız varlığın kime ya da neye ait olduğunu gösteren, üç tekil şahış ve üç çoğul şahıs olmak üzere toplam altı ekten oluşur.

1. Teklik Şahıs İyelik Eki: +(I)m

Metinde örneği yoktur.

2. Teklik Şahıs İyelik Eki: *+(I)n, +(I)ñ*

"İyelik eklerinde bugünkü şekillerinden farklı durum, 1 ve 2. şahıslarda aradaki vokalin dairma yuvarlak olması; 3. Şahıs ekinin ise daima düz vokal taşımasıdır."[28]

الوکی elüñi 2a/18, بوكرك bögrüñ 11b/17

3. Teklik Şahıs İyelik Eki: *+(s)I(n)*

Metinde bulunan teklik 3. şahıs iyelik eklerinin bazıları şunlardır:

آرقه سی arḳası 5b/14, **بارمغی** barmaġı 12a/14

1. Çoğul şahıs İyelik Eki: *+(I)mIz*

İncelenen metinde sadece tek sözcükte bulunmaktadır.

[28] Timurtaş, s. 353

دیدیکمز didigimiz 5b/11

2. Çoğul Şahıs İyelik Eki: *+(I)nIz, +(I)ñIz*

Metinde örneği yoktur.

3. Çoğul Şahıs İyelik Eki: *+lArI*

ایاقلری ayaḳları 5b/17, بوینوزلری boynuzları 7a/13

3.1.2.2.1.1.3. Hâl Ekleri

"Bu ekler ismi isimlere, edatlara ve bilhassa fiillere bağlayarak birçok münasebetler kurarlar ve bu münasebetlerden birçok isim,edat ve fiil gurupları ile cümleler doğar."[29]

Türkçedeki hâl ekleri; yalın hâli (nominatif), yükleme hâli (akkuzatif), yönelme hâli (datif), bulunma hâli (lokatif), çıkma hâli (ablatif), ilgi hâli (genitif), eşitlik hâli (ekvatif) vasıta hâli (instrumental), yön gösterme (direktif) olmak üzere sınıflandırılmaktadır.

3.1.2.2.1.1.3.1. Yalın Hâl (Nominatif)

Türkçede yalın hâl eki bulunmamaktadır. İsim hâl eklerini almamış sözcükler yalın haldedir.

چوبان çoban 6a/1, اکسك eksik 2a/1

3.1.2.2.1.1.3.2. Yükleme/Belirtme Hâli (Akkuzzatif)

Akkuzatif eki Eski Türkçeden bu yana çeşitli şekillerde kullanılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde *+I, +nI, +n* şekillerinde kullanılmıştır. Eski Türkçede ise bu eklerle birlikte *+Iġ, +Ig* şeklinde kullanılmıştır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

آتی at-ı 2b/5, ارپه سن arpası-n 3b/19, yaprağı-nı 3a/19

3.1.2.2.1.1.3.3. Yaklaşma/Yönelme Hâli (Datif)

Datif eki isimlerin sonuna getirilen *+(y)A* ekiyle ifade edilir. İsmin *"neye, kime nereye"* doğru yöneldiğini ifade eder.

[29] Ergin, s. 226

Çalışmadaki örneklerin bazıları şunladır:

اینکه ineg+e 6a/19, قیونه ḳoyun+a 8a/17

3.1.2.2.1.1.3.4. Bulunma Hâli (Lokatif)

Lokatif eki isimlerin sonuna getirilen *+dA* ekiyle yapılır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

التنده altın+da 8b/7, کونده gün+de 9a/11

3.1.2.2.1.1.3.5. Çıkma Hâli (Ablatif)

Ablatif eki isimlerin sonuna getirilen *+dAn* ekiyle yapılır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

صودن ṣu+dan 9b/20, یونددن yund+dan 13a/12

3.1.2.2.1.1.3.6. İlgi Hâli (Genitif)

Eski Anadolu Türkçesinde ilgi hali ekinin *+(n)Uñ* yuvarlak şekli kullanılmıştır. Ancak zamanla düzlük-yuvarlaklık *+(n)In* uymuna girdiği görülür. Metin harekesiz olduğu için bu ekin ünlülerinin düz mü yuvarlak mı olduğunun tam tespiti yapılamıştır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

حیوانك ḥayva+nuñ 7b/14, اوتن ot+un 3b/9

طوغورمه سنك ṭoġurması+nıñ 6b/20, صالیویرمه سنك ṣalıvirmesi+niñ 5b/5

3.1.2.2.1.1.3.7. Eşitlik Hâli (Ekvatif)

Ekvatif eki, hem yapım eki hem de çekim eki olarak geçmektedir. Ayrıca metinde ekvatif eki, *+ÇAk* ve *+CA* şeklinde yer almaktadır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

الاچه ala+ça 8b/5, صاریجاق ṣarı+caḳ 11a/9

3.1.2.2.1.1.3.8. Vasıta Hâli (instrumental)

İnstrumental ek *ile* edatının ekleşmiş halidir. *+lA* ekiyle gösterilmektedir. Eklendiği sözcüğe birliktelik anlamı katar.

Metindeki örneklerin bazıları şunladır:

ياغيله yağıy+la 3a/2, اياغيله ayağıy+la 13b/21

3.1.2.2.1.1.3.9. Yön Eki (Direktif)

Direktif eki, isim ve isim soylu sözcüklerin sonuna getirilen *+rA, +ArU* ekleriyle yapılır.

Metindeki örneklein bazıları şunlardır:

اوزره üze+re 12a/10, اتشره ateş+re 5a/6

3.1.2.2.1.2. İsim Tamlamaları

"Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar. Burada birinci ad tamlayan, ikinci ad tamlanan niteliğindedir."[30] Ad tamlaması; belirtili, belirtisiz ve zincirleme ad tamlaması olmak üzere kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır.

3.1.2.2.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanı, yani birinci adı ilgi eki, tamlananı yani ikinci adı iyelik eki alan tamlama grubuna isim tamlaması denir.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

كچينك تكه سى keçinüñ tekesi 8b/1,

ķoyunuñ erkegi 8a/21 ارككيونك

3.1.2.2.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayanın ek almadığı, tamlananı ise iyelik eki aldığı tamlamadır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

قويروق قيلى ķuyruķ ķılı 10a/18, طاغ گلى ṭaġ güli 9b/11

3.1.2.2.1.2.3. Zincirleme İsim Tamlaması

Zincirleme isim tamlamasında en az üç isme ihtiyaç vardır. Belirtili veya belirtisiz isim tamlamasının bir başka isimle birleşmesidir. Çeşitli şekillerde yapılmaktadır.

Metindeki örneklerin bazıları şunlardır:

[30] Zeynep Korkmaz,Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 270.

mizaçlarınuñ ve otlaklarınıñ eyülüġü 8a/21, Şam ḳoyunlarınuñ ḳuyruḳlarınuñ inciği 8b/1,

keçinüñ iç yaġı 4b/1, erkek çekmesinüñ zamanı6a/19

3.1.2.2.1.3. İsim Yapım Ekleri

3.1.2.2.1.3.1. İsimden İsim Yapan Ekleri

Bu ekler, isimlerin kök ve gövdelerine gelerek onlara yeni bir anlam yükler ve isim olma durumunu sürdürür. Metinde tespit edilen isimden isim yapan ekler şunlardır:

+daş: İsimlere beraberlik ve bağlılık anlamı katan ektir. Metinde tek sözcükte vardır; ḳarındaşına 12b/6

+lI: isimlerden isim ve isimlerden sıfat yapar. Metindeki örnekleri;

hünerlü 2b/1, arḳalı 6b/2, etlü 9b/3

+lIK: Türkçede sıklıkla kullanılan bu ek isimler; yer,durum,eşya vb. gibi anlamlar katar ve aynı zamanda sıfat yapma özelliği de vardır. Metindeki bazı örnekleri;

Ḳızıllıḳ 5b/14, ḫamlıġı 2b/10, ḫastalıḳ 1b/3

+sIz: isimlerden isim ve sıfat yapar. Metinde tek örneği bulunmaktadır;

ṣusuz 3b/14

+ncI: Bu ek, sayılara eklenerek sıra sayısı bildirir. Metindeki örnekleri;

birinci 5b/3, ikinci 2a/10

3.1.2.2.1.3.2. Fiilden İsim Yapan Ekler

Bu ekler, fiil kök veya gövdelerine ve isimden fiil olmuş sözcüklere gelerek onlardan isim yapan eklerdir. Metinde tespit edilen ekler şunlardır:

-k, Ik: İşlek bir ek olup çeşitli durumları ifade eden sıfatlar yapılır.

uza-ḳ 10a/16, aç-ıḳ 6b/10

-gIn: İşlek olan bu ek genellikle tek heceli fiillere gelir ve isim ve sıfat yapar.

Yor-ġun 4a/1,

-Ak: Genellikle yer, alet ve duygu bildiren isimler yapar.

Ürk-ek-lik 10/20, bıç-aḳ 5a/3

-mAk: Mastar ekidir.

Bin-mek 12a/6, dur-maḳ 6b/18, ḳıvır-maḳ 12a/15

-IcI: Bir durum ve vasıf bildiren aynı zamanda sıfat yapar.

Öldür-ici 10b/20

-n: Eklendiği fiilerden çeşitli isimler yapar.

ek-i-n 7a/3

-gU: Eklendiği fiilerden soyut isimler yapar.

sev-gi-li 12b/7

-AgAn: Eklendiği fiillerin sık sık yapıldığını belirtir.

dep-egen 2b/3

-gAn: Eklendiği fiillerden sıfat yapar.

ısır-gan 2b/3

3.1.2.2.2. Sıfat

Canlı ve cansız varlıkları daha iyi tanımlayabilmek için çeşitli sözcüklere ihtiyaç duyarız. İsimlerin önüne gelerek onların çeşitli durum ve vasıflarını niteleyen ya da belirten sözcüklere sıfat denir. Sıfatlar, niteleme ve belirtme sıfatı olarak ikiye ayrılmaktadır.

3.1.2.2.2.1. Niteleme Sıfatı

Varlıkları özelliklerini, durumlarını, renklerini vb. özelliklerini gösteren sözcüklere niteleme sıfatı denir.

Metinde bolca kullanılmış olan bazı niteleme sıfatı örnekleri şunlardır:

ḳuru üzüm 7b/21, bulanıḳ ṣu 8a/2, ḳızıl renkli 11a/1, ince ṭuz 5b/3

3.1.2.2.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, canlı ve cansız varlıkları çeşitli yönlerden belirten sıfatlara denir. Bu sıfatlar sayı, işaret, soru ve belirsizlik sıfatları olmak üzere dörde ayrılmıştır.

3.1.2.2.2.3. Sayı Sıfatları

Varlıkların miktarlarını belirten sıfatlardır. Sayı sıfatları kendi arasında; asıl sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı, üleştirme sıfatı ve kesir sayı sıfatı olmak üzere ayrılmıştır.

a) Asıl Sayı Sıfatı

Metindeki bazı asıl sayı sıfatı örnekleri şunlardır:

otuz dirhem 3b/14, elli ḳoyuna 8a/17, üç gün 9a/17

b) Sıra Sayı Sıfatı

Sıra sayı sıfatı *+(I)ncI* ekiyle yapılmaktadır. Metindeki bazı sıra sayı sıfatı örnekleri şunlardır:

on birinci ay 13b/4, dördinci yılda 6a/15

c) Üleştirme Sayı Sıfatı

"Üleştirme sıfataru, sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar ünsüz ile biten sayılar *+Ar*, ünlü ile biten sayılara *+şAr* ekinin getirilmesi ile oluşturulur."[31] Metinde bir sözcükte bulunmaktadır;
birer dirhem 3b/11

d) Kesir Sayı Sıfatı

İsimleri kesirli olarak belirten sözcükler ile oluşturulur. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

iki buçuḳ yaşında 10b/7, yedi buçuḳ dirhem kükürd 4a/20

3.1.2.2.2.4. İşaret Sıfatı

Varlıkları işaret yoluyla belirten sözcüklere işaret sıfatı denir. Metinde görülen bazı işaret sıfatı örnekleri şunlardır:

O ṣuyı 7a/20, bu cümlesini 4b/1, ol şişik tüyüni 3b/5

3.1.2.2.2.5. Belgisiz Sıfat

Varlıkların miktarlarını tam olarak belirtmeyen sıfatlara belgisiz sıfat denir.

Metinde görülen bazı işaret sıfatı örnekleri şunlardır:

[31] Korkmaz, s. 391.

bir yerde 2b/9, her nesne 2a/17, baʿżı ṭayı 13b/17,

3.1.2.2.2.6. Soru Sıfatı

Varlıkların yerlerini, sayılarını, durumlarını vb. soru yoluyla belirten sözcüklere soru sıfatı denir.

Metinde görülen bazı soru sıfatı örnekleri şunlardır:

Ne ṭarafa 7a/9, nice kerre 6b/12, ne şekil 8b/4

3.1.2.2.3. Zamir

Tek başına anlamı olmayan, ismin yerini tutan varlıkları ya da şahısları çeşitli yönlerden karşılayan sözcüklere zamir denir. Zamirlerin bir anlam ifade edebilmesi için bir varlığın ya da bir adın yerine geçmesi gerekir. Şahış zamiri, soru zamiri, işaret zamiri, belirsizlik zamiri, bağlama zamiri ve dönüşlülük zamiri olmak üzere zamirler kendi içinde sınıflandırılmıştır.

3.1.2.2.3.1. Şahıs Zamirleri

Türkçede bilindiği üzere üç teklik; ben, sen, o ve üçte çoğul; biz, siz, onlar olmak üzere altı adet şahış zamiri vardır. Bu zamirler kişilerin yerini tutar. Çekim eki alabilirler.

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görünen odur ki 3. teklik şahıs eki günümüz Türkçesiyle kıyaslandığında değişiklik göstermektedir. Ol, anda, andan, anuñ, o gibi şekilleri vardır.

Metinde görülen bazı şahıs zamirleri şunlardır:

ol 7a/20, anuñladur 2b/10, anlara 9a/2, sen 11a/19

3.1.2.2.3.2. Soru Zamirleri

Kişi ve varlıkları soru yoluyla karşılayan zamirlere denir.

Metinde görülen bazı soru zamirleri şunlardır:

kim 2a/7

3.1.2.2.3.3. İşaret Zamirleri

Varlıkların yerini işaret yoluyla gösteren ve ismin yerini tutan sözcüklere işaret zamiri denir.

Metinde görülen bazı soru zamirleri şunlardır:

buñdan 13a/1, bunuñla 13a/10, anda 8b/10

3.1.2.2.3.4. Belirsizlik Zamirleri

Varlıkların yerini tam olarak belli etmeyen ve ismin yerini tutan sözcüklere belirsizlik zamiri denilmektedir.

Metinde görülen bazı belirsizlik zamirleri şunlardır:

biri 6a/7, birisine 7a/11, her biri 11a/6

3.1.2.2.3.5. Dönüşlülük Zamirleri

Şahıs zamirleri gibi iyelik eki alabilen bir zamir olup *"kendi"* sözcüğünden oluşmaktadır. Öz anlamına gelen dönüşlülük zamiri Eski Anadolu Türkçesinde "gendü, gendüz" olarak geçmektedir.

Metindeki dönüşlülük zamiri hem düz hem de yuvarlak vokalle kullanılmıştır;

gendi 10a/9, gendüsini 12b/12

3.1.2.2.4. Zarf

"Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, birliktelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir."[32] Zarflar; kendi arasında işlev bakımından zaman zarfları, miktar zarfları, yer zarfları, tarz zarfları olmak üzere dörde ayrılmıştır.

3.1.2.2.4.1 Zaman Zarfları

Zaman zarfları sıfatların, fiillerin ve fiilimsilerin zamanını belirten sözcüklerdir.

Metindeki bazı zaman zarfı örnekleri şunlardır:

ṣabāḥ ve aḫṣām 4b/9, beş on güne degin 3b/13, evvelden 6b/11, ṣoñra 6b/21

3.1.2.2.4.2. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Miktar zarfları sıfatların, fiillerin ve fiilimselerin; miktarlarını, ölçülerini ve derecelerini belirten sözcüklerdir.

[32] Korkmaz, 451.

Metindeki bazı miktar zarfları şunlardır:

ne ḳadar 3a/19, çoḳ 11a/12, bol 13a/5, ġayet 5a/8

3.1.2.2.4.3. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları fiillerin yönünü gösteren ve belirten sözcüklerdir.

Metindeki bazı yer ve yön zarfları şunlardır:

havaya karşu 13a/20, her ḳanda 9a/6, ṭarafa 7b/18

3.1.2.2.4.4. Tarz Zarfları

Sıfatların, fiilimsilerin ve fiillerin nitelik ve durumunu belirten zarflardır. Niteleme sıfatı, isimden önce gelip ismi niteliyorsa tarz zarfları da sıfatlardan ve fiillerden önce gelip onları niteler ve belirtir.

Metindeki bazı tarz zarfları şunlardır:

Żaʿyıf 12b/1, insan gibi 13b/14, elbette 8a/14

3.1.2.2.5. Edat

"Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir."[33]

Edatlar; bağlama,ünlem ve son çekim edatları olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.

3.1.2.2.5.1. Bağlama Edatları

Bağlama edatları, genellikle yabancı kökenli edatlardır. İşlevlerine göre bağlama edatlarını şu şekilde sıralandı:

Şart bildirenler: eger 4b/4, ger 11a/3

Sebep bildirenler: çün 1b/4, ẕirā 12a/2

Cümle ve kelime bağlayanlar: ki 2a/6, ve 2b/3

Sıralama bildirenler: ile 10b/16, daḫı 10a/20, ve 11a/7

Denkleştirme edatları: yaḫud 13a/18, veya 3b/8

[33] Korkmaz, s. 1052

3.1.2.2.5.2. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, heyecan, sevgi,duygu ve seslenme gibi edatları ifade eder.

yā 6a/2, tā 13b/2

3.1.2.2.5.3. Son Çekim Edatları

Sonuna geldiği adın diğer cümledeki sözcüklerle arasında çeşitli ilgiler kuran edatlara denilmektedir. Metinde geçen bazı son çekim edat örnekleri şunlardır:

Sebep bildiren son çekim edatları: için 5a/7

Beraberlik bildiren son çekim edatları: birle 1b/5, ile 2a/4

Zaman bildiren son çekim edatları: evvel 6b/17, -den sonra 12b/18

Sınırlama ve sonlandırma bildiren son çekim edatları: bir aya degin 3b/2

Benzerlik bildiren son çekim edatları: gibi 4b/2

Yer ve tarz bildiren son çekim edatları: üzere 8a/15

Mikdar bildiren son çekim edatları: ḳadar 3a/19

3.1.2.2.6. Fiil

İş, oluş ve hareket bildiren sözcüklere fiil denir.

3.1.2.2.6.1. Fiil Yapım Ekleri

Fiil yapım ekleri daha önce isim başlığında fiilden isim yapma ekleri incelenmişti. Bu başlık altında ise isimden fiil yapım ekleri ve fiilden fiil yapım ekleri incelenmiştir.

3.1.2.2.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsim kök veya gövdelerine gelerek onları fiil yapan eklere isimden fiil yapan ek denir. Metindeki bazı isimden fiil yapma ekleri şunlardır:

+A: Fazla işlek değildir. Yaş+a- 6a/4

+lA: İsimden fiil yapan eklerinin en sık kullanılanlarından olan +lA ekinin yazmadaki bazı örnekleri: baġ+la-y-ub 7b/7, yaġ+la- 10b/11

+I, +U: İşlekliğini kaybeden bir ektir. Uz+u-n 2a/11

3.1.2.2.6.1.2. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni bir fiil türeten eklere fiilden fiil yapan ek denir.

Metindeki bazı fiilden fiil yapan ekler şunlardır:

-Ar: Kullanımı bugün ile aynıdır. çık-ar 6a/7

-dUr: yuvarlak vokallidir. bulandur- 13b/21, ḳarışdur-2b/18

-Ur: bişür- 3a/5, ṭoġur- 13b/17

-l: çekil- 6a/9, ayrıl-, 7a/21

-n: Dönüşlülük ve edilgenlik eklerinden biridir. bulın- 5b/11, bilin-

-t: edilgenlik bildirir. semirt-9b/16

-y: Eski hali *-d* olan ek fazla işlek değildir. ḳoy- 3b/15

-der: yutdur- 5a/16

3.1.2.2.6.2. Fiil Çekimi

3.1.2.2.6.2.1. Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk *–mA, -mAz* ekleriyle sağlanmıştır.

Olma- 2a/16, bağlama- 2b/11, yaşamaz 6a/19, almaz 6b/16

3.1.2.2.6.2.2. Şahıs Ekleri

Fiil şahıs ekleri, fiillere gelerek onların kaçıncı kişiye ait olduğunu belirten eklerdir. Zamir kökenli şahıs eki ve iyelik kökenli şahıs eki olmak üzere iki tür şahıs eki vardır.

3.1.2.2.6.2.2.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

"Birinci tipteki şahıs ekleri zamir menşeli olup şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir."[34] Ancak üçüncü tekil şahıs eki eksiz olup 3. çoğul şahıs eki de çoğul eki (+lAr) kökenlidir.

Birinci teklik şahıs eki *+vAn, +Am, +Im*: Metinde örneği yoktur.

İkinci teklik şahıs eki *+sIn*: binesin 3b/16, ḳoyasın 3a/7

Üçüncü teklik şahıs eki eksizdir Ø: bitmiş 2a/15, tutmuşdur 13a/7

Birinci çokluk şahıs eki *+Uz*, +vUz: Metinde örneği yoktur.

İkinci çokluk şahış eki *+sIz:* Metinde örneği yoktur.

Üçüncü çokluk şahış eki *+lAr*: ḳoyalar 3a/7

[34] Ergin, s. 283.

3.1.2.2.6.2.2.2. İyelik Kökenli Şahış Ekleri

"İkinci tipteki şahıs ekleri, iyelik eki menşeli olup bugün, görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir."[35] Ancak üçüncü tekil şahıs eki eksiz olup 3. çoğul şahıs eki de çoğul eki *(+lAr)* kökenlidir.

Birinci teklik şahış eki *+m:* Metinde örneği yoktur.

İkinci teklik şahıs eki *+ñ*: olmazsañ 8b/10, isterseñ 8b/4

Üçüncü teklik şahıs eki eksizdir Ø: ulaşdı 1b/3, olsa 2a/9

Birinci çokluk şahıs eki *+k:* çekdik- 13a/3

İkinci çokluk şahıs eki *+ñUz:* Metinde örneği yoktur.

Üçüncü çokluk şahıs eki *+lAr*: ḳıldılar 1b/7

3.1.2.2.6.2.3. Zaman ve Şekil Ekleri

Zaman ekleri bildirme ekleri olarak geçmektedir ve belli bir zamanı ifade eden eklerdir.

Şekil Ekleri ise tasarlama (dilek) kipi olarak geçmektedir. Herhangi bir zamanı ifade etmeyip fiilin şeklini ve hareketini belirtir. Şekil ve zaman kipleri iki başlık altında incelenmiştir:

3.1.2.2.6.2.3.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri zaman kipleri olarak geçmektdir. Fiillerin hangi zamana ait olduğunu belirten eklerdir.

Metindeki bildirme kipleri incelenip sözcükler tespit edilmiştir.

a) Görülen Geçmiş Zaman Eki

Görülen geçmiş zaman eki *-dI* olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinden itibaren ünlü uyumuna uyarak yuvarlak heceli sözcüklerde yuvarlaklaşma gerçekleşmiştir.

oldı 1b/3

b) Öğrenilen Geçmiş Zaman

[35] Ergin, s. 286.

Öğrenilen geçmiş zaman ve görülen geçmiş zaman şeklinde ayrılmasının sebebi; görülen gemiş zaman, şahsın o ana şahit olmasıdır. Ancak öğrenilen geçmiş zamanda ise başkasından öğrenilme vardır. Öğrenilen geçmiş zamanın eki *–mIş'tır.* Eski Anadolu Türkçesinde düz vokallidir. Osmanlıca metinlerinin son döneminde ve Türkiye Türkçesinde ünlü uyumuna uyarak yuvarlak hecelik sözcüklerden sonra yuvarlaklaşma görülmektedir.

ḳızmış 2b/4, bitmiş 2a/15

c) Şimdiki Zaman

Metinde örneği bulunmamaktadır.

d) Geniş Zaman

Geniş zaman, eylemin her an gerçeştiğini ve gerçekleşeceğini ifade eder. Geniş zaman eki *–r,-Ar,-Ur* şeklindedir.

geçer 2b/13, ḳaçarlar 7a/21

e) Gelecek Zaman

Gelecek zaman, eylemin ileri bir zamanda gerçekleşeceğini belirtir. Şu andan bağımsız olarak daha sonra meydana geleceğini bildiren bir zaman şeklidir.Gelecek zaman eki bugünkü şekli itibarıyla yeni bir ektir. Türkiye Türkçesinde kullanılan gelecek zaman eki *–AcAk'*tır. "Batı Türkçesinin eski ve yeni devrelerinde iki ayrı gelecek zaman eki olmuştur. *–acak, -ecek* Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında ortaya çıktığı zaman henüz tam hakimiyet –ısar, -iser'de idi. Osmanlıcaya geçince *–ısar, -iser* unutulmuş ve *–acak, -ecek* tek gelecek zaman eki durumuna geçerek kullanıla gelmiştir."[36]

Metinde –AcAk şeklindedir.

ṭoğacaḳ 8b/3, örtecek 12b/10

[36] Ergin, s. 304.

3.1.2.2.6.2.3.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama kiplerinde zaman anlamı bulunmamaktadır. Eylemin hangi hareketle ve hangi şekille yapıldığını ifade eder. Tasarlama kipleri; istek, emir, gereklilik ve koşul kipleri olmak üzere dörde ayrılmıştır:

İstek Kipi

Türkiye Türkçesinde *–a, -e* olan istek ekinin Eski Türkçedeki gelecek zaman eki olan *–ge,-ġa*'dan geldiği bilinmektedir. Eklendiği fiile istek ve dilek anlamları katar.

Metindeki bazı istek ekleri şu şekildedir:

ola 3b/7, eyleye 2a/19 (3. tekil şahıs istek), süresin 3a/14 (2. tekil şahıs istek)

Emir Kipi

"Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir."[37] Bundan dolayı her şahısta emir kip çekimi fakrlıdır.

al 3a/18 (2.teklik şahıs emir)

Şart Kipi

Eylemin gerçekleşmesi bir koşula bağlanmıştır. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinden sonra değişmeye başlamıştır. Eski Anadolu Türkçesinde 1. çokluk *–sA -vUz* ve 2. çokluk eki *–sA -ñUz* şeklinde kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde 1. Çokluk şahıs kip eki yerini *–sa –k'*ye 2. çokluk şahıs eki de *-sa* –nIz'e bırakmıştır.

Türkiye Türkçesinde *–sA* şeklindedir.

olsa 2a/9, dökülse 3a/21 (3.teklik şahıs şart), sürseler 7b/1 (3. çokluk şahıs şart)

bağlasañ 8b/10 (2.teklik şahıs şart)

Gereklilik Kipi

Tasarlanan bir eylemin yapılması gerekliliğini belirten bir kiptir. "Bu kip, Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru, Oğuzcaya özgü yeni bir ek türü olarak ortaya çıkmıştır. Yapısı bakımından *–mA* fiilden ad türetme eki ile *–lU (<-lıg)* sıfat ekinin

[37] Korkmaz, s. 665.

kaynaşmasından oluşmuştur."[38] Türkiye Türkçesinde de bu ek *–mAlI* olarak kullanılmaktadır. Metinde geçmemektedir.

3.1.2.2.6.3. Ek Fiil

Ek fiilin iki görevi vardır. Birincisi isim ve isim soylu sözcüklere eklenerek onları yüklem yapmak; ikincisi ise çekimli fiillere eklenerek onları birleşik zamanlı fiil yapamaktır. İsim fiil, cevher fiil olarak da adlandırılmaktadır. *İ-* fiili şeklinde geçmektedir.

i- fiili isimlere dört şekilde çekimlenir. Görülen geçmiş zaman *–İdİ,* duyulan geçmiş zaman *–İmİş, şart kipi –İsE ve* geniş zamandır. Geniş zaman içerisinde şimdiki zamanı da anlatmaktadır. Bundan dolayı isim fiilin şimdiki zamanı olarak da geçmektedir.

Görülen geçmiş zaman çekiminde i- fiili –dI ekiyle çekime girmektedir:

hazır değildi 1b/4

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde i- fiili –mIş ekiyle çekime girmektedir: Metinde örneği yoktur.

Geniş zaman çekiminde i- fiili 3.tekil şahıs eki –dUrUr, -dUr ile çekime girmektedir: ḳomşudur 1b/8, yoḳdur 8b/12

Şart kipi çekiminde *i-* fiili *–sA* ekiyle çekime girmektedir: Metinde örneği yoktur.

3.1.2.2.6.4. Birleşik Çekimli Fiil

Birleşik çekimli fiil, bildirme ve tasarlama kipleri ile oluşturulan fiillere yeni bir kip eki getirilmekle oluşmaktadır. Bu yeni kip ekleri; öğrenilen geçmiş zaman eki, görülen geçmiş zaman eki ve şart eki olmak üzere ek fiil şekillerinden ibarettir. Bildirme ve tasarlama kiplerinden sonra gelen görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kip eki ek fiil ya da yardımcı fiil olarak geçmektedir.

"Türkçede birleşik çekiminde asıl fiil önce, ana yardımcı fiil sonra gelir. Birleşik çekimi tam olarak adlandırırken de önce asıl fiil kipini, sonra yardımcı fiil kipini söylüyoruz: şimdiki zamanın hikayesi, gelecek zamanın rivayeti, geniş zamanın şartı gibi."[39]

[38] Korkmaz, s. 693.
[39] Ergin, s. 320

Metindeki bazı birleşik çekimli fiil örnekleri şunlardır:

olursa 1b/13, çıkarsa 4a/15, yemezse 3b/13, binerlerdi 11b/19

3.1.2.2.6.5. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, isim + yardımcı fiil ve fiil + yardımcı fiil olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

3.1.2.2.6.5.1. İsimlerden Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller

"İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller *et-, -ol, -eyle-, bulun-, yap-* fiilleridir."[40]

Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

İşaret eyle- 2a/19, ziyade et- 6b/4, kifayet id- 6b/11, terbiye idüb 12a/7, eyü ol- 12a/11, şifā bul- 3a/8, ḳutlu ol- 2a/4

3.1.2.2.6.5.2 Fiillerden Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller

Tasvir Fiil olarak da geçmektedir. İki ayrı fiilin yan yana gelmesiyle oluşur.

Tasvir fiilleri; yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma fiilleri olmak üzere dört çeşittir. Ancak metinde yaklaşma *–(y)A* yaz- fiili kalıp şekli tespit edilememiştir.

Yeterlilik Fiili

"Yeterlilik fiilleri bir esas fiilin *–(y)A* zarf- fiil biçimi üzerine *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur."[41]

Metminizde olumsuz şekli vardır.

İdemez 11a/9

Tezlik Fiili

"Tezlik fiilleri, *-(y)I, (y)-U* zarf-fiil eki almış bir esas fiilin ver- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşur."[42]

ḳoyuvarmaḳ 11a/15

Süreklilik Fiili

[40] Ergin, s. 386
[41] Korkmaz, s. 812.
[42] Korkmaz, s. 818

"Bu gruba giren tasvir fiileri, fiilin *–(y)A, -(y)I* veya *–(y)Ip* zarf-fiil biçimleri üzerine *dur-*, *gel-*, *kal-*, *gör-*, *koy-* (*ko-*) yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur."[43]

uyub gid- 9a/2

3.1.2.2.6.6. Fiilimsiler

İsim Fiil, Sıfat Fiil ve Zarf Fiil Olmak Üzere üç çeşit fiilimsi çeşidi vardır.

3.1.2.2.6.6.1. İsim-Fiiller

Bu adlar iş, oluş ve durum bildirir. Bir fiile eklenen *–mAk, -(y)Iş, mA* ekleriyle oluşur.

-mAk: ṭoġurmaḳ 6a/13, ayırmaḳ 6b/7, binmek 9b/14

-mA: semirmeye 3b/12, binmeye 2b/10

-Iş: yüriyişi 5b/10

3.1.2.2.6.6.2. Sıfat-Fiiller (Partisipler)

Bu ekler hem sıfat gibi kullanılıp isimden önce gelip hem de fiil olan sözcüklerdir. "Özellikle belirtmek gerekir ki, bunlar asla kalıcı sıfat ve adlar değillerdir: Fiillerdeki zaman ve hareket kavramını bir neseneye, bir varlığa geçici olarak bağlayan sıfat ve adlardır."[44] İncelenen eserde *-mAz* sıfat-fiil şekli tespit edilememiştir.

Sıfat-fiil ekleri metinden örneklerle gösterilmiştir:

-An: Geniş zaman ifadeli sıfat fiil ekidir. olan 9b/9, ḳaçan 2a/18, yazan 7b/7

-Ar, -Ur: Geniş zaman ifadeli sıfat fiil ekidir.görür 2a/17

-AsI: Gelecek zaman ifadeli sıfat fiildir. Metinde örneği bulunmamaktadır.

-AcAk: Gelecek zaman ifadeli sıfat fiil ekidir. ṭoġacaḳ 8b/3

-dIk: Geçmiş zaman ifadeli sıfat fiil ekidir. didikleri 7a/14, ṭutdığı 13a/3

-mIş: Geçmiş zaman ifadeli sıfat fiil ekdir. hastalanmış at 2a/4, terlemiş at 2b/4

[43] Korkmaz, s. 820.
[44] Korkmaz, s. 910

3.1.2.2.6.6.3. Zarf-Fiiller (Gerundiumlar)

"Çekimsiz fiillerin üçüncü grubunu oluşturan zaf-fiiller, zarf işleyişine girmiş bulunan zarf olarak kullanılan fiil şekilleridir."[45] İncelenen eserde -(*y)ArAk, -dIkçA* zarf-fiil şekilleri tespit edilememiştir.

-U: deyü 7b/6

-Up: Türkçede en fazla kullanılan zarf-fiil eklerindendir.

dögüb 4b/4, eleyüb 4b/8, ezüb 5b/2

-IncA: Günümüze ulaşana kadar -*ġInçA, -OnçA* gibi şekiller ile kullanılmıştır.

yetişdürince 12a/5, teklenmeyince 13b/10, çıkınca 2b/10

-IcAk: zaman ve durum bildirir. olmayıcak 10b/8

-İkEn: ṣaġarlar iken 9a/15, yürürken 2a/19, yaşında iken 10b/9

-mAdAn: Eski Anadolu Türkçesinde *–mAdIn* şeklinde kullanılmıştır. İncelenen eserde *–mAdAn* şekli de kullanılmıştır.

olmadan 6b/17, ṭoġurmadın 6a/11

-dIkdA: *-dIk* sıfat *fiil eki ile -dA* bulunma hal ekinin birleşmesi ile oluşmuştur.

gördikde 12b/11, çekdükde 12b/19

[45] Korkmaz, s. 983

4. BÖLÜM METİN

[1b]

(1) Arisṭetālis ḫakimden çün İskender Ẕülḳarneyn rumdan (2) żuhur idüb ḫorasan geldi Belḫ şehrin muḥāṣara itdi (3) ʻaẕîm ḳaḥatlıḳ vaḳıʿ oldı ata ḫastalıḳ ulaşdı ḳırılmaġa (4) başladı Aristeṭālis ḥażır[46] degil idi çün bu ḥāli (5) görüb Aristeṭālise vaḳıʿ ḥāli mektub birle bildürdi (6) aḥvāle muṭṭāliʿ olduḳda bu bayṭarnāmeʾi taṣnīf idüb (7) pādişāha gönderdi ḥācet vaḳtinde ʿamel ḳıldılar

cihān (8) içinde pādişāḥlık erkānıda anuñla ḳomşudur nitekim ḥaḳḳ (9) teʿālā cihānı dört ṭabiaʿt üzre yāratmışdır ki gün (10) ve fesādır beka-i ʿalem anuñladır ol dört ṭabiaʿt budur (11) od ṣu yil ṭoprāḳdır ve birisi eksik olursa ʿaleminñ (12) helākligidır ve pādişāh olan kimesneye dört nesne gerekdir (13) Birisi eksik olursa muntāẓam olub

[46] Metinde ḫażır şeklinde yazılmıştır.

ʿameli gelmez birisi (14) vezir-i dānādır ikincisi ḥazineye abādān üçincüsi riʿāyet-i (15) mihribāndır dördüncüsi leşker-i pāyāndır eger bunlardan

[2A] (1) birisi eksik olursa işin rāst gelmez ḥazine abādānlıġı (2) vezir-i dā[n]â[47] tedbiriyledir vezir tedbiri ile rʿeā ḳuvvetde olur (3) rʿeāyā ḳutlu olacaḳ leşkeri daḫı at ve raḥat ve silāḥ (4) ile ḳutlu olur bu cümleden mühim olan atdır ve ḫastalıġına (5) ʿilāc bilmek gerekdir ki bilmesi lāzımdır evvelā lāzım olan (6) budur ki at cenāb ola nitekim ʿaḳiller eyü atı eyü adama (7) beñzetmişler bir kimesne kim ḫūb ṣūretlü ḫoş āvāz olur laṭīf (8) ḫuylu ola andan dāʿimā hüner ve eyülükler gelür ammâ rüşt ṣūretlü (9) ve ḳışṣa boylu olsa ve yaramaz ḫuylu olsa andan dāimā yaramazlıḳ (10) gelür at daḫı böyledir ikinci lāzım olan budur ki yüce boylu (11) ola ve yoġun incüklü ve uzun boyunlu ince ḳulaḳlu ve sıḳ (12) dişlü ve ṣumāḳ burunlu uzun dudāḳlu yaṣṣı alunlu (13) ardı giñ ve omuzları eyü ola ve iki ḳulaġı arası (14) ẕār-ḳāş? ḳulaḳlu ve tavşan yillü ola ḳulaḳ yerinde (15) ufaḳ tüyi bitmiş ola ṭırnaġı hem uzun eñlü ola ḳuyruġı (16) uzun ve ince ola ḥayası iri olmaya budları ve ẕekri (17) ve geriñleri ve eñli ardı ḳara ola ve daḫı her nesne'i tīz görür (18) ola yürüdigi vaḳt ḳaçan öñ ayaġı

ve yolda (19) yürürken ḳulaġıyla at iki yanına işaret eyleye hem ṣaḳu

yürüye ḥāżır baş ola ḥurmāʿī ṭoru ola al at (21) gözleri ve yelesi ḳuyruḳ

ve ḫāyası ḳara olıcak[48]

[2B] (1) hünerlü olur ḳurt ḳulı at daḫı uġurlu ve hünerlü olur (2) yaġız at ekẓeri eşkün ve dümli olur siyāh at kim (3) gözi ġāyet ḳızık? ola depegen ve ışırġan olur ve erkek (4) olur ḳızġın ve terlemiş ata ṣu virmeyeler ḳızmış ve ḫastalanmış[49] (5) atı gezdüreler ve çul ile örteler eyerin almayalar ḳış gününde (6) atıñ küfesin ve ḳaşaġusın eksik etmeyeler ve illā ṣovuḳdan (7) ṣaḳınasın tâ ki semerin binesin yaz gününde atıñ ṣuyun eksik (8) etmeyesün ve illā at yaz gününde ḳırḳ kerre ṣuṣar ve yer at (9) kim bir yerde çoḳ durmuş ola yāb yāb terbiyet ḳılub (10) ḫamlıġı çıḳınca binmeye ve segirtmeye ve tütüne ve ateşe ḳarşu yaḳın (11) baġlamayasın gözine żarar irişür ve segeri küşer? ve

[47] Metinde dāmā şeklinde yazılmıştır.
[48] Metinde olıçak şeklinde yazılmıştır.
[49] Metinde ḥastalanmış şeklinde yazılmıştır.

ḫazān vaḳti (12) yaġmura bağlamayasın ki ıssı geçmeye ve daḫı atıñ arpasın iştihasına göre (13) viresin yaz güneşine daḫı atı bağlamayasın ıssı geçer ve ḥaddeden ziyāde (14) arpa virmeyesin eger dilerseñ seġir ata binesin yaz güni ṣuyı (15) çoḳ vir çulı arḳasından alma ve yaġmurdan ve güneşden ṣaḳla (16) ve yemin pak eyleyesin ḳoçan yem viresin beş dürlü nesne ḳatasın (17) birisi yonca ve birisi ṣaman ve birisi arpa ve birisi buġday az ola (18) ve bir daḫı ebe gümeci budır semiz? cümlesin birbirine ḳarışdurub (19) viresin ebem gümeci yüz dirhem miḳdārı ola ve daʿimā yüzin (20) ve gözin ve budın ve ḳuyruġın gübre ile selesin çün bu ṭarīḳle (21) bir ay miḳdārı tımar eyleye beġāyet semire atıñ ayaḳlarında yil ola

[3A] (1) şiş ise aña nefḫa dirler ʿilaç oldur ki bir pāre bezi (2) zeyt yaġıyla yaġlayasın ve daḫı toñuz yaġın düreyesin (3) ḫoş ola eger at ṣanculansa ʿalāmeti oldur ki ḳarnı (4) şiş yata ṭura başını ḳarnı üstüne ḳoya iñleye terslemeye ʿilāç (5) budur ki biraz arpa ununu ṣoyucaḳ bulamaç bişüresin (6) ısıcaḳla ḥuḳne eylesin ṣade ḳurutla veyāḫūd ṣuyı ḳaynadub (7) bir avuç ṭuz ḳoyasın boġazına ḳoyalar ve üzerine banub (8) bir miḳdār sükkerde inşâ-allâhu teʿālā şifā bula bir atıñ sidügi (9) ṭutulsa ʿilāç budur ki biraz bal biraz yaġ birbirüne ḳatub (10) ḳaynadasın ve atıñ boġazına ḳoyasın ḳaşana veyāḫūd ḳuyruġından (11) bir ḳıl çekesin ve bir miḳdār fülfül döküb añā bulayasın (12) urubuna? ṣoḳasın ve ḳaşana bir atıñ bir yerinde tüyi bitmese ʿilāç (13) budur ki bir ḳoyun başın alub ateşe gömüb beyninisin bişüresin (14) ve ol beyini çıblāḳ yere süresin tüyi bite ḫınzīr yaġı daḫı (15) seġirdir adam necisi daḫı ısıcaḳla süresin nāfiʿdir bir atda (16) yara olsa ve yarasına ḳurd düşse üzerine (17) bağlayasın baʿde bir miḳdār kirecüñ eyüsünden alub ekesin (18) ve daḫı yedi sögüt yapraġını al ṣaġ elüñe tut elem neşraḥ (19) leke suresin oḳu yapraġı ardıña bıraḳ cerāḥatde ne ḳadar (20) ḳurt var ise döküle şifā bula bir ata bit üşse (21) ḳuyruġı dökülse ʿilāç budur ki birḳaç gün atıñ ḳuyruġına

[3B] (1) şırluġan yaġın dörte ve günde beş dāne ḳabaḳ çekirdegin (2) döke daḫı arpasına ḳata bir aya degin bir atıñ gögsin ve bāġrı (3) şişse ʿilāç budur ki boynundan ḳan almaḳ gerek ve daḫı (4) on dirhem günlük eski süciye ḳatub bir iki yumurdaʾi (5) daḫı içine süzdüre el ura merhem olunca baʿde ol şişik (6) tüyüni şındıyla ala daḫı

üstüne bağlaya bir gün bir gice dura (7) ḫoş ola bir at ṣovuḳlansa ʿalāmeti budur ki gözin yuma açа (8) ḳulaḳları düşe ḳuyruġın kendüye veya ḳışa depişleri kısala (9) ʿilāç budur ki baldıran didikleri otuñ köküni yolub (10) nişādırıyla ḳarışdurub ve bir miḳdār sıġır yaġı ḳatalar loḳma (11) loḳma eyleye atıñ boġazına birer dirhem ḳoya ḫoş ola bir at (12) kim semirmeye ʿilāç budur ki ṣuṣām kökin ḳurudub dökesin (13) arpasına ḳatasın beş on güne degin semire eger yem yemezse ve daḫı (14) dilerseñ atı semirdesin atı ṣusuz koġıl daḫı yüz otuz dirhem (15) zeyt yaġı getürüb bir ḳaba ṣu ḳoyub ata vire içdügi (16) gibi ʿacāyib göresin ve daḫı ayu yaġıyla süci ḳaynadub (17) bir miḳdār ṣovuduḳda ata ḥuḳne idesin semire bir at yaġız ola (18) ṭoñuz çenisin alub yaḳa ol ceraḥate eger ḫoş ola bir at (19) yaramaz ḫuylu olsa ʿilāç budur ki ayu yaġıyla arpasın urasın (20) yiye ol yaramaz ḫuyun terk eyleye eger dilerseñ atıñ (21) meydānda kimesne geçmeye ḳurdun çenesin alub deve derisine ḳabalāyub

[3B] Derkenar

(1) Arḳ atı semirtmek için mücerrebdir (2) ebem gümeci toḫumundan? her gün atıñ (3) yemine ikişer ḳabża ḳoyalar on gün (4) böyle ideler ḥaḳ teʿalanıñ emrisin? yokla? (5) bir mertebe semire ki taṣbiri? mümkün degildir (6) Amma on günden ziyade virmeyeler sakınalar ve altısı?

[4A] (1) atıñ boynuna dökesin acāyib göresin ata yorġun ile ḳızmış (2) ile ṣu virmeyesin ḫasta olur bir miḳdār adam necisi ıssıçaḳla alub (3) ṣarub ser ser ile atıñ boġazına ḳoyalar şifā bula eger atı arpa ṭutulsa (4) ṣoluḳ ṭamarlarından ḳan alalar veyāḫūd bir miḳdār esrār ile (5) şarābı ḳarışdurub geñizinden içüreler şifā bula veyāḫūd (6) boġazından bir ib ile iki üç kerre boġalar beyhude olub (7) düşünce ve bir miḳdār ṣoġan ṣuyın içüreler nāfidir eger (8) bir at sanculansa veyāḫūd gözündeki ola ʻalameti oldur ki (9) ardına baḳar bürinür ḳulaḳlanur iki ḳulaġına birer miḳdār (10) yumşaḳ ṭuzı ḳoyub muḥkem edeler daḫı ḳuyruġı dibinden (11) ḳan alalar şifā bula veyāḫūd ʿavretleriñ ḥayiż yerinden (12) bir miḳdār alub o yanuñ kemine baġlayasın

şifā bula eger bir at (13) ḳaşanmasa üç dāne biti atıñ uldı? içine ḳoyasın ḳaşana (14) yāḫūd bir pāre ayu ödi içüre şifā bula eger bir at (15) ṣıraca çıḳarsa ṭoḳuz dirhem jive'i ḳulaġına ḳanġı ṭarafdan (16) olursa ol ṭarafıñ ʿaksine ḳoyalar şifā bula bir at uyuz (17) olsa bir miḳdār ḫınzır yaġı ile bir miḳdār Eflāḳ ṭuzı (18) ve on dirhem jive ve beş dirhem kükürd bunları ḳarışdırub (19) merhem ideler ve güneşe ḳarşu süreler şifā bula nevʿi diger (20) beş dirhem ḳalem jengar ve iki buçuḳ dirhem sülümen ve yedi buçuḳ (21) dirhem kükürd ve on dirhem jive ve iki buçuḳ dirhem sıçanotı

[4B] (1) ve bir miḳdār keçinüñ iç yaġını ve ḳuzu yaġı bu cümlesini (2) birbirine ḳarışdurub merhem gibi uyuz olan yerlere süreler (3) şifā bula bir atda boḳaz yaġırı olsa şarāb yıḳayub? gelüb başın (4) yaḳub ve döküb yaġır üzerine eke eyüdür bir atı eger yaṣṣı (5) kefe üzerine ḳurı tuzı ḳoyub başduralar ḫoş ola (6) bir at ḳaşanmasa üşek ṭırnaġından ol yana doḳundurṣaḳ (7) eyüdür ve gergedan boynuzın ve çil ṭırnaġını doḳundurṣaḳ (8) eyüdür at yaġırı ola māżī ve şāb dögüb eleyüb (9) ṣabāḥ ve aḫşām ṣaça ḳına daḫı ḳata nāfiʿdir at gözinde (10) si ola incigiñ diger gözi olur beyaz andan birincisin (11) ceme idüb ve ḳırlanġuç necāsetinden ve Eflāḳ ṭuzundan (12) döküb bir yere ḫalṭ idüb gözüñ üzerine parmaḳ (13) ile başdura ziyāde mücerrebdir bir at bitelense ʿilācı budur ki (14) ṭavaya ḳoyub ve içine bir avuç ṭuz ḳoyub ve bir miḳdār ḳıvama (15) getürüb ne ḳatı ıssı ve ne ṣovuḳ ola döyecek ḳadarına olan (16) ayaġıñ üzerine ṣade bir gice üzerinde dura şifā bula (17) ḳan oturur ḳan görülmişdür ġaflet olunmaya bir atda sökük (18) olsa bir miḳdār ḫardal alub dökesin südlegen (19) otı ṣu ile ḳarışdurub bir miḳdār Eflāḳ ṭuzı alub (20) cümlesin ḫalṭ idüb ve sökük üzerini tıraş idüb (21) bir miḳdār çeküç ile dögüb ẕikr olunan ihzai? zift

[5A] (1) ile yaḳu idüb urasın üc gün gice dura sökük nābedid (2) ola mücerrebdir diger yumurṭa ṣarusın Eflāḳ tuzuyla ḫalṭ (3) idüb ḳoz ḳabıyla sökük üzerine uralar ve bıçaḳ (4) ucıyla bir iki yerde çize bīmerḫara defʿ ola bir atıñ ṣaḳaġu (5) sı ola yigirmi beş dirhem inek yaġını ve seksen dirhem süd (6) ateşre ḳoyub ṣu ile ḳarışdurub burnına ḳoyalar mücerrebdir (7) bab ṭalu içün bir tekeyi cemel derisi ile bir ḳaruna ḳoyub baʿde (8) çıḳarub ḳurı olduḳda döküb ata yedüre ġayet (9) mücerrebdir diger dilkinüñ cigerin

ḳurudub ve döküb ṭuz ile (10) ata yedüreler ziyāde mücerrebdir bir at bitelense bacaḳ? ve ḳubbe? zeyt yaġı (11) alub ve yüz dirhem ṣarub serser ile ḳalburdan altmış güli (12) ẕikr olunan zeyt yaġı serser ile yoġurub melhem idüb (13) atıñ teyesine ṣaraḳoya ne zamān ṣarub yaġlasa (14) teye ol zamān ṣarġuyı çöze ala on yıllıḳ teye daḫı (15) olursa nāfiʿdir bir at abraş olsa yirmi dirhem ṭebaşiri (16) bir miḳdār ḫamire birer dirhem ḳatub biri gündeñ yutdura (17) ve abraş olan yerlere ḫınzır ḳanı süre biiznillāh-u teālā (18) defʿ ola atı arpa ṭutsa şarāb ile esrārı yāḫūd afyonı (19) ezüb burnuñdan ḳosalar ḫalaṣ ola mücerrebdir at ḳaşanmasa (20) ḳarnuna adam sidügün süreler veya ḳarnı üzerine ṭurdığı (21) yerden işeyeler biiznillāh ḳaşana fi el ḥāl ḫalaṣ ola

[5B] (1) bir at ṣıraca olsa adam ḳafasın yaḳub kelini ince ṭuz ile (2) beraber ḫalṭ idüb ata yedüreler defʿ yazana Allah teʿālā (3) otuz birinci faṣl ḥayvanlardan ṣıġır ve ḳoyun (4) ve keçinüñ erkegi ve dişinüñ eyüsi ve dişisine erkek (5) ṣalıvirmesiniñ zamānı ve ḳac ayda ṭoġururlar (6) ve baʿżı ʿilletlerinüñ ʿilācı vesāʿir aḥvali beyānındadır (7) Amma El Baḳar Kesyus ḥakīm dir ki öküzüñ ve buzaġınuñ (8) eyüsi oldur ki iri olub ṭamarları muḥkem ve ekşi (9) yüzli ve ḳızıl gözli ve eñegi degirmi ve gögsi ḳalıñ (10) ve eñegileri bellü yüriyişi açıḳ olmaya ve rengi ḳızıl ve siyāh (11) ola ve bu didigimiz ṣıfatlar ekṣer ya bu iki renkde bulunur (12) Ḳasṭus ḥakīm dir ki öküzün muʿalibi? ve uyluġı içi (13) siyāh olub ḫaṣṣatını ḳızıllıġa māʿil ola baʿżılar (14) dirler ki beslemek içün murad olunan inegin arḳası (15) cismine göre uzun olub alnı yaṣṣı gözleri büyük (16) boynı ġalīż gögsi yaṣṣı elleri ayaḳları muʿtedil uyluḳları (17) eyü ḳuyruġı ve ḳılı uzun ve yürüdügi zamānda ayaḳları (18) bir birine ṭolaşmayub adımı açıḳ ola Aresteṭālis ḥakīm (19) dir ki ṣıġırlar yatdıḳları zamān birbirine yaḳın yaturlar eger (20) biri yerin bulmayub yabana gitse yerine birisi gelüb (21) yatur ve ṣıġırıñ ḳoyun kenesi gibi bir nevʿi kenesi olur

[6A] (1) ve bir çoban yüz miḳdārına kifāyet ider ve mezkur ḥakīm dir ki (2) ṣıġır birer ṭoġurır gāh olur iki ṭoġurur ve ekiz ya dişisinin (3) ömrü on beş yıl olub mutaṣṣıl ṭoġurur erkegi daḫı (4) ol ḳadar yaşar eger inneseler iri olub semiz olursa (5) yigirmi yıl ve daḫı artuḳ yaşar ve erkek ṣıġır yaşadıḳça (6) ḳuvveti artar ve ṣıġırıñ at gibi dişleri

bir uġradan çıḳmaz (7) altı ayda biri çıḳar ve ömri bir yıl tamam olmayınca üzerine (8) erkek çekmezler ve baʿżılar dirler ki sekiz aylıḳ olduḳda çekerler (9) amma ġayet de az vaḳʿı olur ve ekṣer bā rebīʿ zamānında çekilür (10) ve ḥarifde daḫı çekerler ve ṭoġurduġı gibi südi eyü olur (11) ve ṭoġurmadın südi alınmaz Kesinyus ḥakīm dir ki iki (12) yıl olmayınca inege erkek çekmek münāsib degildir üçinci (13) yılda ṭoġurmaḳ yigdir Ḳasṭus ḥakīm dir ki ṣıġır ömründe (14) on beş kerre ṭoġurur eger üç yıl tamam olduḳda çekilüb (15) dördinci yılda ṭoġurursa cemīʿ oladı ḳoyı ve sahici (16) ve südi'i çoḳ olur ṭoḳuz ay götürüb onıncı ayda (17) ve baʿżılar on ayı götürüb on birinci ayda ṭoġurur (18) didiler eger bu mabeynde ṭoġurursa saḳaṭ olub (19) yaşamaz Ḳasṭus ḥakīm dir ki inege erkek çekmesinüñ (20) zamānı ayarıñ evvelinden ḥazīrānuñ onuna degin (21) dir ki ḳırḳ gün olur baʿżılar dimişler ki erkek çekecek

[6B] (1) inege bir iki ay evvelden yemüni ṣuyını ʿadetinden az virmek (2) gerekdir ki arḳalıya zīrā semiz olandan arıḳ olan (3) ḥayvan tiz gebe olur ve erkeginiñ ʿalefini ve otını ve ṣuyını (4) vesāʿir riʿāyetini ziyāde etmek gerekdir kemaliyle ḳuvvetlerine (5) Kesinyus ḥakīm dir ki eger yemi ve otı az olursa yigirmi (6) baş inege bir erkek kifāyet ider ve ẕikr olunan iki (7) ayda erkek ile dişiyi birbirinden ayırmaḳ gerekdir (8) Aresteṭālis ḥakīm dir ki ṣıġırıñ erkegi dişisine (9) bir kerre varmaḳ ile tāze olıcaḳ yükli ider on iki (10) günden ṣoñra şehveti ġalebe idüb cimāʿ ister(11) eger yaşlı ise ol gün kifāyet idüb eger tāze (12) ise nice kerre aña vesāʿirine cimāʿ eyler ve ḥakīm Mezbūr (13) dir ki eger öküzi inege tiz çekmeseler az zamānda büyür (14) ve ḳuvvetlenür baʿżı kimesneler öküzlerini ṭoḳuz yıl cimāʿdan (15) saklarlar ve baʿżılar dirler ki öküz[50] bāliġ oldukda ḫāyaları (16) uzanur eger çıḳarsalar dişiden ḥaẓẓ almaz bāliġ (17) olmadan evvel çıḳarsalar bedeni ve ḳuvveti żaʿīf olur (18) ve çobanınuñ āvāzını tuyub her ne ṭarafa gitmek ve durmaḳ (19) murad iderse çaġurduġundan añlar iṭāʿat ider ve inek (20) erkek ve dişi ṭoġurmasınıñ ʿalāmeti budur ki cimāʿdan (21) ayrıldıḳdan ṣoñra eger ki ẕekiri ṣaġ canına māʿil

[50] Müstensih "ökür" şeklinde yazmıştır.

[7A] (1) olur ise erkek ṭoġurur eger ṣol ṭarafına meyl iderse (2) dişi ṭoġurur yemşin? Allah teʿālā ḥakīm Çālinüs dir ki öküz (3) ekin ve sāḳ vesāʿir aña muḥtāc olan yerlere ḳullanmaġa (4) iṭāʿat etmese ṣarımsaġı dögüb boynuza sürseler (5) yaḫud burnı deliklerine gül yaġı sürseler zebūn (6) eyler ve bazularını ince ib ya ḫışşıtını? baġlasalar muṭīʿ (7) eyler ve eger ḳurı güli dögüb masura ile burnına üfürüb (8) ve aġzına ve burnına gül yaġı veya badem yaġı sürseler (9) ne ṭarafa çekseler gider ve eger birri incir aġacına baġlasalar (10) mülayim ider ḥakīm Aresteṭālis dir ki otlaġa (11) (salıverilmiş) ṣıġıra iki maraż ʻarıż olur birisine naḳrīż (12) birisine müdam dirler naḳrīż öldürmez lakin şişirir (13) raḥat bulmaz eger boynuzları düşerse ḳurtılur (14) amma müdam didikleri ʿillet insana ʻarıż olan (15) isteme gibidir ki mutaṣṣıl ḥarāret virüb ṣıġırıñ (16) ḳulaḳların bıraġub ʿalefin yemeyüb öldürür helak (17) olduḳda ḳarnın yarub o yanın? ki çekerde ölür (18) fāsid olmuş bulur Kesinyus ḥakīm dirki ṣıġırı (19) sinek ṣoḳsa defne yabraġını aġacıyla meʿan ṣuyla muḥkem (20) ḳaynadub üzerine ṣıġırıñ ol ṣuyı ṣaçsalar sinekler (21) ḳaçarlar ve isfid acı döküb sinek ṣoḳdıġı yere

[7B] (1) sürseler żararın gidere Ḳasṭus ḥakīm dir ki ṣıġıra ṣovuḳ (2) ve ḳar żarar ider eger bir yerden bir yere ayaḳları aġrısa (3) ṣarımsaḳ yaḫud ḳurı üzümi döküb sürseler (4) aġrısın giderir ve ṣarımsaġı döküb zeyt ile (5) sürseler defʿ ider Aresteṭālis ḥakīm ḫavāṣdandır (6) deyü naḳl ider fil dişinden bir pāre olub siyāh (7) bez içine iblik ile baġlayub ṣıġırıñ boynuna aṣsalar yazan (8) Allah veya dan emin olur ve ṣıġırıñ bir ayaġına sekte (9) vaḳıʿ olub yaralasa bir kimisne ḳulaġına gizlü eger tiz eyü (10) olmazsañ ol bir ayaġını daḫı eyle iderin dise (11) bi meşiyyetillahi teʿālā ṣıḥḥat bulur Filāḥa-i Tıbṭıyede dir ki (12) ṣıġıra burçaḳ gibi faiʿdeli ʿalīḳ yoḳdur zīrā iligini (13) ve beynisini ziyāde ve südini daḫı ziyāde ider ve burçaḳ (14) dişi ṣıġırıñ ve keçi vesāʿir dört ayaḳlı ḥayvanuñ (15) südlerini ziyāde ider ḳoyundan ġuyrıgla ṭabiaʿtda (16) aña muḫālifdir ve burçaġıñ ḫavāṣındandır ki serkerde (17) ışladub ṣıġıra yedirseler semirdir cemīʿ afetlerin (18) defʿ ider ve darınuñ daḫı ṣıġıra ve keçiye külli menfaʿati

vardır (19) tāze yabraġından ve dānesinden yedirseler semirdir (20) ve südlerini ziyāde ider nitekim sābıkān ẕikr olmuşdur (21) Arṭus ḥakīm dirki ṭatlı yemişler incir ve ḳurı

[8A] (1) üzüm vesāʿir anuñ gibiler semirdir ve ḥakīm mezkur dir ki(2) ṣıġır bulanıḳ ṣuyı içmez ṣāfī ister amma ḳoyun ekinciler (3) ḳayıflarına? vesāʿir cemīʿ ḫalḳ südine ve etine muḥtācsalardır (4) Kesinyus ve Ḳasṭus ḥakīm dir ki sermaye içün olandişi(5) ḳoyunlarıñ ḫayırlısı bayaġısı ve göz yuvası mülayim olub (6) ve uzun ve ṣıḳ ola mezkur Kasṭus ḥakīm dir ki başı (7) küçük boynı uzun ve boynuzları ḳalıñ ve içi (8) boş ve uyluḳları dırnaḳlarına varınca uzun ola (9) ve yüñi ḳoparcaḳ olmaya sarḳıḳ olub gözleri ḳızıl (10) ola ve erkek ḳoyun üç yaşına varmayınca dişi(11) ḳoyuñ üzerine aşmaz ve erkegi dişisine heva muʿtedil (12) olduġı zamānda ṣalıvirmek gerekdir ki azadın? taṣfiyedir (13) Aşmaġı dir ki dişi ḳoyun yedi aylıḳ olduḳda erkeğe (14) çekilse elbette ḥamile olur beş ayı götürür bu üslub (15) üzre yılda iki kerre ṭoġurur eger yılda iki kerre (16) çekilürse ṭālīʿdir Kesinyus ḥakīm dir ki erkek (17) ḳoyun yigirmi dişi ḳoyuna Ḳasṭus elli ḳoyuna kifāyet (18) ider dimiş ve ḳoyun sekiz ayı ṣaġılur Aresteṭā- (19) lis ḥakīm dir ki ḳoyunuñ çoġı on yıl yaşar ve on (20) beş yıl daḫı yaşar ve sekiz yıla dek ṭoġururlar mizaçlarınuñ (21) ve otlaḳlarınuñ eyülügüne göre ḫuṣuṣā ḳoyunuñ erkegi

[8B] (1) ve keçinüñ tekesi bir yerde otlayalar erḫaniyye? ve Şam ḳoyunlarınuñ (2) ḳuyruḳlarınuñ incigi bir arşun miḳdārı olur (3) Kesinyus ve Ḳasṭus dir ki ṭoġacak ḳoyunuñ rengi (4) ne şegil olacaġını bilmek isterseñ dili altına naẓar (5) eyle eger ḳara ise siyāh eger aḳ iseaḳ eger alaca (6) ise ol üslub üzre ṭoġar Arisṭo dir ki (7) eger dili altında olan ṭamarları ne renkli olur ise (8) alāmetdir cemīʿ dili altı siyāh ve aḳ alaca olmaḳ (9) lāzım degildir didi ve ḥakīm Mezbūr dir ki ḳoyunı ne yerde (10) baġlasañ anda ṭurur ve yatur ve keçi ṭurmaz muttaṣıl (11) degişdirilüb ḫuṣuṣa aġaclar eṭrafında olan (12) otlaḳı ister ve ḳoyuna sāʿir zamānlardan aḫşam vaḳtinde (13) virilen ʿalīḳ yegdir ve ḳoyun yolunda çoḳ yürümekden (14) zaḥmet çekub arıḳlarlar çobanları ḳış zamānında (15) ḳar ve buz olduḳda ḳavī olanuñ üzerinde çoḳ (16) ṭurur düşmez żaʿyıf olanuñ üzerinde ṭurmaz (17) ḥareket itdigi gibi düşer ve ḳopar daḫıyaṣṣı olan (18)

ḳoyun ṣovıḳa artıḳ ḳatlanur uzun ḳuyruḳlısından (19) ve yüñi çoḳ olan ḳoyuñ az açıḳ yüñlisinden (20) ṣovıḳa ziyāde ḳatlanur ve ḳoyunuñ bir cinsi oldur ki(21) ʿaḳlı az olur dirler bir yerlerde yürür yaġmur yaġsa

[9A] (1) yerinden ḥareket itmez gāh olur ki çobanı sāʿir (2) ḳoyunlar ile üzerine rastgele atlara uyub gider (3) yıldırım ġayetde çoḳ olsa yerinden ḥareket etmeyüb (4) ḥamile ise düşürür eger ḳoyunı ardıñdan ayrılmasun (5) dirseñ gendi yüñinden bir miḳdār yolub ḳulaḳların (6) muḥkem berkitseñ herḳanda giderseñ ardına düşer (7) gider Ḳasṭus ḥakīm dir ki eger ḳoyuna uyuz ulaşsa (8) ṣıġır südügiyle yuyub üzerine yaġ ile kibrit sürüle (9) gidere eger otlaḳlarında persyavşan yese çoḳ (10) marażların giderir ḥakīm Arisṭo dir ki eger ḳoyun çoḳ (11) ṣuv içse semirir ṣayf zamānında beş günde bir kerre (12) ṭuz yedirseñ semirir ve südini çoġaldır üstād (13) çobanlar yüz ḳoyuna iki med ṭuz yedirirler ki ṣuṣar(14) ve ṣuyunı çoḳ içer semirir ve mercimek daḫı semirdir lākin (15) ṭuz andan yegdir ve ḳoyunı ṣaġarlar iken ʿalefine ṭuz (16) ḳatub yedirseñ ḫuṣuṣā rebīʿ zamānında südi (17) ġanīyla çoḳ olur eger ḳoyuna üç gün üç gice yem (18) virmeyüb baʿde ṭoyursañ tiz semirir ve ḫarīf (19) zamānında şimal yılı tıḳınan? ṣu cenub yılı ṭıḳınan? (20) ṣudan yigdir ve ḳoyun ve keçi vesāʿir ḥayvanları (21) aynıdırlar şehveti kesilür bu sebebden semirirler peynir

[9B] (1) itmege ḳoyun südi baʿde sıġır baʿdekeçi südi münāsibdir (2) ṣıġır südi keçi südinden bir buçuḳ miḳdārı artıḳdır (3) ḳoyun ve teke etlü olıcaḳ asānlıġıla cimāʿidemezler üstād (4) çobanlar cimāʿdan evvel arıḳladırlarḥakīm Aristeṭālis(5) dir ki keçi yılda bir kerre ṭoġurur eger ıssıcaḳ ve otı çoraḳ(6) yerlerde otlarsa yılda iki kerre ṭoġurur ve mezkur ḥakīm dir ki (7) keçiniñ ḳulaġı buçuḳ ḳarış miḳdārı olur ve kimisiniñ (8) yere berāber olur Filāḥa-i Tıbṭıyede dir ki burçaḳ cemīʿ dört (9) ayaḳlı ḥayvanlarıñ südini arturur amma gebe olan ḳoyunlara (10) muvāfıḳ degildir żarar ider ḥakīm Kesinyus ve Ḳasṭus (11) derler ki ṭaġgüli südi ṣaġılur keçiniñ iki mertebe (12) südini ziyāde ider eger üc dānesi ḳarnında olur (13) ise tecrübe olunmuşdur otuz ikinci fasıl at ve ḳaṭır ve eşek (14) ve deveden döl döş ve binmek içün münāsib olanları ve erkeğini (15) dişilerine çekmesiniñ vaḳitlerini ve ḳac götürürler ve ömürlerini (16) ve

yemleriniñ muvāfiḳ ve muḫālif olanları ve semirtmek ve arıḳla-(17) tmasınıñ üslubı ve ḥarun ve ġayrı yaramazlıḳ ḫuylarınıñ (18) gidermesiniñ üslubı vesāʿir umūrlarını beyan ider amma (19) ḳaṭırdır naḳli ḥayvanlardan bir neviʿ dir ki eşegi yunda çekerler (20) ḫilkati kāmil ḳaṭır ḥaṣıl olur eger atıñı eşege çekseler gendi (21) ve başı küçük ḳaṭır ki terkide? peçe burunlu dirler ki

[10A] (1) burnınıñ ḳamışı yaṣṣı olur ve aġzınıñ yuḳarısı (2) eksik ḳaṭır ḥāṣıl olur ḳaṭır anası ve babasından (3) artıḳ yaşar eger semer atıña eşek çekmek istedikde ḳāʿil (4) olmasa ṣaçını keseler zebūn olur iṭāʿat ider (5) ve ḳaṭırıñ aġır yüke muvāfiḳ olanı budur ki ayaḳları (6) muḥkem ve boynı ḳışṣa ve gözleri ḳızıl ve bedeni vāsiʿ vesāʿir (7) ʿayıblardan biri ṣaḥīḥ ola baʿżılar dirler ki ḳaṭırıñ (8) eyüsi oldur ki ne büyük ve ne bek küçük olub (9) gendi ve ardı yaṣṣı olub boynı uzun ve ḳarınlı (10) ola her ṭavarıñ ki boynı uzun ve ḳarınlı ve ardı (11) yaṣṣı ola göze çaḳar? gözükürse küçük degildir (12) ṣıġır oldur ki bu didigimiz ṣıfatlar anda nāḳıṣ ola ḥāṣıl-ı (13) kelām ḳaṭır ve eşek vesāʿir hayvanlarda maḳbūl olan (14) şedde-i nefsdir İbni Ebi Ḥizam dir ki ẕikr olunan vaṣıfları (15) tecrübe ittik açlıġa ve ṣusuzluġa yem azlığına (16) ve uzaḳ sefere ṣabır itmege orta ḳadlu? yaʿni (17) mürebbīʿ olanı bulduḳ baʿżıları dirler ki ḳaṭır ve eşekde (18) ṣaç ve ḳuyruḳ ḳılı çoḳ olmaḳ ve ḳulaḳları (19) büyük olmaḳ ürkeklige ve ḳorḳaḳlıġa delalet (20) ider ve gözi yaṭıḳ olmaḳ daḫı ürkeklik[51] ʿalāmetidir (21) ve göz ʿar?ki ṣaç azlığıdır ve żıddına delālet ider

[10B] (1) baʿżılar dirler ki atlar yanına ḳaṭır baġlansa yaramaz ḫuylu (2) ammā eyere münāsib olan eşek mısrīdir baʿde (3) yemānīdir ve boynı uzun yanları çoḳ vesāʿir(4) ʿayıblardan biri olmaḳ gerekdir Ḳasṭus dir ki eşek (5) on iki ayda ṭoġurur anası olanı vaḥşi dişi (6) eşege faṣl-ı ṣayfdan ḳac gün evvel çekmek[52] gerekdir yavrusı (7) ġayetde eyü olur Aristeṭālis ḥekim dir ki eşek iki buçuḳ (8) yaşında olmayıcaḳ dişisine aşmaz ve ḥāmile olmaz baʿżılar (9) gāh olur ki bir yaşındaiken aşub ṭoġurda olmaz (10) yaşar ibn-i Ḥizam dir ki biner kere göbeğini şırġan yaġını (11) yaġıyla muḥkem yaġlasa

[51] Metinde وككلاك ükeklik şeklinde yazılmış.
[52] Metinde çemmek şeklinde yazılmış.

mādamki üzerinde yaġ vardır çaġıramaz̲ (12) ve baʿżılar ḳuyruġı ḳılına bile göz ṭaşı aṣṣan çaġıramaz̲ (13) mādamki ṭaş aṣılıdır ve aġzına gendi tersini sürsen (14) ya gül terdeşiyle ʿalefın yedirsiñ yaḫud burına turunç (15) ṣuyun ḳoysañ çaġıramaz eger muttaṣıl çaġırdıġın isteseñ (16) Afyonı sirke ile ezub burnına ḳoysun çaġırmaḳdan (17) ölmek mertebesine varır ve dirler ki çoḳ yerlerde çaġırmaz (18) İbni Ebi Ḥizam dir ki ḳaṭırıñ ve eşegiñ erkegi dişisinin (19) bevlini çoḳ ḳoḳulasa tiz ḳocayub yürümez olur (20) ve mezkur ḥakīm dir ki Mezbūruñ ḫaṣṣaten bir öldürici marażı (21) vardır ki başına ʿārīż olub ṣoñra burnından

[11A] (1) ḳızıl rengli balġam aḳar eger o eviñine inerse fi-l ḥāl öldürür (2) amma hemān başında olursa öldürmez İbni Ebi Ḫaram kitabında (3) dir ki eger ḳan gibi ḳızıl ḳaşanursa anīson ve ger fesar? ve (4) daḫı asarun ve efsentin veḳabuġı çıḳmış badembaʿżı (5) nüsḫalar acı bademdimişler cümle eczāberaber olub lakin (6) her birisini başḳa döküb bal ile yoġurub ḳarṣalar (7) idüb vaḳit ḥacetde bir dirhem miḳdārını bal ve (8) ṣuyla ezub içürseler biẕnillāhi teʿālā şifʿā bulur (9) amma deve balçıġa ve ṣarıcaḳ yerlere ve yollara taḥammül idemez (10) ve erkegi analarını ve ḳarındaşlarını idrāk idüb cimāʿ (11) itmezler ve bir nevʿi oldur ki ʿarab hecin segirtmekde anlar atları (12) geçer ve yemine yaban güli ḳatsalar südini çoḳ ider Aresteṭā - (13) lis dirki deve otuz yıla yaḳın yaşar ve baʿżı develer (14) yüz yıl yaşar dirler mezkur ḥakīm dir ki bulanıḳ ṣu deveye (15) ṣāfī ṣudan ṭatlıdur bu sebebden ḳuyu ve ırmaḳ (16) ṣuyını virseler ayaḳları ile eşeleyub bulandurur (17) içerler ve deve dört gün ṣusuzluġa taḥammül ider ve ol (18) dört günde içdüġi miḳdārı bir defaʿda içeser (19) Ḳosṭus ḥakim dir ki deveye boy taḫmini? yedirseñ ġāyetde (20) ṭabiʿatına muvafaḳad semirdir ḥattā altmış dānesini bir yere (21) ḳoyub boġazına aṣṣalar çoḳ żararlarını defʿ

[11B] (1) ider ḥakīm Mezbur dir ki bedenine uyuz vesāir (2) ḥararet ʿārīż olsa ʿilācı ḳaṭrān sürmegdür (3) ammā at eḫādiṣ ve aḫbārda faẓiletine çoḳ (4) nesne vārid olmuşdur resūlullāh ṣalli teʿālā ʿaleyhi (5) veʿs-sellim buyururlar ki: في نواصيها الخير

الخيل معقود (6) [53]إلى يوم القيامة الأجر والمغنمve aleyha yetānun?(7) ʿileyhā ve anlardan ve ḥadiṯ daḫı naḳl olunur ki (8)[54]بإناثعليكم الخيل فإن ظهور عز ها وبطونها كنز بو (9) ḥadiṯ daḫı rivayetolunur ki[55] حوّهالحقّهالخيرخير(10) baʿżılar ḳaralıḳ ve baʿżılar ḳaralıġa māʿil ḳızıllıġa dirler (11) dimişler baʿżılar atıñ ṣabırlısı kümeyt ve siyāhdır (12) ve bu yügrigi ve mübaregi aşiḳardır ve pādşahları aḳdır (13) İbni Ḳatibe kümeyt ile aşiḳār mābeyninde farḳ vardır dirler (14) ṣaçıyla ḳuyruġı ḳızıl ise aşiḳārdır eger siyāh (15) kümeytdir Muḥammed bin Selām dir ki ablaḳ at gibi yükrük (16) olmaz eyüsi cemīʿ nevʿīne ġalibdir ve baʿżı selefden (17) naḳl olunur ki ġazāda yükrük at evlaydı ve baʿżılar (18) dirler ki Ḫālid Bin Velid raḍıyallāhu‘anhā cenk gününde (19) yund ata binerlerdi zīrā bevli gelse segirdir ḥarbdan (20) menʿ eylemez ammā erkek at aṣla ṣabır idemez Sālib Bin (21) Cündīden naḳl olunur ki evvel ata binen İsmāil Bin

[12A] (1) İbrāhim ʿaleyhisselāmdır zīrā vaḥşi idi ḥaḳḳ teʿālā (2) Celle ve ālā muṭiʿ eyledi baʿżılar dirler ki evvel ata binen Metuşelaḫ (3) Bin idris ʿaleyhisselāmdır atıñ faẓileti çoḳdur (4) ekṣer erkegiyle ġaza olunur zīrā yaralansa ṣaḥibini menziline (5) yetişdürince ġayret ider yund ise yaraya taḥammül (6) idemez yerinde ḳalur ve dişişinki baʿżısını binmek içün (7) terbiye idüb baʿżısını evlādın almaġıçün beslerler (8) Kesinyus ve Ḳasṭus dir ki evladı-çün terbiye olunan (9) ḳısraḳlarıñ gerekdir ki çisimleri ve ḳarınları büyük (10) ve ḳuvvet ve ṣıḥḥatleri kemāl üzere olub ve cinsleri (11) eyü ola ve erkegi daḫı cemīʿ ʿayıblardan sālim ola ışırıcı (12) ve erkek ḥarun ve başını ḳaldırır olmaya ḥaṣıl-ı kelām (13) ekṣer budur ki ḳulun babasına müteşābih olur ve ḳoca (14) lıġını bilmek isterseñ baş barmaġı ve şehādet barmaġıyla (15) alnınıñ derisin çeküb ḳıvırmaḳ murad olunub (16) minvāl muḥarrir üzere çeküb ḳıvırdıkda eger derisi (17) yerine tiz varub evvel ki gibi olursa gencdir ġayet de (18) aṣīldīr eger yerine tiz varmayub eglenürse bil ki żaʿīfdir (19) çekmek gerekdir zīrā ṭutmaz

[53]“Kıyamet gününe kadar atların yelelerine hayır düğümlenmiştir. Hayır ahrette sevap, dünyada ganimettir.” (Sahih-i Buhari,No:2852)

[54] “Atların dişilerine sahip çıkın çünkü onların sırtları yüceltilmiş ve karınları bir hazinedir.” (Ömer bin Hattab’tan rivayet olunmuştur.)

[55] Hadis bulunamamıştır.

Aristeṭālis ve Ġayda dirler ki (20) at iki yaşında yunda çekilse ḥamile olur yunda (21) daḫı böyledir ṭoġan ṭay kücük olur cüs̱s̱ede

[12B] (1) ve żaʿyıf olur ḳavī olmaz baʿżıları üç yaşında yigdir (2) yigirmi yaşına varınca ṭoġan ṭaylar birbirinden bed olur (3) baʿżılar erkek at üç yaşına varınca çekilür ve yund (4) ḳırḳ yaşına dek ṭoġurur baʿżılar at yetmiş yıl yaşar (5) dirler ve cemīʿ ömründe yunda çekilür ve yund daḫı ṭoġurur (6) maḳdan ḳalmaz ve at anasına ve ḳızına ve ḳız ḳarındaşına (7) varmaz dirler ki bir pādişāh ġayet de sevgili bir yundı (8) olub bir ṭayı var idi pādişāh murad eylediği oġulı (9) anasına çeküb ikisinden bir ṭay ḥaṣıl ola çekmek (10) istedikde üzerine varmadı başını örticek (11) bilmeyüb vardı perde'i gidericek anasını gördikde (12) ḳaçub bir vadiye vardı kendüsini helāk eyledi (13) baʿażılar dirler ki iki erkek at yunddan ötüri (14) birbirleriyle cenk idüb birisi ġālib gelüb birin (15) öldürüb yund üzerine vardıḳda yere aṣla (16) muḫālefet etmeyüb ve yerinden ḥareket etmeyüb muṭiʿ (17) oldı atı yunda çekdükde ṭutduġunı bilmek (18) isteseñ birḳaç günden ṣoñra gerü erkegi göster (19) eger kendünden erkegi menʿ iderse ṭutmışdır zīrā ḥamile (20) olan yund erkege muṭiʿ olmaz eger ḳaçmazsa (21) ṭutmamışdır çeküb irtesi gerü göster eger ḳaçarsa

[13A] (1) ṭutmuşdur başḳa yere baġlanub yatmakdan ve bundan (2) ṣaḳınub ısıcaḳ yerde besleye zīrā ṣovuḳ cemīʿ ḥamilelere (3) żarar ider atı yunda çekdikde ṭutduġı bilinmek murad (4) olunsa atdan ayrılır yaḳı gibi altına tāze otlaḳ (5) ḳoña üzerine bol ide Mezbūr otluġı bir yere ḳoyub (6) irtesi ol otluġa diḳḳatle naẓar eyle gör eger ḳurumuş (7) ise ṭutmuşdur eger yaş ise ṭutmamışdır baʿżılar (8) dirler ki yükli yund eger söyünmiş çerāġın ḳoḳısı (9) yüzine girse düşürür baʿżı fāside ʿavratlar (10) bunuñla fesādın defʿ iderler eger ḥamile olan (11) yund erkek veya dişi olduġı murad olunsa (12) at yunddan ayrıldığı vaḳtinde saġ canibden (13) inerse erkek olur eger sol canibden inerse (14) dişidir baʿżılar dirler ki eger evvelā saġ memesine süde (15) gelürse erkek ṣol memesine gelürse dişi (16) olmaḳ ʿalāmetidir eger ṭay erkek veya dişi olmaḳ (17) murad olunur ise eḥl-i tecrübe buña vaṣıl olmuşlar ki (18) erkek isteyen

şimāl yılı esdikde ve dişi (19) isteyen cenūb yılı esdikde ve yunduñ yüzini (20) havaya ḳarşu döndürmek gerek vesāʿir ḥayvanları (21) daḫı bu üslub üzre itmek ulıdır ve yund

[13B] (1) ve ṭoġurduḳda yedi gün ḥāli üzere ḳoyub (2) tā ki veledīnüñ ḳarnında bāḳī ḳalan saḳaṭatı çıḳarub (3) raḥmi pāk olan sekizinci güni çekilse elbette ṭutar (4) aṣla taḫallüf itmez ekṣer müddet ḥamile on birinci ay olur (5) Aresteṭālis ḥakīm dir ki on bir ayı götüren on (6) ikisinde ṭoġurur ġaribİbn-iSaʿiddir ki semiz at (7) on bir ay ve on gün götürür Aḥmed Bin Ḥasan Kātib (8) Ḳarṭı? dir ki on ayda ṭoġurur baʿżılar ṭoḳuz ayda (9) eksikde ṭoġursa yaşamaz dirler yund ayaḫı (10) bağlanmayınca çekilmez baʿżı yundañ raḥminde marażı olmaġın (11) aṣlā muṭiʿ olmaz tā kiʿ ilācıyla marażını defʿ etmeyince (12) ʿilācı daḫı inşallāhu teʿālā maḥallinde ẕikir olunur ve baʿżı (13) yund oldur ki ḥamile olub ṭoġurmaz insan (14) gibi ʿakīm olur ve baʿżı yund olur ki oġulunı sevmez (15) ve emzirmez hemān ḳaçar melayeminle? ṭutmaḳ gerekdir tā ki emzire (16) baʿżı ṭayı oldur ki anasından ġayrısı emzirirse (17) helāk olur Aresteṭālis ḥakīm dir ki eger ṭoġurdığı(18) gibi anası ölse yaḫud żāiʿ olsa ṭay olan (19) yundlara emzirdüb terbiyye ideler ve ḥakīm Ḫalid(20) dir ki at ṣuyı çoḳ olan yerleri sever bulanıḳ (21) ṣu ister eger sāfi virir ise ayaġıyla bulandurub içer[56]

[56] derkenar

5. SONUÇ

Bu yazma eser, Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi'nin Türk el yazmaları bölümünde "915" numarası ile kayıtlı Aristo'ya atfedilen anonim bir Baytarnâme üzerine yapılan inceleme ve dil çalışmasıdır. Eser 1b'den 5b/03'e kadar Aristo'ya atfedilen anonim bir baytarnâmeden oluşmaktadır. 5b/03'ten sonra Beyazıt Devlet Kütüphanesinde Veliyüddin Efendi – 2534 numaralı bölümde kayıtlı "Kitâbü'l Felâha" adlı eserin otuz bir ve otuz ikinci (395-404) sayfa numalarına kadar olan bölümlerinin Hindistan nüshasıdır. Bu yazma eserin transkripsiyon alfabesi kullanılarak Latin harflerine aktarımı sağlanmıştır. Aynı zamanda muhteva bakımından incelenip belirlenen üç baytarnâme ile karşılaştırıldığında muhteva olarak *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Bölümüne Kayıtlı Kitabu Baytarname* eserine yakın olduğunu söyeleyebiliriz.

Dil incelemesi bölümünde eserin imla, ses ve şekil özellikleri örneklerle değerlendirilmiştir. Eserin dil özellikleri göz önünde bulundurulduğunda Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin dil özelliklerini içerisinde barındırdığı görülmektedir. Yazım konusunda birlik sağlanamadığı tespit edilmiştir. Eserde, *için* ve *ile* edatlarının *beslemek için, almag-için, koz kabıyla, ip ile* gibi ikili kullanımlarının yazıldığı görülmüştür. Metin, harekesiz yazıldığı için yuvarlak heceler belirgin şekilde gösterilmemiştir. Düzlük- yuvarlaklık uyumunun çalışılan eserde sağlanamadığı görülmüştür. Bunun en iyi örneği olarak *kendi ve kendüsini* dönüşlülük zamirlerinin yazılış şekilleri gösterilebilir.

Eserde bulunan arkaik kelimelerden olan "*arıkla-* (zayıflamak, güçsüzleşmek*), yüğrük* (iyi koşan), *söyün-* (sönmek), *döl döş* (soy, sop*), eyüd-* (iyileştirmek*), dört-* (merhem gibi sürmek), *koparcak* (kopacak gibi olmak), *berkit-* (sıkılaştırmak), *döy-* (tahammül etmek, dayanmak), *kurut* (kurutulmuş yoğurt) *yund* (dişi at)" vb. kelimelerin yanı sıra Dîvânu Lügâti't-Türk'te dişi at olarak kullanılan 'yund' kelimesi de tespit edilmiştir. Mezkur vb. Osmanlıca kelimelerinin dışında baytarlık terimlerini de ihtiva eden eser sözcük çeşitliliği bakımından zengin bir kitapçıktır.

Dizin incelemesi yapılırken "Türksözdiz" programından yararlanılmıştır. İndeksli dizin oluşturulurken kelimelerin ve tamlamaların metin içerisindeki anlamlarına bağlı kalınmıştır. Toplam 4411 kelimeli bulunan eserde benzersiz 1070 kelime tespit edilmiştir.

Bu kitapçık, 1b/01'den 5b/03'e kadar baytarnâme özellikleri taşımaktadır. İskender'in Aristo'ya mektup yazıp kendisinden bir baytarnâme yazmasını istemesi üzerine Aristo'nun da bu baytarnâmeyi yazıp yolladığı anlatılmaktadır. Daha sonra anâsır-ı erbaadan söz edilmiş olup iyi bir atta olması gereken vasıflar, donlar, iyi veya kötü huylar, at bakımı ve beslenmesi ve atlarda görülen yukarıda belirtilen hastalık ve bu hastalıkların tedavisi için gerekli olan ilaçlar açıklanmıştır. 5b/03'ten sonra diğer dört ayaklı hayvanlar olan; koyun, keçi, sığır, inek, öküz, katır, eşek ve devenin özellikleri anlatılmıştır. Bunlar içinde yetiştirmek için gerekli olan cinslerin nasıl olması geretiği, itaatkâr olmaları için gerekenler, develerin cinslerinden bazıları, bu hayvanların çiftleşme yaşları, gebelik dönemleri, cinsiyet tahmini gibi birçok ilgi çekici konu inceleme bölümünde açıklanmıştır.

Yazma nüshada *Nefha, sancı, sidik tutulması, tüy bitmemesi, yara, bit, göğüs ve bağır şişkinliği, sovuklanma, semirme, yaramaz huy, arpa tutması, kaşanamama, sıraca, uyuz, boğaz yağırı, siğil, sökük, sakağı, talu, abraş, kan gibi kızıl kaşanma* hastalığı olmak üzere toplam 20 adet hastalık çeşidi ve tedavileri tespit edilip açıklanmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Veterinerlik ilmi alanına katkı sağlayacağı düşünülen *cerahat* (yara, irin), *jive* (cıva), *efsentin* (pelin otu), *persyavşan* (mavi çiçekli, veronika denilen bitki) *asarun* (yabani zencefil) *sındı* (makas), *sülümen* (bağırsak kurtlarının tedavisinde kullanılan zehirli cıva klorür), baldıran (maydonozgillerden olan zehirli otların ortak adı) *şırlağan* (susam yağı) gibi terimler çeşitli tedavi yöntemlerinde kullanılmıştır. Yukarıda belirtilen alanlara sağlayacağı katkı yanında hayvan hastalıkları ve yetiştiriciliği alanında tecrübeye dayanan eski tedavi yöntemleri ve hayvan yetiştirme ve üretme yöntemi hakkında verilen bilgi ve tavsiyeler, uzun gözlemler sonucu elde edildiği için günümüzde de faydalanılabilecek kazanımlar niteliği taşımaktadır.

Hindistan Rampur Raza Kütüphanesi'nden alınan bu eser küçük hacimli olmasına rağmen tespit edilen at hastalıkları ve bu hastalıklar için önerilen tedavi yöntemleriyle oluşturulan geleneksel tedavilerin modern veterinerlik biliminin geliştirilmesine katkı sağlamasını ümit ediyoruz. Günümüzdeki tedavi yöntemlerine ilave olacak şekilde yeni bütünleyici hayvan tedavileri araştırmalarında bu eski doğal yöntemlerin yön gösterici olması temennimizdir.

6. BÖLÜM DİZİN

Sıra: a b c ç d e f g ğ h ı i j k l m n ñ

o ö p r s ş t u ü v y z

A

ablaḳ: Yayvan ve dolgun.
a. 011b/15

abraş: 1. Atın tüysüz yerlerinde görülen uyuza benzer bir hastalık. 2. Ciltte beyaz benek ve lekeler yapan hastalık.
a. 005a/15

abraş ol-: Abraş adlı hastalığa yakalanmak.
a. –an 5a/17

ʿacāyib: 1. Şaşma anlatan bir söz. 2. Garip tuhaf, yadırganan.
ʿa. 003b/16, 004a/1

acı: Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı.
a. 007a/21

acı badem: Gülgillerden, dikenli veya dikensiz, meyvelerinin kabukları kalın, çekirdekleri küçük olan bir tür badem ağacı.
a. 011a/5

aç -: Gözünü açmak.
a.- a 003b/7

açıḳ ol-: Aralığı çok adımlı olan.
a.- a 005b/18
a. – maya 005b/10

açıḳ: Açılmış, kapalı olmayan.
a. 005b/18

açıḳ: Rengi koyu olmayan.
a. 008b/19

açlıġ: Aç olma durumu.
a.+ a 010a/15

adam: İnsan, er kişi.
a.+ a 002a/6

adam kafası: İnsan başı.
a.+ n 005b/1

adam necisi: İnsan dışkısı.
a. 003a/15, 004a/2

adam südüğü: İnsan idrarı.
a.+ n 005a/20

ʿadet: Miktar, sayı.
ʿa.+ inden 006b/1

adım: Yürümek için yapılan ayak atışlarından her biri.
a.+ ı 005b/18

afet: Hastalıkların dokularda yaptığı bozukluk.
a.+ lerin 007b/17

afyon: Kara haşhaşın uyuşturur, uyutur ve çoklukla öldürür donmuş sütü.
a.+ ı 005a/18, 0

aġac: Meyve verebilen ve gövdesi odun olarak kullanılan ve uzun yıllar yaşayan bitki.
a.+ ıyla 007a/19
a.+ lar 008b/11

aġı: Zehir, aġu.
a.+ nı 003a/18

aġır: Tartıda çok çeken, hafif karşıtı. -
a. 010a/5

aġrı -: Vücudun bir yerinin ağrılı durumda olması.
a.- sa 007b/2
a.- sın 007b/4

ağız: Yüzde iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk vermeye ve yiyeceklerin sindirilmeye başlandığı organ.
a.+ ına 007a/8, 010b/13
a.+ ınuñ 010a/1

aḫbār: 1. Haberler, sözler. 2. Hikayeler, geçmiş olaylar.
a.+ da 011b/3

Aḥmed Bin Ḥasan Kātib Ḳartı:? Eserde adı geçen hekim.
A. 013b/7

aḫşām: Güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşamleyin .
a. 004b/9

aḫşam: Güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşemleyin.
a.- vaḳtinde 008b/12

aḥvāl: Haller ve durumlar.
a.+ e 001b/6
a.+ i 005b/6

aḳ: Kar, süt gibi renkte olan, beyaz, kara ve siyah karşıtı.
a. 008b/5, 008b/8
a.+ dır 011b/12

aḳ -: Sıvı maddelerin bir yerden başka bir yere doğru gitmesi, yönelmesi. a.- ar 011a/1

ʿāḳil: Aklını iyi kullanabilen, akıllı.
ʿā.+ ler 002a/6

akīm: Kısır, çocuğu olmayan.
a. 013b/14

ʿaḳlı az ol-: Saf olmak.
ʿa.-ur 008b/21

ʿaksi: Ters, zıt, karşıt.
ʿa.+ ne 004a/16

al at: Koyu pembe, dorunun açık rengi, parlak kırmızı renkli at.
a.- 002a/20

al-: Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak, çıkarmak.
a. 003a/18
a.- a 003b/5, 005a/14
a.- alar 004a/4, 004a/11
a.- ınmaz 006a/11
a.- ma 002b/15
a.- maḳ 003b/3
a.- mayalar 002b/5

a.- maz 006b/16
a.- ub 003a/13, 003b/21, 004a/2, 004a/12, 004b/19, 005a/11, 004b/18

alaca: Birkaç rengin karışımından oluşan renk.
a. 008b/5

alaca ol-: Alaca renginde olan şey.
a.- maḳ 008b/8

ʿalāmet: 1. Nişan, işaret, bilgilik. 2. Eser, iz, emare.
ʿa.+ dir 008b/8
ʿa.+ i 003a/3, 003b/7, 004a/8, 006b/20
ʿa.+ idir 013a/16

ʿalef: Yem.
ʿa.+ ın 010b/14
ʿa.+ in 007a/16
ʿa.+ ine 009a/15
ʿa.+ ini 006b/3

ʿalem: Evren, kâinat.
ʿa.+ iñ 001b/11

ʿaleyhisselām: Allahın selamı onun üzerine olsun.
ʿa.+ dır 012a/1, 012a/3

ʿalīḳ: Yem.
ʿa. 007b/12, 008b/13

alın: Başın saçlar ile kaşlar arasında olan bölümü.
a.+ ı 005b/15
a.+ ınuñ 012a/15

Allah: Görülen ve görünmeyen tüm varlıkların ve kainatın yaratıcısı, Tanrı, Yaradan, Rab.
A. 007b/8
A.- teʿālā 005b/2, 007a/2

alt: Bir şeyin tabanı, üst karşıtı.
a.+ ına 013a/4

altı: Beşten sonra gelen sayı.
a. 006a/7

altmış: Elli dokuzdan sonra gelen sayı.
a. 005a/11, 011a/20

alunlu: Alnı geniş olan.
yaṣṣı- a. 002a/12

ʿamel ḳıl -: Yapılan iş. edim.
ʿa.- dılar 001b/7

ʿameli gel-: Amaçlanan bir işin vaktinin gelmesi.
ʿa.- mez 001b/13

ammā: Fakat, lâkin, ancak, ne var ki.
a. 002a/8, 006a/9, 007a/14, 008a/2, 009b/9, 009b/18, 010b/2, 011a/2, 011a/9, 011b/3, 011b/20
A. 005b/7

añ: Öğütülmüş ve toz haline getirilmiş besin maddesi. Un.
a.+ ā 003a/11

ana: Yavrusu olan dişi hayvan.
a.+ larını 011a/10
a.+ sı 010a/2, 013b/18
a.+ sı- olanı 010b/5
a.+ sına 012b/6, 012b/9

a.+ sından 013b/16
a.+ sını 012b/11

anīson: Maydonozgillerden kokulu tohumu rakı yapımında kullanılan bir bitki.
a. 011a/3

añla -: Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak.
a.- r 006b/19

ʿar: ?
ʿa. 010a/21

ara: 1. Yer, mekan. 2. Meydan, orta, iç.
a.+ sı 002a/13

ʿarab hecīn: 1. Arap cinsiyle diğer bir cinsten doğmuş melez at. 2. Koşuda kullanılan tek hörgüçlü pek yürük bir cins deve.
ʿa. 011a/11

ard: Sırt, arka, geri, son, kıç, pest.
a.+ ı 002a/13, 002a/17, 010a/9, 010a/10
a.+ ına 004a/9, 009a/6
a.+ ıña- bıraḳ 003a/19
a.+ ından 009a/4

arıḳ ol-: Bakımsız, zayıf, cılız halde olmak.
a.- an 006b/2

arıḳla -: Zayıflamak, güçsüzleşmek.
a.- dırlar 009b/4
a.- rlar 008b/14

arıḳlat -: Zayıflamak, güçsüzleşmek.
a.- masınuñ 009b/16

ʿarıż ol-: 1. Sonradan ortaya çıkan. 2. Bulaşmış olan. -
ʿa.- an 007a/14
ʿa.- ur 007a/11

Aristeṭālis: Aristo veya Aristoteles olarak bilinen M.Ö. 384-322 tarihleri arasında yaşamış olan biyoloji, fizik, zooloji, mantık, felsefe, gökbilimi ve siyaset gibi alanlarda eserleri olan Antik Yunan Filozofu ve bilim adamıdır.
A. 001b/1, 001b/4, 005b/18, 006b/8, 007a/10, 007b/5, 008a/18, 009b/4,
010b/7, 011a/12, 012a/19, 013b/5, 013b/17
A.+ e 001b/5

Arisṭo: Aristo veya Aristoteles olarak bilinen M.Ö. 384-322 tarihleri arasında yaşamış olan biyoloji, fizik, zooloji, mantık, felsefe, gökbilimi ve siyaset gibi alanlarda eserleri olan Antik Yunan Filozofu ve bilim adamıdır.
A. 008b/6, 009a/10

ʿārīż ol-: Bulaşmak, musallat olmak.
ʿā. 010b/21
ʿā.- sa 011b/2

arḳa: 1. Art, geri taraf. 2. Bir nesnenin sırt durumundaki yüzü.
a.+ sı 005b/14
a.+ sından 002b/15

arḳalı: Arkası geniş, büyük olan.

a.+ ya 006b/2

arpa: Tahıl,yem.
a. 002b/14, 002b/17, 003a/5
a.- ṭutulsa 004a/3
a.+ sın 002b/12, 003b/19
a.+ sına 003b/2, 003b/13

arpa ṭut -: Çok çalıştırılmış terli hayvana, dinlendirilmeden, teri alınmadan çok arpa verilmesinden kaynaklanan bir hayvan hastalığıdır.
a.- sa 005a/18

arşun: Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.

a. 008b/2

art -: Çoğalmak.
a.- ar 006a/6

artık: Fazla, çok.
a. 006a/5, 008b/18, 010a/3
a.+ dır 009b/2

artur -: Artmasını sağlamak, çoğaltmak.
a.- ur 009b/9

Arṭus: Eserde adı geçen hekim.
A. 007b/21

aş -: Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak.

a.- ṣalar 007b/7, 011a/21
a.- ṣan 010b/12

asānlıġ: Kolaylık.
a.+ ıla 009b/3

asarun: Yabani zencefil.
a. 011a/4

aṣīl: Asalet sahibi, soylu.
a.+ dīr 012a/18

aṣılı: Asılmış olan.
a.+ dır 010b/13

aṣla: Hiçbir zaman, hiçbir şekilde, katiyen.
a. 011b/20, 012b/15, 013b/4, 013b/11

Aşmaġı: Eserde adı geçen hekim. A. 008a/13

aş –: Erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek.
a.- maz 008a/11, 010b/8
a.- ub 010b/9

aşiḳār: Açık, apaçık, meydanda.
a. 011b/13
a.+ dır 011b/12, 011b/14

at: Binek, koşu ve yük amacıyla beslenen ve yetiştirilen evcil hayvan.
a. 002a/3, 002a/6, 002a/10, 002a/19, 002b/1, 002b/8, 003a/3, 003b/7,
003b/11, 003b/17, 003b/18, 004a/8, 004a/12, 004a/14, 004a/16, 004b/6, 004b/8,
004b/9, 004b/13, 005a/10, 005a/15, 005a/19, 005b/1,

006a/6, 009b/13, 011b/3,
011b/15, 011b/17,
011b/20, 012a/20, 012b/3, 012b/4,
012b/6, 012b/13, 013a/12,
013b/6, 013b/20
a.+ a 001b/3, 002b/14,
003a/20, 003b/15, 003b/17, 004a/1,
005a/8, 005a/10,
005b/2, 011b/19,
011b/21, 012a/2
terlemiş- a.+ a 002b/4
a.+ da 003a/15, 004b/3,
004b/17
a.+ dan 013a/4
a.+ dır 002a/4
a.+ ı 002a/6, 002b/5,
002b/13, 003a/19, 003b/14, 004a/3,
004b/4, 005a/18,
012b/17, 013a/3
a.+ ıñ 002b/6, 002b/7,
002b/12, 002b/21, 003a/8, 003a/10,
003a/12, 003a/21,
003b/2, 003b/11,
003b/20, 004a/1, 004a/3, 004a/13,
005a/4, 011b/11, 012a/3
a.+ ın 005a/13
a.+ ına 010a/3
a.+ ını 009b/20
a.+ lar 010b/1
a.+ lara 009a/2
a.+ ları 011a/11

ateş: Yakıcı, parlayıcı madde,
od. a.+ e 002b/10, 003a/13
a.+ re 005a/6

āvāz: Ses, seda.
ḫoş- ā. 002a/7
ā.+ ını 006b/18

ʿavrāt: Kadın, eş.
ʿa.+ lar 013a/9
ʿa.+ larıñ 004a/11

avuç: Elin yumruk uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü.
a. 003a/7, 004b/14

ay: Yılın on iki bölümünden oluşan ve aralarında yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre.
a. 002b/21, 006a/16,
006b/1, 013b/4, 013b/7
a.+ a 003b/2
a.+ da 005b/5, 006a/7,
006a/16, 006a/17, 006b/7, 010b/5,
013b/8
a.+ ı 006a/17, 008a/14,
008a/18, 013b/5

ayak: İnsan veye hayvanın yürümesine yarayan uzuv.
a.+ ı 002a/18, 013b/9
a.+ ıñ 004b/16
a.+ ına 007b/8
a.+ ını 007b/10
a.+ ıyla 013b/21
a.+ ları 002a/21,
005b/16, 005b/17, 007b/2, 010a/5,
011a/16
a.+ larında 002b/21
a.+ lı 007b/14, 009b/9

ayar: Bir iş veya bir davranışta gereken ölçü, değer.
a.+ ıñ 006a/20

ʿayıb: Kusur, eksiklik.
ʿa.+ lardan 010a/7,
010b/4, 012a/11

aynı: Aralarında ayrım olmayan.
i.+ dırlar 009a/21

ayır -: Birbirinden

uzaklaştırmak. a.- maḳ 006b/7

aylıḳ ol-: Belirli bir aydan beri var olmak.
a.- duḳda 006a/8, 008a/13

ayrıl -: Bir yerden, bir şeyden uzaklaşmak.
a.- dığı 013a/12
a.- dıḳdan 006b/21
a.- ır 013a/4
a.- masun 009a/4

ayu ödü: Etobur bir hayvan olan ayının safrası.
a. 004a/14

ayu yaġı: Ayıdan çıkarılan yağ.
a.+ yla 003b/16, 003b/19

az: Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı.
a. 006a/9, 006b/1, 006b/13, 008a/12, 008b/19, 008b/21

az ol-: Gereğinden eksik olmak.
a.-a 002b/17
a.-ur 006b/5

ʻazîm: Çok büyük.
ʻa. 001b/3

azlıġ: Az olma durumu.
a.+ ıdır 010a/21
a.+ ına 010a/15

B

bā rebīʻ: İlkbahar.
b. 006a/9

bab: Bölüm, başlık.
b. 005a/7

baba: Yavrusu olan erkek hayvan. b.+ sından 010a/2

baba: Ata, peder.
b.+ sına 012a/13

bacaḳ: Hayvanlarda yürümeye veya atlamaya yarayan organ.
b. 005a/10

baʻde: Sonra.
b. 003a/17, 003b/5, 005a/7, 009a/18, 009b/1, 010b/2

badem: İçi ve taze iken kabuğı dahi yenilen ve yağı çıkarılan meyve.
b. 007a/8, 011a/4

bağla -: Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmaki düğümlemek. -
b.- mayasın 002b/11, 002b/12, 002b/13
b.- nmayınca 013b/10
b.- nsa 010b/1
b.- nub 013a/1
b.- salar 007a/9
b.- sañ 008b/10
b.- ya 003b/6
b.- yasın 003a/17, 004a/12
b.- yub 007b/7

bağır: Akciğer, karaciğer, göğüs, kalp, ciğer gibi organların ortak adı.
b.+ ı 003b/2

baḳ -: Gözlerini bir şeyin

üzerine çevirmek.
b.- ar 004a/9

bāḳī: 1. Bir şeyden artmak. 2. Sürekli, kalımlı olan.
b.- ḳalan 013b/2

bal: Arıların yaptığı tatlı madde. b. 003a/9, 004b/4, 004b/8, 011a/6, 011a/7

balçıġ: İçinde çeşitli organik maddeer bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur.
b.+ a 011a/9

baldıran: Maydanozgillerden, zehirli bitkilerin ortak adı, ağı otu.
b. 003b/9

balġam: Solunum organlarının salgıladığı sümüksü madde.
b. 011a/1

bāliġ ol-: Erginlik çağına gelmek. b. -duḳda 006b/15
b.- madan 006b/16

ban -: Batırmak, bandırmak.
b.- ub 003a/7

baş -: Ayakla çiğnemek, ağırlık vermek.
b.- a 002a/18

başdur -: Basma işini yaptırmak.
b.- a 004b/13
b.- alar 004b/5

baş: İnsan ve hayvanların beyin, göz, kulak, ağız, burun gibi organlarının bulunduğu vücudun üst ve en önemli yeri.
b.+ ı 008a/6, 009b/21
b.+ ın 003a/13, 004b/3
b.+ ına 010b/21
b.+ ında 011a/2
b.+ ını 003a/4, 012b/10
b.+ ını- ḳaldırır 012a/12

baş: Canlı hayvan adedi.
b. 006b/6

başbarmaġ: El ve ayakta bulunan en kalın ve ilk sıradaki parmak.
b.+ ı 012a/14

başḳa: Ayrı, farklı.
b. 011a/6, 013a/1

başla -: 1. Bir işe girişmek, harekete geçmek. 2. Görünmek.
b.- dı 001b/4

bayaġı: Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan.
b.+ sı 008a/5

bayṭarnāme: Hayvanların bakımı, beslenmesi, hastalıkları ve hastalıkların tedavisi için yazılan eserlerin genel adı. b. 001b/6

baʿżı: Birkaç, birtakım.
b. 005b/6, 006b/14, 011a/4, 011a/13, 011b/16, 013a/9, 013b/10, 013b/12,
013b/14, 013b/16
b.+ ılar 012b/13
b.+ lar 005b/13, 006a/8,

006a/17, 006a/21, 006b/15, 010a/7, 010b/1, 010b/8,
010b/12, 011b/10, 011b/11, 011b/17, 012a/2, 012b/3, 012b/4, 013a/7, 013a/14,
013b/8
b.+ ları 010a/17, 012b/1
b.+ sını 012a/6, 012a/7

bazu: Kollarda bulunan kas kütesi, pazı.
b.+ larını 007a/6

bâ: İle, birlikte.
b. 010b/14

be ġāyet: Son derece.
b. 002b/21

bed: Kötü, çirkin, fena, yaramaz. b. 012b/2

beden: Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut.
b.+ i 006b/17, 010a/6
b.+ ine 011b/1

bek: Çok, fazla.
b. 010a/8

beka-i ʿâlem: Devamlı ve kalıcı olan ahiret alemi.
b.+ 001b/10

Belḫ şehr: Afganistan'ın en eski şehrine verilen isim.
B.+ in 001b/2

bellü: Belirli, anlaşılan.

b. 005b/10

benzet-: Bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak.
b.-miş 002a/7

berāber ol-: Birlikte, bir arada bulunmak.
b.-up 009b/8, 011a/5

berkitsen: Sağlamlaştırmak, sıkılaştırmak.
009a/6

besle -: Yedirmek, yetiştirmek.

b.- mek 005b/14
b.- rler 012a/7
b.- ye 013a/2

beş: Dörtten sonra gelen sayının adı.
b. 002b/16, 003b/1, 003b/13, 004a/18, 004a/20, 008a/14, 009a/11

bevli: İdrar.
b. 011b/19
b.+ ni 010b/19

beyān: Açıklama, bildirme.

b. 009b/18
b.+ ındadır 005b/6

beyaz: Ak, siyah ve kara karşıtı. b. 004b/10

beyhude ol-: Boş yere, faydasız olmak.
b. -up 004a/6

beyin: Kafatasının içinde beyin zarları ile örtülü, iki yarım küre biçiminde sinir kütlesinden oluşan duyum ve bilinç merkezlerinin

bulunduğu organ, ensefal, dimağ.

b.+ inisin 003a/14
b.+ ini 003a/13
b.+ isini 007b/13

bez: Sıradan kumaş parçası.
b. 007b/7
b.+ i 003a/1

bī mer: Hesapsız, sayısız.
b. 005a/4

bıçaḳ ucu: Bıçak nesnesinin ön ve sivri kısmı.
b.+ yla 005a/3

bıraġ -: Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak.
b.- ub 007a/16

bıraḳ: Elde olan bir şeyi tutmaz olmak.
ardıña- b. 003a/19

bi meşiyyetillahi: Allahın iradesi, takdiri.
b. 007b/11

biiẕnillāh: Allahın izniyle.
b. 005a/21

biiẕnillāhi teʿālā: Her şeyden yüce olan Allah'ın izniyle.
b. 005a/17, 011a/8

bil -: 1. Anlamak, tanımak, bilgisi olmak. 2. Öğrenmek, malumat edinmek. b. 012a/18
b.- inmek 013a/3
b.- mek 002a/5, 008b/4, 012a/14, 012b/17
b.- mesi 002a/5
b.- meyüb 012b/11

bildir -: 1.Anlatmak, haber vermek, ilâm vermek.
b.- di 001b/5

bile: De, dahi.
b. 010b/12

bin -: Hayvanın üstüne çıkmak, süvar olmak.
b.- en 011b/21, 012a/2
b.- erlerdi 011b/19
b.- esin 002b/7, 002b/14
b.- mek 009b/14, 012a/6
b.- meye 002b/10

biner: Bin sayısının üleştirme sayı sıfatı.
b. 010b/10

bir: 1.Sayının en küçüğü. 2. Denk, eşit. 3. Herhangi bir kimse, nesne.
b. 002a/7, 002a/18, 002b/9, 002b/18, 002b/21, 003a/7, 003a/8,
003a/11, 003a/12, 003a/13, 003a/15, 003a/17, 003a/20, 003b/2, 003b/4, 003b/6,
003b/7, 003b/10, 003b/11, 003b/15, 003b/17, 003b/18, 004a/2, 004a/4, 004a/6,
004a/7, 004a/8, 004a/12, 004a/16, 004a/17, 004b/1, 004b/3, 004b/4,
004b/6, 004b/12, 004b/13, 004b/14, 004b/16, 004b/17, 004b/18, 004b/19, 004b/21,
005a/4, 005a/7, 005a/10, 005a/15, 005a/16, 005b/1, 005b/21, 006a/1, 006a/6,

006a/7, 006b/1, 006b/6, 006b/7, 006b/9, 007b/2, 007b/8, 007b/9,
007b/10, 008b/1, 008b/2, 008b/20, 008b/21, 009a/5, 009a/11, 009b/2,
009b/5, 009b/19, 010b/9, 010b/20, 011a/7, 011a/11, 011a/18, 011a/20, 012b/7,
012b/8, 012b/9, 012b/12, 013a/5
b.+ i 005a/16, 005b/20, 006a/7, 010a/7, 010b/4
b.+ in 012b/14
b.+ isi 001b/11, 001b/13, 002a/1, 002b/17, 005b/20, 012b/14
b.+ isine 007a/11, 007a/12
b.+ isini 011a/6
b.+ ri 007a/9

biraz: Bir parça, az miktarda.
b. 003a/5, 003a/9

birbiri: Karşılıklı olarak bir diğeri. b.+ leriyle 012b/14
b.+ nden 012b/2, 006b/7
b.+ ne 002b/18, 003a/9, 004b/2, 005b/18, 005b/19

birer: Tek tek.
b. 003b/11, 004a/9, 005a/16, 006a/2

birinci: 1. İlk, önce, evvel, evvelki, 2. En önemli, başlıca.
b.+ sin 004b/10

birḳaç: Çok olmayan, az sayıda. b. 003a/21, 012b/18

birle: Beraber.
b. 001b/5

bir pāre: Biraz, azıcık parça.
p. 003a/1, 004a/14, 007b/6

bitmiş ol -: Yetişmek, gelişmek, büyümek, filizlenmek, ortaya çıkmak. b.- a 002a/15

bit: İnsan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, kahle.
b. 003a/20
b.+ i 004a/13

bitelen -: Üzerinde bit üremek.
b.- se 004b/13, 005a/10

boġ -: Nefessiz bırakmak, sıkmak. b.- alar 004a/6

boġaz: Ağzın devamında mideye kadar uzanan bölüm, gırtlağın yukarısı. b.+ ına 003a/7, 003a/10, 003b/11, 004a/3, 011a/21
b.+ ından 004a/6

boḳaz yaġırı ol-: Yük ve binek hayvanlarının dizgin takması sonucunda boğazda yara meydana gelmesi. b.-sa 004b/3

bol: Çok, fazla.
b. 013a/5

boş: İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı. b. 008a/8

boy: Vücut, beden.
b. 011a/19

boynuz: Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık, sivri veya çatallı koruma organı. b.+ a 007a/4
b.+ ları 007a/13, 008a/7

boyun: Gövdenin baş ile omuz arasında kalan bölgesi.
b.+ ı 005b/16, 008a/7, 010a/6, 010a/9, 010a/10, 010b/3
b.+ una 004a/1, 007b/7
b.+ undan 003b/3

bögür: İnsan ve hayvan vücudunda kalça ile kaburha arasında kalan bölüm.
b.+ üñ 011b/17

böyle: Bu türlü, bu tarzda, bunun gibi.
b.+ dir 002a/10, 012a/21

bu: En yakında bulunan varlığı göstermek için söylenen söz.
b. 001b/4, 001b/6, 002a/4, 004b/1, 005b/11, 006a/18, 008a/14, 009a/21,
010a/12, 011b/12, 013a/21
b. 011a/15
b.+ dır 002b/18
b.+ dur 001b/10, 002a/6, 002a/10, 003a/5, 003a/9, 003a/13, 003a/21, 003b/3,
003b/7, 003b/9, 003b/12, 003b/19, 004b/13, 006b/20, 010a/5, 012a/13
b.+ ña 013a/17
b.+ ñdan 013a/1
b.+ nlardan 001b/15
b.+ nları 004a/18
b.+ nuñla 013a/10

bul -: Bir şeyi elde etmek.
b.- maz 007a/13
b.- urlar 007a/18
b.-mayub 005b/20

buçuḳ: Yarım.
b. 004a/20, 004a/21, 009b/2, 009b/7

bud: Bacağın yukarı doğru kalın tarafı veya hayvanın kaba eti.
b.+ ın 002b/20
b.+ ları 002a/16

buġday: Buğdaygillerin başaktan ayrılıp öğütülmesi ile elde edilen tanesi. b. 002b/17

bula -: Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek her tarafını onunla kaplamak.
b.- yasın 003a/11

bulamaç: Un, şeker, ve yağ ile pişirilir bir tür yemek.
b. 003a/5

bulandur -: Bulanmasını sağlamak.
b.- ub 013b/21
b.- ur 011a/16

bulanıḳ ṣu: Bulanmış olan, duru olmayan su.
b.- 011a/14, 013b/20
b.- yı 008a/2

bulun -: Herhangi bir durumda olmak.
b.- ur 005b/11

burçaḳ: Baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi.
b. 007b/12, 007b/13, 009b/8
b.+ ıñ 007b/16

burin -: Sarınmak, örtünmek.
b.- ür 004a/9

burun: Koku alma organı.
b.+ a 010b/14
b.+ ına 005a/6, 007a/7, 007a/8, 010b/16
b.+ ından 005a/19, 010b/21
b.+ ınuñ 010a/1
b.+ lu 009b/21
ṣumāḳ- b.+ lu 002a/12

burun delik+: Burnun iki boşluğundan her biri.
b.+ lerine 007a/5

buyur -: Bir şeyin yapılmasını söylemek veya söylememek, emretmek. b.- urlar 011b/5

buz: Donarak katı hale gelmiş su. b. 008b/15

buzaġı: İnek yavrusu.
b.+ nuñ 005b/7

büyü -: 1. Yaşı artmak, yaşlanmak. 2. Yeişmek.
b.- r 006b/13

büyük: Boyutları benzerlerinden daha fazla olan, küçük karşıtı.
b. 005b/15, 010a/8, 012a/9

büyük ol-: Boyutları benzerlerinden büyük bıulunmak.
b.- maḳ 010a/19

C

Can: Hayat belirtisi, ruh.
c.+ ına 006b/21

canib: Taraf, cihet, yan.
y.+ den 013a/12, 013a/13

cemʿ id-: Toplanmak, biriktirmek. c.- üb 004b/11

cemel: Erkek deve.
c. 005a/7

cemīʿ: Bütün, hep.
c. 006a/15, 007b/17, 008a/3, 008b/8, 009b/8, 011b/16, 012a/11, 012b/5, 013a/2

cenāb ol-: 1. Şerefli, onurlu, saygın.
c. - a 002a/6

cenk günü: Savaşın gerçekleştiği an, gün.
c.+ nde 011b/18

cenk id-: Savaşmak.
c.- üb 012b/14

cenūb: Güney.
c. 009a/19, 013a/19

cerāḥat: Yara, irin.
c.+ de 003a/19

c.+ e 003b/18

ciğer: Akciğerlerle karaciğerin ortak adı.
c.+ in 005a/9

cihān: Dünya,alem,evren.

c. 001b/7
c.+ ı 001b/9

cimāʿ id-: Çiftleşmek.
c. 006b/10, 006b/12, 011a/10
c.- mezler 009b/3
c.+ dan 006b/14, 006b/20,
009b/4

cins: Tür, çeşit.
c.+ i 008b/20
c.+ leri 012a/10

cism: Gövde, beden, vücut.
c.+ ine 005b/15

cümle: Hep, bütün, birlikte.
c.+ den 002a/4
c. 011a/5
c.+ sin 002b/18, 004b/20
c.+ sini 004b/1

cüsse: İnsan ve hayvan gövdesi. c.+ de 012a/21

Ç

çağır -: Herhangi bir canlının yanına gelmesini istemek.
ç.- amaz 010b/11, 010b/12, 010b/15
ç.- dıġın 010b/15
ç.- duġundan 006b/19
ç.- maz 010b/17

çağırmaḳ -: Çağırma işi.
ç.- dan 010b/16

çak-?
ç.-ar 010a/11

Çālinüs: Bergama, Roma ve İskenderiye'de tıp eğitimi almış olan ve tıp alanında eserleri olan bilim adamı. Ç. 007a/2

çek -: Asılmak, koparmak, kendine doğru getirmek.
ç.- esin 003a/11
ç.- üb 012a/15, 012a/16
ç.- erde 007a/17
ç.- seler 007a/9

çek -: Dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek.

ç.- dikde 013a/3
ç.- dükde 012b/17
ç.- ecek 006a/21
ç.- erler 006a/8, 006a/10, 009b/19
ç.- ilmez 013b/10
ç.- ilse 008a/14, 012a/20, 013b/3
ç.- ilüb 006a/14
ç.- ilür 006a/9, 012b/3, 012b/5
ç.- ilürse 008a/16
ç.- mek 006a/12, 010a/3, 010b/6, 012a/19, 012b/9
ç.- meseler 006b/13
ç.- mesiniñ 009b/15
ç.- mesinüñ 006a/19
ç.- mezler 006a/8
ç.- seler 009b/20
ç.- üb 012b/9, 012b/21

çeküç: Çivi çakma, madenleri dövme gibi işlerde kullanılan saplı bir el aleti.

ç. 004b/21

çene: Ağzın altında enek kemiklerinin birleştikleri yer, çene.

ç.+ sin olup 003b/18, 003b/21

çerāġ: Yağ kandili veya mum.

ç.+ ın 013a/8

çıblāḳ: 1. Üzerinde olması gereken giysi, örtü olmayan. 2. Kılsız, saçsız bölge.

ç. 003a/14

çıḳ -: 1.Sona ermek, geçmek. 2. İçeriden dışarıya gitmek. 3. Bitmek, üremek, nabit olmak.4. Çekmek, sökmek, çekip almak.

ç.- ar 006a/7
ç.- arsa 004a/15
ç.- arsalar 006b/16, 006b/17
ç.- arub 005a/8, 013b/2
ç.- ınca 002b/10
ç.- maz 006a/6
ç.- mış 011a/4

çil: Beyaz veya kır renkte benekleri olan.

ç. 004b/7

çisim: Gövde, beden, vücut.

ç.+ leri 012a/9

çiz -: Çizgi biçiminde yaralamak. ç.- e 005a/4

çoban: Koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse.

ç. 006a/1
ç.+ ı 009a/1
ç.+ ınuñ 006b/18
ç.+ lar 009a/13, 009b/4
ç.+ ları 008b/14

çoġald -: Miktarını, sayısını, ölçüsünü artırmak, fazlalaştırmak.

ç.- ır 009a/12

çoġı: Bir şeyin büyük bölümü.

ç. 008a/19

çoḳ: Fazla, bol, gereğinden artık. ç. 002b/9, 002b/15, 008b/13, 008b/15, 009a/9, 009a/10, 009a/14, 010b/3, 010b/17, 010b/19, 011a/21, 011b/3

ç.+ dur 012a/3
ç.- ider 011a/12

çoḳ ol-: Fazla olma durumu.

ç.- an 008b/19, 013b/20
ç.- maḳ 010a/18
ç.- sa 009a/3
ç.- ur 006a/16, 009a/17

çoraḳ: Verimli olmayan toprak, yer.

ç. 009b/5

çöz -: Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak.

ç.- e 005a/14

çul: Kıldan veya yünden yapılan hayvan örtüsü.

ç. 002b/5
ç.+ ı 002b/15

çün: çünkü,mademki.
ç. 001b/1, 001b/4, 002b/20

D

daḫı: 1.Başka, gayri, diğer. 2. Dahi, de. 3. Hem. 4.Henüz, hâlâ, 5. Bundan sonra, artık. 6. Daha, daha çok. d. 002a/3, 002a/10, 002a/17, 002b/1, 002b/12, 002b/13, 002b/18, 003a/2, 003a/14, 003a/15, 003a/18, 003b/2, 003b/3, 003b/5, 003b/6, 003b/13, 003b/14, 003b/16, 004a/10, 004b/9, 005a/14, 006a/3, 006a/5, 006a/10, 007b/10, 007b/13, 007b/18, 008a/20, 008b/17, 009a/14, 010a/20, 011a/4, 011b/7, 011b/9, 012a/11, 012a/21, 012b/5, 013a/21, 013b/12

dāʿimā: Devamlı olarak, her zaman.
d. 002a/8, 002a/9, 002b/19

dāne: Herhangi bir sayıda olan, adet.
d. 003b/1, 004a/13
d.+ si 009b/12
d.+ sini 011a/20

dāne: Bazı bitkilerin tohumu.
d.+ sinden 007b/19

darı: Tahılın en ufak taneli biçimi.
d.+ nuñ 007b/18

de -: Söylemek.
d.- di 008b/9
d.- digimiz 005b/11, 010a/12
d.- dikleri 003b/9, 007a/14
d.- diler 006a/18
d.- miş 008a/18
d.- mişler 006a/21, 011a/5, 011b/11
d.- r 005b/7, 005b/12, 005b/19, 006a/1, 006a/11, 006a/13, 006a/19, 006a/21, 006b/5, 006b/8, 006b/13, 007a/2, 007a/10, 007a/18, 007b/1, 007b/11, 007b/21, 008a/1, 008a/4, 008a/6, 008a/13, 008a/16, 008a/19, 008b/3, 008b/6, 008b/9, 009a/7, 009a/10, 009b/5, 009b/6, 009b/8, 009b/19, 010a/14, 010b/4, 010b/7, 010b/10, 010b/18, 010b/20, 011a/3, 011a/13, 011a/14, 011a/19, 011b/1, 011b/15, 012a/8, 013b/5, 013b/6, 013b/8, 013b/17, 013b/20
d.- rler 003a/1, 005b/14, 006a/8, 006b/15, 007a/12, 008b/21, 009a/21, 009b/11, 009b/21, 010a/7, 010a/17, 010b/1, 010b/17, 011a/14, 011b/10, 011b/13, 011b/18, 012a/2, 012a/19, 012b/5, 012b/7, 012b/13, 013a/8, 013a/14, 013b/9
d.- rseñ 009a/5
d.- se 007b/10

defʿ et-: 1. Savmak, savuşturmak, men etmek. 2. Bertaraf etmek. d.- meyince 013b/11

d.- er 007b/5, 011a/21, 007b/18, 011b/1
d.- er 007b/18, 011b/1
d.- erler 013a/10

defʿ ol-: Bir olayın, hastalığın veya durumun geçip gitmesi.
d.-a 005a/4, 005a/18

defaʿ : Kez, kere.
d.+ da 011a/18

defne yabrağı: Çeşitli yiyeceklere güzel koku versin diye katılan yaprak. d.+ nı 007a/19

degin: dek, kadar, daha.
d. 003b/2, 003b/13, 006a/20

değirmi: Yuvarlak.
d. 005b/9

degişdiril -: Değiştirme işi yapılmak.
d.- üb 008b/11

değil: İsim cümlesinde yükleme veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren kelime, olumsuzluk edatı.
d.- idi 001b/4
d.+ dir 006a/12, 008b/9, 010a/11
muvāfiḳ- d.+ dir 009b/10

dek: Belirtilen zaman, kadar, değin.
d. 008a/20, 012b/4

delālet: İz, işaret.
d. 010a/19

delālet id-: İşaret etmek.
d.- ider 010a/21

delüg: Delinmiş olan.
d.+ ünüñ 005a/9

depegen: Çok tekmeleyen hayvan.
d. 002b/3

depiş: Hayvan, ayağıyla vurmak, tekme atmak.
d.-leri 003b/8

deri: İnsan ve hayvan vücüdunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, ten.
d.+ si 005a/7, 012a/16
d.+ sin 012a/15
d.+ sine 003b/21

dümli ol-: sakin olmak.
d.- ur 002b/2

deve: Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan. d. 003b/21, 011a/9, 011a/13, 011a/17
d.+ den 009b/14
d.+ ler 011a/13
d.+ ye 011a/14, 011a/19

deyü: Diyerek, nitelendirerek.
d. 007b/6

dırnaḳ: İnsan ve hayvanın el ve ayak parmaklarının ucundaki sert ve hissiz kemik.
d.+ larına 008a/8

dib: Arka,kıç, taban.
d.+ inden 004a/10

diger: Başka, öteki, öbür.
d. 004a/19, 005a/2, 005a/9

dikḳat: Duygularla düşünceyi bir şey üzerine toparlama.
d.+ le 013a/6

dili altında ol-: Tat alma organı olan dilin alt kısmı.
d.- an 008b/4, 008b/7

dil altı: Dilin alt kısmı.
d.008b/8

dile -: İstemek.
d.- rseñ 002b/14, 003b/14, 003b/20

dilki: Köpekgillerden uzunluğu 90 santimetre kadar ve kuyruğu 30 santimetre kadar olan yırtıcı hayvan.
d.+ nüñ 005a/9

dirhem: Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık bir ağırlık ölçüsü.
d. 002b/19, 003b/11, 003b/14, 004a/15, 004a/18, 004a/20, 004a/21, 005a/5,
005a/11, 005a/15, 005a/16, 011a/7
on- d. 003b/4

diş: İnsan ve hayvanların ağzında kesmeye ve çiğnemeye yarayan kemik taneleri.
d.+ leri 006a/6
ṣıḳ- d.+ lü 002a/12

dişi: Yumurta oluşturan ya da yavru doğuran.
d. 006b/20, 007a/2, 008a/4, 008a/10, 010b/5, 013a/11, 013a/15, 013a/16,
013a/18
d. 007b/14
d.+ den 006b/16
d.+ dir 013a/14
d.+ lerine 009b/15
d.+ niñ 005b/4
d.+ sine 005b/4, 006b/8, 008a/11, 010b/8
d.+ siniñ 006a/2, 010b/18
d.+ şinki 012a/6
d.+ yi 006b/7

dişi ḳoyun: Koyun adlı hayvanın yavru doğurabileni.
d.- ḳoyun 008a/13
d.- ḳoyuna 008a/17

doḳundur -: Dokunmasını sağlamak.
d.- ṣaḳ 004b/6, 004b/7

dög -: Bir şeyi toz haline getirmek için ezmek, dövmek.
d.- üb 004b/21, 007a/4, 007a/7

dök -: 1. Bir sıvıyı veya bir maddeyi buluduğu kap veya yerden diğer bir kaba boşaltmak. 2. Saçmak, serpmek, eklemek.
d.- e 003b/2
d.- esin 003b/12, 004a/1, 004b/18
d.- üb 003a/11, 004b/4, 004b/8, 004b/12, 005a/8, 005a/9, 007a/21, 007b/3,
007b/4, 011a/6

dökül -: Düşmek, kopmak, bitmek.
d.- e 003a/20
d.- se 003a/21

döl döş: 1. Çoluk çocuk. 2. Cinsel organ.
d. 009b/14

döndür -: Dönmesini sağlamak, çevirmek.
d.- mek 013a/20

dördünci: Sırada önem bakımından üçüncüden sonra gelen.
d. 006a/15
d.+ si 001b/15

dört: Üç ile beş arasında olan sayı. d. 001b/9, 001b/10, 001b/12, 007b/14, 009b/8, 011a/17, 011a/18

dört-: Bir sıvı maddeyi bir yere sürmek.
d.- e 003b/1

döy -: Tahammül etmek, dayanmak.
d.- ecek 004b/15

dudāḳ: Ağzın üst ve alt kenarı.
uzun- d.+ lu 002a/12

dur -: Hareket etmemek, kımıldamamak.
d.- a- 003b/6
d.- a- 005a/1
d.- a- 004b/16
d.- maḳ 006b/18
d.- muş- ola 002b/9

dür -: Katlamak, sarmak.
d.- eyesin 003a/2

dürlü: Çeşit.
d. 002b/16

düş -: Oluşmak, üşüşmek.
d.- se 003a/16

düş -: Yukarıdan aşağı inmek.
d.- e 003b/8
d.- er 008b/17
d.- erse 007a/13
d.- mez 008b/16
d.- ünce 004a/7

düş -: Bir şeyin peşinden gitmek, arkasına takılmak.
d.- er 009a/6

düşür -: Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak.
d.- ür 009a/4, 013a/9

E

ebegümeci: Mor renkli çiçekleri ilaç yapımında, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen bitki. e. 002b/18

ebemgümeci: Mor renkli çiçekleri ilaç yapımında, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen bitki. e. 002b/19

eczā: 1. Parçalar, kısımlar. 2. Ilaç. e. 011a/5

Eflāḳ ṭuz: Bugünkü Romanya'nın sınırları içerisinde yer alan bölgeye ait olan ve çeşitli yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde.

E.- ı 004a/17, 004b/19
E.- undan 004b/11
E.- ṭuzuyla 005a/2

efsentin: Suyu sıtma hastalığı için kullanılan acı ve güzel kokulu bir bitki, pelin otu, Artemisia absinthum.

e. 011a/4

eger: Şart edatı, şayet.
e. 001b/15, 002b/14, 003a/3, 003b/13, 003b/18, 003b/20, 004a/3, 004a/7,
004a/12, 004a/14, 004b/4, 006a/4, 006a/14, 006a/18, 006b/5, 006b/11, 006b/13,
006b/16, 006b/21, 007a/1, 007a/7, 007a/9, 007a/13, 007b/2, 007b/9, 008a/15,
008b/5, 008b/7, 009a/4, 009a/7, 009a/9, 009a/10, 009a/17, 009b/5, 009b/12,
009b/20, 010a/3, 010b/15, 011a/1, 011a/3, 011b/14, 012a/16, 012a/18, 012b/19,
012b/20, 012b/21, 013a/6, 013a/7, 013a/8, 013a/10, 013a/13, 013a/14, 013a/16,
013b/17, 013b/21
yatarlar- e. 005b/19

eglen -: Gecikmek.
e.- ürse 012a/18

eḥādiṣ: Peygamber efendimizin sözleri. Hadisler.
e. 011b/3

ehl-i tecrübe: Deneyim sahibi.
e. 013a/17

ek -: 1. Bir bitkiyi yetiştirmek için toprağa tohum gömmek, atmak. 2. Serpmek.
e.- e 004b/4
e.- esin 003a/17

ekin: Tahılın tarlaya atıldığı andan Harman oluncaya kadar aldığı durum. e. 007a/3

ekinci: Tahıl yetiştirip satan kimse.
e.+ ler 008a/2

ekiz: İkisi bir arada doğan.
e. 006a/2

ekṣer: Daha ziyade, en çok.
e. 005b/11, 006a/9, 012a/4, 012a/13, 013b/4
e.+ i 002b/2

eksik: Bütün olmayan, nakıs, tam karşıtı.
e. 001b/11, 002a/1, 002b/7, 010a/2
e.+ de 013b/9

eksik ol-: Tam olmayan, olması gerekenden az olmak.
e.- ursa , 001b/11, 001b/13, 002a/1

eksik et-: Bir nesneyi yanında bulundurmak.
e.- meyeler 002b/6

ekşi: Sirke ya da limon tadında olan.
e. 005b/8

el: Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan bölümü.
e.+ e 003b/6
e.+ leri 005b/16

e.+ üñi 003a/18

El Baḳar Kesyus: Eserde adı geçen hekim.
E. 005b/7

el kelime: Belirli söz.
e. 001b/8

elbette: Mutlaka, kuşkusuz, şühesiz.
e. 008a/14, 013b/3

ele -: Bir şeyi elek yardımıyla ayıklamak.
e.- yüb 004b/8

elem neşraḥ leke suresi: Kuran-ı Kerim'in 94. suresidir. İslam inancına göre bu surenin okunmasıyla sıkıntıların giderilmesi sağlanmaktadır.
e. + n 003a/18

elli: Kırk dokuzdan sonra gelen sayı.
e. 008a/17

emin ol-: 1. Kendine güvenmek. 2. Doğruluğuna inanmak.
e.- ur 007b/8

emzir -: İnsanların veya hayvanların memesindeki sütü yavruya vermek.
e.- düb 013b/19
e.- e 013b/15
e.- irse 013b/16
e.- mez 013b/15

eñegi: 1. Geniş enli. 2. Çene.
e. 005b/9
e.+ leri 005b/10

enli: Geniş, ariz.
e. 002a/17
uzun- e. 002a/15

erḫaniyye: ?
e. 008b/1

erkek: İnsan ve hayvanın iki cinsinden birincisine sahip olanı ve dişiyi dölleyecek olanı.
e. 002b/3, 005b/4, 006a/5, 006a/8, 006a/12, 006a/19, 006a/21, 006b/6, 006b/7, 006b/20, 007a/1, 008a/10, 008a/16, 011b/20, 012a/12, 012b/3, 012b/13, 013a/11, 013a/15, 013a/16, 013a/18
e.+ e 008a/13, 012b/20
e.+ i 005b/4, 006a/3, 006b/8, 008a/11, 008a/21, 010b/18, 011a/10, 012a/11, 012b/18, 012b/19
e.+ ini 009b/14
e.+ iniñ 006b/3
e.+ iyle 012a/4

erkek çekil-: Dişi hayvanın üstüne erkek hayvanı çiftleştirmek için bırakmak.
e.-se 008a/14

erkek ol-: Cinsiyet olarak dünyaya erkek olarak gelmek.
e.- olur 013a/13

es -: Hava bir yönden bir yöne akamak.
e.- dikde 013a/18, 013a/19

eski: Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı.
e. 003b/4

esrār: Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, uyuşturucu etkileri olan madde.
e. 004a/4
e.+ ı 005a/18

eşek: Yük taşımaya ve binmeye yarayan hayvan.
e. 009b/13, 010a/3, 010a/13, 010b/2, 010b/4, 010b/7
e.+ de 010a/17
e.+ e 009b/20, 010b/6
e.+ i 009b/19
e.+ iñ 010b/18

eşele -: Dağıtıp karıştırmak.
e.- yub 011a/16

eşkün: Atın dörtnal ile tırıs arasındaki hızlı yürüyüşü.
e. 002b/2

et: İnsanlarda ve hayvanlarda, deriyle kemik arasında bulunan kas ile yağdan oluşan tabaka.
e.+ ine 008a/3

etlü: Etine dolgun, eti çok olan.
e. 009b/3

eṭrafında ol-: Bir şeyin çevresinde bulunmak.
e.- an 008b/11

evinine: ?
e. 011a/1

evlād: Yavru.
e.+ ıçün 012a/8
e.+ ın 012a/7

evlā: Daha iyi, yeğ.
e.+ ydı 011b/17
e.+dır 013a/21

evvel: Önce.
e. 006b/17, 009b/4, 010b/6, 011b/21, 012a/2, 012a/17
e.+ den 006b/1
e.+ inden 006a/20

evvelā: Birinci olarak, birinci derecede, her şeyden evvel, en evvel.
e. 002a/5, 013a/14

eyer: Binek hayvanlarının sırtına konulan ve oturmaya yarayan nesne.
e.+ e 010b/2
e.+ in 002b/5

eyle -: Etmek, koymak, düzenlemek, işlemek.
e. 007b/10, 008b/5, 013a/6
helāk- e.- di 012b/12
muṭīʿ - e.- di 012a/2
murad- e.- diġi 012b/8
menʿ - e.- mez 011b/20
e.- r 006b/12, 007a/7
zebūn- e.- r 007a/6
ḫuḳne- e.- sin 003a/6
e.- ye 002a/19, 002b/21
loḳma- e.- ye 003b/11
terk- e.- ye 003b/20
e.- yesin 002b/16

eyüd-: İyileştirmek.
e.-ür 004b/4, 004b/7, 004b/8

ez -: Döğüb toza dönüştürmek.

e.- üb 005a/19, 010b/16, 011a/8

F

faiʿde: Fayda, yarar, kâr, kazanç.

f.+ li 007b/12

farḳ var: Benzer şeylerin birbirinden ayrı olan özelliği, ayrım, nüans.

f.- dır 011b/13

fāsid: Bozulmuş, yanlış, doğru olmayan.

f. 007a/18

fāside: Çirkin, kötü, fena.

f. 013a/9

faṣl-ı ṣayf: Yaz mevsimi.

f. dan 010b/6

faẕilet: Erdem.

f.+ i 012a/3

f.+ ine 011b/3

fesā: ?

f.+ dır 001b/10

fesād: Fenalık, kötülük.

f.+ ın 013a/10

fesar: Yular.

f. 011a/3

fil dişi: Filin kendisini korumak veya karşısındakine saldırmak için kullandığı hortumunun iki yanında bulunan uzun ve eğri dişi.

f.+ nden 007b/6

fil ḥāl: 1. Şimdi, hemen. 2. Bu halde.

f. 005a/21, 011a/1

Filāḥa-i Tıbṭıye: Ortaçağın en büyük botanik ve ziraat alimlerinden olan İbn Avvam'ın ziraat konusunda yazılmış eseri.

F.de 007b/11, 009b/8

Fülfül: Karabiber.

f. 003a/11

G

ġaflet ol-: Aymazlık.

ġ.- olunmaya 004b/17

gāh: Zaman zaman, ara sıra.

g.- olur 006a/2, 009a/1, 010b/9

ġalebe: Yenme, üstünlük.

ġ. 006b/10

ġalīẓ: Kaba.

ġ. 005b/16

ġālib: Üstün gelen, yenen, kazanan.

ġ.+ dir 011b/16

ġālib gel-: Üstün olmak, yenmek, kazanmak.

ġ.- üb 012b/14

ġarib İbni Saʿid: Eserde adı geçen hekim.

ġ. 013b/6

Ġayda: Eserde adı geçen hekim. Ġ. 012a/19

ġāyet: Son, bitim, nihayet, çok.
ġ. 002b/3, 005a/8
ġ.+ de 006a/9, 009a/3, 010b/7, 011a/19, 012a/17, 012b/7

ġayret: Çaba.
ġ.- ider 012a/5

ġayrı: Başka, diğer.
ġ. 009b/17
ġ.+ sı 013b/16

ġazā ol-: İslam dinini yaymak amacıyla müslüman olmayanlara karşı yapılan savaş.
ġ.-unur 012a/4
ġ.+ da 011b/17

gebe ol-: Karnında yavru bulunan kadın veya hayvan, yüklü, hamile kalmak.
g.- an 009b/9
g.- ur 006b/3

geç -: 1.Hastalık sirayet olmak. 2. Gitmek. 3. Yer değiştirmek.

g.- er 002b/13, 011a/12
g.- meye 002b/12, 003b/21

gel -: Varmak, ulaşmak.
g.- di 001b/2
ʿameli- g.- mez 001b/13
rāst- g.- mez 002a/1
g.- se 011b/19
g.- üb 004b/3, 005b/20
ġālib- g.- üb 012b/14
g.- ür 002a/10
eyülükler- g.- ür 002a/8
g.- ürse 013a/15

genç: Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı.
g.+ dir 012a/17

gendi: Dönüşlülük zamiri, kendi. g. 009a/5, 009b/20, 010a/9, 010b/13

geniz: Ağız ve burun boşluğunun arka bölümü.
g.+ inden 004a/5

ger: Eğer.
g. 011a/3

gerek: 1.Lazım, yarar. 2.Mutlaka, kuşkusuz, muhakkak.

g. 003b/3, 013a/20
g.+ dir 001b/12, 002a/5, 006b/2, 006b/4, 006b/7, 008a/12, 010b/4, 010b/6,
012a/9, 012a/19, 013b/15
g.+ i 011b/12

gergedan boynuzu: Sıcak ülkelerde yaşayan kalın derili ve saldırgan bir hayvan olan gergedan adlı hayvanın burnunun üstünde bulunan sivri kemiksi yapı.
g. ın 004b/7

geriñ: Atların arkası, kalça kısmı. g.+ leri 002a/17

gerü: Tekrar.
g. 012b/18, 012b/21

götür -: 1. Dayanmak,

katlanmak, tahammül etmek.
2. Taşımak, ulaştırmak.
g.- üb 003b/15, 004b/15
g.- ür 008a/14

gezdür -: Yürütmek, dolaştırmak.
g.- eler 002b/5

gibi: Benzetme ve örnek ifade eden edat.
g. 002a/20, 003b/16, 004b/2, 005b/21, 006a/6, 006a/10, 007b/12, 008b/17,
011a/3, 011b/15, 012a/17, 013a/4, 013b/14, 013b/18
g.+ dir 007a/15
g.+ ler 008a/1

gice: Akşam güneşin batımından gün ağırıncaya kadar geçen süre.
g. 003b/6, 004b/16, 005a/1, 009a/17

gider -: Ortadan kaldırmak, yok etmek.
g.- e 007b/1, 009a/9
g.- icek 012b/11
g.- ir 007b/4, 009a/10
g.- mesinüñ 009b/18

giñ: Eni geniş olan.
g. 002a/13

gir -: Dışarıdan içeriye girmek.
g.- se 013a/9

git -: Bir yere doğru yönelmek.
g.- er 007a/9, 009a/2, 009a/7
g.- erseñ 009a/6
g.- mek 006b/18
g.- se 005b/20

gizlü: Görünmez, belli olmaz bir durumda olan.
g. 007b/9

göbeg: İnsan ve memeli hayvanlarda karınların ortasındaki deliksi şekil.
g.+ ini 010b/10

göğüs: At ve benzeri hayvanların gerdanıyla bel arasındaki kısm, sine. g.+ i 005b/9, 005b/16
g.+ in 003b/2

göm -: Yerin altına koyarak üstünü toprakla örtmek.
g.- üb 003a/13

gönder -: Bir yere doğru yola çıkarmak, ulaşmasını sağlamak.
g.- di 001b/7

gör -: 1.Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak. 2. Anlamak, sezmek, kavramak.
g. 013a/6
g.- dikde 012b/11
g.- esin 003b/16, 004a/1
g.- se 010a/11
g.- üb 001b/5
g.- ülmişdür 004b/17
g.- ür 002a/17

göre: Bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince.
g. 002b/12, 005b/15, 008a/21

göster -: Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak.

g. 012b/18, 012b/21

götür -: Taşımak, ulaştırmak veya koymak.

g.- en 013b/5
g.- üb, 006a/16 006a/17
g.- ür 013b/7
g.- ürler 009b/15

göz: İnsanda ve hayvanda bulunan görme organı.

g. 010a/21
g.+ e 010a/11
g.+ i 002b/3, 004b/10, 010a/11, 010a/20
g.+ in 002b/20, 003b/7
g.+ inde 004b/9
g.+ ine 002b/11
g.+ leri 002a/21, 005b/15, 008a/9, 010a/6
ḳızıl- g.+ li 005b/9
g.+ üñ 004b/12

gözünde ol-: Gözde bulunan.

g.+ ki o.- a 004a/8

göz ṭaşı: Bazı göz, deri, bitki hastalıklarında ve bağcılıkta kullanılan, koyu mavi renkte, zehirli bir tuz, bakır tuzu.

g. 010b/12

göz yuvası: Göz yuvarlarının içinde bulundukları kemik oyluklardan her biri.

g. 008a/5

gübre: Hayvan dışkısı.

g. 002b/20

gül: Gülgillerin güzel kokulu örnek bitkisi.

g. 010b/14
g.+ i 005a/11

gül yağı: Güllerin imbikten çekilmesiyle elde edilen gül suyunun üstünde toplanan kokulu yağ.

g.- 007a/5, 007a/8

gün: 1.Dünyanın kendi ekseni üzerinde bir kere dönmesinden oluşan yirmi dört saatlik zaman dilimi. 2. Yirmi dört saatlik günün aydınlık olan kısmı.

g. 001b/9, 003a/21, 003b/6, 005a/1, 006a/21, 006b/11, 009a/17, 010b/6,
011a/17, 013b/1, 013b/7
g.+ de 003b/1, 009a/11, 011a/18
g.+ deñ 005a/16
g.+ den 006b/10, 012b/18
g.+ e 003b/13
g.+ i 013b/3
yaz- g.+ i 002b/14
g.+ lük 003b/4
g.+ ünde 011b/18
yaz- g.+ ünde 002b/7, 002b/8

güneş: Isı ve ışık veren gök cismi
g.+ den 002b/15
g.+ e 004a/19
yaz- g.+ ine 002b/13

H

ḥācet vaḳti: İhtiyaç zamanı.

ḥ.+ nde 001b/7
ḥ.+ de 011a/7

ḥadde: 1. Miktar, ölçek. 2. Değer. ḥ.+ den 002b/13

ḥadiṣ: Peygamber efendimizin sözleri.
ḥ. 011b/7, 011b/8, 011b/9

ḥakīm: 1. Bilgin, alim, bilgiç. 2. Hekim, tabip, doktor.
ḥ. 005b/7, 005b/12, 005b/18, 006a/1, 006a/11, 006a/13, 006a/19, 006b/5,
006b/8, 006b/12, 007a/2, 007a/10, 007a/18, 007b/1, 007b/5, 007b/21, 008a/1,
008a/4, 008a/6, 008a/16, 008a/19, 008b/9, 009a/7, 009a/10, 009b/4, 009b/6,
009b/10, 010b/7, 010b/20, 011a/14, 011a/19, 011b/1, 013b/5, 013b/17, 013b/19
ḥ.+ den 001b/1

ḥaḳḳ teʿālā: Her şeyi hakkıyla yaratan ve her hakkın sahibi olan yüce Allah.
ḥ. 001b/8, 012a/1

ḥāl: İçinde bulunulan durum, vaziyet.
ḥ.+ i 001b/4, 001b/5, 013b/1

ḫalaṣ ol-: Kurtulmak,iyileşmek.
ḫ.- a 005a/19, 005a/21

Ḫalid: Eserde adı geçen hekim.
Ḫ. 013b/19

Ḫālid Bin Velid: Allahın kılıcı olarak da bilinen Arap komutan.
Ḫ. 011b/18

ḫalḳ: Bir ülkede yaşayan insanların bütünü.
ḫ. 008a/3

ḫalṭ et-: Karıştırmak, birleştirmek.
ḫ.- üb 004b/12, 004b/20, 005a/2, 005b2,

ḥamile: Gebe.
ḥ. 009a/4, 012b/19, 013b/4
ḥ.+ lere 013a/2

ḥamile ol-: Gebe olma durumu.
ḥ.- an 013a/10, 012b/20
ḥ.- maz 010b/8
ḥ.- ub 013b/13
ḥ.- ur 008a/14, 012a/20

ḫamir: 1. Hamur, maya. 2. Şarap. ḫ.+ e 005a/16

hamlık: 1. Çiğlik. 2. Tecrübesizlik, acemilik. 3. Idmansızlık. h.+ ı 002b/10

ḫara: At üretilen çiftlik?
ḫ. 005a/4

ḥarāret: 1. Isı, sıcaklık. 2. Ateş, yanma.
ḥ. 007a/15, 011b/2

ḥarb: Savaş.
ḥ.+ dan 011b/19

ḫardal: Sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan ve tohumu

hekimlikte kullanılan, tadı acı olan bir bitki. ḫ.- alub 004b/18

ḫareket et-: Vücudu oynatmak, kıpırdatmak, kıpırdamak.
ḫ.- meyüb 009a/3, 012b/16
ḫ.- digi 008b/17
ḫ.- mez 009a/1
ḫ.- mezler 011a/11

ḫarīf: Güz, sonbahar mevsimi.
ḫ. 009a/18
ḫ.+ de 006a/10

ḫarun: 1.Huysuz, inatçı. 2.
ḫ. 009b/17, 012a/12

ḫāṣıl ol-: Olan, ortaya çıkan, görünen.
ḫ.- a 012b/9
ḫ.- ur 009b/20, 010a/2

ḫāṣılı kelām: Sözün kısası.
ḫ. 010a/12, 012a/12

ḫaṣṣa: Özellik, özgülük.
ḫ.+ ten 010b/20
ḫ.+ tını 005b/13

ḫastalan-: Hasta, sayrı, rahatsız, sağlığın bozulması.
ḫ.mış 002b/4

ḫasta ol-: Sağlığı bozulmak, hastalanmak.
ḫ. -ur 004a/2

ḫastalıḳ: Hasta olma durumu, esenlik karşıtı.
ḫ. 001b/3
ḫ.+ ına 002a/4

ḫattā: Bile, hem de.
ḫ. 011a/20

hava: Gökyüzü.
h.+ ya 013a/20

ḫavāṣ: Bir ülkede bilim, fen, mevki ve asalet bakımından ileri gelenler. ḫ.+ dandır 007b/5
ḫ.+ ındandır 007b/16

ḫaya: Er bezi.
ḫ.+ sı 002a/16, 002a/21
ḫ.+ ları 006b/15

ḫayırlı: Yararlı, iyi, hayrı olan.
ḫ.+ sı 008a/5

ḫayıż: Kadınlarda aybaşı.
ḫ. 004a/11

ḫayvan: Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık.
ḫ. 006b/3
ḫ.+ larda 010a/13
ḫ.+ lardan 005b/3
naḳli- ḫ.+ lardan 009b/19
ḫ.+ ları 009a/20, 013a/20
ḫ.+ larıñ 009b/9
ḫ.+ uñ 007b/14

ḫazān vaḳti: Sonbahar zamanı.
ḫ.- 002b/11

ḫazīne-i abādān: Zengin

hazine. ḥ. i 001b/14

ḥazīne-i abādānlıġ: Hazine zenginliği.
ḥ. l+ı 002a/1

ḥażır: Huzurunda, yanında olmak. ḥ. 001b/4

ḥāżır baş ol-: Söz konusu iş için uygun bulunan ve gereken her şeyi tamamlamış olan.
ḥ. – a 002a/20

ḥazīrān: Yılın altıncı ayı.
ḥ.+ uñ 006a/20

Ḥazyur: Eserde adı geçen hekim. Ḥ. 011b/1

ḥaẓẓ: Hoşa giden duygulanma, hoşlanma, zevk.
ḥ. 006b/16

helāk ol-: Ölmek, yok olmak.
h.- eyledi 012b/12
h.- duḳda 007a/16
h.- ur 013b/17
h.+ lıgıdır 001b/12

hem: İki veya daha fazla unsurun birlikte söylenmesi durumunda atıf yerinde ikilemeli olarak kullanılan bağlaç.
h. 002a/15, 002a/19

hemān: 1. Derhal. 2. Az evvel. 3. Sürekli, daima. 4. Aynı, bir önceki, hemen.
h. 011a/2, 013b/15

her: Cümle, hep, beher.
h. 002a/17, 006b/18, 009a/6, 010a/10, 011a/6

hevā: İstek, arzu.
h. 008a/11

ḫınzīr: bkz. toñuz

ḫınzīr- ḳanı: Domuz adlı hayvanın vücudundaki kırmızı sıvı.
ḫ.- 005a/17

ḫınzīr yaġı: Domuzdan çıkarılan yağ.
ḫ.- 003a/14, 004a/17

ḫışşı: Eksik, noksan.
ḫ. 007a/6

ḫilkat: Yaratma, yaradılış.
ḫ.+ i 009b/20

ḫorasan: İran'ın Doğu bölgesine verilen bir şehir adı, eyalet.
ḫ. 001b/2

ḫoş āvāz ol-: iyi ve güzel sesli olmak.
ḫ.-ur 002a/7

ḫoş ol-: İyi ve güzel olan.
ḫ.- a 003a/3, 003b/11, 003b/18, 004b/5
ḫ.- a 003b/7

ḫūb: Güzel, hasen, cemil.
ḫ.- ṣūretlü 002a/7

ḫuḳne et-: Şırınga, makattan ilâç yapmak.
ḥ.- eylesin 003a/6
ḥ.- idesin 003b/17

ḫurmāʿī ṭoru at: Hurma renkli at.
ḫ.- 002a/20

ḫuṣuṣ: 1. Konu, madde. 2. Özellik, yön.
ḫ.+ ā 008a/21, 009a/16
ḫ.+ a 008b/11

hüner: 1. Bilme, biliş, marifet, malumat. 2. Ustalık, hazakat, maharet.
h. 002a/8

hünerlü: Becerikli.
h.- olur 002b/1

ısıcaḳ: Sıcak.
ı. 013a/2
ı.+ la 003a/6, 003a/15

I

ırmak: Denize dökülen, genişliği ve taşıdığı su miktarı olarak en büyük akarsu, nehir.
ı. 011a/15

ışırġan: Isıran, dişle sıkıp koparan.
ı.- olur 002b/3

ışırıcı: Isırma özelliği olan.
ı. 012a/11

ışlad -: Islak duruma getirmek.
ı.- ub 007b/17

ıssı: Sıcaklık, hararet.
ı. 002b/12, 002b/13, 004b/15
ı.+ caḳ 009b/5

ıssıçaḳ: Sıcak.
ı.+ la 004a/2

İ

i -: Türkçede isim veya isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapar. Aynı zamanda basit zamanlı fiil çekimlerine gelerek onları birleşik zamanlı fiil yapan ek fiil.
degil- i.- di 001b/4

ib: İplik.
i. 004a/6, 007a/6

iblig: Dokuma maddelerinden yapılan uzun, ince liflerinden her biri.
i.+ iyle 007b/7

İbni Ebi Ḥizam : Eserde adı geçen hekim.
İ. 010a/14, 010b/18, 011a/2

iç: 1. Oyuk şeylerin boşluğu. 2. Mide, bağırsak, karın. 3. Cisimlerin yüzeyleri arasında kalan her nokta, dış karşıtı.
i. 004b/1
i.+ i 005b/12, 008a/7
i.+ ine 003b/5, 004a/13, 004b/14, 007b/7

iç -: Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.
i.- dügi 003b/15
i.- düġi 011a/18
i.- er 009a/14, 013b/21
i.- erler 011a/17
i.- eser 011a/18
i.- mez 008a/2
i.- se 009a/11
i.- üre 004a/14
i.- üreler 004a/5, 004a/7
i.- ürseler 011a/8

içinde: Ortamında.
i. 001b/8

içün: Amacıyla, maksadıyla.

i. 005a/7, 005b/14, 008a/4, 009b/14, 012a/6

idrāḳ et-: Bilmek, anlamak, kavramak.
i.- üb 011a/10

ihzai: İyi beslenme, semirme.
i. 004b/21

iken: Kendinden önceki sözcüğe durum ve zaman kavramı yükler. i. 009a/15, 010b/9

iki: Birden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam.

i. 002a/13, 002a/19, 003b/4, 004a/6, 004a/9, 004a/20, 004a/21, 005a/4,
005b/11, 006a/2, 006a/11, 006b/1, 006b/6, 007a/11, 008a/15, 009a/13, 009b/6,
009b/11, 012a/20, 012b/13
i.- buçuḳ 010b/7
i.+ sinden 012b/9

ikinci: Sırada önem bakımından birinciden sonra gelen.

i. 002a/10
i.+ si 001b/14

ʿilāç: Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollardan kullanılan madde, em, deva.
ʿi. 002a/5, 003a/1, 003a/4, 003a/9, 003a/12, 003a/21, 003b/3, 003b/9,
003b/12, 003b/19
ʿi.+ ı 004b/13, 005b/6, 011b/2, 013b/12
ʿi.+ ıyla 013b/11

ile: Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, işteşlik, beraberlik, araç, sebep veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan edat veya bağlaç.
i. 002a/2, 002a/4, 002b/5, 002b/20, 004a/1, 004a/2, 004a/3, 004a/4,
004a/6, 004a/17, 004b/13, 004b/19, 004b/21, 005a/1, 005a/6, 005a/7, 005a/9,
005a/11, 005a/12, 005a/18, 005b/1, 006b/7, 006b/9, 007a/7, 007b/4, 009a/2,
009a/8, 010b/16, 011a/6, 011a/16, 011b/13

ilig: Kemiklerin iç boşluklarını dolduran ve kan hücrelerinin yapımını sağlayan doku.
i.+ ini 007b/12

illā: Mutlaka.
i. 002b/6, 002b/8

ʿillet: Hastalık.
ʿi. 007a/14
ʿi.+ lerinüñ 005b/6

in -: Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.
i.- erse 011a/1, 013a/13

ince: Kendi cinsinden olanlara

gore, dar ve uzun olan, kalınlığı az olan, kalın karşıtı.

i. 002a/16, 005b/1, 007a/6

i.- ḳulaḳlu 002a/11

incik: Bacağın diz kapağından topuğa kadar olan bölümü.

i.+ iñ 004b/10

i.+ lü 002a/11

incir: İncir ağacında yetişen, yaş ve kuru olarak yenilebilen etli, tatlı meyvesi, yemiş.

i. 007b/21

incir aġac: Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli ağaç.

i.+ ına 007a/9

ineg: Dişi sığır.

i. 005a/5, 006b/19

i.+ e 006a/12, 006a/19, 006b/1, 006b/6, 006b/13

i.+ in 005b/14

iñle -: Acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak.

i.- ye 003a/4

inne -: Bağırmak, sızlanmak, inlemek.

i.- seler 006a/4

insan: Ademoğlu, adem evladı.

i. 013b/13

i.+ a 007a/14

inşaallāhu teʿālā: Yüce Allah'ın izniyle.

i. 003a/8, 013b/12

iri ol-: Olağandan daha hacimli, olağanı aşan büyüklüğü olmak.

i. -maya 002a/16,

i. –up 005b/8, 006a/4

iriş -: Oluşmak, meydana gelmek, zarar gelmek.

i.- ür 002b/11

irtesi: Bir günün, haftanın, ayın, yılın ardından gelen gün, hafta, ay, yıl.

i. 012b/21, 013a/6

ise: Koşul şart ifade eder veya şart anlamını kuvvetlendirir.

i. 003a/1, 003a/20, 006b/11, 006b/12, 007a/1, 008b/5, 008b/6, 008b/7,

009a/4, 009b/13, 011b/14, 012a/5, 013a/7, 013a/17, 013b/21

isfid: Ak, beyaz renk.

i. 007a/21

İskender Ẓülḳarneyn: İki boynuz sahibi, doğunun ve batının hükümdarı olarak adlandırılan İran ve Yunan asıllı iki soydan geldiği rivayet edilen kişi. İ. 001b/1

İsmāil Bin İbrāhim: Esere göre; Salib Bin Cundi'nin rivayet ettiği ilk ata binen kişi.

İ. 011b/21

iste -: 1. İstek duymak, arzulamak. 2. Dilek.

i.- dikde 010a/3, 012b/10

i.- r 006b/10, 008a/2,

008b/12, 013b/21
i.- rsek 012a/14
i.- rseñ 008b/4
i.- señ 012b/18, 010b/15
i.- yen 013a/18, 013a/19

isteme: İstemek işi.
i. 007a/15

iş: Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. i.+ in 002a/1

işaret: Anlam yükletilen şey, anlamlı iz.
i. 002a/19

işe -: İdrar torbasında biriken sidiği dışarı atmak.
i.- yeler 005a/21

iştiha: Yeme isteği, iştahh.
i.+ sına 002b/12

iṭā‘at et-: Söz dinlemek, boyun eğmek.
i.- er 006b/19, 010a/4
i.- mese 007a/4
i.- meyesün 002b/8
i. – meyüb 012b/16

iyi: 1. İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı. 2. Yararlı, hayırlı. i. 002a/6, 005b/17,
i.+ si 005b/4, 005b/8, 011b/16
i.+ si- 010a/8

iyi ol-: 1. Hastalıktan kurtulmak, iyileşmek. 2. Yararlı ve hayırlı olan.
i.- a 002a/13, 012a/11
i.- mazsañ 007b/9
i.- ur 006a/10, 010b/7
i.+sünden -up 003a/17

iyilik: 1.iyi olma durumu. 2. Karşılık beklenilmeden yapılan yardım. 3. Yarar veya elverişlilik.
i.+ üne 008a/21

iyilik gel-: Bir kimseden, başka kimselere yarar sağlanması.
i.+ ler- gelür 002a/8

J

jengar: Bakır pası.
j. 004a/20

jive: Cıva.
j. 004a/15, 004a/18, 004a/21

K

Ḳab: Türlü şeylerin taşınması, saklanması, yenilmesi için kullanılan nesne, araç.
ḳ.+ a 003b/15

ḳabaḳ çekirdeği: Bal ve sakız kabağının tohumu.
ḳ.+ n 003b/1

ḳabalā -: Sıkı tutmak.
ḳ.- yub 003b/21

ḳabuġ: Bir şeyin üstünü kaplayan onu dış etkilerden koruyan sertçe bölüm. ḳ.+ ı 011a/4

ḳac: Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı.

ḳ. 005b/5, 009b/15, 010b/6

ḳaç -: Bulunduğu yerden hızlıca uzaklaşmak.

ḳ.- ar 013b/15
ḳ.- arlar 007a/21
ḳ.- arsa 012b/21
ḳ.- mazsa 012b/20
ḳ.- ub 012b/12

ḳaçan: Ne zaman sorusu.

ḳ. 002a/18

ḳadar: Ölçüsünde, derecesinde.

ḳ. 003a/19, 006a/4
ḳ.+ ına 004b/15

ḳadlu?

ḳ. 010a/16

ḳā'il ol-: Boyun eğmek, razı olmak.

ḳ.- masa 010a/3

ḳal -: Bulunduğu yerden hareket etmemek.

bāḳī- ḳ.- an 013b/2
ḳ.- maz 012b/6
ḳ.- ur 012a/6

ḳalbur: Tahıl veya başka iri taneli maddeleri elemek için büyük delikli veya seyrek telli elek.

ḳ.+ dan 005a/11

ḳaldır -: Yukarı doğru hareket etmek.

başını- ḳ.- ır 012a/12

ḳalem: Çeşit, tür.

ḳ. 004a/20

ḳalıñ: Hacim olarak enli ve gür olan, ince karşıtı.

ḳ. 005b/9, 008a/7

ḳamış: Boğumlu, sert gövdeli bitki.

ḳ.+ ı 010a/1

kāmil: 1. Olgunluk. 2. Noksansız. k. 009b/20

ḳan: İnsan ve hayvanların bedeninde damarların içinde dolaşan ve hücrelerde özümleme, enerji oluşturma görevini sağlayan kırmızı renkli sıvı.

ḳ. 003b/3, 004a/4, 004a/11, 004b/17, 011a/3
ḫınzīr- ḳ.+ ı 005a/17
ḳ.+ ıyla 009a/17

ḳaḥatlıḳ: Kıtlık, fakirlik.

ḳ. 001b/3

ḳanda: Nerede, nereye.

ḳ. 009a/6

ḳanġı: Hangi.

ḳ. 004a/15

ḳatlan -: Güç durumlara dayanmak.

ḳ.- ur 008b/18, 008b/20

ḳar: Kış mevsiminde donmuş halde yağan, beyaz ve hafif billurlar şeklinde olan atmosfer olayı.

ḳ. 007b/2, 008b/15

ḳar -: Karıştırmak.

ḳ.- ṣalar 011a/6

ḳara: Siyah, beyaz karşıtı.

ḳ. 008b/5

ḳara ol-: Bir canlının veya bir nesnenin herhangi bir yerinin siyah olması.

ḳ. - a 002a/17

ḳ. -acaḳ 002a/21

ḳaralıḳ: 1. Karaya çalan leke. 2. Kara olma durumu.

ḳ. 011b/10

ḳ.+ a 011b/10

karın: İnsan ve hayvanda belden başlayarak bacakların birleştiği yere kadar uzanan bölge, batın.

k.+ a 005a/7

k.+ ı 003a/3, 003a/4, 005a/20

k.+ ın 007a/17

k.+ ında 009b/12, 013b/2

k.+ ları 012a/9

k.+ una 005a/20

ḳarındaş: Aynı anne ve babadan olan yavrular, kardeş.

ḳ.+ larını 011a/10

ḳarınlı ol-: Karnı büyük olan.

ḳ.-a 010a/9, 010a/10

ḳarış: Açık elin baş parmağı ucundan serçe parmağı ucuna kadar olan ve ölçü olarak kullanılan açıklık.

ḳ. 009b/7

ḳarışdur -: Çeşitli şeyleri birbirine katmak.

ḳ.- ub 002b/18, 003b/10, 004a/5, 004a/18, 004b/2, 004b/19, 005a/6

ḳarşu: Bir şeyin karşısında bulunan yer veya şey.

ḳ. 002b/10, 004a/19, 013a/20

ḳaşul -: Sıkışmak, kitlenmek.

ḳ.- a 003b/8

ḳāş: 1. Gözün üstündeki siyah ve kalın kemerli kıllar. 2. Ön, karşı.

ḳ. 002a/14

ḳaşaġı: Hayvanları kaşıyıp tozlarını düşürmeye yarayan saçtan dişli alet.

ḳ.+ sı 002b/6

ḳaşan -: Hayvanların işemesi.

ḳ.- a 003a/10, 003a/12, 004a/13, 005a/21

ḳ.- masa 004a/13, 004b/6, 005a/19

ḳ.- ursa 011a/3

ḳat -: Bir şeyin niteliğini ve niceliğini değiştirmek için bir şeyler eklemek, karıştırmak.

ḳ.- a 003b/2, 004b/9

ḳ.- alar 003b/10

ḳ.- asın 002b/16, 003b/13

ḳ.- salar 011a/12

ḳ.- ub 003a/9, 003b/4, 005a/16, 009a/16

ḳatı: Sert, yumuşak karşıtı.

ḳ. 004b/15

ḳatır: Erkek eşekle kısrağın çiftleşmesinden doğan kısır hayvan.

ḳ. 009b/13, 009b/20, 009b/21, 010a/2, 010a/13, 010a/17, 010b/1

ḳ.+ dır 009b/19

ḳ.+ ıñ 010a/5, 010a/7, 010b/18

ḳatrān: Çam ağacından veya maden kömüründen çıkarılan koyu, ağır kokulu sıvı.

ḳ. 011b/2

ḳavī ol-: Bir işi gerçekleştirmek için sağlam, kuvvetli, güçlü gibi özellikleri üzerinde barındırmak, yeterli olmak.

ḳ.- anuñ 008b/15

ḳ.- maz 012b/1

ḳayıf: Keyif?

ḳ.+ larına 008a/3

ḳaynad -: Sıvıları ateşte ısıtıp fokurdamasını sağlamak.

ḳ.- asın 003a/10

ḳ.- ub 003a/6, 003b/16, 007a/20

keçi: Geviş getiren memelilerden, eti, sütü, kılı, ve derisi için yetiştirilen hayvan.

k. 007b/14, 008b/10, 009a/20, 009b/1, 009b/2, 009b/5

k.+ nüñ 004b/1, 005b/4, 008b/1, 009b/7, 009b/11

k.+ ye 007b/18

kefe: Semercilerin, atların tüylerini parlatmak için kullandıkları bir araç türü.

yaṣṣı- k. 004b/5

kel: Saçı dökülmüş olan.

k.+ ini 005b/1

kemāl: Olgunluk.

k. 012a/10

k.+ iyle 006b/4

kemi: İnsan ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı, kemik.

k.+ ne 004a/12

kendü: Dönüşlülük zamiri, kendi.

k.+ nden 012b/19

k.+ sini 012b/12

k.+ ye 003b/8

kene: Koyun, kopek, at vb. hayvanların veya insanların derisinde asalak olarak yaşayan, bulaşıcı hastalıklara sebep olan böceklerin genel adı.

k.+ si 005b/21

kerre: Kez, defa.

k. 004a/6, 006a/14, 006b/9, 006b/12, 008a/15, 009a/11, 009b/5, 009b/6,

010b/10

ḳırḳ- k. 002b/8

kes -: Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, kısaltmak.

k.- eler 010a/4

kesil -: Dinmek, bitmek,

azalmak. k.- ür 009a/21

Kesinyus: Eserde adı geçen hekim.
K. 006a/11, 006b/5, 007a/18, 008a/4, 008a/16, 008b/3, 009b/10, 012a/8

ḳıl -: Etmek, yapmak anlamı katan yardımcı fiil.
ḳ.- ub 002b/9

ḳıl: İnsan ve hayvan derisinde biten sert ve kalın tüy.
ḳ. 003a/11
ḳ.+ ı 005b/17
ḳuyruḳ- ḳ.+ ı 010a/18
ḳ.+ ına 010b/12

ḳına: Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen saç ve elleri boyamakta kullanılan toz.
ḳ. 004b/9

ḳırılmaġ: Bütünüyle yok olmak, telef olmak, helâk olmak.
ḳ.+ a 001b/3

ḳırḳ: Otuz dokuzdan sonra gelen sayı.
ḳ. 006a/21, 012b/4

ḳırḳ kerre: Kırk defa.
ḳ. 002b/8

ḳırlanġuç necāseti: Kırlangıç adlı kuşun dışkısı.
ḳ.+ nden 004b/11

ḳırılmaġa başla-: Hastalıktan ve kıtlıktan kötü duruma düşmek.
ḳ.- dı 001b/3

ḳışal-: Küçülmek, azalmak.
ḳ.- a 003b/8

kıssa: Boyu az olan.
k. 010a/6

kısa boylu ol-: Boyu az olmak.
k.-sa 002a/9

ḳısraḳ: Dişi at.
ḳ.+ larıñ 012a/9

ḳış günü: Soğuktan kaynaklanan elverişsiz zaman dilimi.
ḳ.+ nde 002b/5

ḳış zamānı: Aralık ile mart aylarını kapsayan zaman dilimi, soğuk mevsim. ḳ. + nda 008b/14

ḳıvam: Sıvılarda koyuluk, yoğunluk.
ḳ.+ a 004b/14

ḳıvır -: Herhangi bir şeyi bükmek. ḳ.- dıkda 012a/16
ḳ.- maḳ 012a/15

ḳız -: 1. Öfkelenmek, hiddet etmek, darılmak,2. Azmak.
ḳ.- mış 002b/4, 004a/1

ḳız: Dişi yavru.
ḳ.+ ına 012b/6

ḳız ḳarındaş: Aynı anne babadan olan dişi kardeş.
ḳ.+ ına 012b/6

ḳızık ol-: ?

ḳ.- a 002b/3

ḳızġın: 1. Çok kaynatılmış, pek sıcak. 2. Dargın, hiddetli. 3.Alevlenmiş. 4. Azgınlık, kösnüme.

ḳ. 002b/4

ḳızıl: Parlak kırmızı.

ḳ. 010a/6, 011a/3, 011b/14

ḳızıl gözlü ol-: Parlak kırmızı renginde gözü olan.

ḳ. 005b/9

ḳ.- a 008a/9

ḳızıl renkli: Parlak kırmızı renginde olan.

ḳ. 011a/1

ḳızıl ve siyah ol-: Parlak kırmızı ve siyah renginde olan.

ḳ.- a 005b/10

ḳızıllıġ: Kızıl olma durumu.

ḳ.+ a 005b/13, 011b/10

ki: Bir sözü ya da cümleyi diğer bir söze veya cümleye bağlayan sözcük.

k. 001b/9, 002a/5, 002a/6, 002a/10, 002b/12, 003a/3, 003a/5, 003a/9, 003a/13, 003a/21, 003b/3, 003b/7, 003b/9, 003b/12, 003b/19, 004a/8, 004b/13, 005b/7, 005b/8, 005b/12, 005b/14, 005b/19, 006a/1, 006a/8, 006a/11, 006a/13, 006a/19, 006a/21, 006b/2, 006b/5, 006b/8, 006b/13, 006b/15, 006b/20, 006b/21, 007a/2, 007a/10, 007a/15, 007a/17, 007a/18, 007b/1, 007b/11, 007b/16, 007b/21, 008a/1, 008a/4, 008a/6, 008a/12, 008a/13, 008a/16, 008a/19, 008b/3, 008b/6, 008b/9, 008b/20, 009a/1, 009a/7, 009a/10, 009a/13, 009b/5, 009b/6, 009b/8, 009b/11, 009b/19, 009b/21, 010a/5, 010a/7, 010a/8, 010a/10, 010a/12, 010a/14, 010a/17, 010a/21, 010b/1, 010b/4, 010b/7, 010b/9, 010b/10, 010b/17, 010b/18, 010b/20, 010b/21, 011a/3, 011a/11, 011a/13, 011a/14, 011a/19, 011b/1, 011b/5, 011b/7, 011b/9, 011b/15, 011b/17, 011b/18, 011b/21, 012a/2, 012a/8, 012a/9, 012a/13, 012a/17, 012a/18, 012a/19, 012b/7, 012b/13, 013a/8, 013a/14, 013a/17, 013b/5, 013b/6, 013b/8, 013b/13, 013b/14, 013b/16, 013b/17, 013b/20

kibrit: Bir ucu sürtünme sonucu yanabilecek birleşimde olan küçük tahta veya karton parçası.

k. 009a/8

kifāyet et-: Yeterli miktarda olma, yetme.

k.- er 006a/1, 006b/6, 008a/17

k.- üb 006b/11

kim: Ki gibi kullanılan bağlaç.

k. 002a/7, 002b/2,

003b/12

kim: Soru zamiri.
k. 002b/9

kimesne: Kimse.
k. 002a/7, 003b/21, 007b/9
k.+ ler 006b/14
k.+ ye 001b/12

kimisi: Bazısı, birtakımı, kimi.

k.+ niñ 009b/7

kireç: Mermer, tebeşir, alçı taşı gibi birçok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit.
g. 003a/17

kitab: Herhangi bir konuda yazılmış eser.
k.+ ında 011a/2

ḳo -: Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

ḳ.- salar 005a/19
ḳ.- sañ 010b/15
ḳ.- ġıl 003b/14

ḳoca -: Yaşlanmak.
ḳ.- yub 010b/19

ḳocalıġ: Yaşlılık.
ḳ.+ ını 012a/13

ḳoçan: Lahana ve marul gibi yapraklı bazı sebzelerin köklerine bağlı sert göbeği. 2. Mısır buğdayı gibi bazı tahıllarda tanelerin bitişik oldukları sert ve yuvarlak şey.
ḳ. 002b/16

ḳoḳ -: Bir şeyin kokusunu hissetmek veya almak için burunla içine çekmek.
ḳ.- ulasa 010b/19

ḳoḳı: Nesnelerden yayılan küçük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu.

ḳ.+ sı 013a/8

ḳomşu: 1.Birbirine yakın yerde yaşayan kimseler. 2. Sınır ortaklığı.

ḳ.+ dur 001b/8

ḳoñ -: Bir şeyi bir yere bırakmak.
ḳ.- a 013a/5

ḳop-: Herhangi bir yerinden ikiye ayırmak.
ḳ.- ar 008b/17

ḳoparcaḳ ol-: Kopacak gibi olmak.
ḳ.- maya 008a/9

ḳorḳaḳlıġ: Korkak olma durumu. ḳ.+ a 010a/19

Ḳasṭus: Eserde adı geçen hekim. Ḳ. 005b/12, 006a/13, 006a/19, 007b/1, 008a/4, 008a/6, 008a/17, 008b/3,
009a/7, 009b/10, 010b/4, 011a/19, 012a/8

ḳoy -: Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

ḳ.- a 003a/4, 003b/11, 005a/13
ḳ.- alar 003a/7, 004a/3, 004a/16, 005a/6
ḳ.- asın 003a/7, 003a/10, 004a/13
ḳ.- sun 010b/16
ḳ.- ub 003b/15, 004a/10, 004b/5, 004b/14, 005a/6, 005a/7, 011a/21, 013a/5, 013b/1

ḳoyı: Rengi açık olmayan, daha belirgin olan, açık karşıtı.
ḳ. 006a/15

ḳoyun: Yününden, sütünden ve etinden istifade etmek için beslenen evcil hayvan.
ḳ. 003a/13, 005b/3, 005b/21, 008a/2, 008a/10, 008a/17, 008a/18, 008b/13, 008b/18, 008b/19, 009a/10, 009a/20, 009b/1, 009b/3
Ḳ. 008a/11
ḳ.+ a 008a/17, 008b/12, 009a/7, 009a/13, 009a/17
ḳ.+ dan 007b/15
ḳ.+ ı 008b/9, 009a/4, 009a/15
ḳ.+ lar 009a/2
ḳ.+ lara 009b/9
ḳ.+ larıñ 008a/5
Şam- ḳ.+ larınuñ 008b/1
ḳ.+ uñ 008a/19, 008a/21, 008b/3, 008b/20

ḳoz ḳabı: Ceviz kabuğu.
ḳ.+yla 005a/3

kök: Bitkilerin toprağın altında kalan kısmı, sap.
k.+ in 003b/12
k.+ üni 003b/9

ḳubbe?
ḳ. 005a/10

ḳulun: At ya da eşeğin yeni doğmuş yavrusu.
ḳ. 012a/13

ḳulaḳ: İnsan ve hayvanda işitmeye yarayan ve başın iki yanında bulunan organ.
ḳ. 002a/14
ḳ.+ ı 002a/13, 009b/7
ḳ.+ ına 004a/9, 004a/15, 007b/9
ḳ.+ ıyla 002a/19
ḳ.+ ları 003b/8, 010a/18
ḳ.+ ların 007a/16, 009a/5
ince- ḳ.+ lu 002a/11

ḳulaḳlan -: Gizlice dinlenmek.
ḳ.- ur 004a/9

ḳulaḳlu: 1. Kulakları olan veya uzun kulakları bulunan. 2. Eşek.
ḳ. 002a/14

ḳullan -: Bir şeyden belli bir amaçla yararlanmak.
ḳ.- maġa 007a/3

ḳurd: Köpekgillerden etçil, yırtıcı memeli hayvan.
ḳ.+ un 003b/21

ḳurı ol-: Suyu, nemi olmayan yaş ve nemli karşıtı.
ḳ. 004b/5

ḳ.- duḳda 005a/8

ḳurı gül: Güneş altında bir süre bekleterek hazırlanan kurutulmuş gül.
ḳ.+ i 007a/7

ḳurı tuz: Yaş olmayan tuz.
ḳ.+ ı 004b/5

ḳurı üzüm: Haşlanıp ardından güneşte kurutulmak suretiyle hazırlanan iri veya küçük taneli üzüm, üzüm kurusu. ḳ. 007b/3, 007b/21, 008a/1

ḳurt: Sürüngen bir böcek türü.
ḳ. 003a/16, 003a/20

ḳurut: Kurutulmuş yoğurt.
ḳ.+ la 003a/6

ḳurt ḳulı: Gövdesi sarı veya kirli sarı renkte, yele, kuyruk ve bacağının alt tarafındaki kıllarının koyu renk olduğu at türü.
ḳ. 002b/1

ḳurtıl -: Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak.
ḳ.- ur 007a/13

ḳuru -: Islaklığını ve nemini yitirerek kuru duruma gelmek.
ḳ.- muş 013a/6
ḳ.- yub 005a/9

ḳurud -: Sulu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek.

ḳ.- ub 003b/12

ḳutlu ol-: Saygın, mübarek olmak. ḳ.- acaḳ 002a/3

ḳ.- ur 002a/4

ḳuvvet: Zor, güç, takat, kudret.

ḳ. 012a/10
ḳ.+ i 006a/6, 006b/17
ḳ.+ lerine 006b/4

ḳuvvetde ol-: Güçlü takatli olmak.
ḳ.+ de- ur 002a/2

ḳuvvetlen -: 1. Güçlü duruma gelmek, metin olmak, kuvvet peyda etmek. 2. Sağlamlaşmak, sahihleşmek.

ḳ.- ür 006b/14

ḳuyruḳ: Pek çok hayvanın etten veya uzun kıllardan oluşan organı.
ḳ. 010a/18
ḳ.+ ı 002a/15, 002a/21, 003a/21, 004a/10, 005b/17, 010b/12, 011b/14
ḳ.+ ın 002b/20, 003b/8
ḳ.+ ına 003a/21
ḳ.+ ından 003a/10
ḳ.+ la 007b/15

ḳuyruḳ ḳılı: Hayvanların kuyruklarında bulunan sert ve kalın tüy.
ḳ. 010a/18

ḳuyu -: Su katmanına ulaşıncaya kadar açılan derin çukur.
ḳ.- 011a/15

ḳuzu yaġı: Koyunun yavrusu olan kuzunun iç yağı.
ḳ.- 004b/1

küçük: Boyu benzerlerinden

daha ufak olan, büyük karşıtı.

k. 008a/7, 009b/21, 010a/8, 010a/11, 012a/21

küfe: Derin ve çeşitli boyda kaba sepet.

k.+ sin 002b/6

kükürd: Toz veya parça halinde olup tıpta ve sanayide kullanılan kimyevi bir madde.

k. 004a/18, 004a/21

külli: Çok, ziyade, fazla.

k. 007b/18

kümeyt: Koyu doru at.

k. 011b/13

k. 011b/11

k.+ dir 011b/15

küş -: Ölen, öldürücü.

k.- er 002b/11

L

lākin: Ama, ancak.

l. 007a/12, 009a/14, 011a/5

laṭīf ḫuylu ol-: Şirin, hoş ve güzel davranış ve yapıda olan.

l.- a 002a/7

lāzım: 1. Gerek, terki caiz olmayan. 2. Gereklilik.

l. 008b/9

l.+ dır 002a/5

lāzım ol-: Bir iş için gerekli olan.

l.- an 002a/5, 002a/10

leşker: Asker.

l.+ i 002a/3

leşker-i pāyān: Sağlam asker.

l.+ dır 001b/15

loḳma lokma eyle-: Bir yiyeceği küçük parçalara bölme işi.

l.- ye 003b/11

M

mābeyn: Ara, orta.

m.+ de 006a/18

m.+ inde 011b/13

mādamki: Madem, öyleyse.

m. 010b/11, 010b/13

maḥalli: Yer, mekan.

m.+ nde 013b/12

mā'il ol-: Eğilimi olmak.

m. -ur 005b/13, 006b/21, 011b/10

maḳbūl ol-: Kabul edilen, uygun olan.

m.- an 010a/13

maraż: Hastalık.

m. 007a/11

m.+ ı 010b/20,

m.+ ını 013b/11

m.+ ların 009a/10

maraż ol-: Hastalığa yakalanmak, hasta olmak.

m.-mağın 013b/10

masura: Koni veya silindir biçiminde olan araç.

m. 007a/7

māżī: Servigillerden yaprakları almaşık ve dipten dallanan bir süs bitkisi. m. 004b/8

meʿan: Meyan kökü.
m. 007a/19

med: 1. Uzatma, çekme. 2. Yayma, serme.
m. 009a/13

mektub: Bir konuda haber vermek, bilgi vermek, sormak vb. durumlar için yazılan ve bir başkasına gönderilen yazılı kağıt.
m. 001b/5

melāmet: Ayıplama, yerme, azarlama.
m.+ le 013b/15

melayemin: ?
m. 013b /15

melhem: bkz. merhem.
m. 005a/12

meme: Yavruların emzirilmesi için memelilerin göğsünde bulunan meme başı denilen organ.
m.+ sine 013a/14, 013a/15

menʿet -: Terk etmek, yasaklamak, engel olmak.
m.- erse 012b/19

menfaʿat: Yarar, çıkar, faydae.
m.+ i 007b/18

menzil: Seyahat boyunca konaklanan yer.
m.+ ine 012a/4

mercimek: Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi.

m. 009a/14

merhem: Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkin madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilaç.
m. 004b/2

merhem et-: Merhem adlı ilacı çeşitli karışımlala birlikte hazırlamak, meydana getirmek.
m.- eler 004a/19

merhem ol-: Çeşitli karışımları merhem haline getirmek.
m.- unca 003b/5

mertebe: 1. Derece, aşama. 2. Evre, saha.
m. 009b/11
m.+ sine 010b/17

Metuşelaḫ Bin idris: Kabiloğullarına gönderilen peygamber. M. 012a/3

meydān: Alan, yer.
m.+ da 003b/21

meylet-: Yönelmek, eğilmek.

m.- erse 007a/1

Mezbūr: Yukarıda adı zikredilen. M. 006b/12, 008b/9, 013a/5
M.+ uñ 010b/20

Mezkur: Az önce adı geçen.

m. 006a/1, 008a/1, 008a/6, 009b/6, 010b/20, 011a/14

mısrī̇: Mısır ülkesine ait olan.
m.+ dir 010b/2

miḳdār: 1. Bütünün parçası. 2. Ölçü, değer.
m. 003a/8, 003a/11, 003a/17, 003b/10, 003b/17, 004a/2, 004a/4, 004a/7,
004a/9, 004a/12, 004a/17, 004b/1, 004b/14, 004b/18, 004b/19, 004b/21, 005a/16,
009a/5
m.+ ı 002b/19, 002b/21, 008b/2, 009b/2, 009b/7, 011a/18
m.+ ına 006a/1
m.+ ını 011a/7

minvāl muḥarrir: Yazıldığı biçimde.
m. 012a/16

mizaç: Huy, yaradılış, tabiat, karakter.
m.+ larınuñ 008a/20

muʿalibi?
m. 005b/12

muḫālefet et-: Bir davranışa veya düşünceye karşı çıkmak.
m. 012b/16

muḫālif ol-: Bir davranışa veya düşünceye katılmamak, farklı düşünmek. m.- anları 009b/16

muḫālif: Aykırı, uyumsuz.
m.+ dir 007b/16

Muḥammed bin Selām: Eserde adı geçen hekim.
M. 011b/15

muḥāṣara et-: Bir yeri kuşatmak, çevirmek, sarmak, savaşmak.
m.- di 001b/2

muḥkem: İyi, sağlam.
m. 004a/10, 005b/8, 007a/19, 009a/6, 010a/6, 010b/11

muḥtāc ol-: Bir şeye, bir kişiye gereksinimi olan, ihtiyacı bulunan.
m.- an 007a/3
m.+ salardır 008a/3

muntāẓam ol-: Düzenli, iltizamlı halde olmak.
m.- ub 001b/13

murad et-: İstemek, arzu etmek, dilemek.
m.- eylediği 012b/8
m.- erse 006b/19

murad ol-: İsteği ve arzusu gerçekleşmek.
m.- unan 005b/14
m.- unsa 013a/3, 013a/11
m.- unub 012a/15
m.- unur 013a/17

mutaṣṣıl: Ara vermeden, aralıksız. m. 006a/3, 007a/15

muʿtedil: 1. Ilımlı. 2. Yerinde, uygun.

m. 005b/16

muʿtedil ol-: Ilımlı, yerinde olmak.

m.- duġı 008a/11, 013a/11

muṭīʿ: Yumuşak başlı, itaat eden. m. 007a/6, 012b/16

m.- eyledi 012a/2

muṭīʿ ol-: Yumuşak başlı olan, itaat etmek.

m.- dı 012b/17

m.- maz 012b/20, 013b/11

muṭṭāliʿ ol-: Haberi bulunmak, bir şeyden malumatı bulunmak.

m.- duḳda 001b/6

muttaşıl: 1.Bitişik. 2. Aralıksız, durmadan ara vermeden.

m. 008b/10, 010b/15

muvafaḳad: Uygun görme, kabul görme.

m. 011a/20

muvāfiḳ: Uygun.

m. 009b/16

muvāfiḳ değil: Uygun olmayan.

m. + dir 009b/10

muvāfiḳ ol-: Uygun düşmek, kabul edilebilir olmak.

m.- anı 010a/5

mübaregi: 1.Kutlu. 2. Uğurlu.

m. 011b/12

mücerreb: Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.

m.+ dir 004b/13, 005a/2, 005a/6, 005a/9, 005a/10, 005a/19

müdam: Arkası kesilmeyen, süreklilik arz eden.

m. 007a/12, 007a/14

müddet: Süre.

m. 013b/4

mühim ol-: 1.Ehemmiyetli, zihni işgal eden, önemli bulunan. 2.Netice itibariyle büyük, azim, ağır, tehlikeli olan.

m.- an 002a/4

mülayim et-: Bir canlıyı yumuşak huylu ve uysal yetiştirmek.

m.- er 007a/10

mülayim ol-: Yumuşak ve uysal huylu olmak.

m.- ub 008a/5

münāsib: Uygun, yerinde.

m. 006a/12

m.+ dir 009b/1

münāsib ol-: Uygun, yerinde yakışır olmak.

m.- an 010b/2

m.- anları 009b/14

mürebbīʿ ol-: Terbiye edilen eğitilen.

m.- anı 010a/17

müteşābih: Birbirine benzeyen, aralarında benzerlik bulunan, benzer.
m. 012a/13

N

nābedid ol-: Meydanda olmayan, görünmeyen, belirsiz.

n.-a 005a/1

nāfiʿ: Faydalı, kârlı, hayırlı, yararlı.
n.+ dir 003a/15, 004a/7, 004b/9, 005a/15

nāḳıṣ ol-: Tam olmayan, eksik, noksan.
n.- a 010a/12

naḳl et-: 1. Anlatmak, söylemek. 2. Bir dilen başka bir dile çevirmek. n.- er 007b/6

naḳl ol-: Anlatma işi.
n.- unur 011b/7, 011b/17, 011b/21
n. 009b/19

naḳrīż: Halk arasında gut veya damla hastalığı olarak bilinen bir hastalık.
n. 007a/11, 007a/12

nallan -: Ayağına nal çakılmak.

n.- mayınca 013b/10

naẓar: Bakma, bakış.
n. 008b/4, 013a/6

ne: Hangi şey veya kim
n. 003a/19, 004b/15, 005a/13, 006b/18, 007a/9, 008b/4, 008b/7, 008b/9, 010a/8

nefḫa: Karın şişmesi, şişkinlik.
n. 003a/1

nesne'i: Varlık, madde, şey.
n. 001b/12, 002a/17, 002b/16, 011b/4

nevʿi: 1. Türle ilgili, cinsine özgü. 2. Yeni.
n. 005b/21, 009b/19, 011a/11
004a/19
n.+ ne 011b/16

nice: Kaç, birçok.
n. 006b/12

nişādır: Amonyak.
n.+ ıyla 003b/10

nitekim: Hakikatten, gerçekten anlamı taşıyan zarf.
n. 001b/8, 002a/6, 007b/20

nüsḫa: Benzer, aynı, kopya yazılı şey.
n.+ lar 011a/5

O

O: İşaret zamiri.
o.+ ña 003a/1, 006b/12, 007a/3, 007b/16
o.+ nda 008b/10, 010a/12
o.+ ndan 002a/8, 002a/9, 004b/10, 009a/15
o.+ nlar 011a/11
o.+ nlardan 011b/7
o.+ nuñ 008a/1
o.+ nuñladır 001b/10

o: Uzakta olan nesneleri belirten işaret sıfatı.

o. 004a/12, 004a/13, 007a/17, 011a/1

od: Ateş.

o. 001b/11

oġul: Erkek yavru.

o.+ ı 012b/8

o.+ unı 013b/14

oḳ: yayla atılan, ucunda ince bir demir bulunan kısa demir çubuk.

o.+ u 003a/19

ol -: 1. Bir durumdan başka duruma geçmek, yeni bir hâl oluşmak. 2. Bir unvan ve makam veya sıfat kazanmak. 3. İsimlerle beraber birleşik fiil oluşturur. 4. Bulunmak. 5. Vuku bulmak, cereyan etmek. 6. Uygun düşmek yakışıvermek. 7.Yapılmak, üretilmek veya icra olunmak. 8. Mümkün olmak. 9. Ermek, yetişmek, olgunlaşmak. 10. Gelmek, vaki olmak zuhur etmek. o.- a, 002b/17, 002b/19, 004b/10,

o.- acaġını 008b/4

o.- acaḳ 009b/3

o.- anuñ 008b/16

o.- sa 005a/15

o.- ub 006a/3, 012a/10

o.- unmuşdur 009b/13

o.- ur 005b/21, 006a/21, 008b/2, 008b/7, 009b/7, 009b/12, 013b/4, 013b/14

o.- ursa 004a/16, 011a/2, 012a/17

ol: Uzakta olan nesneleri belirten işaret sıfatı.

o. 001b/10, 003a/14, 003b/5, 003b/18, 003b/20, 004b/6, 005a/14, 006a/4, 006b/11, 007a/20, 007b/10, 008b/6, 011a/17, 013a/6

o.- ṭarafıñ 004a/16

o.+ dur 003a/1, 003a/3, 004a/8, 005b/8, 008b/20, 010a/12, 011a/11, 013b/13, 013b/16

omuz: Arkanın en yukarısı, boynun iki tarafına kolların uçlarına kadar uzanan yer.

o.+ ları 002a/13

on: Dokuzdan sonra gelen sayının adı.

o. 003b/13, 004a/18, 004a/21, 005a/14, 006a/17, 008a/19, 013b/7, 013b/8

o.- dirhem 003b/4

o.+ una 006a/20

on beş: On dörtten sonra gelen sayı.

o. 006a/3, 006a/14, 008a/19

on bir: Ondan sonra gelen sayı.

o. 013b/5, 013b/7

on birinci: On bir sayısının sıra sıfatı, sırada önem bakımından onuncudan sonra gelen.

o. 006a/17, 013b/4

on iki: On birden sonra gelen sayı.

o. 006b/9, 010b/5

o.+ sinde 013b/5

onıncı: On sayısının sıra sıfatı, sırada dokuzuncudan sonra gelen.

o. 006a/16

orta: İki uçtan eşit uzaklıkta olan yer, zaman veyya durum.

o. 010a/16

ot: Toprak üstünde yetişen ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler.

o.+ ı 004b/19, 006b/5, 009b/5

o.+ uñ 003b/9

o.+ unı 006b/3

otla -: Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak gibi maddeleri yemek, yayılmak.

o.- rsa 009b/6

o.- yalar 008b/1

otlak: Hayvan otlatılan yer, salmalık, mera.

tāze- o. 013a/4

o.+ a 007a/10

o.+ ı 008b/12

o.+ larında 009a/9

o.+ larınuñ 008a/21

otluġ: Otu bol olan yer.

o.+ a 013a/6

o.+ ı 013a/5

otur -: Sıvı tortuları, dibe çökmek, dipte toplanmak.

o.- ur 004b/17

otuz: Yirmi dokuzdan sonra gelen sayı.

o. 011a/13

otuz birinci faṣl: Sıra bakımından otuz birinci bölüm.

o.- 005b/3

otuz ikinci faṣl: Sıra bakımından otuz ikinci bölüm.

o. 009b/13

Ö

Öküz: İğdiş edilmiş erkek sığır.

ö. 006b/15, 007a/2

ö.+ i 006b/13

ö.+ lerini 006b/14

ö.+ üñ 005b/7, 005b/12

öl -: Yaşamaz olmak, can vermek.

ö.- mek 010b/17

ö.- se 013b/18

ö.- ür 007a/17

öldür -: Bir canlının hayatına son vermek.

ö.- mez 007a/12, 011a/2

ö.- üb 012b/15

ö.- ür 007a/16, 011a/1

öldürici: Öldüren, ölüme sebep olan, ölüme yol açan.

ö. 010b/20

ömür: Yaşam.

ö.+ i 006a/7

ö.+ lerini 009b/15

ö.+ ü 006a/3

ö.+ ünde 006a/13, 012b/5

öñ: Yüze gelen taraf, ileri.

ö. 002a/18

ört -: Üstüne bir şey çekip görünmez etmek, kapatmak, saklamak.
ö.- ecek 012b/10
ö.- eler 002b/5

ötüri: Bir şeyden dolayı, bir şey yüzünden.
ö. 012b/13

P

Pādişāh: Büyük hükümdar, sultan. p. 012b/7, 012b/8
p.+ a 001b/7
p.+ ları 011b/12

pādişāh ol-: Bir ülkenin sahibi ve yöneteni olmak.
p. 001b/12

pādişāḥlık erkānı: Büyük Hükümdarlık, sultanlık dönemi
p.- da 001b/8

pāk ol-: Temiz, arık, saf olmak.
p.- an 002b/16, 013b/3

parmaḳ: İnsan ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri.
p. 004b/12

peçe: Yüzü kapatan örtü.
p. 009b/21

perde'i: Kumaş örtü.
p. 012b/11

persyavşan: Sıracagillerden mavi beyaz çiçekler açan ve veronika denilen bitki, acı yavşan otu.
p. 009a/9

peynir: Maya ile karıştırılarak sütten yapılan ve birçok türü olan besin.
p. 009a/21

pişir -: Ateşte ya da kaynayan su içinde tutup yenecek kıvama getirmek. p.- esin 003a/5, 003a/13

R

raḍıyallāhu'anhā: Allah ondan razı olsun.
r. 011b/18

rāḥat: 1.Dinlenme, huzur, mutluluk, asude. 2. Acısız, sıkıntısız, ıztırapsız, gailesiz olmak.
r. 002a/3, 007a/13

raḥim: Döl yatağı.
r.+ i 013b/3
r.+ nde 013b/10

rāst gel-: 1.Tesadüfen karşılaşmak. 2. Denk gelmek.
r.- mez 002a/1

rastgele: Gelişigüzel.
r. 009a/2

rʿeāyā: Bir padişahın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk.
r. 002a/3, 002a/2

rebīʿ zamānı: İlkbahar dönemi, ilkbahar vaktinde.
r.- nda 009a/16

reng: Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu

duyum.
r.+ de 005b/11
r.+ i 005b/10, 008b/3
r.+ li 008b/7

resūlullāh: Allahın peygamberi, Hz. Muhammed.

r. 011b/4

riʿāyet-i mihribān: Bir hükümdarın yönetimi altındaki güleryüzlü ve sadık halk.
. r.+ dır 001b/14

riʿāyet: 1. Otlamak veya otlatmak. 2. Uymak.
r.+ ini 006b/4

rivayet ol-: Peygamber efendimizden veya sehabelerden işitilen sözleri bir başkasına anlatmak, söylenti, nakletmek.
r.-unur 011b/9

rum: Romalılara verilmiş olan bir özel addır. Daha çok Anadolu'daki Bizans bölgesi için kullanılmıştır.
r.+ dan 001b/1

rüşt: 1. Doğruluk, doğruluktan ayrılmama, doğru yolu bulma. 2. Ergenlik çağına gelme.
r. 002a/8

S

ṣabāḥ: Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman.
ṣ. 004b/9

sābıkan: Önceden, bundan önce, geçmiş zamanda.
s. 007b/20

ṣabret-: Dayanılması ve katlanılması zor olan şeyler için şikayet etmeden beklemek, dayanmak, tahammül göstermek.
ṣ.- emez 011b/20
ṣ.- mege 010a/16
ṣ.+ lısı- 011b/11

ṣaç: Baş derisini kaplayan kıllar. ṣ. 010a/18, 010a/21
ṣ.+ a 004b/9
ṣ.+ ını 010a/4
ṣ.+ ıyla 011b/14

ṣaç -: Serpmek, dökmek.

ṣ.- salar 007a/20

ṣade: 1. Herhangi bir şey ile karışmamış olan, basit, saf. 2. Yalnız, ancak.
ṣ. 003a/6, 004b/16

ṣāfī: Saf, temiz, duru, katıksız.
ṣ. 008a/2, 011a/15, 013b/21

ṣaġ: Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan. Sol karşıtı.
ṣ. 003a/18, 006b/21, 013a/12, 013a/14

ṣaġ -: Memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtmak.
ṣ.- arlar 009a/15

ṣaġıl -: Sağma işine konu olmak. ṣ.- ur 008a/18, 009b/11

ṣaḥīci ol-: Gerçek, doğru, hakiki olan, sahte olmayan.

ṣ. 006a/15

ṣaḥīḥ ol-: Gerçek, doğru, hakiki olan.

ṣ.- a 010a/7

ṣaḥib: Bir şey üstünde mülkiyeti olan.

ṣ.+ ini 012a/4

sā'ir: 1. Gezinen, dolaşan, hareket eden. 2. Başka, diğer.

s. 008b/12, 009a/1

sāḳ: Baldır, incik.

s. 007a/3

ṣaḳaġusı ol-: Atlara arız olan öksürük ve burundan kan gelen bulaşıcı bir hastalık görülmesi.

ṣ -a 005a/4

saḳaṭ ol-: 1. Vücudunda hastalık veya eksik bir yanı olmak. 2. engelli halde doğmak.

s.-up 006a/18

saḳaṭat: Kesilmiş hayvanın yürek, karaciğer, böbrek, işkembe gibi iç organlarıyle baş ve ayakları.

s.+ ı 013b/2

ṣaḳın -: Herhangi bir düşünce veya korkuyla bir şeyi yapmaktan uzak durmak, çekinmek.

ṣ.- asın 002b/7

ṣ.- ub 013a/2

ṣaḳla -: Gizlemek, görünmesini engellemek.

ṣ. 002b/15

ṣ.- rlar 006b/15

ṣaḳun-: Korumak, gözetmek, sakınmak.

ṣ.-ur 002a/19

ṣalıvir -: Bırakmak, koyuvermek, serbest bırakmak. Erkek atı dişi atın üzerine salmak, çiftleştirmek. ṣ.- mek 008a/12

ṣ.- mesiniñ 005b/5

ṣ.-miş 007a/10

Sālib Bin Cündīden: Mısırda yaşadığı rivayet olan Arap komutan ve fetva sahibi.

S. 011b/20

sālim: Sağlıklı, sağlam, sıhhatli. s. 012a/11

ṣaman: Tahılların tanelerini aldıktan sonra kalan sapları, hayvan yemi.

ṣ. 002b/17

ṣanculan -: Sancıya tutulamak, ağrı çekmek.

ṣ.- sa 003a/3, 004a/8

ṣar -: Çevresini çevirmek.

ṣ.- a 005a/13

ṣ.- ub 004a/3, 005a/11, 005a/13

ṣarġu: Esnek bir maddeden yapılmış uzun, dar ve ince şerit.

ṣ.+ yı 005a/14

ṣarıcaḳ: Sarı olan yer, sarı otlak. ṣ. 011a/9

şarımsak: Zambakgillerden, 25-100 santimetre yükseldiğinde, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi.
ş. 007b/3
ş.+ ı 007a/4, 007b/4

sarḳıḳ ol-: Aşağı doğru uzanmak, sarkmak, sala, gevşek olmak.
s.- ub 008a/9

şayf zamānı: Yaz mevsimi.
ş.- nda 009a/11

sebeb: Bir şeyin olmasına veya belli bir halde bulunmasına yol açan şey. s.+ den 009a/21, 011a/15

sefer: Yolculuk.
s.+ e 010a/16

seger: Ön dişler.
s.+ i 002b/11

seğir -: Koşan, koşucu, giden, hareket eden.
s. 002b/14
s.- dir 003a/15, 011b/19

segirt -: Koşmak, koşturmak.
s.- mekde 011a/11
s.- meye 002b/10

sekiz: Yediden sonra gelen sayı. s. 006a/8, 008a/18, 008a/20

sekizinci: Sekiz sayısının sıra sıfatı, sırada önem bakımından yediden sonra gelen.
s. 013b/3

seksen: Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayı.
s. 005a/5

sekte: İnme, felç.
s. 007b/8

selef: 1. Yer ve makam olarak diğerinden önce bulunmuş olan , geçmiş, eski.
s.+ den 011b/16

selesin: Selasiniye familyasından yaprakları pek küçük bir bitki veya ağaççık.
s. 002b/20

semer: Yük hayvanlarına yükü bağlamak veya oturmak için sırtlarına koyulan şey, palan.
s. 010a/3
s.+ in 002b/7

semir -: İyi beslenmek.
s.- desin 003b/14
s.- dir 007b/17, 007b/19, 008a/1, 009a/14, 011a/20
s.- e 002b/21, 003b/13, 003b/17
s.- ir 009a/11, 009a/12, 009a/14, 009a/18
s.- irler 009a/21
s.- meye 003b/12
s.- tmek 009b/16

semiz: Yaprağı kalınca yeşil bir sebze.
s. 002b/18

semiz ol-: Etine, yağına

dolgun, şişman olan.
s. 013b/6
s.- andan 006b/2
s.- ursa 006a/4

sen: Teklik ikinci şahıs zamiri.
s. 003a/13

serker: Şeker.
s.+ de 007b/16

sermaye için ol-: Ticaret için kullanılacak olan şey.
s. -an 008a/4

serser: Çivi.
s. 004a/3, 005a/11, 005a/12

sev -: Sevgi ve bağlılık duymak. s.- er 013b/20
s.- mez 013b/14

sevgili: Beğenilen, sevgi duyulan.
s. 012b/7

sıçanotı: Arsenik.
s. 004a/21

şıfat: 1. Bir şahsın veya nesnenin görünen durumu. 2. İz, nişan, alamet. ṣ.+ lar 005b/11, 010a/12

şıġır: Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı.
ṣ. 003b/10, 005b/3, 006a/2, 006a/5, 006a/13, 008a/2, 009a/8, 009b/1,
010a/12
ṣ.- südi 009b/2
ṣ.+ a 007a/11, 007b/1, 007b/12, 007b/17, 007b/18
ṣ.+ ı 007a/18
ṣ.+ ıñ 005b/21, 006a/6, 006b/8, 007a/15, 007a/20, 007b/7, 007b/8, 007b/14
ṣ.+ lar 005b/19

şıḫḫat: Sağlık, esenlik.
ṣ. 007b/11
ṣ.+ leri 012a/10

şık dişli: 1. Birbirine pek yakın ve bitişik dişleri olan.
ṣ.- 002a/11

şık ol-: Birbirine yakın ve bitişik olan.
ṣ.- a 008a/6

şındı: Makas.
ṣ.+ yla 003b/6

şıraca: Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlerinin şişmesiyle beliren tüberküloz türü.
ṣ. 004a/15

şıraca ol-: Sıraca adlı hastalığa yakanlanmak.
ṣ.- sa 005b/1

si(ğil) ol-: Hayvanın gözünde zararsız ur, siğil ortaya çıkması durumu. s.- sa 004b/10

sidik: Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı.
s.+ i 003a/8, 006a/16
s.+ iyle 009a/8
s.+ üñ 005a/20

sil -: Yaş bir nesneyi kurutmak.
s.- meye 003a/4

silāḥ: Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan alet.
s. 002a/3

sinek sok-: Çift kanatlılardan, birtakım uçucu ve kan emici olan hayvanın ısırması.
s.-dığı 007a/21
s.- sa 007a/19
s.+ ler 007a/20

sirke: Ekşimiş limon, üzüm ve elma gibi meyvelerin suyu.
s. 010b/16

siyāh: Kara.
s. 005b/10, 007b/6, 008b/5, 008b/8, 011b/14
s.+ dır 011b/11

siyāh at: Kara renkli at.
s.- 002b/2

siyāh ol-: Kara renginde bulunan.
s.- ub 005b/13

şoġan şu: Soğan sebzesinden elde edilen sıvı.
ş.+ yın 004a/7

şoġuḳ ol-: Sıcaklığı düşük olan.
ş. 007b/1, 013a/2
ş. o- a 004b/15
ş.+ dan 002b/6

şoḳ -: 1. Girdirmek, içeri komak. 2. Batırmak, saplamak. 3. Akrep, arı, sinek gibi haşeratın ısırmak veya iğne batırması.
ş.- asın 003a/12

şol: Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı.
ş. 007a/1, 013a/13, 013a/15

şoluḳ: Rengi atmış, taraveti kaçmış pejmürde.
ş.- ṭamarlarından 004a/4

şoñra: Daha ileri bir zamanda, önce karşıtı.
ş. 006b/10, 006b/21, 010b/21, 012b/18

şovud -: Soğumasını sağlamak.
ş.- uḳda 003b/17

şovuḳlan -: Atın erkeklik organında çıkan bir tür sivilce.
ş.- sa 003b/7

şoy -: Kabuğunu, zarını çıkarmak, ayıklamak.
ş.- ucaḳ 003a/5

şovıḳ: Isısı düşük olan, sıcak karşıtı.
ş.+ a 008b/18, 008b/20

soyun -: Soyulmuş, soyma işine konu olmak.
s.- mış 013a/8

sökük ol-: Atın bazı yerlerinde tüy çıkmama hastalığına yakalanmak.
s. sa- 004b/17, s. 004b/20, 005a/3
s. 005a/1

şu: Hidrojen ile oksijen karışımından oluşan, sıvı durumunda

bulunan, bütün varlıkların yaşama kaynağı olan akıcı madde.
ṣ. 002b/4, 003b/15, 004a/2, 004b/19, 005a/6, 009a/19
ṣ.+ dan 009a/20, 011a/15
ṣ.+ ṣar 002b/8, 009a/13
ṣ.+ suz 003b/14
ṣ.+ suzluġa 010a/15, 011a/17
ṣ.+ v 009a/11
ṣ.+ yı 002b/14, 003a/6, 007a/20, 013b/20
ṣ.+ yıla 001b/11
ṣ.+ yını 006b/1, 011a/16
ṣ.+ yla 007a/19, 011a/8
ṣ.+ yun 002b/7, 010b/15
ṣ.+ yunı 006b/3, 009a/14

ṣumāḳ: Sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte ve yaprakları dericilikte kullanılan bir tür ağaç, ekşi ağaç.
ṣ.- burunlu 002a/12

ṣūret: 1.Yüz, çehre. 2. Dış görünüş, kılık.
ṣ.+ lü 002a/8
ḫūb- ṣ.+ lü 002a/7

ṣuṣām: Sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki.
ṣ. 003b/12

süci: Şarap, bade.
s.+ ye 003b/4
s. 003b/16

süd: Kadınların ve dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.
s. 005a/5
s.+ e 013a/14
s.+ i 006a/10, 006a/11, 009a/16, 009b/1, 009b/11
ṣıġır- s.+ i 009b/2
s.+ inden 009b/2
s.+ ine 008a/3
s.+ ini 007b/13, 009a/12, 009b/9, 009b/12, 011a/12
s.+ lerini 007b/15, 007b/20

südlegen: Yaprak, sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine gore hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki.
s. 004b/18

sükker: Şeker.
s.+ de 003a/8

sülümen: Bağırsak kurtlarının tedavisinde kullanılan, zehirli ve beyaz toz halindeki cıva klorür, aksülümen.
s. 004a/20

sür -: 1. Dokundurarak gezmek, mesh etmek. 2. Yağ, boya veya sıvı madde sürmek, ovmak.
s.- e 005a/17
s.- eler 004a/19, 004b/2, 005a/20
s.- esin, 003a/15, 003a/19
s.- mekdir 011b/2
s.- seler 007a/4, 007a/5, 007a/8, 007b/1, 007b/3, 007b/5
s.- señ 010b/13

sürül -: Sürme işimi yapmak.
s.- e 009a/8

süzdür -: Süzme işini yapmak.
s.- e 003b/5

Ş

şāb: Nişadıra benzeyen buruşturucu madde.
ş. 004b/8

Şam ḳoyunlarınuñ ḳuyruḳlarınuñ incigi: Suriye'ye özgü koyun ırklarının kuyruklarının uzunluğunu anlatan ifade.
Ş. 008b/1

şarāb: Üzüm veya başka meyveleri çeşitli yollarla mayalandırarak elde edilen içki, süci.

ş. 004b/3, 005a/18
ş.+ ı 004a/5

şedde-i nefis: Şiddetli nefis.
ş.+ dir 010a/14

şegil: Biçim.
ş. 008b/4

şehādet barmaġ: İşaret parmağı. ş.+ ıyla 012a/14

şehvet: Erkek ve dişinin birbirine karşı duydukları güçlü cinsel istek, kösnü.
ş.+ i 006b/10, 009a/21

şırġan: Susam.
ş. 010b/10

şırluġan yaġı: Susam yağı.
ş.- n 003b/1

şifā bul-: Hastalıktan kurtulma, iyi olma, çare, deva.
ş.- a 004a/19
ş.- a 003a/8, 003a/20, 004a/3, 004a/5, 004a/11, 004a/12, 004a/14, 004a/16,
004b/3
ş.- a 004b/16
ş.- ur 011a/8

şimal: Kuzey.
ş. 013a/18

şimal yılı: Kuzey yılı.
ş.- 009a/19

şiş -: Şişmiş, şişkin, kabarık.

ş. 003a/1, 003a/4
ş.- en 003b/5
ş.- irir 007a/12
ş.- se 003b/3

şişik: Kabarık, şiş.
ş. 003b/5

T

tā ki: yeter ki, sonunda gibi anlamlarını karşılayan söz.
t. 002b/7, 013b/2, 013b/11, 013b/15

ṭabīʿat: Canlı ve cansız tüm varlıklar, maddi alem, doğa.
ṭ. 001b/9, 001b/10
ṭ.+ da 007b/15
ṭ.+ ına 011a/20

ṭaġ güli: Yumru köklere sahip, otsu ve odunsu yapıya sahio çok yıllık bitki, şakayık.

ṭ.- 009b/11

taḫallüf: Değişme.
t. 013b/4

taḥammül et-: Dayanmak, katlanmak.
t.- emez 011a/9, 012a/5
t.- der 011a/17

taḫmin: Yaklaşık olarak değerlendirme, oranlama.
t.+ i 011a/19

ṭāliʿ: 1. Tulu eden, doğan. 2. Baht, kısmet, kader.
ṭ.+ dir 008a/16

ṭalu: 1. Yiğit, bahadır. 2. Ulu, âlī, yüksek.
ṭ. 005a/7

tamam ol-: Tamamlanmak, bitmek.
t. 006a/7
t.- duḳda 006a/14

ṭamar: Canlılarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal.
ṭ.+ ları 005b/8, 008b/7
ṣoluḳ- ṭ.+ larından 004a/4

ṭaraf: Ön, arka, sağ, sol, alt, üst gibi yanların her biri.
ṭ.+ a 006b/18, 007a/9
ṭ.+ dan 004a/15
ol- ṭ.+ ıñ 004a/16
ṭ.+ ına 007a/1

ṭarīḳ: Yöntem.
ṭ.+le 002b/20

taṣfiye: 1. Bulanık bir sıvıyı berrak duruma getirme. 2. Halis etme.
t.+ dir 008a/12

taṣnif et-: Düzenlemek, sınıflandırmak.
t.- üb 001b/6

ṭaş: Doğada bulunan sert ve katı madde.
ṭ. 010b/13

ṭatlı: Şeker tadında olan.
ṭ.+ dur- bu 011a/15

ṭatlı yemiş: Ağızda şeker tadı bırakan meyveler.
ṭ.+ ler 007b/21

ṭava: Yemek pişirmeye yarayan uzun ve yayvan kap.
ṭ.+ ya 004b/14

ṭavar: Koyun ve keçiye verilen ortak ad.
ṭ.+ ıñ 010a/10

tavşan yillü ol-: Tavşan gibi nefesi bulunmak.
t. – a 002a/14

ṭay: Üç yaşına kadar olan at yavrusu.
ṭ. 012a/21, 012b/9, 013a/16, 013b/18
ṭ.+ ı 012b/8,
ṭ.+ lar 012b/2

ṭayı ol-: Dişi kısrakların yavrusunun olması.
ṭ.-an 013b/18
ṭ.- ub 013b/16

tāze: Yeni, zamanı geçmemiş.

t. 006b/11, 007b/19

tāze: Genç.
t. 006b/9

tāze otlaḳ: Yeni yetişmiş olan, hayvan otlatılan yer.
t. 013a/4

teʿālā: Namı büyük mealinde olup Allah'ın kudsiyet ve büyüklüğü için hürmeten söylenen söz.
t. 007b/11, 011b/4
Allah- t. 005b/2, 007a/2

ṭebaşir: Toz zerreciklerinden oluşan, beyaz veya açık renkte kireçli kaya.
ṭ.+ i 005a/15

tecrübe: 1. Deneyim. 2. Deney. t. - 009b/13

tecrübe et-: 1. Denemek, sınamak. 2. Deneyim kazanmak.
t.- tik 010a/15
t. – üb 005a/12, 006b/10, 011a/7, 012a/7

tedbīr: Bir olayın be durumun sonunu düşünerek önlem alma.
vezīr- t.+ i 002a/2
t.+ iyledir 002a/2

teke: Erkek keçi.
t. 009b/3
t.+ si 008b/1
t.+ yi 005a/7

tersle-: Hayvanların dışkısını yapması.
t.-meye 003a/4

terbiye: Eğitim.
t. 012a/7

terbiye et-: Eğitmek.
t.- eler 013b/19

terbiye ol-: Eğitilen canlı.
t.- unan 012a/8

terbiyet: Besleyip yetiştirme, büyütme. 2. Eğitim.
t. 002b/9

teri: İnsan ve hayvan vücüdunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, ten.
t.+ sini 010b/13

terkeyle-: Bırakmak, vazgeçmek.
t.- ye 003b/20

terki: Eyerin arka kısmı, binek hayvanlarının sağrısı.
t.+ de 009b/21

terlemiş at -: Koşmaktan yorulup terleyen at.
t.+ a 002b/4

teye: Atın eyeri altına konan kaba dikişli kebe veya çul, teyelti.

t. 005a/14
t.+ sine 005a/13

ṭıḳan -: Kapanmış olan.
ṭ.- an 009a/19

tımar: Binek hayvanlarının kıllarını, derisini temizleme.
t. 002b/21

tıraş et-: Saç, sakal gibi kılları kesmek.

t.- üb 004b/20

tırnak: İnsan ve hayvanın el ve ayak parmaklarının ucundaki sert ve hissiz kemik.

t.+ ı 002a/15
t.+ ından 004b/6
t.+ ını 004b/7

tīz: Çabuk, süratli.

t. 002a/17, 006b/3, 006b/13, 007b/9, 009a/18, 010b/19, 012a/17, 012a/18

ṭoġ -: Dünyaya gelmek.

ṭ.- acak 008b/3
ṭ.- an 012a/21, 012b/2
ṭ.- ar 008b/6

ṭoġur -: Yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak.

ṭ.- da 010b/9
ṭ.- dığı 013b/17
ṭ.- duġı 006a/10
ṭ.- duḳda 013b/1
ṭ.- ır 006a/2
ṭ.- madın 006a/11
ṭ.- maḳ 006a/13
ṭ.- masınıñ 006b/20
ṭ.- maz 013b/13
ṭ.- sa 013b/9
ṭ.- ur 006a/2, 006a/3, 006a/14, 006a/17, 007a/1, 007a/2, 008a/15, 009b/5,
009b/6, 010b/5, 012b/4, 013b/6, 013b/8
ṭ.- urlar 005b/5, 008a/20
ṭ.- urmaḳdan 012b/5
ṭ.- ursa 006a/15, 006a/18

ṭoḳuz: Sekizden sonra gelen sayı, dokuz.

ṭ. 004a/15, 006a/16, 006b/14, 013b/8

ṭolaş -: Gezmek, gezinmek.

ṭ.- mayub 005b/18

ṭoñuz: Çift tırnaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen yabani ve evcil türü olan hayvan, domuz. ṭ. 003a/2, 003b/18

ṭoprāḳ: Evrenin üzerini kaplayan katı madde.

ṭ.+ dır 001b/11

ṭoru: Çeşitli tonları bulunan kızıl kahve at rengi.

ḥurmāʿī- ṭ. 002a/20

ṭoyur -: Açlığını gidermek.

ṭ.- ursañ 009a/18

ṭur -: Hareketsiz durumda olmak. yata- ṭ.- a 003a/4
ṭ.- dığı 005a/20
ṭ.- maz 008b/10, 008b/16
ṭ.- ur 008b/10, 008b/16

turunç: Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağı dökmeyen bir ağaç ve bu ağacın portakala benzeyen meyvesi.

t. 010b/14

tut -: Elde bulundurmak, ele almak.

t. 003a/18

ṭut -: Hayvanların çiftleşmesi sonucu gebe kalıp kalmadığını ifade eden sözcük.

ṭ.- ar 013b/3
ṭ.- duġı 013a/3
ṭ.- duġunı 012b/17
ṭ.- maḳ 013b/15
ṭ.- mamışdır 012b/21, 013a/7
ṭ.- maz 012a/19
ṭ.- mışdır 012b/19
ṭ.- muşdur 013a/1, 013a/7

ṭutul -: İşlevini yerine getiremez duruma gelmek.

ṭ.- sa 003a/9
arpa- ṭ.- sa 004a/3

tuy -: İşitmek, ses almak.

t.- üb 006b/18

ṭuz: Yiyecekleri korumada ve onlara tat vermede kullanılan, suda eriyebilen billursu madde.

ṭ. 003a/7, 004b/14, 005a/9, 005b/1, 009a/12, 009a/13, 009a/15
ṭ.+ ı 004a/10

terdesiyle?

t. 010b/14

tütün: Yanan bir şeyden çıkıp havaya karışarak yukarı kalkan gaz, duman.

t.+ e 002b/10

tüy: İnsan ve hayvanın teni üzerinde biten ince kıl.

t.+ i 002a/15
t.+ üni 003b/6

tüyü bit -: İnsan veya hayvanın tüylerinin uzaması.

t.-e 003a/14
t.- mese 003a/12

U

ufaḳ: Normalden küçük, büyük karşıtı.

u. 002a/15

uġra -: Aradan.

u.- dan 006a/6

uġurlu: Uğuru olan, iyilik getirdiğine inanılan.

u. 002b/1

ulaş -: mec. bulaşmak,vasıl olmak.

u.- dı 001b/3
u.- sa 009a/7

ulı: Yüce.

u.+ dır 013a/21

umūr: Aldırış etme, önem verme.

u.+ larını 009b/18

un: Öğütülmüş ve toz haline getirilmiş besin maddesi.

u.+ unu 003a/5

ura -: Vurmak, değmek.

u. 003b/5
u.- lar 005a/3
u.- sın 003b/19, 005a/1

urub: Arşının dörtte biri değerinde uzunluk ölçüsü birimi.

u.+ una 003a/12

uy -: Başkasının düşünce ve arzusuna ortak olmak, peşine takılmak. u.- ub 009a/2

uyluḳ: Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü.
u.+ ı 005b/12
u.+ ları 005b/16, 008a/8

uyuz: Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı.

u. 009a/7, 011b/1

uyuz ol-: Uyuz hastalığına yakalanmak.
u. – an 004b/2
u. – sa 004a/16

uzaḳ: Gidilmesi uzun süren, çok ötelerde bulunan, ırak, yakın karşıtı. u. 010a/16

uzan -: Yetişmek ulaşmak.
u.- ur 006b/16

uzun: Boyu çok olan, tavil, dıraz.
u. 002a/16, 005b/17, 008a/6, 008a/7, 010a/9, 010a/10, 010b/3

uzun boyunlu: Boynu uzun olan, kısa karşıtı.
u.- 002a/11

uzun dudāḳlu: Dudağı uzun olan.
u.- 002a/12

uzun eñli: Vücut şekli olarak geniş ve uzun olan.
u.- eñli 002a/15

uzun kuyruklu ol-: Kuyruğunun boyu çok olan.
u. +sından ola 008b/18
u.- a 008a/8
u.- ub 005b/15

Ü

üç: İkiden sonra gelen sayı.
ü. 004a/6, 004a/13, 004b/14, 005a/1, 006a/14, 008a/10, 009a/17, 009b/12, 012b/1, 012b/3

üçünci: Sırada önem bakımından ikinciden sonra gelen.

ü. 006a/12
ü.+ si 001b/14

üfür -: Burnuna sıvı çekmek.

ü.- üb 007a/7

ürkeklik: Ürkek olma durumu.
ü.+ e 010a/19

ürkeklik ʿalāmeti: Korkaklık işareti.
ü.+ dir 010a/20

üslub: Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz.
ü. 008a/14, 008b/6, 013a/21
ü.+ ı 009b/17, 009b/18

üst: 1. Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı üzeri. 2. Bir şeyin

görülen yanı, yüzü.
ü.+ üne 003a/4, 003b/6

üstād: Bir işte uzman olmuş kişi. ü. 009a/12, 009b/3

üşek: Vaşak denilen vahşi hayvan. ü. 004b/6

üş-: Her yandan çokça bir araya gelmek, toplanmak, birikmek, üşüşmek. ü.- se 003a/20

üzere: Amacıyla.
ü. 012a/10, 012a/16

üzeri: 1. Üst, taraf. 2.Dış taraf, yüz, hariç.
ü.+ nde 004b/16, 008b/15, 008b/16, 010b/11
ü.+ ne 003a/7, 003a/16, 004b/4, 004b/5, 004b/12, 004b/16, 005a/3, 005a/20,
006a/7, 007a/20, 008a/11, 009a/2, 009a/8, 012b/10, 012b/15, 013a/5
ü.+ ni 004b/20

üzre: Niyetiyle, maksadıyla, amacıyla, için anlamlarında kullanılan zarf.
ü. 001b/9, 008a/15, 008b/6, 013a/21, 013b/1

V

vadi: İki dağ arasındaki çukurca arazi veya geçit.
v.+ ye 012b/12

vaḥşi: Yabani.
v. 010b/5, 012a/1

vaḳıʿ ol-: Meydana gelmek, gerçekleşmek.
v. 001b/5
v.- dı 001b/3
v.- ub 007b/9
v.- ur 006a/9

vaḳt: Zaman, çağ,devir.
v. 002a/18,
v.+ inde 013a/12
v.+ lerini 009b/15

var: Mevcut, vaki, hasıl bulunan, yok karşıtı.
v. 003a/20
v.+ dır 007b/18, 010b/11, 010b/21
v.+ idi 012b/8

var -: Çiftleşmek.
v.- dı 012b/11
v.- dıḳda 012b/15
v.- madı 012b/10
v.- maḳ 006b/9
v.- maz 012b/7

var -: Erişilmek istenen yere ulaşmak, vasıl olmak.
v.- dı 012b/12
v.- ınca 008a/8, 012b/2, 012b/3
v.- ır 010b/17
v.- mayınca 008a/10
v.- mayub 012a/18
v.- ub 012a/17

vārid: Gelen şey.
v. 011b/4

vaṣıf: Nitelik, özell,k.
v.+ ları 010a/14

vaṣıl ol-: Ulaşmak, kavuşmak.

v.- muşlar 013a/17

vāsiʿ : Geniş, enli.
v. 010a/6

ve: İki sözcüğü birbirine bağlayan söz.
v. 001b/10, 001b/11, 001b/12, 002a/3, 002a/4, 002a/8, 002a/9, 002a/11, 002a/12, 002a/13, 002a/14, 002a/16, 002a/17, 002a/18, 002a/21, 002b/1, 002b/2, 002b/3, 002b/4, 002b/5, 002b/6, 002b/8, 002b/10, 002b/11, 002b/12, 002b/13, 002b/15, 002b/16, 002b/17, 002b/18, 002b/19, 002b/20, 003a/2, 003a/7, 003a/10, 003a/11, 003a/12, 003a/14, 003a/16, 003a/18, 003b/1, 003b/2, 003b/3, 003b/10, 003b/13, 003b/16, 004a/7, 004a/10, 004a/18, 004a/19, 004a/20, 004a/21, 004b/1, 004b/4, 004b/7, 004b/8, 004b/9, 004b/11, 004b/14, 004b/15, 004b/20, 005a/3, 005a/5, 005a/9, 005a/10, 005a/11, 005a/17, 005b/3, 005b/4, 005b/5, 005b/6, 005b/7, 005b/8, 005b/9, 005b/10, 005b/11, 005b/12, 005b/17, 005b/21, 006a/1, 006a/2, 006a/5, 006a/6, 006a/7, 006a/8, 006a/9, 006a/10, 006a/11, 006a/15, 006a/16, 006a/17, 006b/3, 006b/5, 006b/6, 006b/12, 006b/14, 006b/15, 006b/17, 006b/18, 006b/19, 006b/20, 007a/3, 007a/6, 007a/7, 007a/8, 007a/9, 007a/21, 007b/2, 007b/4, 007b/8, 007b/13, 007b/14, 007b/16, 007b/18, 007b/19, 007b/20, 007b/21, 008a/1, 008a/3, 008a/4, 008a/5, 008a/6, 008a/7, 008a/8, 008a/9, 008a/10, 008a/11, 008a/18, 008a/19, 008a/20, 008a/21, 008b/1, 008b/3, 008b/8, 008b/9, 008b/10, 008b/12, 008b/13, 008b/15, 008b/17, 008b/19, 008b/20, 009a/9, 009a/12, 009a/14, 009a/15, 009a/18, 009a/20, 009b/3, 009b/5, 009b/6, 009b/7, 009b/10, 009b/13, 009b/14, 009b/15, 009b/16, 009b/17, 009b/21, 010a/1, 010a/2, 010a/5, 010a/6, 010a/8, 010a/9, 010a/10, 010a/13, 010a/15, 010a/16, 010a/17, 010a/18, 010a/19, 010a/20, 010a/21, 010b/3, 010b/8, 010b/12, 010b/13, 010b/17, 010b/18, 010b/20, 011a/3, 011a/4, 011a/7, 011a/9, 011a/10, 011a/11, 011a/12, 011a/13, 011a/15, 011a/17, 011b/3, 011b/6, 011b/7, 011b/10, 011b/11, 011b/12, 011b/16, 011b/17, 012a/2, 012a/6, 012a/8, 012a/9, 012a/10, 012a/11, 012a/12, 012a/13, 012a/14, 012a/19, 012b/1, 012b/3, 012b/5, 012b/6, 012b/16, 013a/1, 013a/18, 013a/19, 013a/21, 013b/1, 013b/7, 013b/12, 013b/14, 013b/15, 013b/19

veled: Yavru.
v.+ ī̈nüñ 013b/2

ver -: Sunmak, iletmek.
v. 002b/15
v.- e 003b/15
v.- esin 002b/13, 002b/16, 002b/19
v.- ilen 008b/13
v.- ir 013b/21
v.- mek 006b/1
v.- meyeler 002b/4
v.- meyesin 002b/14, 004a/2
v.- meyüb 009a/18
v.- seler 011a/16
v.- üb 007a/15

vesā'ir: Diğer.
v. 005b/6, 006b/4, 007a/3, 007b/14, 008a/1, 008a/3, 009a/20, 009b/18, 010a/6, 010a/13, 010b/3, 011b/1, 013a/20
v.+ ine 006b/12

veya: Ya da, yahut.
v. 003b/8, 005a/20, 007a/8, 013a/11, 013a/16
v.+ dan 007b/8

veyāḫūd: Veya, isterseniz, iyisi. v. 003a/6, 003a/10, 004a/4, 004a/5, 004a/8, 004a/11

vezīr-i dānā: Akıllı ve bilgili vezir.
v.- 002a/2
v.+ dır 001b/14

vezir tedbiri: Vezirlerin aldığı önlemler.
v. 002a/2

ya: Yahut.
y. 005b/11, 006a/2, 007a/6

Y

yāb yāb: Eklendiği söze bulan, bulucu, ele geçen, elde edici anlamları kazandırır.
y. 002b/9

yābān: 1. Kır, taşra, hariç. 2. Egitilmemiş, ehil ve terbiyeli olmayan, vahşi.
y.+ a 005b/20

yaban gül: Gülgillerden, çiçekleri soluk pembe, beyaz yemişi parlak kırmızı renkte bir bitki.
y.+ i 011a/12

yabraġ: Birkilerde solunum, karbon özümlemesi, terleme gibi olayların gerçekleştiği, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.
y.+ ından 007b/19

yaġ: 1. Bazı meyve ve bitkilerden çıkarılan yapışkan, kaygan ve yanma özelliği bulunan madde. 2. Etin içinde olan beyaz ve iri tabaka. 3. Sütten çıkarılan yumuşak ve besleyici özelliği olan, yemeklerde kullanılan madde.
y. 003a/9, 009a/8, 010b/11
y.+ ı 003b/10, 003b/15, 005a/12, 007a/8
y.+ ın 003a/2
y.+ ını 004b/1, 005a/5, 010b/10
y.+ ıyla 003a/2, 003b/16, 003b/19, 010b/11

yaġ -: Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.
y.- sa 008b/21

yaġır: Yük ve binek hayvanlarına semer, dizgin, ve eyer takılmasından dolayı oluşan yaralar.
y. 004b/4

yaġır ol-: Atın sırtında yara meydana gelmesi.
y. sa 004b/8
y.- sa 003b/17

yaġız at: Tüyü parlak siyah at.
y.- 002b/2

yaġla -: Yağ sürmek.
y.- sa 005a/13, 010b/11
y.- salar 007a/6
y.- yasın 003a/2

yaġmur: Havadan damla damla yere akan su, doğa olayı.
y. 008b/21
y.+ a 002b/12
y.+ dan 002b/15

yāḫūd: Veya, ya da.
y. 004a/14, 005a/18, 007a/5, 007b/3, 010b/14, 013b/18

yaḳ -: teşe vermek, alevlendirmek. y.- a 003b/18
y.- ub 004b/4, 005b/1

yaḳın: Arası fazla olmayan, uzak karşıtı.
y. 002b/10, 004a/19, 005b/19, 011a/13

yaḳu et-: Merhem gibi sürmek.
y.- üb 005a/1

yan: Ön,arka, üst ve alttan ayrı olan taraf, kenar.
y.+ a 002a/18, 004b/6
y.+ ı 004a/13
y.+ ıñ 007a/17
y.+ ına 002a/19, 010b/1
y.+ ları 010b/3
y.+ uñ 004a/12

yaʿni: 1. Demek, şu demek. 2. Sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın. y. 010a/16

yar -: Derin yara açmak.
y.- ub 007a/17

yara: Vücutda olan kesik.
y.+ sına 003a/16
y.+ ya 012a/5

yara ol-: Vücudun herhangi bir yerinde yara meydan gelmesi.
y.-sa 003a/16

yarala -: Silah ya da keskin bir alet ile yara açmak.
y.- sa 007b/9

yaralan -: Yaralanma işi meydana gelmek.
y.- sa 012a/4

yaramaz ḫuy: Muzur, kötü veya istenmeyen davranış ve tabiat.
y.+ un 003b/20

yaramaz ḫuylu ol-: Muzur, kötü veya istenmeyen davranış ve tabiatta olmak.
y.- 010b/1
y.- sa 002a/9, 003b/19

yaramazlıḳ gel-: Bir canlının çeşitli özelliklerinden dolayı ortaya çıkan kabahat ve kötü davranışlarının meydana gelmesi.

y.-ür 002a/9

yaramazlıḳ ḫuylarının gidermesinin uslubu: Atın kötü huylarından kurtulması için gereken yöntemler.

y. 009b/17

yārat -: Allah tarafından olmayan bir şeyi var etmek.

y.- mışdır 001b/9

yaṣṣı: Düz, yayvan ve basık olan. y. 005b/15, 005b/16, 008b/17, 010a/1, 010a/9

y.- ola 010a/11

yaṣṣı alunlu: Düz ve basık alınlı olan canlı.

y.- alunlu 002a/12

yaṣṣı kefe: Binek hayvanlarının tüylerini parlatmaya yarayan düz ve yayvan araç.

y.- 004b/4

yaş: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman.

y.+ ına 008a/10, 012b/2, 012b/3, 012b/4

y.+ ında 010b/8, 010b/9, 012a/20, 012b/1

yaş: Islak, nemli, kuru karşıtı.

y. 013a/7

yaşa -: Canlılığını, hayatını sürdürmek.

y.- dıḳça 006a/5

y.- maz 006a/19, 013b/9

y.- r 006a/4, 006a/5, 008a/19, 008a/20, 010a/3, 010b/10, 011a/13, 011a/14, 012b/4

ibn Ḥizam: Eserde adı geçen hekim.

Y. 010b/10

yaşlı: Yaşı ilerlermiş, kocamış.

y. 006b/11

yat -: Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

y.- a- ṭura 003a/4

y.- urlar- eger 005b/19

y.- dıḳları- 005b/19

y.- makdan 013a/1

y.- ur 005b/21, 008b/10

yaṭıḳ ol-: Eğik halde bulunmak. y.- maḳ 010a/20

yavru: Yeni doğmuş insan veya hayvan.

y.+ sı 010b/6

yaz güneşi: Yılın en sıcak aylarını kapsayan,dünyayı diğer aylara göre daha fazla ısı ve ışık yayan gökcismi.

y.+ ne 002b/13

yaz günü: Sıcaktan kaynaklanan elverişsiz zaman dilimi.

y. 002b/14

y.+ nde 002b/7, 002b/8

yaz -: Kalem ve mürekkeple kağıt üzerine veya başka bir aletle her tür yüüzeyin üzerine okunacak bir şey çizmek.

y.- an 007b/7

y.- ana 005b/2

ye -: Ağızda çiğneyerek yutmak.
y.- meyüb 007a/16
y.- mezse 003b/13
y.- r 002b/8
y.- se 009a/9
y.- ye 003b/20

yedi: Altıdan sonra gelen sayının adı.
y. 004a/20, 008a/13, 013b/1

yedi söğüt yapraġı: Yedi adet söğüt adlı bitkinin yaprağı.
s.+nı 003a/18

yedir -: Yemesini sağlamak.
y.- e 005a/8
y.- eler 005a/10, 005b/2
y.- irler 009a/13
y.- seler 007b/17, 007b/19
y.- señ 009a/12, 009a/16, 011a/19
y.- siñ 010b/14

yeg: İyi.
y.+ dir 006a/13, 009a/15, 009a/20, 012b/1
y.+ dir 008b/13

yel: Hava, üzgar.
y. 001b/11

yele: Hayvanın ensesindeki sert kıllar.
y.+ si 002a/21

yem: 1. Yiyecek şey. 2. Hayvana verilen arpa, ot, saman.
y. 002b/16, 003b/13, 009a/17, 010a/15
y.+ i 006b/5
y.+ in 002b/16
y.+ ine 011a/12
y.+ lerinüñ 009b/16
y.+ üni 006b/1

yemānī: Yemen ülekesine ait olan.
y.+ dir 010b/3

yemşin: İyi, doğru.
y. 007a/2

yer: Zemin, konum, mahal.
y.+ de 002b/9, 005a/4, 008b/1, 008b/9, 013a/2
y.+ den 003b/4, 005a/21, 007b/2
y.+ e 003a/14, 004b/12, 007a/21, 007b/2, 009b/8, 011a/20, 012b/15, 013a/1, 013a/5
y.+ in 005b/20
y.+ inde 002a/14, 003a/12, 012a/6
y.+ inden 004a/11, 009a/1, 009a/3, 012b/16
y.+ ine 005b/20, 012a/17, 012a/18
y.+ lerde 008b/21, 009b/6, 010b/17
y.+ lere 004b/2, 005a/17, 007a/3, 011a/9
y.+ leri 013b/20

yetişdür -: Ulaştırmak.
y.- ince 012a/5

yetmiş: Altmış dokuzdan sonra gelen sayı.
y. 012b/4

yıḳa -: Su veya başka bir sıvı

kullanarak bir şeyi temizlemek.

y.- yub 004b/3

yıl: 1. On iki aylık dönem. 2. Dünyanın güneş etrafında tam bir dolanım yapması ile geçen 365 gün 5 saat 49 dakikalık zaman.

y. 006a/3, 006a/5, 006a/7, 006a/14, 006b/14, 008a/19, 008a/20, 011a/14, 012b/4

y.- 006a/12

y.+ a 008a/20, 011a/13

y.+ da 006a/13, 006a/15, 008a/15, 009b/5, 009b/6

y.+ ı 009a/19, 013a/18, 013a/19

yıldırım: Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektirik boşalması.

y. 009a/3

yıllık: Bir yıl için, senelik.

y. 005a/14

yigirmi: On dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 006a/5, 006b/5, 008a/17, 012b/2

yigirmi beş: Yirmi dörtten sonra gelen sayı.

y. 005a/5

yil ol-: 1. Rüzgar. 2. Sert kıl.

y.– a 002b/21

yirmi: On dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 005a/15

yoġun: Koyu, kalın, kaba, iri.

y. 002a/11

yoġur -: Katı veya toz durumundaki maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek.

y.- ub 005a/12, 011a/6

yoḳ: Bulunmayan, mevcut olmayan.

y.+ dur 007b/12

yol: İnsan ve hayvanların her zaman basıp geçtiği ve yürümeye elverişli yer, hat.

y.+ da 002a/18

y.+ lara 011a/9

y.+ unda 008b/13

yol -: Bitki, tüy gibi şeyleri yerinden çıkarmak, koparmak.

y.- ub 003b/9, 009a/5

yonca: Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı.

y. 002b/17

yorġun: Yorulmuş olan, bitap.

y. 004a/1

yuḳarı: Bir şeyin üst bölümü, aşağı karşıtı.

y.+ sı 010a/1

yum -: Gözünü kapamak.

y.- a 003b/7

yumşaḳ: Sert olmayan, katı ve sert karşıtı.

y. 004a/10

yumurda'i: Kanatlı hayvanların çoğalmasını sağlayan kabuklu bir besin maddesi, yumurta.

y. 003b/4

yumurṭa şarusı: Yumurtanın ortasında bulunan sarı bölüm.

y.+ n 005a/2

yund: Kısrak, dişi at.

y. 011b/19, 012a/5, 012b/3, 012b/5, 012b/15, 012b/20, 013a/8, 013a/11,
013a/21, 013b/9, 013b/13, 013b/14
y.+ a 009b/19, 012a/20, 012b/5, 012b/17, 013a/3
y.+ añ 013a/19, 013b/10
y.+ dan 012b/13, 013a/12
y.+ lara 013b/19

yundı ol-: Bir dişi ata sahip olmak.

y.-up 012b/7

yuṭ -: Boğazdan aşağıya indirmek.

y.- ar 002b/20

yutdur -: Yutma işini yaptırmak veya yutmasını sağlamak.

y.- a 005a/16

yuy -: Bir alana veya yere saçmak, serpmek, yaymak.

y.- ub 009a/8

yüce boylu ol-: Uzun boylu olmak.

y. – a 002a/10

yügrük: İyi koşan, hızlı.

y. 011b/17
y.-i 011b/15

yük: Çeşitli araç veya hayvanların taşıdığı her şey.

y.+ e 010a/5

yükli: Gebe.

y. 013a/8

yükli et-: Gebe bırakmak.

y.- er 006b/9

yün: Koyun, keçi gibi hayvanların derisinin üstündeki tüyler.

y.+ i 008a/9, 008b/19
y.+ inden 009a/5
y.+ lisinden 008b/19

yürü -: Ayakları kullanarak hareket etmek.

y.- digi 002a/18
y.- dügi 005b/17
y.- mekden 008b/13
y.- r 008b/21
y.- rken 002a/19
y.- ye 002a/20
y.- yişi 005b/10

yürümez ol-: Yerinden hareket etmemek.

y.- mez- olur 010b/19

yüz: Doksan dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 002b/19, 005a/11, 006a/1, 009a/13, 011a/14

yüz: Çehre, surat.
y.+ in 002b/19
y.+ ine 013a/9
y.+ ini 013a/19

yüz otuz: Yüz yirmi dokuzdan sonra gelen sayı.
y. 003b/14

yüzli: Yüzü olan.
y. 005b/9

Z

Zaḥmet çek-: Güçlükle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak.
z.- ub 008b/14

ża῾īf ol-: Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz olmak.
ż.-ur 006b/17
ż.+ dir 012a/18

żāi῾: Kaybolma, yitme.
ż. 013b/18

zamān: Vakit, süre.
z. 005a/13, 005a/14
z. 005b/19
z.+ da 005b/17, 006b/13, 008a/12
z.+ ı 005b/5, 006a/20
z.+ ında 006a/9, 009a/19
z.+ ında 008b/14
z.+ ında 009a/16
z.+ ında 009a/11
z.+ lardan 008b/12

ẓâr: zararlı
ẓ. 002a/14

żarar: Bir olayın veya bir şeyin yol açtığı olumsuz veya kötü durum ya da sonuç, ziyan, hasar.
ż. 002b/11
ż.+ ın 007b/1
ż.+ larını 011a/21

żarar et-: Maddi veya manevi bakımdan kayba ugramak.
ż.- er 007b/2, 009b/10, 013a/3

ẓâr-ḳāş kulaklı: ?
002a/14

ża῾yıf ol-: Eti, yağı az olan, cılız, sıska olmak.
ż. - anuñ 008b/16, 012b/1

zebūn eyle-: Güçsüz bırakmak.
z.- r 007a/5

zebūn ol-: Güçsüz hale gelmek.
z.- ur 010a/4

zeyt: Zeytin.
z. 003a/2, 003b/15, 005a/12, 007b/4
z.- yaġı 005a/10

żıd: Karşıt, ters.
ż.+ dına 010a/21

ẓekir: Erkeklik organı.
ẓ.+i 002a/16, 006b/21

zīrā: Çünkü, şundan dolayı ki.
z. 006b/2, 007b/12, 011b/19, 012a/1, 012a/4, 012a/19, 012b/19, 013a/2

zift: Çam ağacından, katrandan ve maden kömüründen çıkarılan siyah madde.

z. 004b/21

ẕikr ol-: Anlatmak, beyan ve ifade etmek.

ẕ. – unur 013b/12

ẕ.- muşdur 007b/20

ẕ.- unan 004b/21, 005a/12, 006b/6, 010a/14

ziyāde: 1. Artma, çoğalma. 2. Fazla, çok, baki. 3. Gereksiz, lüzumsuz. z. 002b/13, 004b/13, 005a/10, 007b/13, 008b/20

ziyāde et-: Bir şeyin çok olmasını istemek.

z.- mek 006b/4

z.- er 007b/13, 007b/15, 007b/20, 009b/12

ẓuhūr et-: Gelmek,ortaya çıkmak,görünmek.

ẓ.- üb 001b/2

KAYNAKÇA

AYTAÇ Ayfer, "16. Yüzyıla Ait Bir Tarım Metni: Kitābü'l – Felāḥat" *Uludağ Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* sayı: 23, 2012, s. 199-217.

BALYEMEZ Sedat, "+CA Eki Sıfatın Anlamını Güçlendirir Mi?", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Egitim Dergisi,* sayı:4/3, 2015, s 899-917.

BANZAROĞLU İbrahim, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâmeler: Kitabu Baytarnâme,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, 221 s.

BAYTOP Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü,* Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara 1987.

Büyük Türkçe Sözlük Tek Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

ÇINAR Ali Abbas, "Divan-ı Lügati't- Türk'te At Kültürü" [Bildiri], *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık Sempozyumu*, 11-14 Mayıs 1994, Türkiye Jokey Kulübü, İstanbul 1995.

Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca – Türkçe Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara 2013.

ELİAÇIK, Muhittin, "Tayyarzâde Ahmed Atâ'nın Bir Baytarnâme Tercümesi", *MAVİ ATLAS Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* •Güz 2013, S. 1, s. 8-20.

EMİROĞLU Kudret - YÜKSEL Ahmet, *Yoldaşımız At*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak yayınları, İstanbul 2009.

ERK Nihal, "A Study Of The Veterinary Selection Of İbn Al- Awwam's Kitab Al-Falaha"*Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, cilt: VIII, sayı: 3, 1961, s. 241-250.

GEYİKOĞLU Nilay, *Hacı Ali bin Hacı Muhammed Aksarayi'nin Kitabu Baytarname Tercümesi (İnceleme - Metin - Dizin),* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

KARAAĞAÇ Günay, *Türkçenin Ses Bilgisi,*Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

KORKMAZ Zeynep,*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

KÜÇÜKKAYA Beste, "*Kitabu Baytarname Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi"*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015. 204 s.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

ÖZGÜR Atilla, "VeterinerHekim Terimi Üzerine Tarihsel Bir Araştırma", *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, S. 44, s. 99, 1997.

PARLATIR İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Yayınevi, Ankara 2009.

PEKER Nur Melik, *"Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme"*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019. 233 s.

SAĞOL Gülden, *"Tarihi Şivelerde At Donları",*Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık Sempozyumu, 11-14 Mayıs 1994, Türkiye Jokey Kulübü, İstanbul 1995.

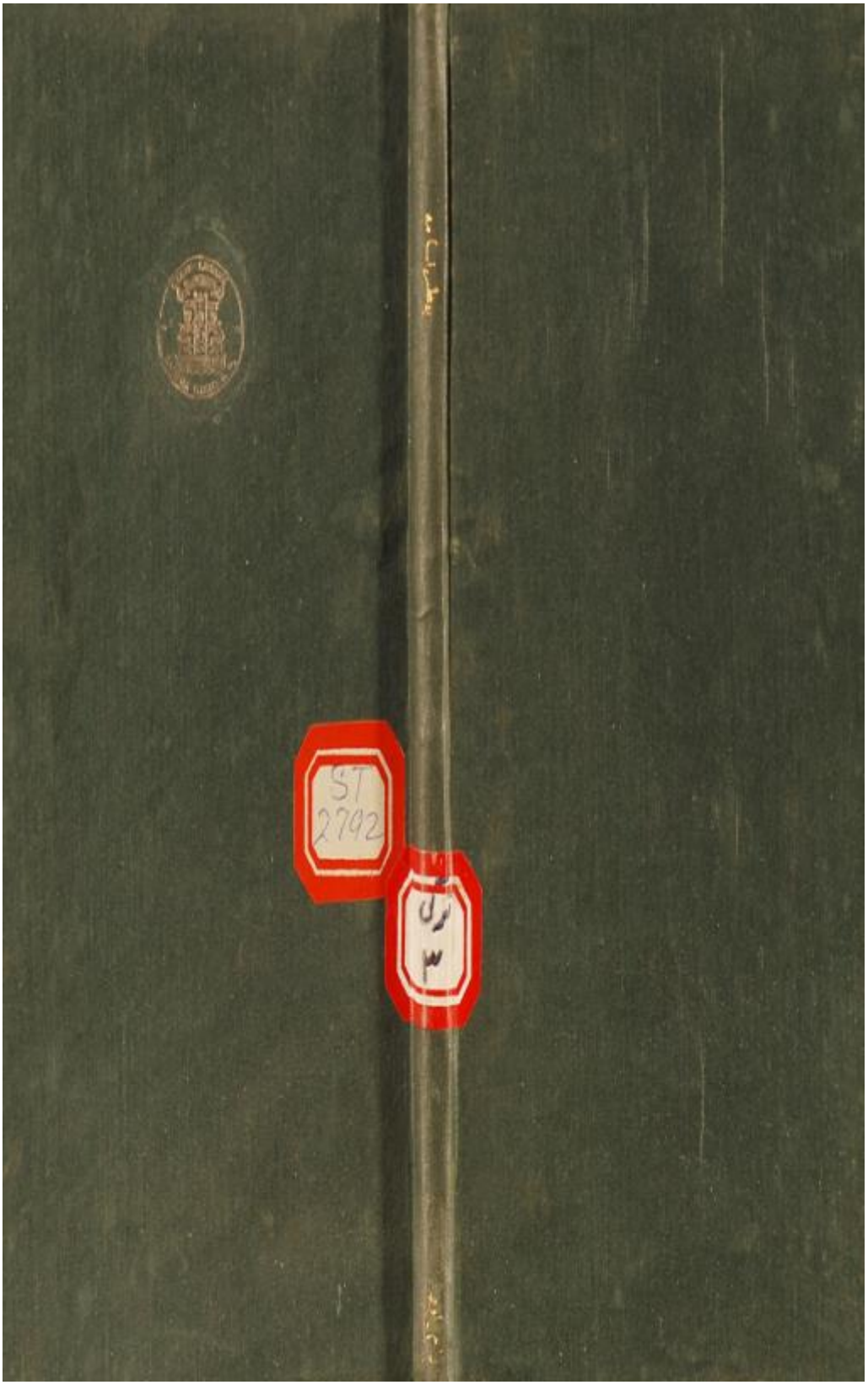
Sahih-i Buhari,No:2852

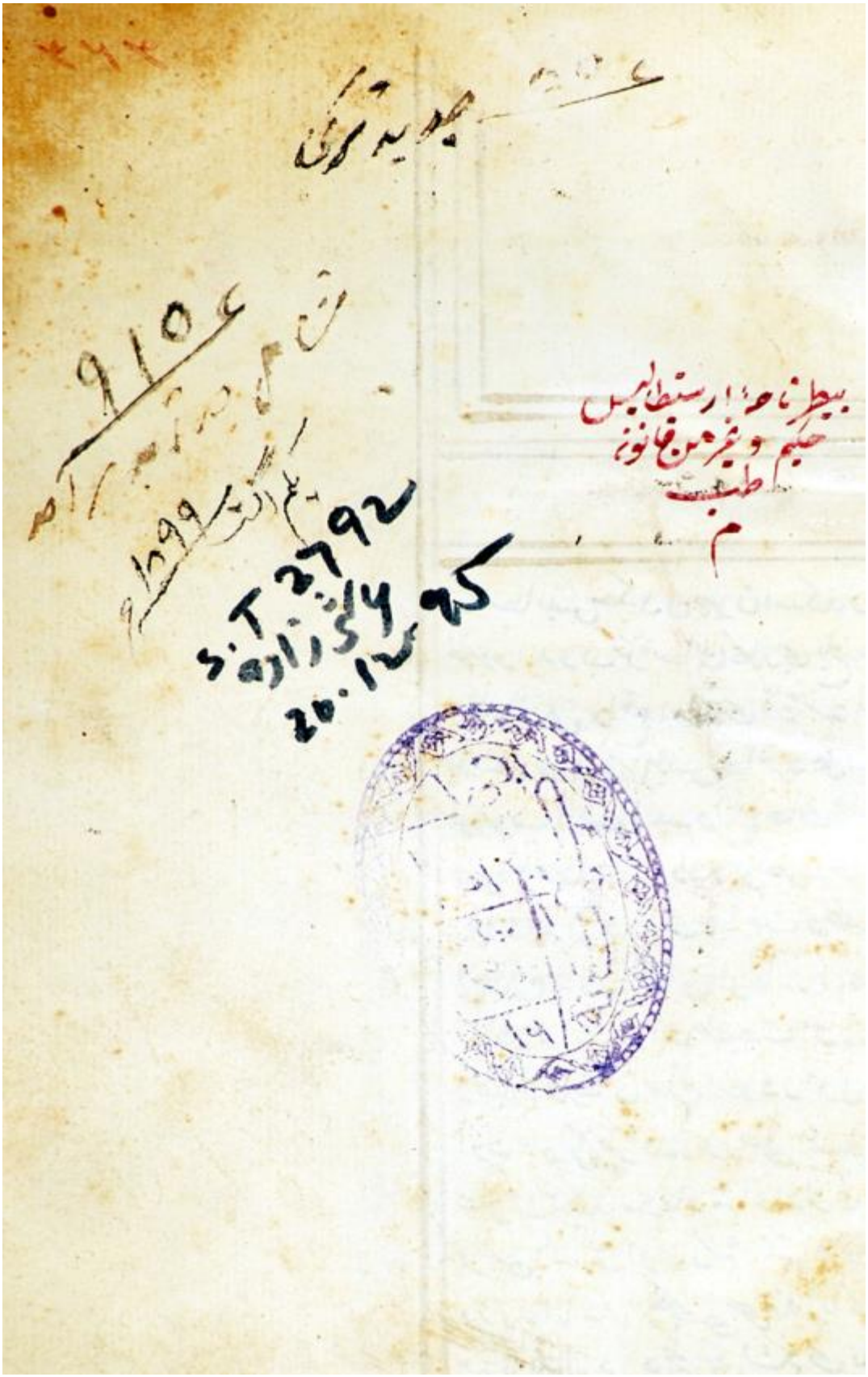
SÜMER Faruk, *Türklerde Atçılık ve Binicilik,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1983.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, *Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri,* Türkiyat Mecmuası, 1976.

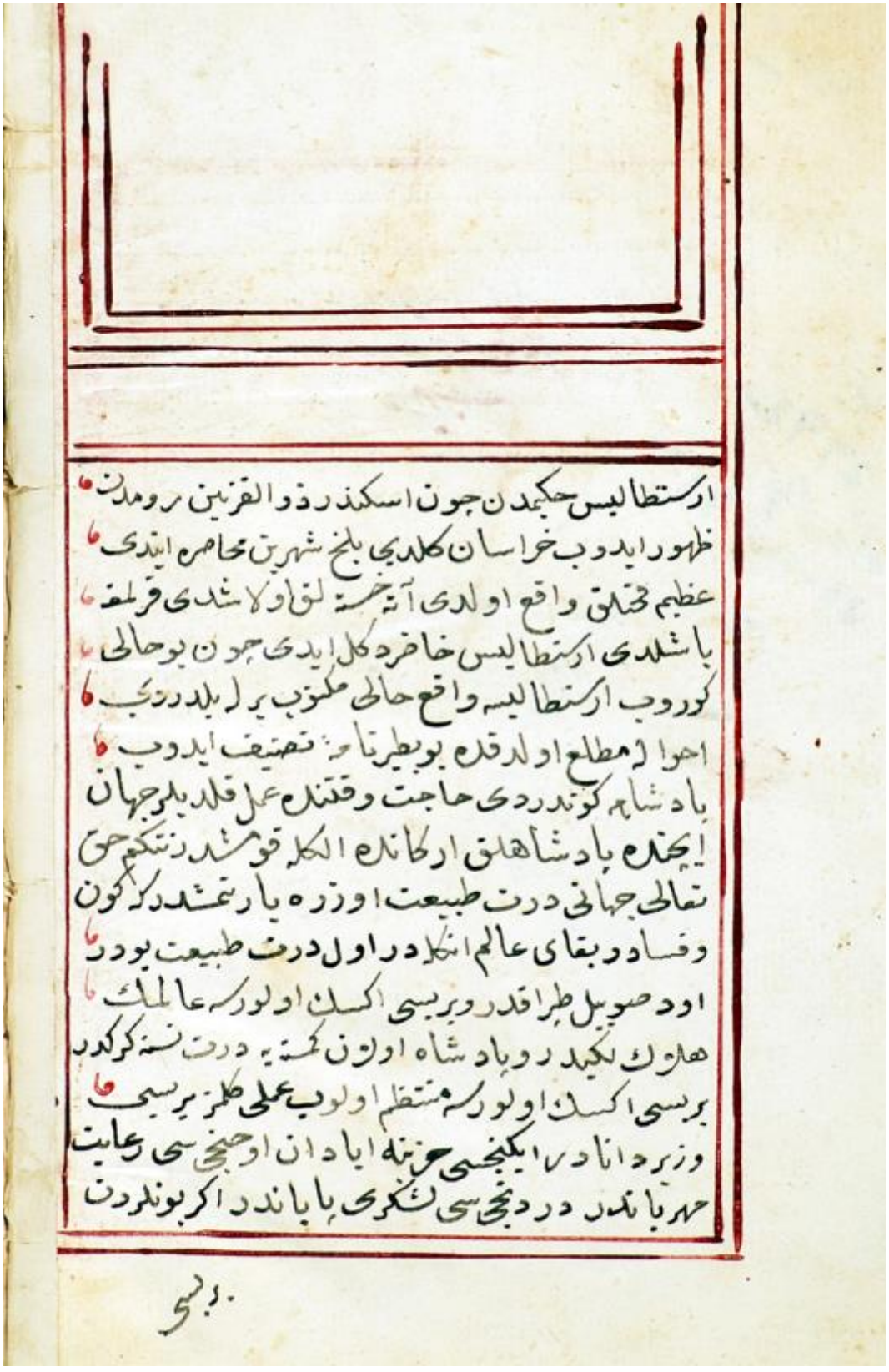
PEKER Nur Melik, *"Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme"*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019. 233 s.

EK: TIPKI BASIM

ST
2792

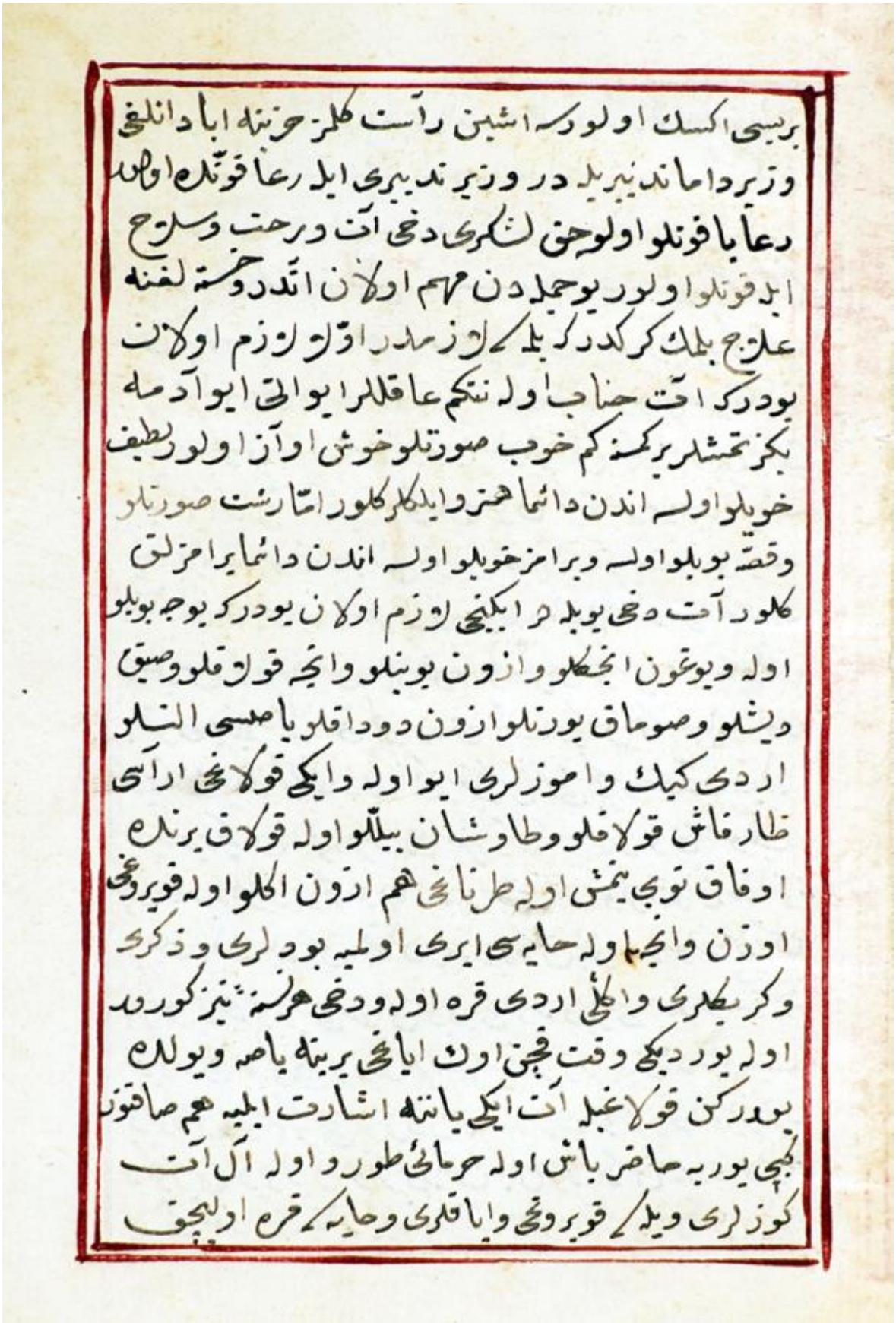

1b

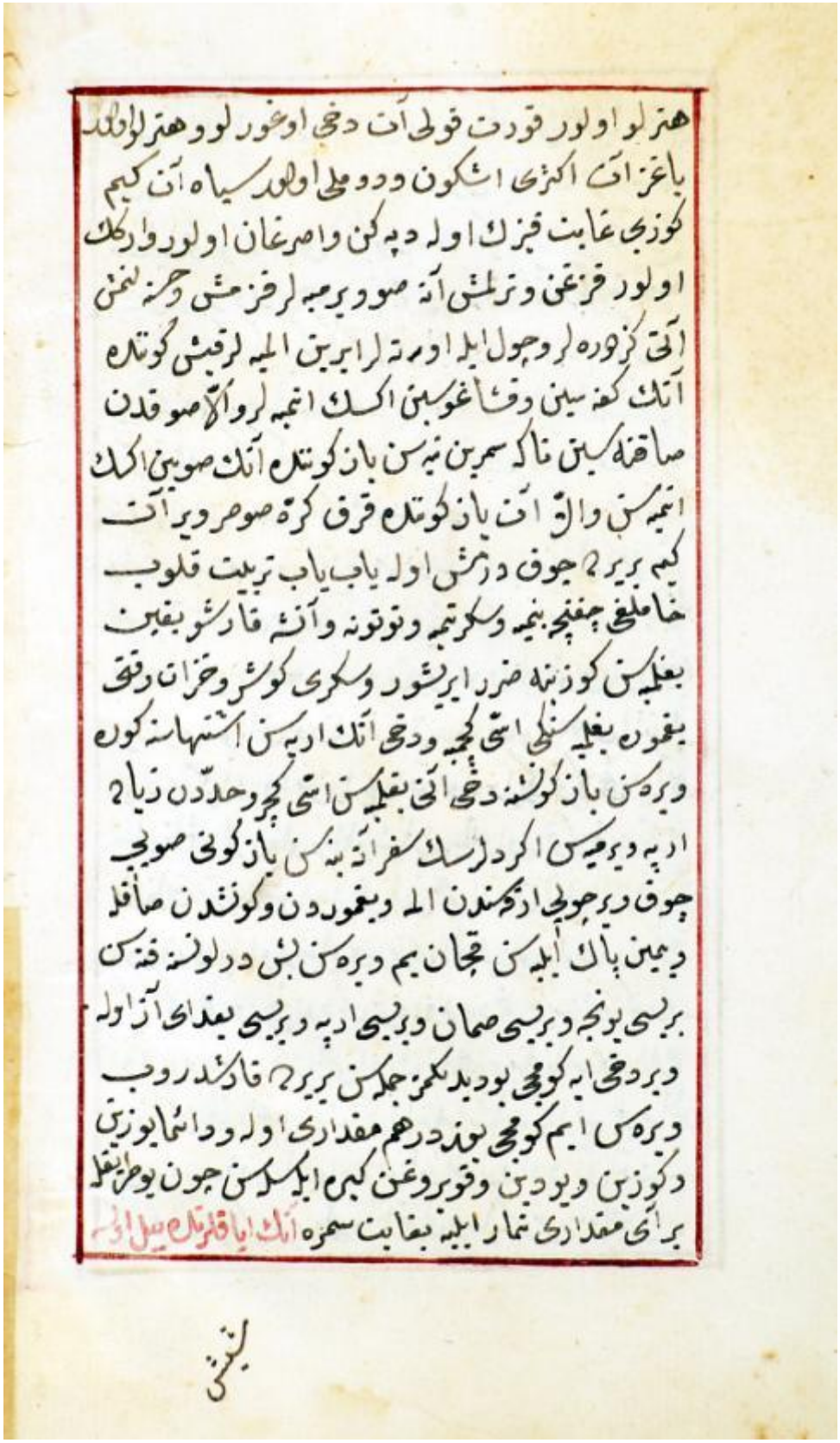

ارسطالیس حکیمدن چون اسکندر ذوالقرنین رومدن
ظهور ایدوب خراسان کلدیی بلخ شهرین محاصره ایندی
عظیم مخلوق واقع اولدی آنی خسته لق واولاشدی قرلمغه
باشلدی ارسطالیس حاضر دکل ایدی چون بوحالی
کوروب ارسطالیسه واقع حالی مکتوب یزه بلدردی
احوالی مطلع اولدقده یونطیرتاه تصنیف ایدوب
پادشاهه کوندردی حاجت وقتنده عمل قلدیلر جهان
ایچنده پادشاهلق ارکانده الکله قوشدرنجکم حق
تعالی جهانی درت طبیعت اوزره یارتمشدر کاکون
وفساد وبقای عالم انلاردر اول درت طبیعت یودر
اودصویل طراقدر وبربسی اکسك اولورسه عالمك
هلاك یکیدر وپادشاه اولون کمسنه یه درت نسنه کرکدر
بربسی اکسك اولورسه منتظم اولوب عملی کلمز بربسی
وزیرداناسدر ایکنجیسی خزینه یاداندر اوچنجی سی رعایت
جهر باندر دردنجی سی لشکری یاباندر اکربونلردن

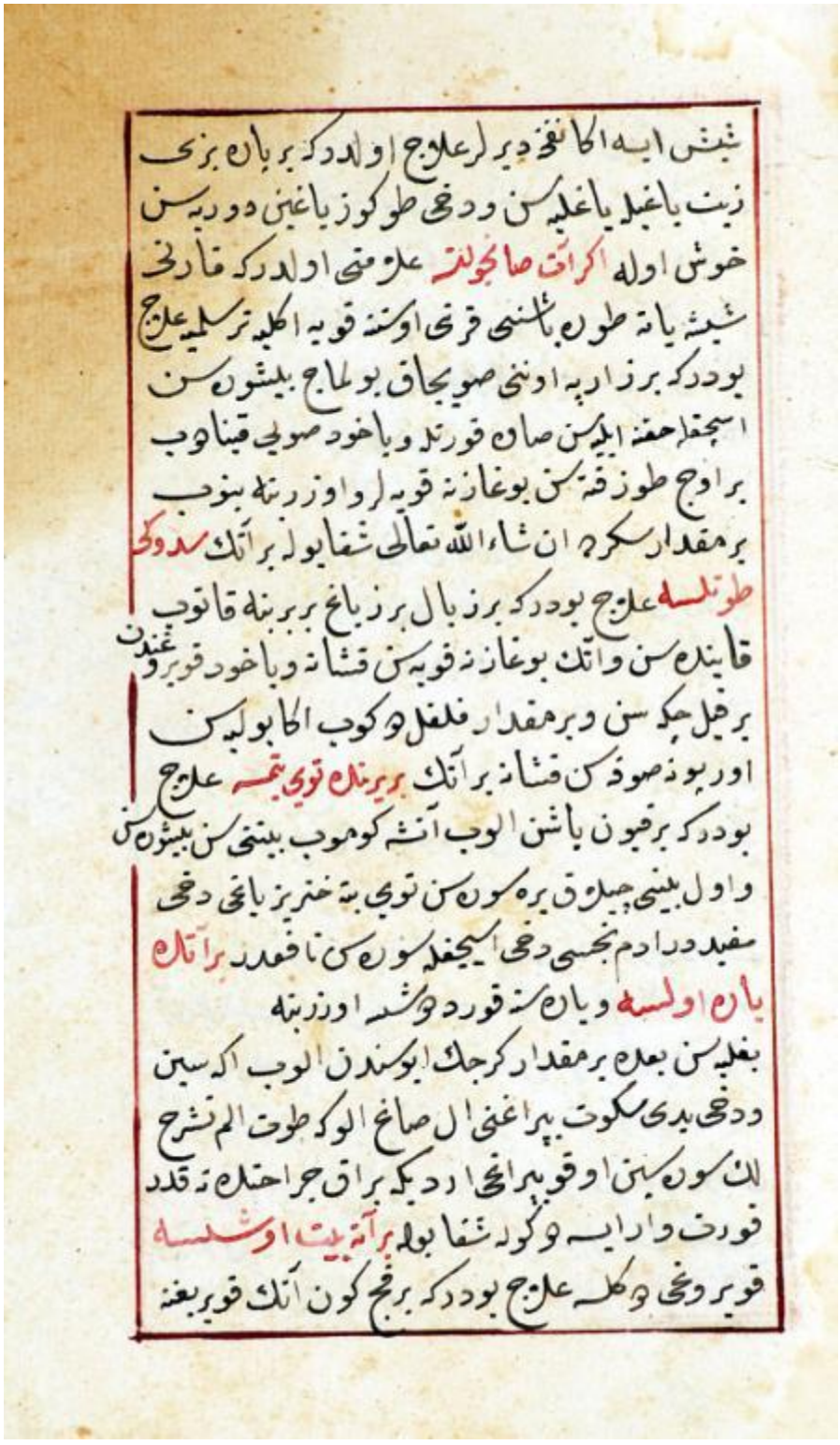
بربسی

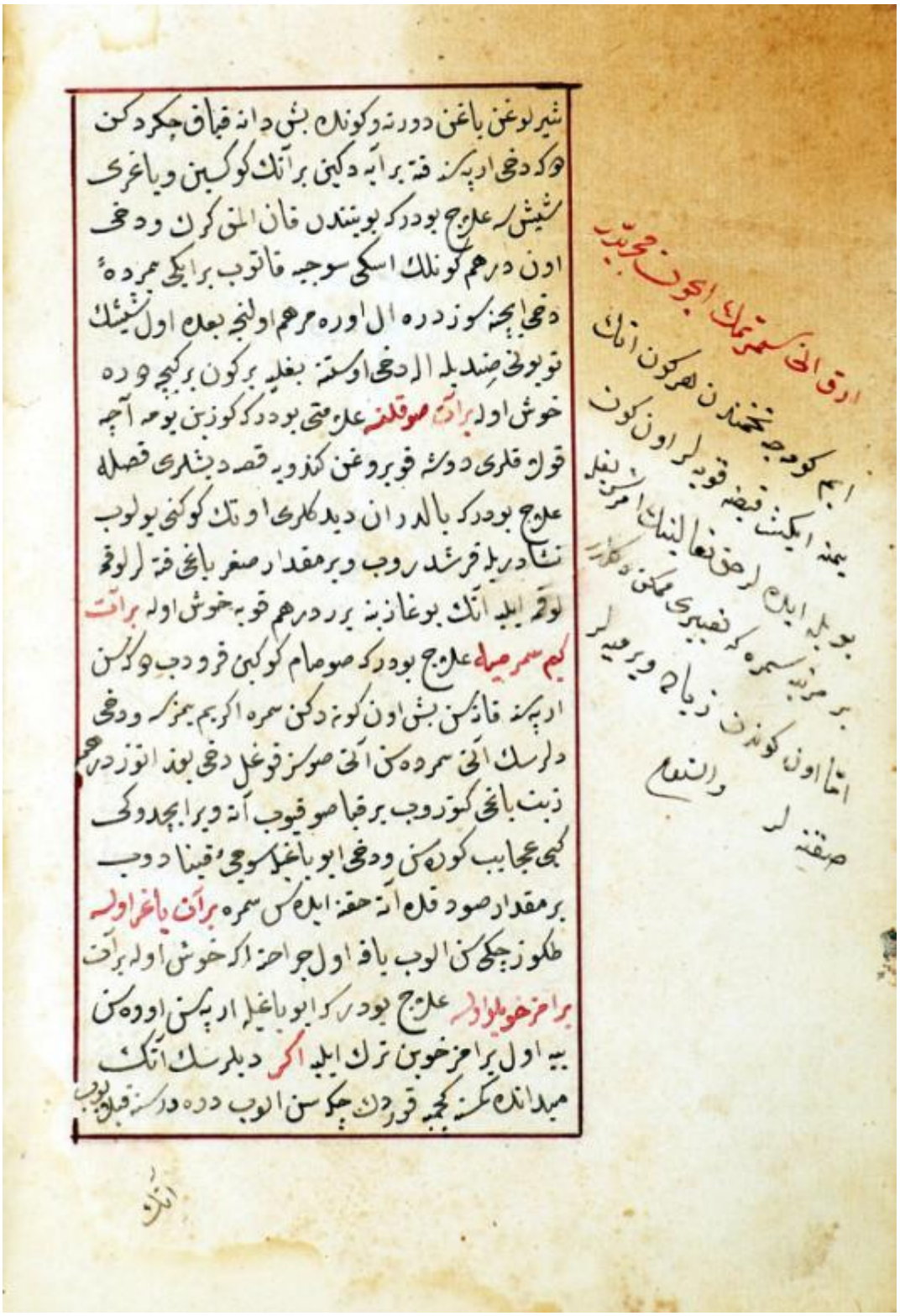
2b

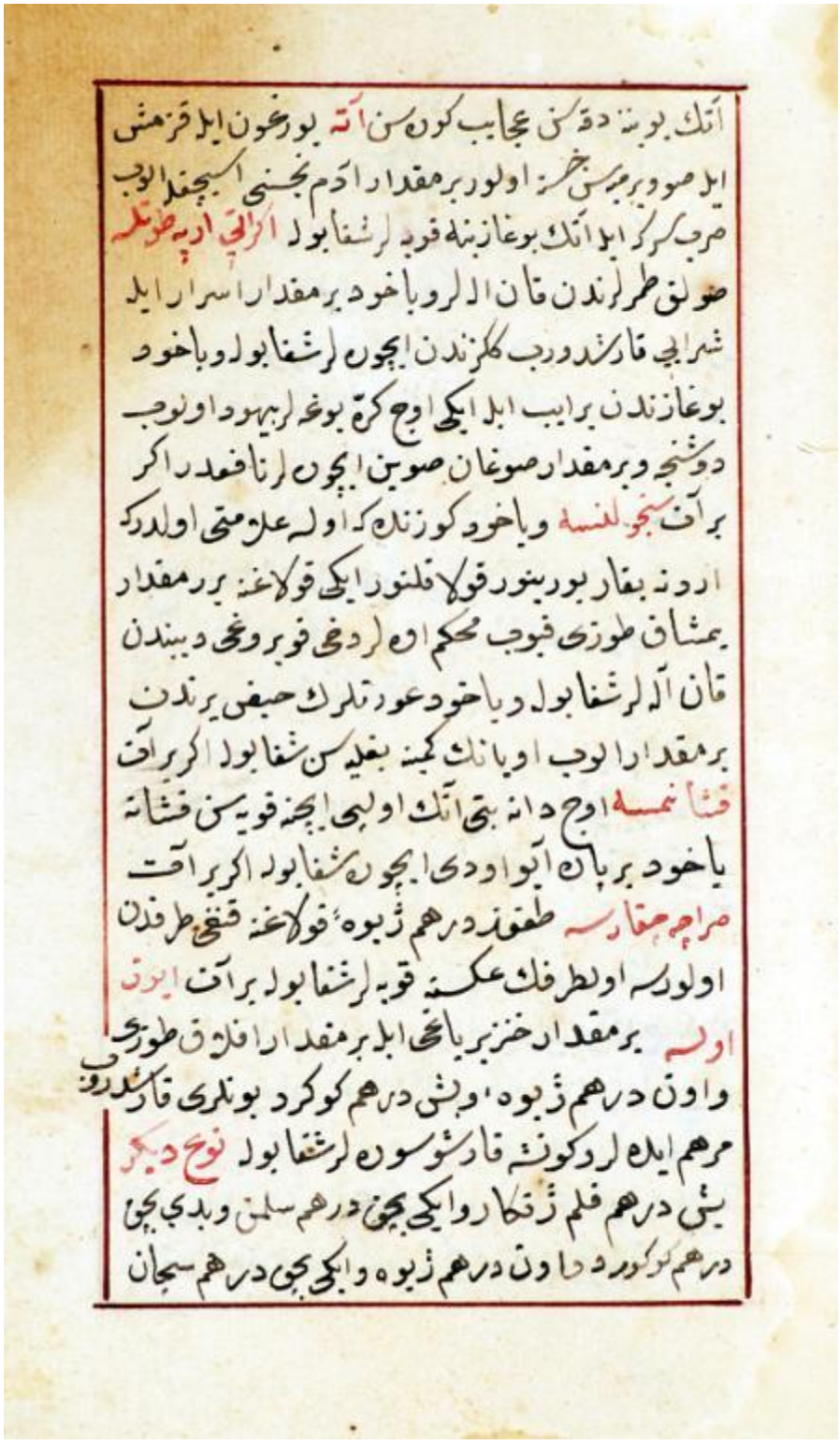
3a

3b

4a

4b

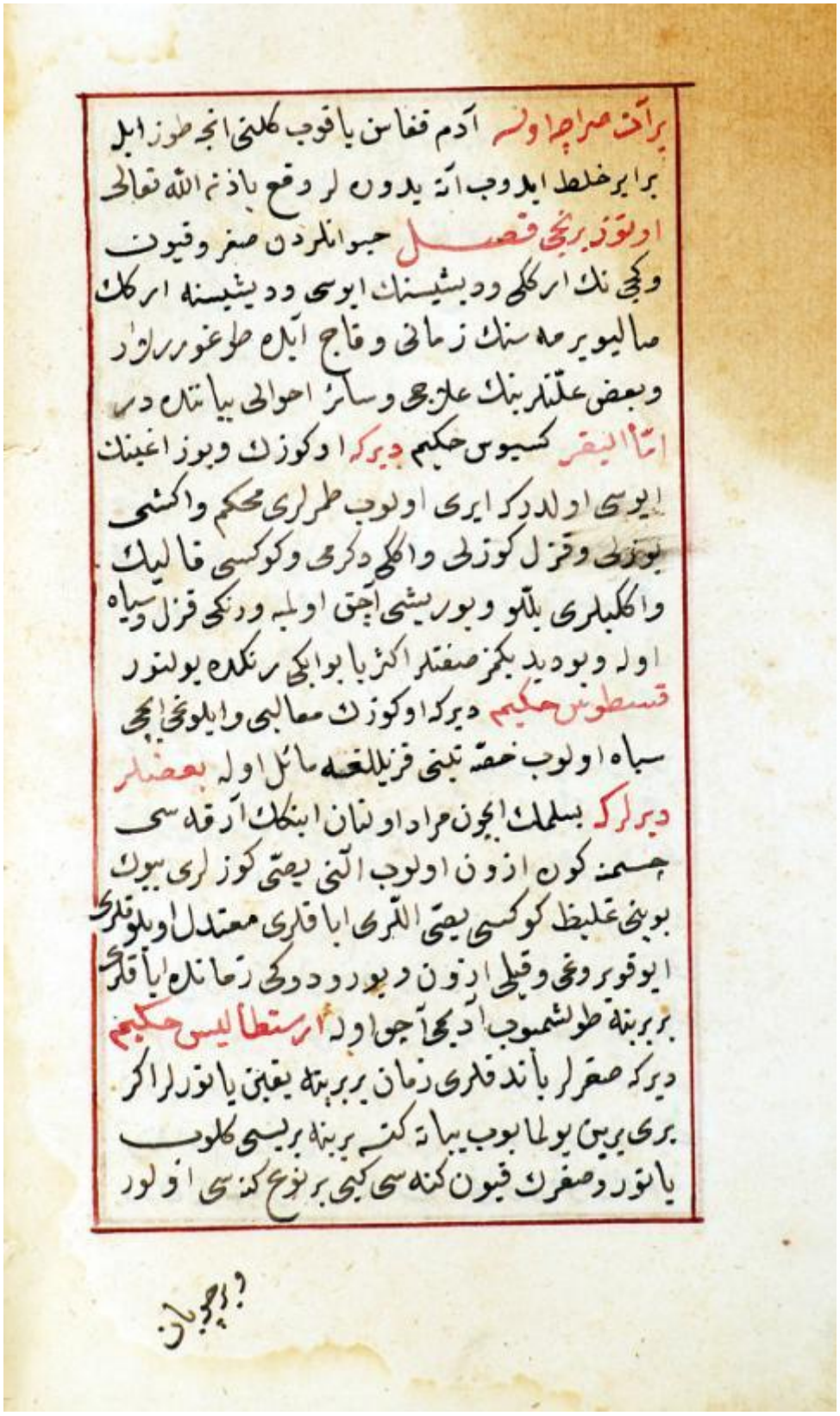
اوتی وبرمقدار کجینک ایچ یاغنی وقوزو یاغی بوجمله سنی
بربرینه قارشدروب مرهم کبی اویوز اولون یرلرینه سوروب
شفا بولر براتار بقر یاغرجاولر شراب بیقا بوب کلب یاشین
یاقوب وقوکوب یاغرا وزرینه اکوایودر براتی اکر یاصمه
کفه اوزرینه قوری توزی قیوب یاصدوقلرخوش اولر
براتی قشا غمه اوشك طرناغندن اولنه دوقوندرمق
ایودر وکرکدان بوبنوزین وچیل طرناغنی دوقوندرمق
ایودر براتی یاغرجاولر صافی وشاب وقوکوب الیوب
صباح واخشام صاچه قبنه دخی قاته قاته دراتی کورنك
سیاولر انجمك دکرکوزی اولوربیاز اندن برنجسن
جمع ایدوب وقرلنغوچ بجاکتندن واقلاق طوزندن
وقوکوب بریره خلط ایدوب کوزنك اوزرینه یارمق
ایله یاصدوره زیاده مجربدر براتی یلانه علاوجی بوودر که
طاویه قیوب واچنه براوج طوز قیوب وبرمقدار قوام
کوزروب نه قدر اتی ونه صوق اولدوبه جك قدرینه اولان
یاغك اوزرینه صالوب برکیجه اوزرینه دوندشقا بوله
قات اندرقات کورلشدرغفلت اولنیه براتار سکوك
اولسه برمقدار خردال الوب وکسین سودلکن
اوتی صوایله قارشدروب برمقدار اقلاق طوزی الوب
جلکسن خلط ایدوب وسکوك اوزرینی تراش ایدوب
برمقدار جکوج ایله وقوب ذکر اولنان اجزاء زفت

ایله یاقو

5a

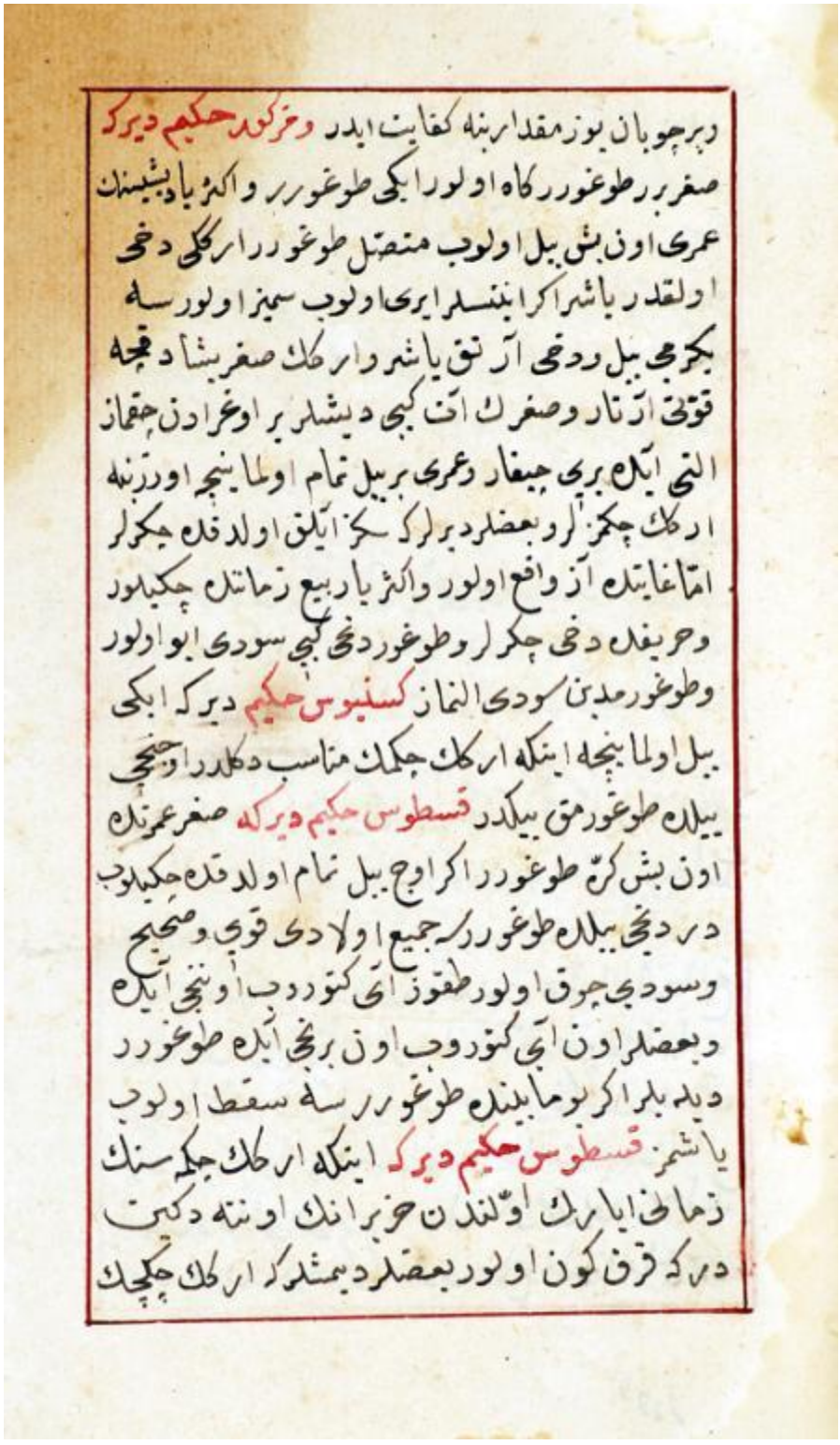
5b

برآت مزاجی اولسه آدم قفاسن یاقوب کلنی انجه طوز ایله
برابر خلط ایلدوب آته یدوکن لر وقع باذن الله تعالی
اولور بر نجی فصل حیوانلردن صغر وقیون
وکچی نک ارکلی ودیشیسنک ایوسی ودیشیسنه ارکک
صالیویرمه سنک زمانی وقاچ آیلک طوغورمالری
وبعض علتلرینک علاجی وسائر احوالی بیانندر
امّا البقر کسیوس حکیم دیرکه اوکوزک ویوزاغینک
ایوسی اولدوکی ایری اولوب طمرلری محکم واکشی
یوزلی وقزل کوزلی والکی دکرمی وکوکسی فالیک
والکلری یلتو وبوریشی آچق اولیه ودنکی قزل وسیاه
اولوبدید یکمز صفتلر اکثر یا بوایکی رنکده بولنور
قسطوس حکیم دیرکه اوکوزک معالبی وایلوغی آچی
سیاه اولوب خصه تینی قزیللغه مائل اولیه بعضلر
دیرلرکه بسلمك ایچون مراد اولنان اینکك آرقه سی
جسمه کون ازون اولوب التی یدی کوزلری بیوك
بوینی غلیظ کوکسی یدی التری اباقلری معتدل اولوقلری
ایوقوبروغی وقیلی ازون دیوردودکی زمانلرده اباقلری
بربنه طولشموب آدیمی آچه اولدیغی ارسطالیس حکیم
دیرکه صغرلر یاندقلری زمان بربنه یغینی یاتورلرکن
بری بریسن یولمایوب بیاده کتسه بربنه بریسی کلوب
یاتور وصغرك قیون کنه سی کبی برنوع کنه سی اولور

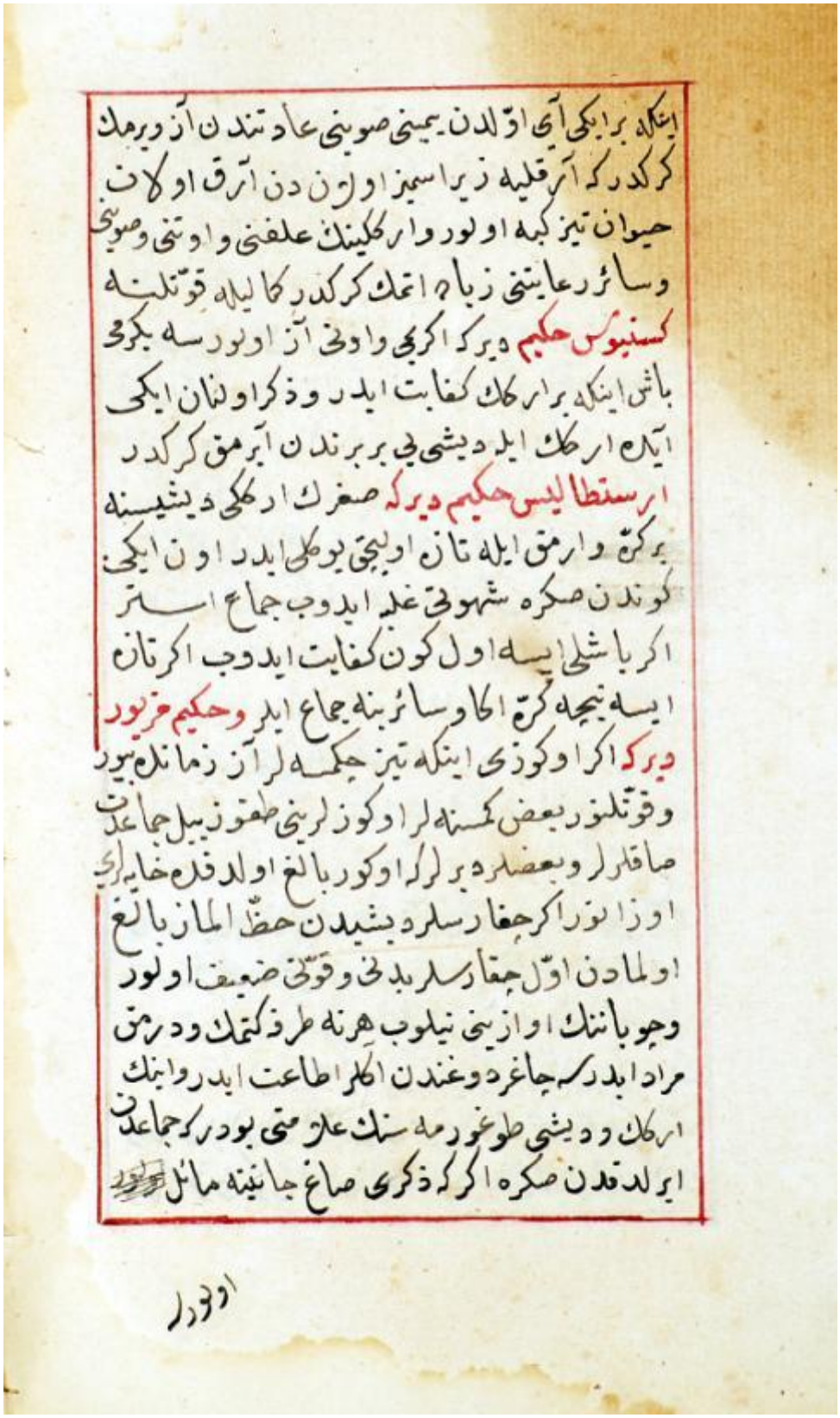
?یاجوبان

6a

وبرچوبان یوز مقدار بنه کفایت ایدر ومرکود حکیم دیرکه
صغر بر طوغور رکاه اولورایکی طوغور ر واکثر یادیشینک
عمری اون بش یل اولوب متصل طوغور رارکلی دخی
اولقدر یاشرا کر اینسلر ایری اولوب سمیز اولور سه
یکرمی یل ودخی آز تق یاشر وارکك صغر یشاد قجه
قوتی آرتار وصغرك آت کبی دیشلر براوغرادن حقماز
التی ایکی بری جیفار وعمری بریل تمام اولما بنجه اورزبنه
ارکك چکمز لر وبعضلر دیرلرکه آیلق اولدقده چکرلر
امّا غایتله آز واقع اولور واکثر یاربیع زمانلرده چکیلور
وحریفلر دخی چکرلر وطوغور دخی کبی سودی ایو اولور
وطوغور مدین سودی النماز کسنیوس حکیم دیرکه ایکی
یل اولما بنجه اینکه ارکك چکمك مناسب دکلدر اوبنجی
یلده طوغور متی بیلکدر قسطوس حکیم دیرکه صغر عمرنك
اون بش کرّه طوغور راکر اوچ یل تمام اولدقده چکیلوب
دردنجی یلده طوغور رکه جمیع اولادی قوی وصحیح
وسودی جوق اولور طقوزنجی کتوردوب اونبنجی آیلق
وبعضلر اون آی کتوردوب اون بنجی آیلق طوغور ر
دیه بلرا کر بو مابینده طوغور رسه سقط اولوب
یاشمز قسطوس حکیم دیرکه اینکه ارکك چکمك سنك
زمانی ایارك اولندن حزیرانك اونده دکیل
دیرکه قرق کون اولور بعضلر دیمشلرکه ارکك چکچك

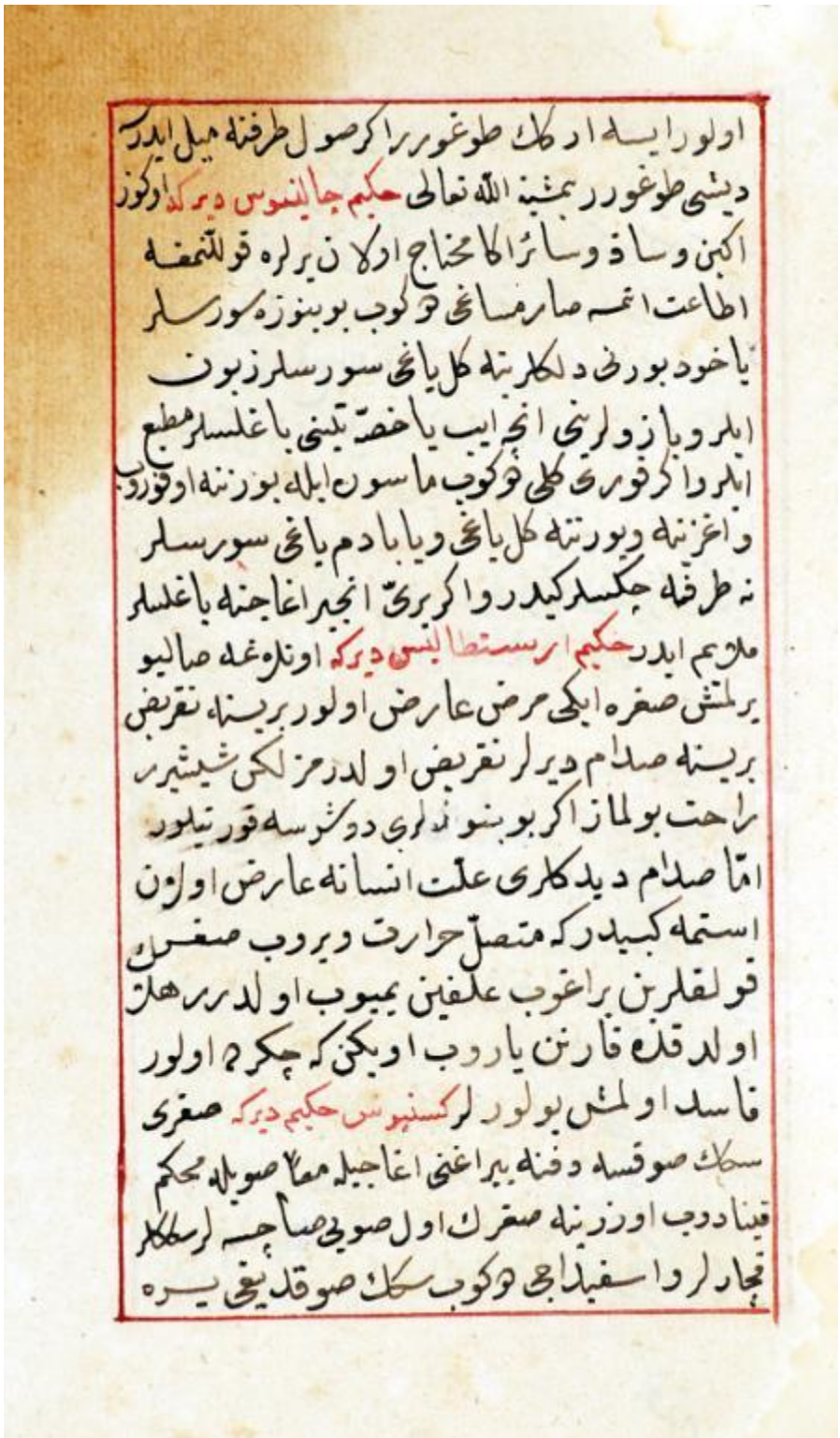
6b

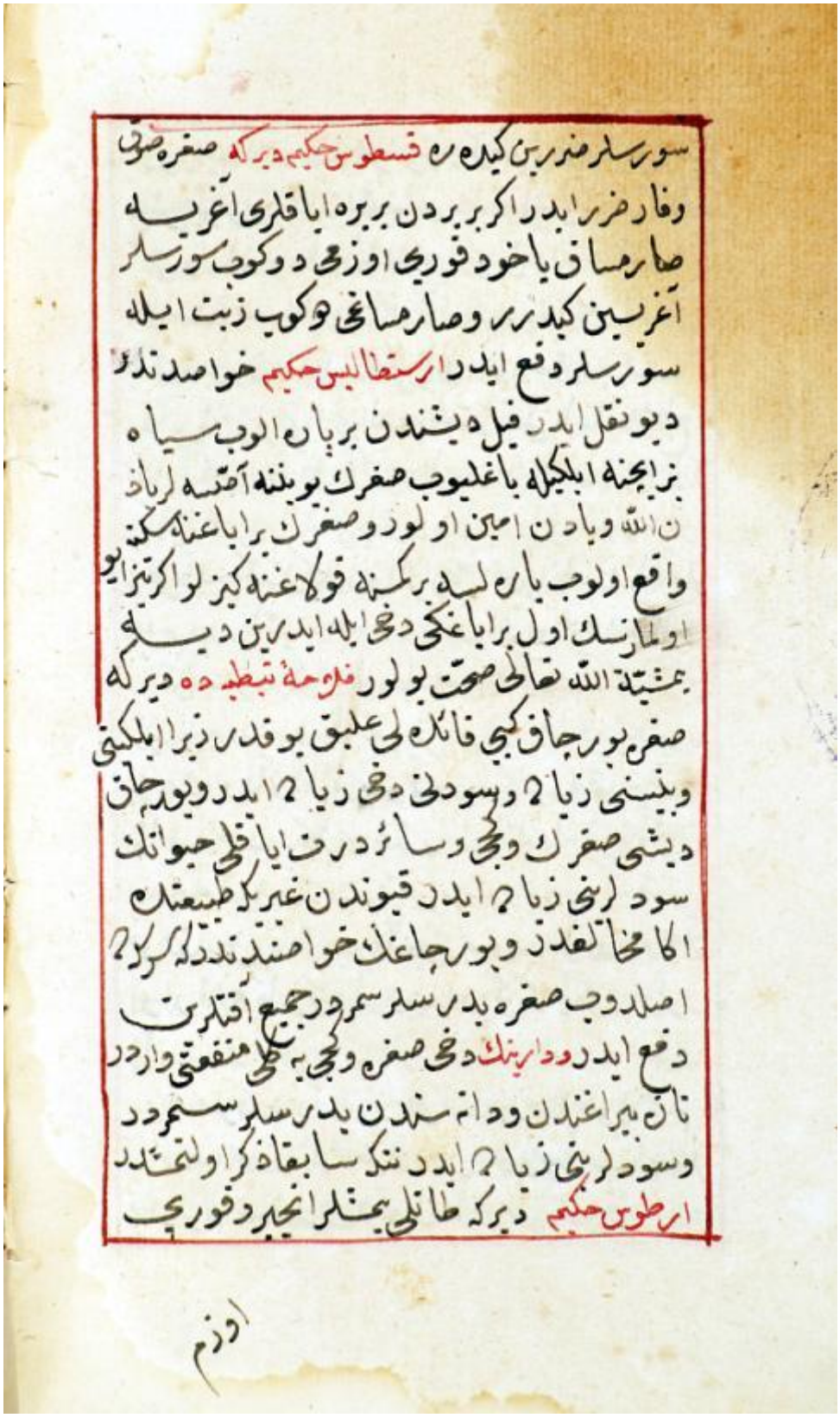

اینکه برایکی آی اوّلدن یعنی صوبنی عادتلندن آز دیرمك
کرکدر که آز قلیه زیرا سیمز اولون دن آرق اولان
حیوان تیز کبه اولور وارکلینك علفنی واوتنی وصوبنی
وسائر رعایتنی زیاده اتمك کرکدر کما یلیه قوتلنه
کسنیوس حکیم دیرکه اکربی واوتی آز اولورسه بکرمی
باشی اینکه برارکك کفایت ایدر وذکر اولنان ایکی
آیدن ارکك ایلدیشی یی بربرندن آیرمق کرکدر
ارستطالیس حکیم دیرکه صغرك ارککی دیشیسنه
بکرمه وارمق ایله تاز اویجی یوکلی ایدر اون ایکی
کوندن صکره شهوتی غلبه ایدوب جماع استر
اکر باشلی ایسه اول کون کفایت ایدوب اکر تاز
ایسه بیجه کره اکاوسائر بنه جماع ایلر وحکیم مزبور
دیرکه اکر اوکوزی اینکه تیز حکمسه لر آز زمانلی بیور
وقوتلنور بعض کمسنه لر اوکوزلرینی طفوزیل جماعدن
صاقلرلر وبعضلری بر لرکه اوکور بالغ اولدقده خایه لری
اوزالور اکر جفت سلرده بشیدن حظّ المان بالغ
اولمادن اوّل جفت سلرسه بدنی وقوتی ضعیف اولور
وحیوانك اوزینی نیلوب هرنه طرفکمك ودرمنی
مراد ایدرسه جاغرده وغندن اکلر اطاعت ایدر وانك
ارکك ودیشی طوغورمه سنك علامتی بودرکه جماعدن
ایرلدقدن صکره اکر که ذکری صاغ جانبنه مائل

اوکور

7a

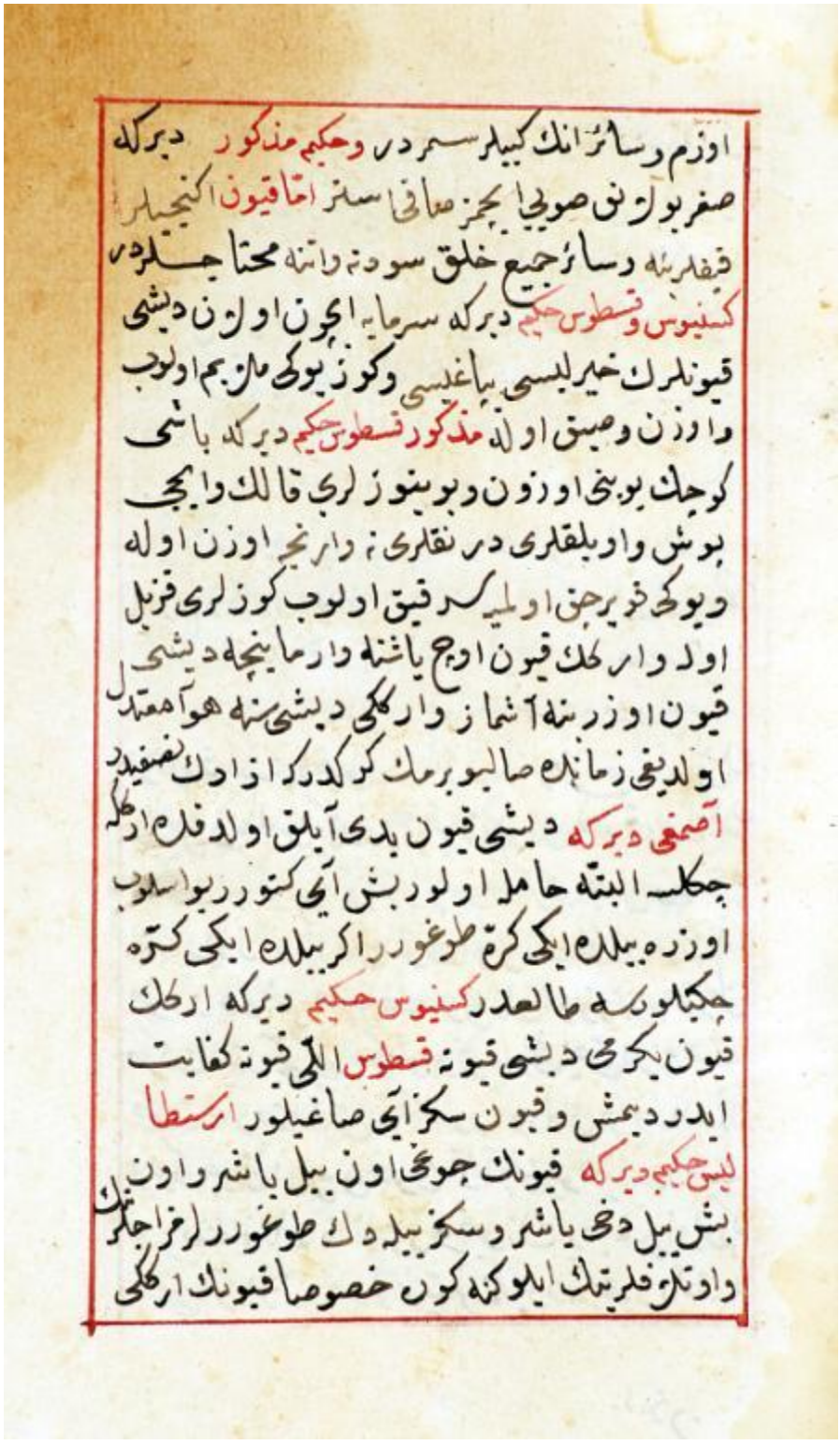

سورسلر ضرر بن کیده ره قسطوس حکیم دیرکه صغره صوق
وفار ضرر ایدر اکر بردن بریره ایا قلری اغریسه
صارمسانی یاخود فوریی اوزمی دوکوب سورسلر
اغریسین کیدرر وصارمسانی دوکوب زیت ایله
سورسلره دفع ایدر ارسطالیس حکیم خواصندندر
دیو نقل ایدر فیله یشندن بریان الوب سیاه
بزایجنه ایلکیله یاغلیوب صغرك بوینده آصسه لرباذ
ن الله ویادن امین اولور وصغرك براياغنه سکنه
واقع اولوب یاره لسه برکسنه قولاغنه کیزلو اکرتیزایو
اولمازسك اول براياغنکی دخی ایله ایدرین دیله
بمشیة الله تعالی صحت بولور فلوحة تبطبه ده دیرکه
صغر بورجاق کبی فائده لی علیق یوقدر زیرا ایلکینی
وینسنی زیاده ایدر ویورجاق
دیشی صغرك دخی وسائر درت ایاقلی حیوانك
سودلرینی زیاده ایدر قیوندن غیرکه طبیعتلرینه
اکا مخالفدر ویورجاغنك خواصندندر کرکه
اصلدوب صغره بدرسلر سمرور جمیع اقترن
دفع ایدر ودارینك دخی صغره دکی یه طلی منفعتی وارور
تاز بیراغندن وداغسندن بدرسلر سمرور
وسودلرینی زیاده ایدر تنکسابقاذکر اولنمشدر
ارسطوس حکیم دیرکه طاتلی یملرانجیر دفوریی

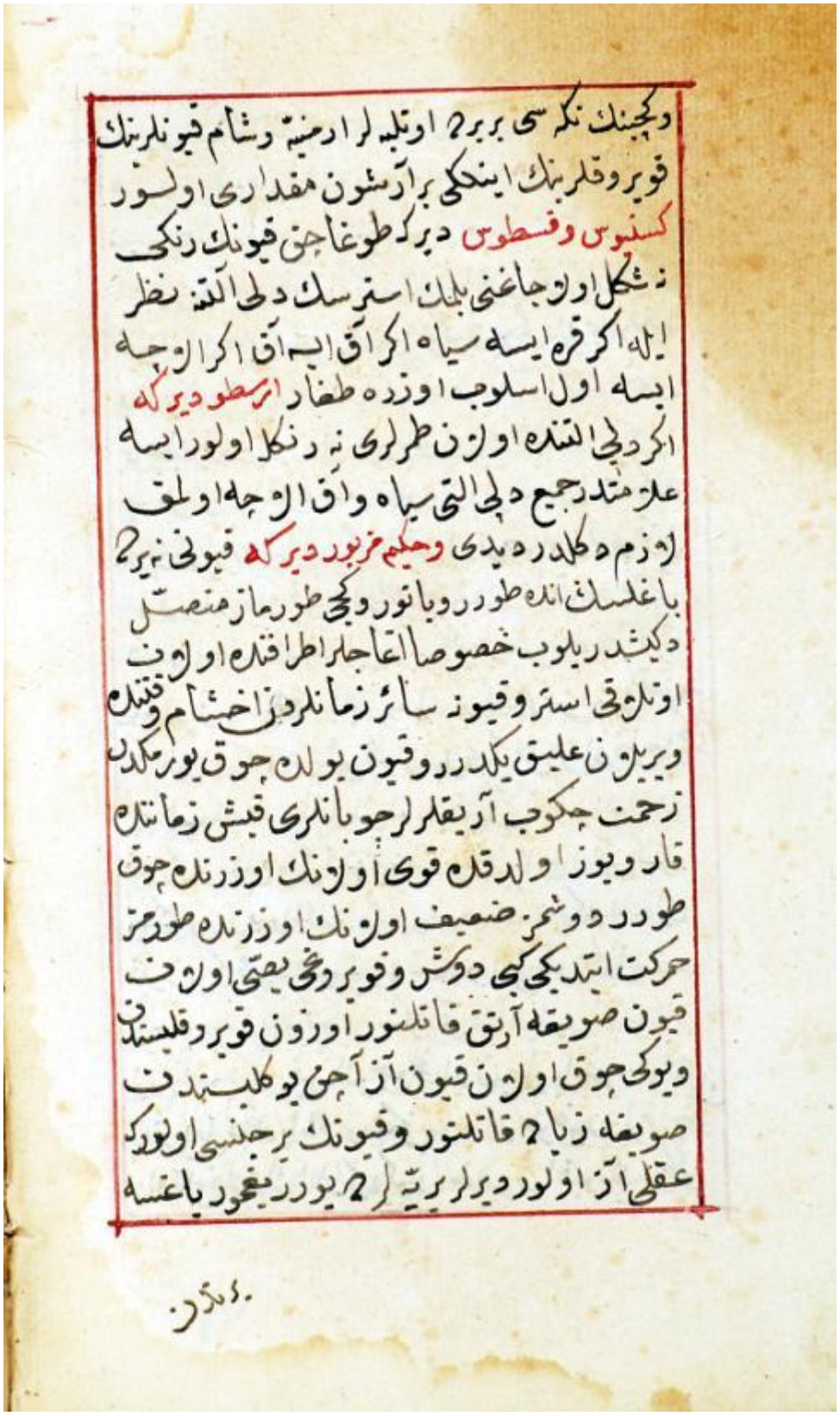
اوزم

8a

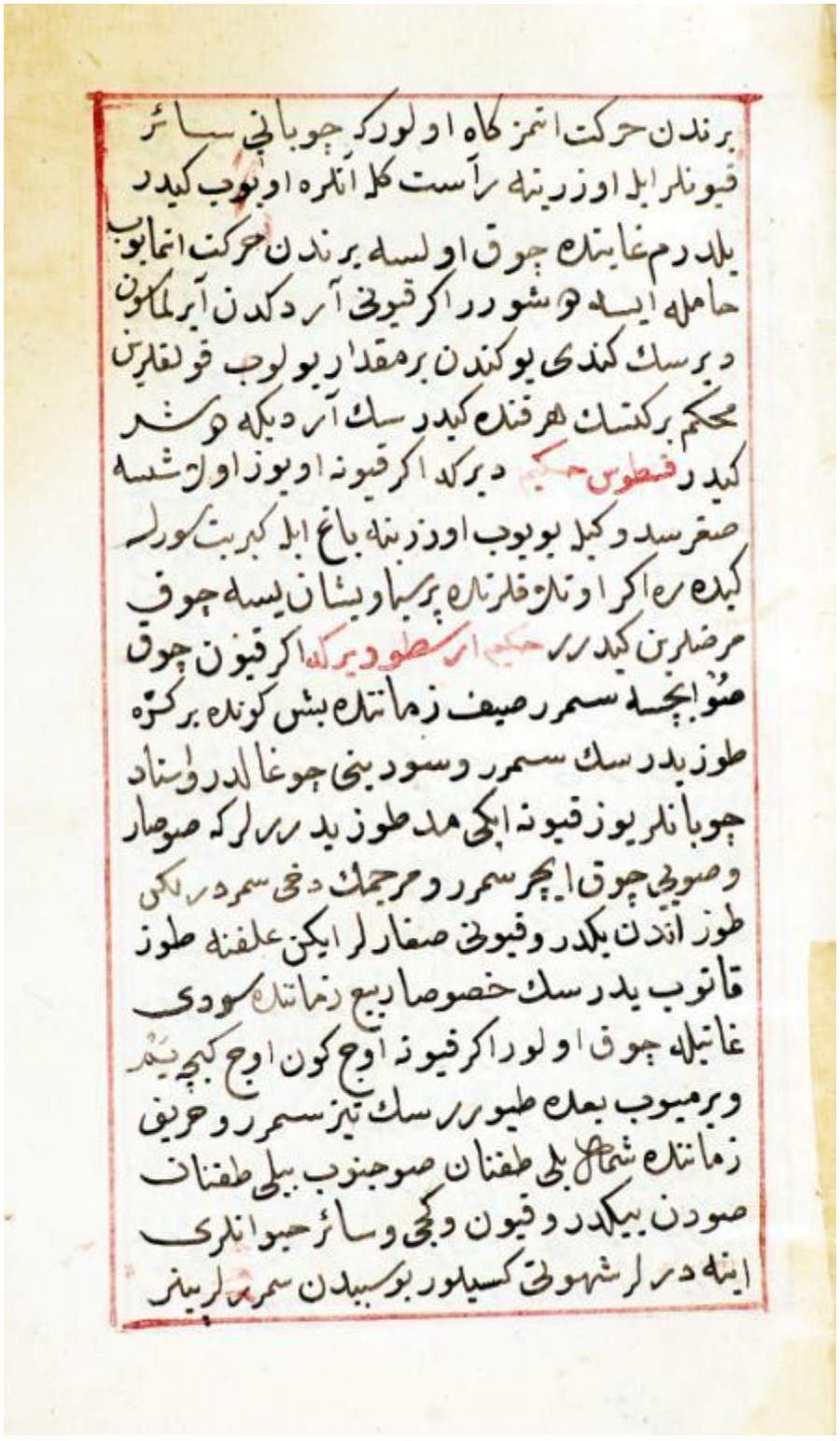

اوزم وسائر انك كبيلر سمرد ر وحكيم مذكور دركه
صغر بولر نى صويجا بجز صافى سائر اما قيون اكنجيلر
قيفلرينه وسائر جميع خلق سودة واتنه محتاجلر در
كسنيوس وقسطوس حكيم دركه سرمايه ايجون اولون دشى
قيونلرك خيرلسى بياغسى وكوزيوكى مازيم اولوب
واوزن وصيق اولة مذكور قسطوس حكيم دركه باشى
كوچك يونى اوزون وبوينوزلرى قالك وايجى
بوش واويلقلرى درنقلرى دار نجه اوزن اولة
ويوكى قويرجق اولير كرقيق اولوب كوزلرى قونبل
اولد وارلك قيون اوج ياشنه وارمانجه دشى
قيون اوزرينه آشماز وارلكلى دشى سنه هوا معتدل
اولديغى زمانلرده صالبو برمك كركدركه ازادك نصفيدر
آصمغى دركه دشى قيون يدى آيلق اولدقدن ارلكله
چكلر البته حامله اولور بش آيى كتورر بو اسلوب
اوزره يللرده ايكى كره طوغورر اكر يللرده ايكى كتره
چكيلورسه طالعدر كسنيوس حكيم دركه ارلك
قيون يكرمى دشى قيونه قسطوس الكى قيونه كفايت
ايدر ديمش وقيون سكزآيى صاغيلور ارسطا
ليس حكيم دركه قيونك چوغى اون يل ياشر واون
بش يل دخى ياشر وسكز يللرده طوغورر لرمزاجلرك
واوتلرى فلرينك ايلوكنه كون خصوصا قيونك ارلكلى

8b

9a

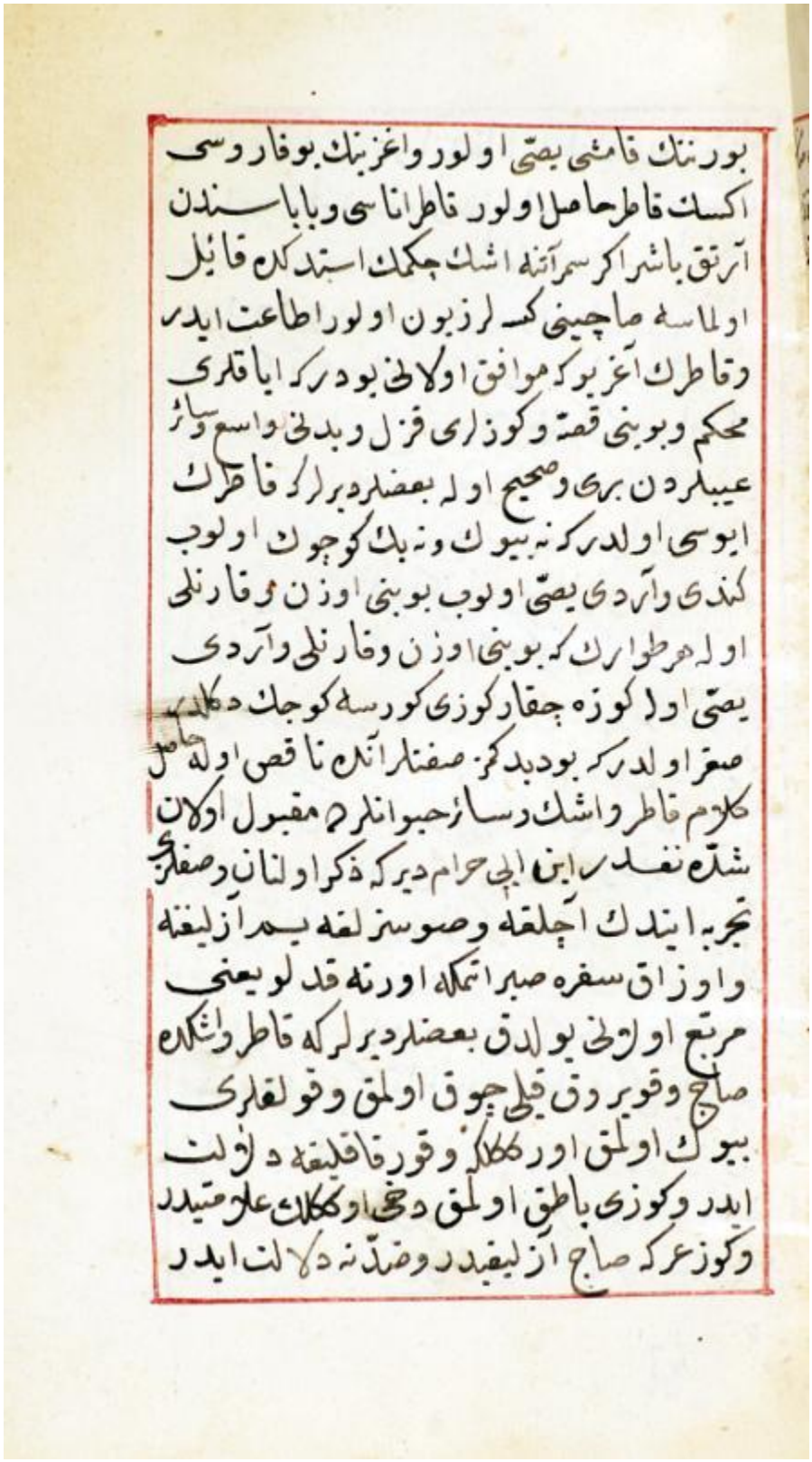

پرندن حرکت اتمز کاه اولور کر چوبانی سائر
قیونلر ایله اوزرینه راست کلدکلرنده اویوب کیدر
یلدرم غایتله چوق اولسه پرندن حرکت اتمایوب
حامله ایسه هوشور اکر قیونی آرد کدن آیرلماکون
دیرسك کندی یوکندن برمقدار یولوب قولقلرین
محکم برکتسك هرقنده کیدرسك آردیکه هوشر
کیدر قسطوس حکیم دیرکه اکر قیونه اویوز اولدشسه
صغرسد وکیله یویوب اوزرینه باغ ایله کیرتسورله
کیدیرسه اکر اوتلاق قلرنده پرسباویشان یسه چوق
مرضلرین کیدرر حکیم ارسطو دیرکه اکر قیون چوق
صوایچسه سمرر صیف زماننده بش کونده برکره
طوزیدرسك سمرر وسودینی چوغالدروسناد
چوبانلر یوز قیونه ایکی مد طوزیدیررلرکه صوصار
وصویی چوق ایچر سمرر ومرجمك دخی سمرر یکی
طوز اتدن یکدر وقیونی صغارلر ایکن علفنه طوز
قاتوب یدرسك خصوصا ربیع زماننده سودی
غایتله چوق اولور اکر قیونه اوج کون اوج کیجه یدم
ویرمیوب بعده طیوررسك تیز سمرر وحریف
زماننده شمال یلی طفنان صوجنوب یلی طفنان
صودن یکدر وقیون وکجی وسائر حیوانلری
اینه درلر شهوتی کسیلور بوسبیدن سمرر لرینر

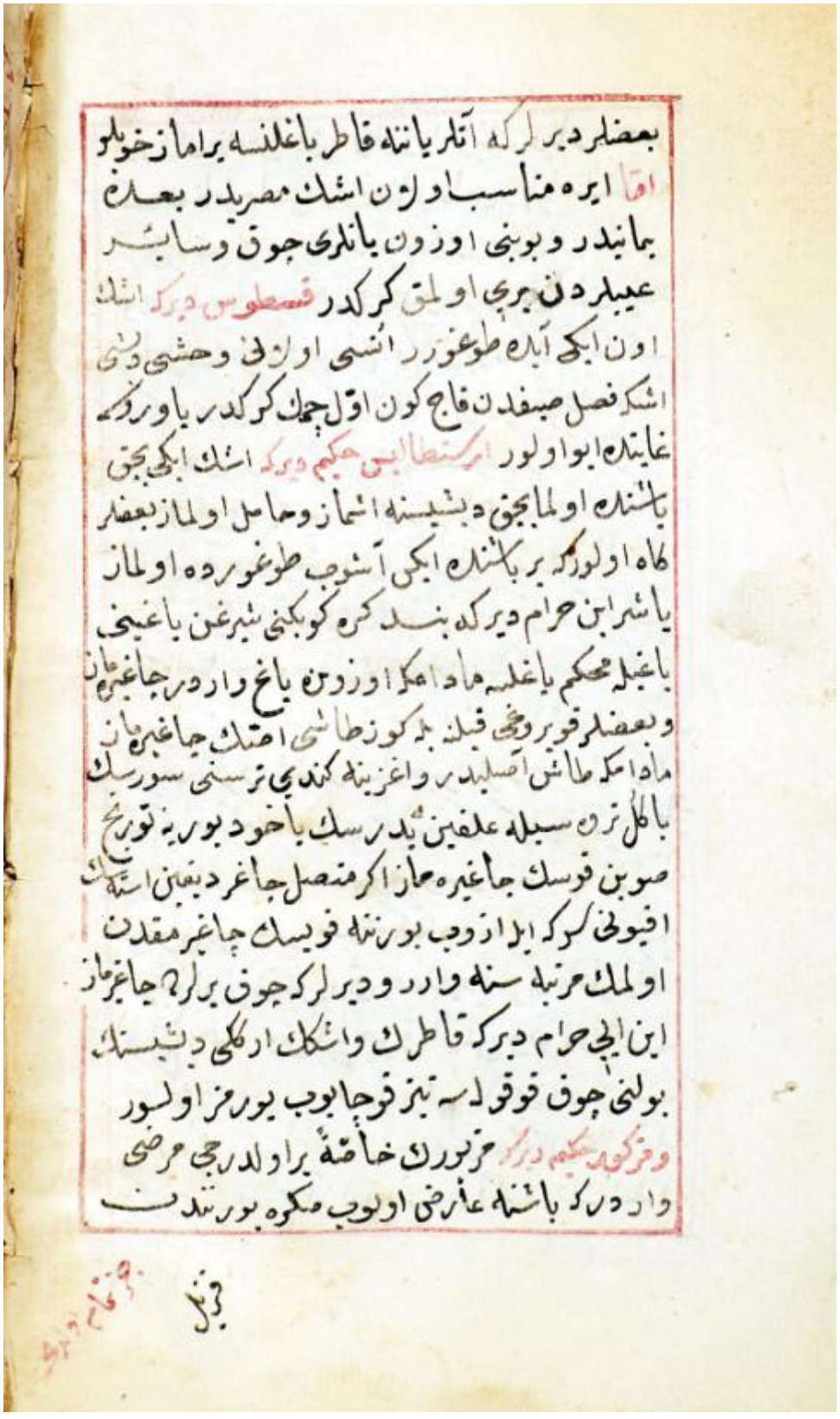

ایتمکه قیون سودی یعنی صغر یعنی کچی سودی منافیدر
صغر سودی کچی سودندن برچوق مقداری آرتقدر
قیون وتکه انلرا ولیچی اسانلغله جماع ایدر مزراوستاد
چوبانلر جماعدن اوّل اریتکلر درلر حکیم ارسطالیس
دیرکه کچی یللر برکرّه طوغورر اکر استیجی واولنی چوق
برلرده اوتلر رسه یللر ایکی کرّه طوغورر وغزکور حیوانلر درکه
کچینك قولاغی بوچق قاریشق مقداری اولور وکیجینك
یره برآیرا اولور فلاحه بنطیه دیرکه بورچاق جمیع درت
آیاقلی حیوانلرك سودینی آرتورر امّا کیه اولان قیونلره
موافق دکلدر ضرر ایدر حکیم کسنیوس وقسطوس
درلرکه طاغ کچلی سودی صاغیلورکچینك ایکی مرتبه
سودینی زیاده ایدر اکر اوج دانه سی قارنلری اولور
ایسه تجربه اولنمشدر اوتوز ایکنجی فصل آت وقاطر وشك
وحمار دیلدشی وبینك ایچون مناسب اولانلری وارلکنی
دیشیلرینه چکمسنك وقتلرنی وقاچ کتورملرلر وعمرلرینی
ویملرینك موافق ومخالف اولانلری وسمرتمك واربغلر
تمسنك اسلوبی وحمدن وغیری برآمازلق خویلرینك
کیدرمسنك اسلوبی وسائر امورلرینی بیان ایدر امّا
قاطر درناقلی حیوانلردن برنوع درکه اشکی یونك چکرلر
خلقتی کامل قاطرحاصل اولور اکر آتنی اشکچکسلرکندی
وباشی کوچك اقطس کرکیدر بچه بوردنلو دیرلرکه

بوردنلر

10a

بورنك قامشی یصّی اولور واغزینك بوفاروسی
اکسك قاطر حاصل اولور قاطر اناسی وبابا سندن
آرتق باشر اکر سمرآتنه اشك چکمك استدکده قایل
اولماسه صاچینی کسلرزیون اولور اطاعت ایدر
وقاطرك آغزیوکه موافق اولانی بودرکه ایاقلری
محکم وبوینی قصه وکوزلری قزل وبدنی واسع وسائر
عیبلردن بری وصحیح اولمه بعضلرده برلرکه قاطرك
ایوسی اولدرکه نه بیوك ونه یك کوچوك اولوب
کندی وآردی یصّی اولوب بوینی اوزن وقارنلی
اولمه هرطوارك که بوینی اوزن وقارنلی وآردی
یصّی اولکوزه چقارکوزی کورسه کوچك دکلدر
صغر اولدرکه بودبدکمز صفتلرآندن ناقص اولمه حاصل
کلام قاطر واشك وسائرحیوانلرده مقبول اولان
شدّه نفسدر این ابی حرام دیرکه ذکر اولنان وصفلرك
تجربه ایندك آچلقه وصوسزلغه یمه آزلیغه
واوزاق سفره صبر اتمکه اورنه قدلو یعنی
مربع اولانی بولدق بعضلرده برلرکه قاطر واشکلرده
صاچ وقویروق قیلی چوق اولمق وقولقلری
بیوك اولمق اورکلکلری وقورقاقلیغه دلالت
ایدر وکوزی باطق اولمق دخی اورکلکك علامتیدر
وکوزی کرکه صاچ آزلیغیدر وضدّنه دلالت ایدر

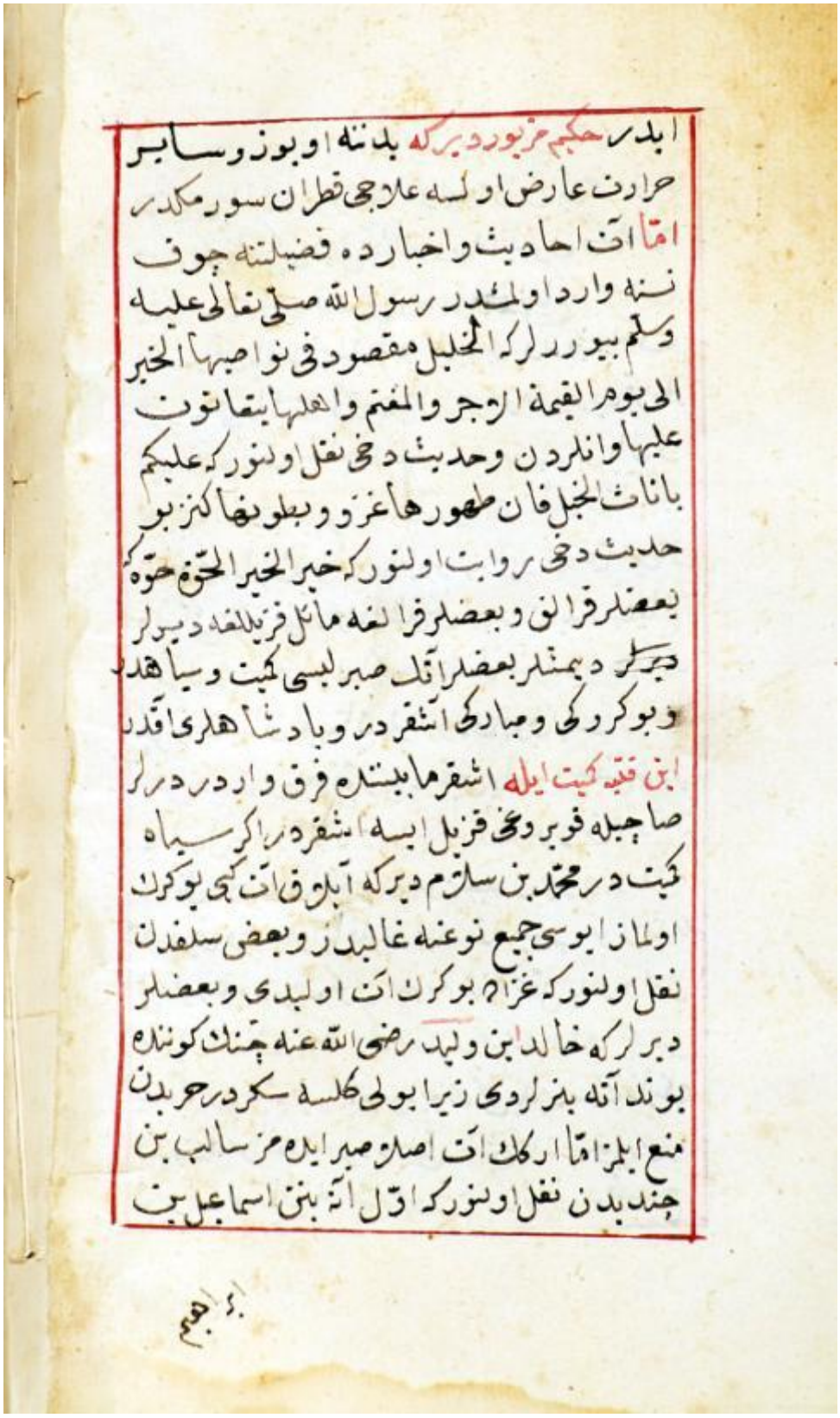

بعضلر دیر لرکه آتلر یاتنه قاطر یاغلنسه یرامازخویلو
اقا ایره مناسب اولون اشك مصریدر بعلن
بمانیدر وبونی اوزون یانلری جوق وسایر
عیبلردن برچی اولمق کرکدر قسطوس دیرکه اشك
اون ایکی آیلك طوغورر انثسی اولنی وحشی دیشی
اشکی فصل صیفدن فاج کون اول چمك کوکدر یاورکه
غایتده ایوا ولور ارسطالیس حکیم دیرکه اشك ایکی یچی
یاشنده اولمایچی دیشیسنه اشمازوحامل اولمازبعضلر
کاه اولورکه بر یاشنده ایکی آشوب طوغورده اولماز
یاشرابن حرام دیرکه بند کره کوبکنی شیرغن یاغینی
یاغیله محکم یاغلیه ماده امکی اوزون باغ وارد رجاغیرمازان
وبعضلر قویروغی قبلن بر کوزطاشی اشك جاغیرمازان
ماده امکی طاشی آصلیدر واغزینه کندی ترسنی سورسك
یاکل ترن سیله علفین یدرسك یاخود بوریه توریح
صوبن قوسك جاغیره مازاکر متصل جاغر دیکین اشك
افیونی کوکه ایلا زوب بورنته قویسك جاغیر مقدن
اولمك مرتبه سنه وارد ودیرلرکه جوق یرلرده جاغیرمازاز
این ایچی حرام دیرکه قاطرك واشکك ارکلی دیشیسنك
بولنی جوق قوقوله سه تیز قوجا یوب یورمز اولسور
وعزکوده حکیم دیرکه مزبورك خاصه یراولدرجی مرضی
وارد رکه باشنه عارضی اولوب مکوه بورتندن

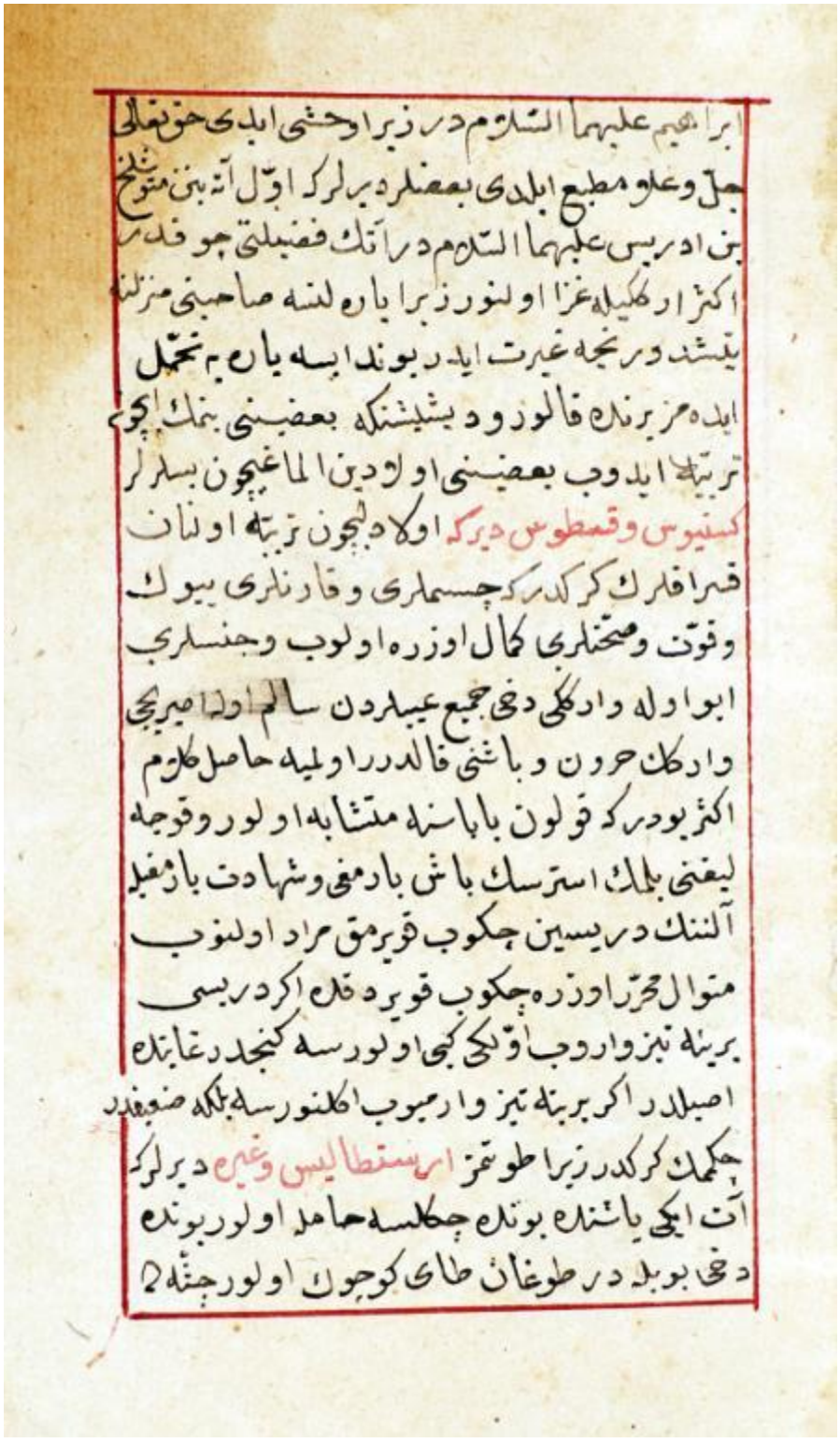
11a

11b

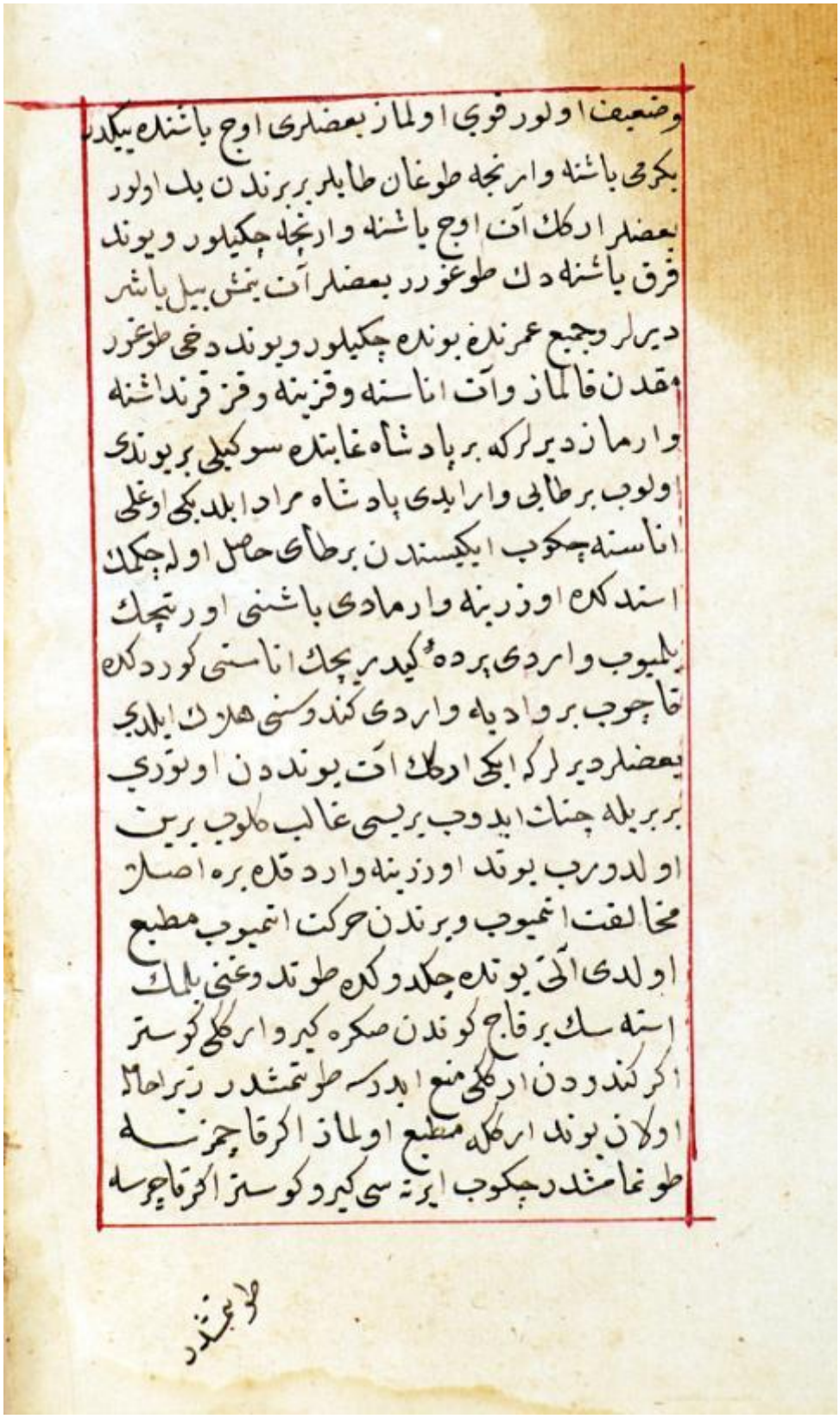

12a

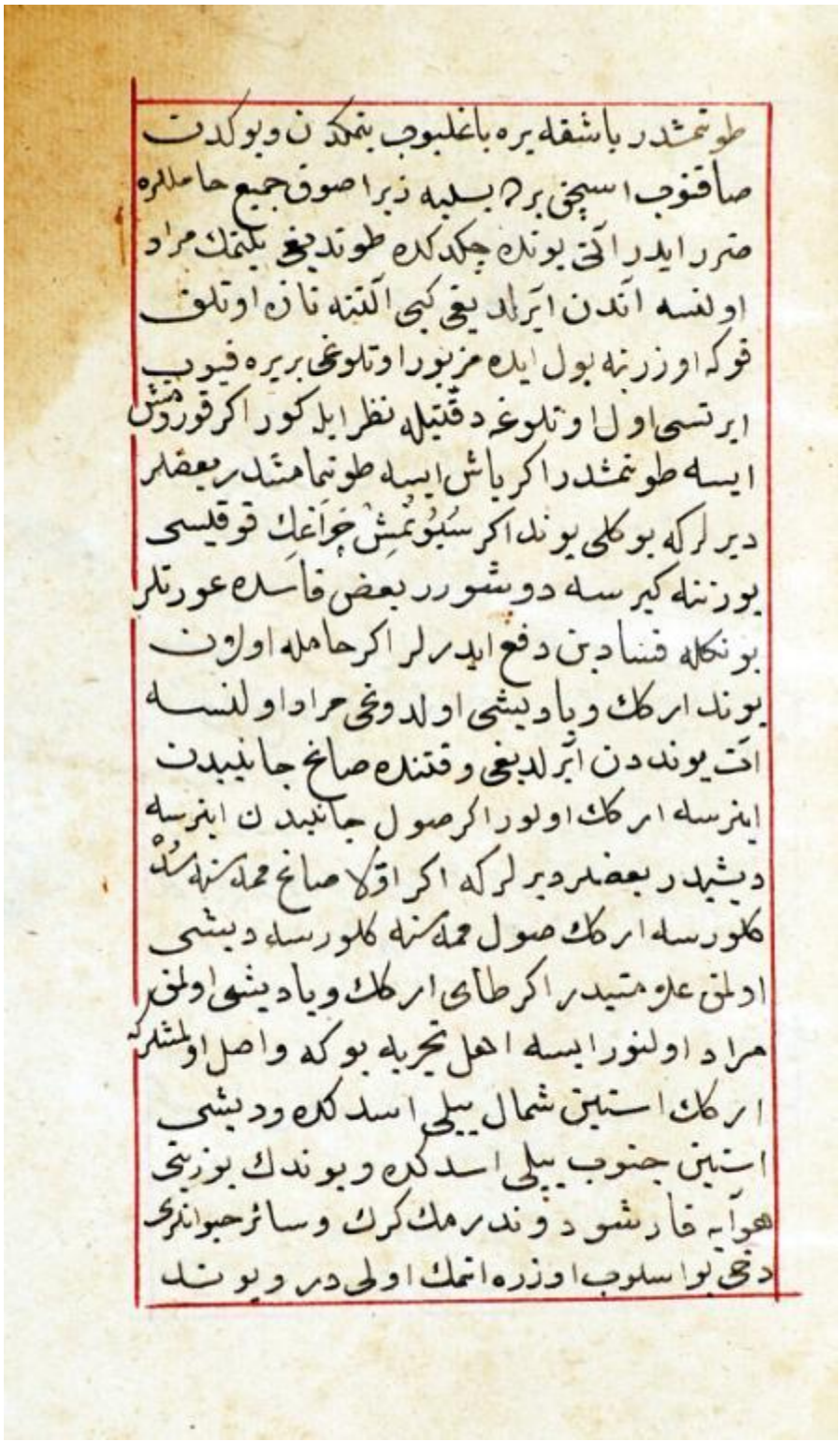

ابراهیم علیهما السلام در زیرا وحشی ابدی حق تعالی
جل وعلو مطیع ابلدی بعضلرده بر لرکه اوّل آته بنی متوشلخ
بن ادریس علیهما السلام در آتك فضیلتی چو فلدر
اکثر ارکلیله غزا اولنور زیرا یاره لنسه صاحبنی مزلنه
یتشدورنجه غیرت ایدر بوندایسه یاره یه تحمّل
ایده مز برناه قالور ودیشیشنکه بعضینی بمك ایچون
تربیه ایدوب بعضینی اولادینی الماغیچون بسلر لر
کستیوس وقسطوس دیرکه اولاد لیچون تربیه اولنان
فیرافلرك کرکدرکه چسملری وقارنلری بیوك
وقوّت ومختلری کمال اوزره اولوب وجنسلری
ابو اوله وارکلی دخی جمیع عیبلردن سالم اولمایه
وارکلك حرون وباشنی فالدرر اولمیه حاصل کلام
اکثر یودرکه قولون باباسنه متشابه اولور وقوجه
لیغنی بلمك استرسك باش بادمغی وشهادت بارمغیله
آلنك دریسین چکوب قویرمق مراد اولنوب
متوال محرّر اوزره چکوب قویرده قلع اکردریسی
بریته تیزوارروب اوّلکی کبی اولورسه کنجد دغاینك
اصیلدر اکر بریته تیز وارمیوب اکلنورسه بلکه ضعیفدر
چکمك کرکدر زیرا طوتمز ارسطالیس وغیره دیرلرکه
آت ایکی یاشنده بوناه چکلسه حامله اولوربوندہ
دخی بوبله در طوغان طای کوچوك اولورچنده

12b

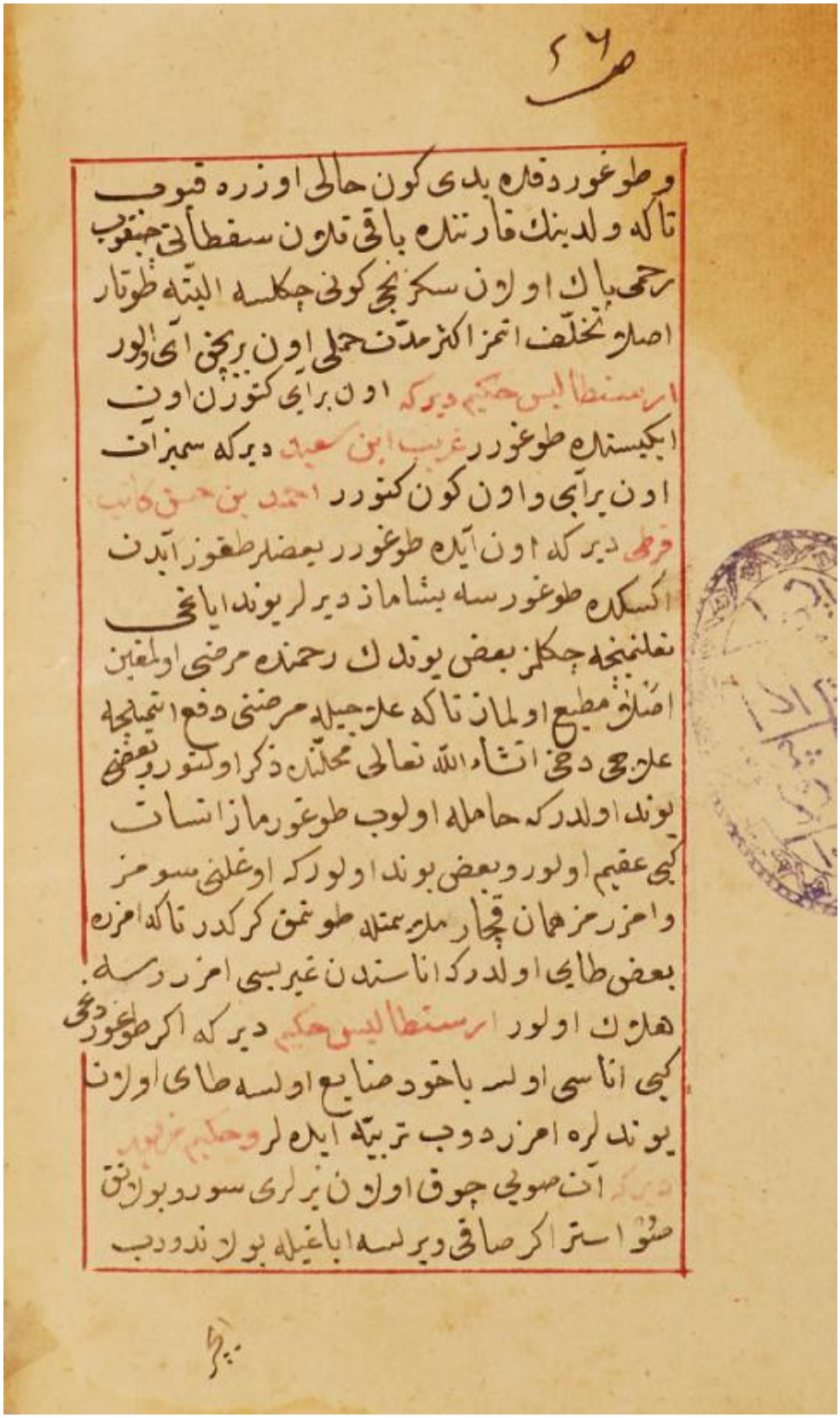

13a

طونمشدر باشقه يره باغلبوب بنمكدن ويوكدت
صاقنوب اسپنى برى بسليه ذبراصوق جميع حاملره
ضرر ايدر آنى يوندن چكدكدن طونديغى يكمك مراد
اولنسه آندن ايراد يغى كبى آلتنه نان اوتلوق
فوكه اوزرنه بول ايله مزبورا وتلوغى بريره فيوب
ايرتسى اول اوتلوغه دقتيله نظرايله كورا كر قورد نمش
ايسه طونمشدر اكرباش ايسه طونمامشدر بعضلر
دير لركه بوكلى يوندن اكر سبوغمش جوانغك توقيسى
يورزنه كيرسه دوشورر بعض فاسد عورتلر
بونكله فسادين دفع ايدرلر اكر حامله اولوب
يوندن اركك وياديشى اولدوغى مراد اولنسه
آت يوندن آبرلديغى وقتنده صاغ جانيندن
اينرسه اركك اولور اكر صول جانيندن اينرسه
ديشى در بعضلر دير لركه اكر اولا صاغ محمد كنه سكه
كلورسه اركك صول محمد كنه كلورسه ديشى
اولق علومتيدر اكر طاى اركك وياديشى اولمق
مراد اولنورايسه اهل تجربه بوكه واصل اولمشدر
اركك استين شمال يلى اسدكده وديشى
استين جنوب يلى اسدكده ويوندك بوزيغى
هوايه قارشو دوندرمك كرك وسائر حيوانلرى
دغى بواسلوب اوزره انمك اولى در ويوندن

13b

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	**Cemil CENGİZ**
Doğum Yeri	**İstanbul**
Doğum Tarihi	**24.08.1993**

EĞİTİM

Lisans Eğitim Bilgileri	**Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı 2013-2017**
Yüksek Lisans Eğitim Bilgileri	**Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalı 2021**

Orcid	**0000-0001-9547-5946**
Yabancı Dil	**İngilizce**
Mail	**cml.cngz.34@gmail.com**